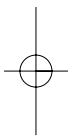

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

Generalul în labirintul său

Traducere din limba spaniolă
MIHAELA DUMITRESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GARCÍA MÁRQUEZ, GABRIEL
Generalul în labirintul său / Gabriel García Márquez;
trad.: Mihaela Dumitrescu. București: RAO International
Publishing Company, 2004

ISBN 973-576-669-8

I. Dumitrescu, Mihaela (trad.)

821.134.2(861)-31=135.I

Lui Álvaro Mutis, care mi-a oferit ideea de a scrie această carte.

RAO International Publishing Company
Grupul Editorial RAO
Str. Turda nr. 117-119 București, ROMÂNIA

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ
El general en su laberinto
© Gabriel García Márquez, 1989

Coperta colecției:
CORNELIU ALEXANDRESCU

Fotografia copertei:
CARLOS SOMONTE

© RAO International Publishing Company, 1999
pentru versiunea în limba română

Tiparul executat de
R.A. „Monitorul Oficial“
București, România

2004

ISBN 973-576-669-8

„Se vede treaba că viața mea e în mîinile Necuratului.“

(Scrisoare către Santander, 4 august 1823)

José Palacios, cea mai veche slugă a sa, îl găsi plutind în apa depurativă din scăldătoare, gol-goluț și cu ochii deschiși, și crezu să s-a înecat. Știa că era una din multele lui metode de meditație, dar în starea de extaz în care se afla, plutind în derivă, parcă era dus de pe lumea aceasta. Nu îndrăzni să se apropie, ci îl chemă cu glas înăbușit, potrivit ordinului primit de a-l trezi înainte de orele cinci, ca să pornească la drum o dată cu prima geană de lumină. Generalul ieși din starea de vrajă și zări, în semiîntunericul încăperii, ochii albaștri și senini, părul creț de culoarea blănii de veveriță, obișnuita ținută maiestuoasă și calmă a majordomului, care avea în mînă ceșcuța cu infuzie de mac și gumă arabică. Generalul se agăță fără vlagă de toartele scăldătorii și ieși din apa medicinală sprinten ca un delfin, fapt neașteptat la un trup atît de plăpînd.

– La drum! spuse el. Cît mai repede, căci pe-aici nimeni nu ne vrea.

José Palacios îl auzise vorbind așa de atîtea ori și în împrejurări atît de diferite, încît nu crezu că era adevărat, cu toate că în grajduri catîrcele erau pregătite și suita oficială începea să se adune. Îl ajută să se usuce și-i acoperi trupul gol cu un poncho gros pentru vreme rea, căci, de tare ce-i tremurau mîinile, îi zornăia ceașca pe farfurioară. În urmă cu luni de zile, pe cînd își punea niște pantaloni

din piele de căprioară pe care nu-i mai purtase din nopțile fastuoase petrecute la Lima, el descoperise că, pe măsură ce pierdea din greutate, scădea și în înălțime. Chiar și gol arăta altfel, căci acum pielea de pe corp îi era palidă, iar fața și mîinile erau ca arse de prea mult stat la soare. Împlinise patruzeci și șase de ani în iulie trecut, dar părul creț și aspru, caracteristic locuitorilor din zona Mării Caraibilor, îi încărunțise și oasele i se deformaseră din cauza îmbătrînirii premature și arăta cu totul atît de slăbit, că nu părea în stare să mai apuce luna iulie a anului următor. Gesturile sale ferme erau totuși ale unui om mai puțin încercat în viață și el călătorea mereu, fără oprire, fără țintă. Își bău ceaiul fierbinte din cinci înghițituri, gata-gata să i se umple limba de bășici, fugind de propriile sale dîre de apă pe rogojinile mototolite așternute pe podea și se simți ca și cum ar fi sorbit licoarea fermecată a învierii din morți. Dar nu scoase nici un cuvînt pînă nu bătură orele cinci în turnul catedralei din apropiere.

– Sîmbătă, opt mai, anul treizeci, zi în care englezii au tras cu arcul în Ioana d'Arc, anunță majordomul. Plouă de la trei dimineața.

– De la trei dimineața, din secolul al optsprezecelea, spuse generalul cu glasul încă voalat din cauza proastei dispoziții după noaptea de insomnie. Și adăugă pe un ton grav: N-am auzit cocoșii cîntînd.

– Pe-aici nu sînt cocoși, răspunse José Palacios.

– Pe-aici nu e nimic, spuse generalul. Țară de trădători!

Se aflau la Santa Fe de Bogota, la două mii șase sute de metri deasupra nivelului mării îndepărtate, și imensul iatac cu pereți austeri, aflați în bătaia vîntului înghețat care se strecura prin ferestrele prost izolate nu era locul cel mai sănătos din lume. José Palacios așeză lighenașul cu clăbuc pe placa de marmură a măsuței de toaletă, împreună cu trusa de catifea roșie cu instrumentele de bărbierit, toate din metal aurit. Puse sfeșnicul cu o lumînare pe o poliță de lîngă oglindă, pentru ca generalul să aibă destulă lumină și trase mai aproape vasul cu jăratic ca să-i încălzească picioarele. Apoi îi dădu niște ochelari cu lentile pătrate și ramă fină de argint, pe care îi ținea întotdeauna pregătiți pentru el, în buzunarul vestei. Generalul și-i puse și se bărbieri, mînuind briciul cu stînga cu aceeași iscusință ca și cu mîna dreaptă, căci era ambidextru din naștere, cu gesturi uluitor de sigure ale aceleiași mîini care cu cîteva clipe înainte nu putuse să țină nici ceașca. Isprăvi cu bărbieritul pe bîjbîite, plimbîndu-se fără astîmpăr de colo-colo prin încăpere, fiindcă evita pe cît posibil să se uite în oglindă ca să nu-și întîlnească propria privire. Apoi își smulse cu mișcări bruște perii din nări și din urechi, își frecă dantura perfectă cu praf de cărbune pus pe o periuță din păr natural cu mîner de argint, își tăie și-și pili unghiile de la mîini și de la picioare, iar la sfîrșit își scoase poncho-ul și se stropi cu un flacon mare de apă de colonie, fricționîndu-se pe tot corpul cu amîndouă mîinile pînă se simți istovit. În dimineața aceea îndeplinea ritualul toaletei zilnice cu mai multă înverșunare ca de obicei, căutînd să-și purifice trupul și sufletul de cei douăzeci de ani de războaie inutile și decepții ale vieții de conducător.

Ultima vizită din noaptea care trecuse a fost a Manuelei Sáenz, acea femeie din Quito deprinsă cu greul războaielor care, cu toate că îl iubea, nu avea să-l urmeze pînă la moarte. Ea rămînea să-și îndeplinească pe mai departe misiunea de a-l ține pe general la curent cu tot ce se întîmpla în lipsa lui, căci el de mult nu mai avea atîta încredere în altcineva ca în ea. Îi lăsa în păstrare niște vechituri care nu aveau altă valoare decît aceea de a-i fi aparținut, precum și cîteva din cărțile lui cele mai

prețioase și două cufere cu acte personale. Cu o zi înainte, în timpul scurtei întîlniri solemne de rămas-bun, îi spusese: „Te iubesc mult, dar te voi iubi și mai mult dacă vei da dovadă acum de mai multă judecată ca oricînd“. Ea îi înțelese cuvintele ca pe un nou omagiu, printre atîtea altele cîte îi adusese în opt ani de amor înflăcărat. Dintre toate cunoștințele sale, era singura care-l credea: de astă dată avea să plece cu adevărat. Dar era și singura care avea cel puțin un motiv neîndoielnic să spere că el se va întoarce.

Nu credeau să se mai vadă înainte de plecare. Doña Amalia, stăpîna casei, ținu totuși să le ofere darul unui ultim rămas-bun pe furiș și o ajută pe Manuela să intre, îmbrăcată în costum de călărie, pe ușa grajdului, ca să evite comentariile evlavioasei comunități locale, pline de prejudecăți. Nu pentru că ei ar fi ținut secret fapul că erau amanți, căci se afișau împreună ziua-n amiaza mare, spre indignarea tuturor, ci ca să apere cu orice preț buna reputație a acelei case. El era și mai timorat, și-i ordonă lui José Palacios să nu închidă ușa ce dădea în încăperea alăturată, un loc de trecere folosit de servitorime, unde aghiotanții care stăteau de pază rămaseră să joace cărți mult timp după ce vizita se încheiase.

Manuela îi citi preț de două ore. Fusese, pînă nu demult, tînără; pînă cînd trupul ei începu să dea semne de îmbătrînire. Fuma pipă ca marinarii, se parfuma cu colonie de verbenă, cum obișnuiau militarii, se îmbrăca în haine bărbătești și se vîntura printre soldați, dar glasul ei stins era și acum plăcut în semiîntunericul clipelor de intimitate. Citea la lumina slabă a sfeșnicului, așezată într-un fotoliu pe care se mai păstra blazonul ultimului vicerege, iar el o asculta întins pe pat cu fața în sus, îmbrăcat în hainele civile de casă și învelit cu poncho-ul din lînă de vigonie.

Doar după ritmul respirației îți dădeai seama că nu doarme. Cartea se intitula *Știri și zvonuri care au circulat prin Lima în anul de grație 1826*, de peruanul Noé Calzadillas, și ea i-o citea pe un ton teatral, foarte potrivit cu stilul autorului.

Timp de o oră nu se auzi nimic altceva decît vocea ei în casa toropită de somn. Dar după ultimul rond se porni fără veste un uriaș hohot de rîs colectiv, care stîrni cîinii din încăpere. El deschise ochii mai mult curios decît tulburat, iar ea închise cartea pe care-o ținea în poală, punînd semn cu degetul mare la pagina unde rămăsese.

– Sînt prietenii domniei voastre, îi spuse.

– N-am prieteni, răspunse el. Și dacă mi-or mai fi rămas cîțiva, n-o să-i mai am multă vreme.

– Aflați că ei sînt afară și stau de veghe ca să nu fiți ucis, spuse ea.

Așa află generalul ceea ce știa tot orașul: nu unul singur, ci mai multe atentate se puneau la cale împotriva sa, și ultimii lui susținători stăteau la pîndă, pregătiți să le împiedice. Vestibulul și galeria din jurul grădinii interioare erau ocupate de cavaleriști și grenadiri, toți venezueleni, care urmau să-l însoțească pînă în portul Cartagena de Indias, unde trebuia să acosteze o corabie cu destinația Europa. Doi dintre ei își întinseseră rogojinile de dormit ca să se culce de-a curmezișul ușii principale de la iatac, în timp ce aghiotanții aveau să joace cărți și după ce Manuela se va fi oprit din citit. Dar în vremurile acelea nu te puteai simți la adăpost de pericol în mijlocul unei adunături atît de pestrițe de soldați de obîrșie îndoielnică. Fără să-și piardă cumpătul din cauza veștilor proaste, el îi porunci Manuelei, cu un gest al mîinii, să citească înainte.

Întotdeauna socotise moartea ca pe un risc inevitabil al meseriei lui. În toate războaiele luptase în prima linie a frontului, dar nu se alesese nici măcar cu o zgîrietură, și, în

fața focului inamic, se comporta cu un calm atît de nesăbuit, încît chiar și ofițerii săi se mulțumiră cu explicația simplă că se credea invulnerabil. Ieșise teafăr din toate atentatele urzite împotriva sa și de multe ori scăpă cu viață numai pentru că în acele momente nu dormea în patul lui. Umbla fără escortă și mînca, și bea fără să-și facă griji de ceea ce i se oferea pe unde mergea. Numai Manuela știa că nepăsarea lui nu era nici inconștiență, nici fatalism, ci trista certitudine că îi era scris să moară în patul său, sărac și gol, nemîngîiat de recunoștința poporului.

Singura modificare însemnată pe care o făcu în ritualul insomniei sale, în noaptea aceea din ajunul plecării, a fost să renunțe la baia caldă pe care o făcea de obicei înainte să se bage în pat. José Palacios i-o pregătise din timp, din infuzie de plante medicinale, ca să-l remonteze și să-i ușureze expectorația, și i-o menținu la o temperatură potrivită pentru momentul cînd ar fi binevoit el. Dar el nu binevoi. Luă două pastile laxative împotriva obișnuitei sale constipații și ațipi în timp ce i se susurau la ureche ultimele cancanuri picante de la Lima. Deodată, parcă fără motiv, îl cuprinse un acces de tuse de se cutremurară pereții. Ofițerii care jucau cărți în încăperea de alături rămaseră încremeniți. Unul dintre ei, irlandezul Belford Hinton Wilson, se ivi în ușa dormitorului în caz că ar fi fost nevoie de el și-l văzu pe general trîntit de-a curmezișul patului, cu fața în jos, vărsîndu-și măruntaiele. Manuela îi ținea capul deasupra oliței de noapte. José Palacios, singurul căruia i se îngăduia să intre în dormitor fără să bată, rămase lîngă pat, în stare de alertă, pînă îi trecu criza. Atunci generalul răsuflă adînc, cu ochii înecați în lacrimi, și arătă spre măsuța de toaletă.

– Florile alea de mort sînt de vină, spuse el.

Ca de obicei; căci întotdeauna găsea, pentru necazurile lui, cîte un vinovat la care nu te așteptai. Manuela, care îl cunoștea mai bine ca oricine, îi făcu semn lui José Palacios să ia vaza cu tuberoze ofilite. Generalul se întinse din nou în pat, cu ochii închiși, și ea reluă lectura pe același ton ca mai înainte. Numai cînd i se păru că adormise puse cartea pe noptieră, îl sărută pe fruntea dogorind de febră și-i șopti lui José Palacios că, la șase dimineața, se va afla în locul numit Patru Colțuri, de unde începea drumul mare spre Honda, ca să-și ia acolo un ultim rămas-bun. Apoi se înfofoli pînă la ochi cu o mantie și ieși din dormitor în vîrful picioarelor. Atunci generalul deschise ochii și-i spuse lui José Palacios, cu glas firav:

– Spune-i lui Wilson s-o conducă pînă acasă.

Ordinul fu îndeplinit împotriva voinței Manuelei, care se credea în stare să-și poarte singură de grijă mai bine decît dacă ar fi condus-o un pichet de lăncieri. José Palacios o luă înaintea ei cu un opaiț și merse pînă la grajduri, ocolind o grădină interioară cu o fîntînă de piatră în mijloc, unde începeau să înflorească primele tuberoze ale zilei. Ploaia încetă pentru un timp și vîntul nu se mai auzi șuierînd printre copaci, dar pe cerul înghețat nu era nici o stea. Colonelul Belford Wilson repeta întruna parola din noaptea aceea, ca să-i liniștească pe străjerii care stăteau întinși pe rogojinile din galeria exterioară. Cînd trecu prin fața ferestrei de la sala mare, José Palacios îl văzu pe stăpînul casei servind cafea grupului de prieteni, militari și civili, care se pregăteau să stea de veghe pînă în momentul plecării.

Cînd se întoarse în iatac îl găsi pe general în delir. Îl auzi rostind vorbe fără șir, care se reduceau la o singură propoziție: „Nimeni n-a înțeles nimic“. Trupul îi dogorea de văpaia febrei și trăgea niște pîrțuri bolovănoase și pestilențiale. Nici chiar generalul nu avea să știe, a doua zi,

dacă vorbise în somn ori, treaz fiind, o luase razna, și nici nu avea să-și amintească. Era vorba de ceea ce el numea „crizele mele de nebunie“. Crize care de-acum nu mai alarmau pe nimeni, căci de mai bine de patru ani suferea de ele, fără ca vreun doctor să se fi aventurat să le găsească vreo explicație științifică, iar în ziua care urma unei asemenea stări îl vedeai renăscînd din propria cenușă, cu judecata întreagă. José Palacios îl înveli cu un pled, lăsă opaițul aprins pe placa de marmură a mesei de toaletă și ieși din încăpere fără să închidă ușa, ca să-l poată veghea în continuare, din camera de alături. Știa că el avea să-și revină la orice oră din zori și să se cufunde în apa înghețată din scăldătoare, încercînd să-și refacă forțele irosite în timpul cumplitelor coșmaruri.

Era sfîrșitul unei zile agitate. O garnizoană de șapte sute optzeci și nouă de cavaleriști și grenadiri se răzvrătise, sub pretext că soldații cereau plata soldei pe trei luni din urmă. Adevăratul motiv a fost altul: majoritatea soldaților erau din Venezuela și mulți luptaseră în război pentru a elibera patru națiuni, dar în săptămînile din urmă fuseseră ținta atîtor insulte și provocări de stradă, încît aveau motive să se teamă pentru soarta lor după ce generalul avea să părăsească țara. Conflictul a fost aplanat, dîndu-li-se bani de deplasare și o mie de pesos în aur, în loc de șaptezeci de mii cît cereau insurgenții, și aceștia defilaseră pe înserate în drum spre țara lor de origine, urmați de o gloată de femei care-i ajutau la cărat, împreună cu copiii și animalele lor din bătătură. Vacarmul tobelor și al alămurilor marțiale nu izbuti să potolească larma mulțimilor care asmuțeau cîinii împotriva soldaților și aruncau petarde ca să le perturbe marșul, ceea ce nu făcuseră niciodată vreunei armate inamice. În urmă cu unsprezece ani, după trei lungi secole de dominație spaniolă, cumplitul vicerege don Juan Sámano

fugise chiar pe aceste străzi, deghizat în pelerin, dar cu cuferele doldora de idoli neîmblînziți din aur și smaragde, tucani[1] sacri, casete de sticlă strălucitoare cu fluturi din Muzo, și se găsiră destule femei în balcoane care să plîngă după el, să-i arunce cîte o floare și să-i ureze din tot sufletul călătorie liniștită pe mare și drum bun.

Generalul participase în secret la negocierile conflictului, fără să se miște din casa în care locuia provizoriu, locuință ce aparținea ministrului de război și al marinei, iar la sfîrșit îl trimisese pe generalul José Laurencio Silva, nepot prin alianță și aghiotant de încredere, să însoțească armata rebelilor, drept garanție că nu aveau să se întîmple noi tulburări pînă la frontiera cu Venezuela. Nu văzuse defilarea de sub balconul său, dar auzise trompetele și tobele, și forfota mulțimii adunate în stradă, ale cărei strigăte nu izbuti să le înțeleagă. Le dădu atît de puțină importanță, încît în timpul ăsta revăzu, împreună cu secretarii lui, corespondența întîrziată și dictă o scrisoare adresată Marelui Mareșal don Andrés de Santa Cruz, președintele Boliviei, prin care își anunța retragerea din exercițiul puterii, dar nu se arăta prea sigur că destinația călătoriei sale era în afara țării. „N-am să mai scriu nici o scrisoare cît oi trăi“, spuse cînd isprăvi de dictat. Mai tîrziu, pe cînd își făcea siesta, lac de sudoare și cutremurat de friguri, adormi în ecourile unei zarve îndepărtate și se trezi brusc de bubuitul înfundat al unor petarde aruncate fie de rebeli, fie de artificieri. Dar cînd întrebă i se răspunse că era sărbătoare. Pur și simplu: „E sărbătoare, domnule general“. Fără să existe cineva, nici măcar José Palacios, care să se încumete să-i explice despre ce sărbătoare era vorba.

[1] Păsări călătoare din America de Sud, cu ciocul mare și penaj viu colorat.

Abia cînd îi povesti Manuela, în timpul vizitei ei nocturne, află că erau oamenii adversarilor săi politici, cei din partidul demagogic, cum îl numea el, care umblau pe străzi și, cu îngăduința poliției, instigau împotriva lui breslele de meșteșugari. Fiind vineri, zi de tîrg, era mai ușor să se iște învălmășeală în piața mare. Spre seară, o ploaie mai violentă ca de obicei, cu tunete și fulgere, îi împrăștie pe răzvrătiți. Dar răul era făcut. Studenții de la colegiul Sf. Bartolomeu luaseră cu asalt birourile Curții supreme de justiție ca metodă de constrîngere pentru ca aceasta să-i intenteze generalului un proces public, distruseseră cu baioneta și aruncaseră de la balcon un portret al acestuia în mărime naturală, pictat în ulei de un vechi stegar din armata eliberatoare. Mulțimea amețită de rachiu jefuise prăvăliile de pe Strada Regală și cîrciumile de la periferie care nu închiseseră la timp, apoi împușcă în piața mare un general făcut din perne umplute cu rumeguș, care nu mai avea nevoie să poarte tunica albastră cu nasturi de aur ca să fie recunoscut de toată lumea. Îl acuzau că încurajase în secret actele de nesupunere din rîndurile militarilor, într-o încercare tardivă de a redobîndi puterea pe care congresul i-o retrăsese prin vot unanim, după o perioadă neîntreruptă de doisprezece ani în funcția supremă. Îl învinuiau că dorea să-și asigure președinția pe viață și să-și numească drept succesor un principe european. Îl acuzau că simula plecarea în străinătate, cînd în realitate se ducea pînă la granița cu Venezuela, de unde plănuia să se întoarcă, în fruntea trupelor insurgente, ca să pună mîna pe putere. Zidurile clădirilor publice erau acoperite de „răvașe“, denumirea populară a manifestelor pline de injurii la adresa lui, iar susținătorii săi cei mai însemnați stăteau ascunși în casele altora pînă cînd aveau să se calmeze spiritele. Presa fidelă generalului Francisco de Paula Santander, principalul său

inamic, își însușise zvonul că așa-zisa lui boală, în jurul căreia se făcuse atîta tam-tam, ca și stăruitoarele sale declarații teatrale, că avea de gînd să plece, nu erau decît niște stratageme politice puse la cale pentru ca oamenii să-l roage să nu plece. Noaptea, în timp ce Manuela îi povestea de-a fir a păr cele întîmplate în ziua aceea plină de evenimente, soldații președintelui provizoriu încercau să șteargă cuvintele scrise cu cărbune pe zidul palatului arhiepiscopal: „Nici nu pleacă, nici nu crapă“. Generalul scoase un oftat.

– Foarte rău trebuie să stea lucrurile, spuse el, iar eu stau și mai rău, dacă toate astea s-au putut întîmpla la doi pași de mine, și ei m-au făcut să cred că era vorba de o sărbătoare.

Adevărul era că înșiși prietenii săi cei mai apropiați nu-l credeau că părăsește cîrma și țara. Orașul era prea mic și oamenii prea iscoditori ca să nu se cunoască cele două mari hibe care-i puneau călătoria sub semnul întrebării: nu avea destui bani ca să plece cu o suită atît de numeroasă și, pentru că fusese președintele republicii, nu putea să părăsească țara înaintea unei perioade de un an fără autorizația guvernului, pe care nici măcar nu avusese înțelepciunea s-o ceară. Ordinul de a se face bagajele, pe care generalul îl dădu cît se poate de clar, ca să fie auzit de oricine, nu a fost o dovadă certă nici măcar pentru José Palacios, căci altădată ajunsese pînă acolo încît golise o casă întreagă ca să simuleze plecarea, și întotdeauna fusese doar o manevră politică izbutită. Aghiotanții socoteau că în anul acela semnele deziluziei sale deveniseră prea clare. Totuși, li se mai întîmplase și altădată să-l vadă cum se trezea în cîte o zi, pe neașteptate, cu forțe noi și revenea la viață cu mai mult elan ca înainte. José Palacios, care

urmărea întotdeauna îndeaproape aceste schimbări imprevizibile, comenta în felul lui: „Ce gîndește stăpînul numai dînsul știe“.

Demisiile sale repetate deveniseră proverbiale, de la cea dintîi, pe care a anunțat-o printr-o propoziție ambiguă chiar în discursul inaugural, de preluare a funcției prezidențiale: „Prima mea zi de pace va fi și ultima în care voi mai rămîne la putere“. În anii următori, repetă gestul de atîtea ori și în împrejurări așa de diferite, încît nu se mai știa cînd spunea adevărul. Cea mai zgomotoasă dintre toate demisiile lui se petrecuse în urmă cu doi ani, în noaptea de 25 septembrie, cînd scăpase teafăr în urma unui complot pus la cale cu scopul de a-l asasina chiar în dormitorul reședinței sale. Comisia formată din membri ai congresului care îl vizită în zori, după ce el petrecuse șase ore fără adăpost, sub un pod, îl găsi înfășurat într-o pătură de lînă și cu picioarele într-un lighean cu apă caldă, sleit de puteri nu atît din cauza febrei, cît din pricina dezamăgirii. Îi anunță pe aceștia că nu aveau să se facă cercetări în legătură cu conspirația, că nimeni nu avea să fie trimis în judecată și că se va întruni imediat congresul prevăzut pentru Anul Nou, pentru a alege alt președinte al republicii.

– După aceea voi părăsi Columbia pentru totdeauna, încheie el.

Cu toate acestea, cercetări s-au făcut, vinovații au fost aspru judecați și paisprezece dintre ei au murit împușcați în piața mare. Congresul constituant prevăzut pentru 2 ianuarie nu s-a întrunit decît după șaisprezece luni și nimeni nu a mai adus vorba de demisie. Dar la vremea aceea n-a existat oaspete străin ori persoană întîlnită întîmplător la vreo sindrofie, ori prieten aflat în trecere pe acolo, căruia el să nu-i spună: „Mă duc acolo unde poporul mă vrea“.

Nici veștile care circulau în legătură cu faptul că era bolnav pe moarte nu erau luate ca un indiciu serios că avea să plece. Nimeni nu se îndoia că era bolnav. Dimpotrivă, de cînd se întorsese ultima oară din războaiele din sud, oricine îl vedea trecînd pe sub arcadele înflorite rămînea nedumerit, gîndindu-se că venise acasă doar ca să moară. În loc de calul său istoric, Porumbelul Alb, călărea acum o catîrcă năpîrlită, acoperită cu rogojini în chip de valtrap, și avea părul încărunțit, fruntea brăzdată de nori trecători și tunica murdară, cu o mînecă descusută. Trupul lui era acum lipsit de măreție. În timpul seratei organizate fără prea mult zgomot în cinstea sa la reședința oficială, rămăsese închis în sine ca într-o carapace și nimeni nu a aflat vreodată dacă din perversitate politică sau din simplă neatenție l-a salutat pe unul dintre miniștrii săi rostind numele altuia.

Tertipurile prin care dădea de înțeles că totul se sfîrșise nu erau de ajuns ca să facă lumea să creadă că pleca, de vreme ce de șase ani se spunea că e pe moarte și cu toate astea își păstra nealterat talentul de a da ordine. Prima veste de acest fel o adusese un ofițer al marinei britanice, care îl văzuse întîmplător în deșertul Pativilca, la nord de Lima, în plin război de eliberare a sudului. Îl găsi trîntit pe jos, într-o colibă mizeră care servea drept cartier general, învelit cu o manta din material impermeabil și legat la cap cu o cîrpă, pentru că nu suporta să simtă frigul în oase în infernul amiezii, și atît de vlăguit că nu putea nici măcar să gonească găinile care ciuguleau în jurul său. După o convorbire anevoioasă, în cursul căreia fu cuprins de accese de demență, își expedie vizitatorul cu un dramatism sfîșietor.

– Mergeți și povestiți lumii cum m-ați văzut sfîrșindu-mă, acoperit de găinați, pe acest țărm neprimitor, spuse el.

Se spunea că boala lui era un fel de insolație cauzată de soarele torid din deșert. Apoi se zicea că se afla la Guayaquil, unde trăgea să moară, iar mai tîrziu la Quito, doborît de o febră digestivă, al cărei simptom cel mai alarmant era o lipsă de interes față de lume și o liniște sufletească absolută. Nimeni nu știa ce temeiuri științifice aveau asemenea știri, căci el sfida întotdeauna știința medicală, își punea singur diagnosticul și-și prescria medicamentele pe baza cărții lui Donostierre *La médecine à votre manière*, un manual franțuzesc de leacuri băbești pe care José Palacios îl lua pretutindeni cu el, ca pe un oracol pentru înțelegerea și tratarea oricărei suferințe trupești sau sufletești. În orice caz, n-a existat agonie mai profitabilă ca a lui. Căci, în vreme ce lumea credea că murise în Pativilca, el trecu încă o dată culmile Anzilor, ieși învingător la Junín, încheie războiul de eliberare a întregii Americi spaniole cu victoria finală de la Ayacucho, întemeie Republica Bolivia și, îmbătat de glorie, se simți la Lima fericit cum nu mai fusese nicicînd și cum nu avea să mai fie vreodată. Așa încît anunțurile repetate că în sfîrșit se retrăgea de la putere și părăsea țara pentru că era bolnav, precum și manifestările oficiale care păreau să le confirme, nu erau decît niște jalnice reeditări ale unei drame prea adeseori văzute pentru a mai fi crezute.

La numai cîteva zile de la întoarcere, la sfîrșitul unei ședințe furtunoase a guvernului, îl luă de braț pe mareșalul Antonio José de Sucre.

– Dumneata rămîi cu mine, îi spuse.

Îl conduse în cabinetul său privat, unde numai foarte puțini aleși erau primiți, și aproape îl obligă să se așeze în fotoliul lui.

– Locul ăsta este de-acum mai mult al dumitale decît al meu, îi spuse.

Cu toate că Marele Mareșal de Ayacucho, prietenul său apropiat, cunoștea perfect starea în care se afla țara, generalul îi făcu o expunere amănunțită înainte de a-i spune ce intenții avea. În cîteva zile trebuia să se întrunească congresul constituant ca să aleagă președintele republicii și să aprobe o nouă constituție, într-o încercare tardivă de a salva visul de aur al integrității continentale. Peru, aflat pe mîna unei aristocrații retrograde, părea de nerecuperat. Generalul Andrés de Santa Cruz conducea Bolivia pe un drum propriu. Venezuela, sub conducerea generalului José Antonio Páez, tocmai își proclamase autonomia. Generalul Juan José Flores, guvernatorul sudului, unise Guayaquil și Quito pentru a crea Republica Independentă Ecuador. Republica Columbia, primul embrion al unei imense patrii comune, se reducea la vechiul viceregat al Noii Granade. Șaisprezece milioane de americani abia deprinși cu viața liberă rămîneau la cheremul conducătorilor locali.

– Într-un cuvînt, încheie generalul, tot ce-am făcut noi cu mîinile e călcat în picioare de alții.

– E o ironie a soartei, spuse mareșalul Sucre. Parcă am fi semănat idealul independenței atît de adînc, încît aceste popoare caută acum să devină independente unele de altele.

Generalul reacționă cu multă însuflețire.

– Nu repeta ticăloșiile inamicului, spuse el, chiar dacă sînt tot atît de convingătoare.

Mareșalul Sucre se scuză. Era inteligent, ordonat, timid și superstițios, și trăsăturile chipului său erau de o gingășie pe care vechile urme de variolă nu izbutiseră s-o ascundă. Generalul, care îl iubea atît de mult, spusese despre el că făcea pe modestul, dar nu era. Fusese un erou în luptele de la Pichincha, Tumusla, Tarqui și abia împlinise douăzeci și nouă de ani cînd comandase armata în glorioasa bătălie de la Ayacucho, prin care fusese distrusă

ultima redută spaniolă din America de Sud. Dar mai mult decît pentru aceste merite era cunoscut pentru inima lui bună în ceasul izbînzii și pentru talentul său de om de stat. În acel moment renunțase la toate funcțiile pe care le avea și de atunci umbla, fără nici un fel de ifose militare, îmbrăcat cu o haină neagră de stofă, lungă pînă la călcîie, și întotdeauna cu gulerul ridicat ca să se apere mai bine de vîntul rece și mușcător ce bătea dinspre măgurile din apropiere. Singurul său angajament în fața națiunii – și ultimul, cum își dorea el – era să participe, ca deputat de Quito, la congresul constituant. Împlinise treizeci și cinci de ani, era sănătos tun și o iubea la nebunie pe doña Mariana Carcelén, marchiză de Solanda, o fată frumoasă și plină de viață, originară din Quito, aproape o adolescentă, cu care se căsătorise printr-un mijlocitor cu doi ani în urmă și cu care avea o fetiță de șase luni.

Generalul nu-și putea închipui că era cineva mai calificat decît el să-i succeadă în funcția de președinte al republicii. Știa că abia peste cinci ani avea să împlinească vîrsta reglementară, potrivit unei restricții constituționale impuse de generalul Rafael Urdaneta ca să-i bareze drumul. Cu toate acestea, generalul făcea în secret demersuri pentru a îndrepta lucrurile.

– Acceptă-mi oferta, îi spuse el, și eu am să rămîn comandant suprem și am să dau tîrcoale cîrmuirii cum dă taurul tîrcoale unei turme de vaci.

Arăta istovit, dar fermitatea sa era convingătoare. Totuși, mareșalul știa de mult că niciodată nu avea să fie al lui fotoliul în care ședea acum. Cu puțin timp înainte, cînd i se vorbise pentru prima oară de posibilitatea de a ajunge președinte, răspunsese că nu avea de gînd să conducă o națiune al cărei sistem politic și direcție de dezvoltare erau din ce în ce mai mult lăsate la voia întîmplării. După părerea sa, primul pas spre purificare era înlăturarea de la putere a militarilor și dorea să propună congresului să ia măsuri pentru ca nici un general să nu mai poată deveni președinte în următorii patru ani, probabil pentru a se pune în calea lui Urdaneta. Adversarii cei mai de temut ai acestor măsuri aveau să fie însă oamenii cei mai puternici: generalii înșiși.

– Sînt prea obosit ca să mă mai orientez fără busolă, spuse Sucre. În afară de asta, Excelența voastră știe la fel de bine ca și mine că aici nu va fi nevoie de un președinte, ci de un îmblînzitor de insurecții.

Avea să ia parte la congres, fără discuție, și avea să accepte chiar onoarea de a-l prezida, în caz că i se propunea. Dar nimic mai mult. În paisprezece ani de războaie învățase că nu exista victorie mai mare decît aceea de a rămîne în viață. Din experiența sa de președinte al Boliviei, țara imensă și necunoscută pe care o întemeiase și o cîrmuise cu mînă sigură, învățase cît de nestatornică era puterea. Inima lui știutoare îi arătase zădărnicia gloriei.

– Așa că nu, Excelență, încheie el.

La 13 iunie, de Sfîntul Anton, trebuia să fie la Quito cu soția și fiica lui, ca să-și serbeze cu ele nu numai ziua onomastică din acel an, ci pe toate cîte avea să-i mai rezerve viitorul. Căci hotărîrea de a trăi numai și numai pentru ele, gustînd din plin desfătările iubirii, o luase încă de la Crăciunul care trecuse.

– Este tot ce cer de la viață, spuse el.

Generalul era livid.

– Credeam că nimic nu mă mai poate surprinde, replică el. Și-l privi drept în ochi: E ultimul dumitale cuvînt?

– Penultimul, spuse Sucre. Ultimul este eterna mea gratitudine pentru bunătatea pe care mi-a arătat-o Excelența voastră.

Generalul se bătu cu mîna peste pulpă ca să se trezească dintr-un vis de care nu se putea elibera.

– Bine, spuse el. Dumneata tocmai ai luat, în locul meu, ultima hotărîre a vieții mele. În noaptea aceea își scrise actul de demisie sub efectul demoralizant al unui vomitiv pe care i-l prescrisese un oarecare doctor ca să-i aline crizele de bilă. La 20 ianuarie deschise congresul constituant cu un discurs de rămas-bun în care îl elogie pe președintele acelui for, mareșalul Sucre, ca pe cel mai merituos dintre generali. Elogiul fu primit cu ovații de membrii congresului, dar un deputat așezat lîngă Urdaneta îi șopti acestuia la ureche:

– Vrea să spună că există un general mai merituos ca dumneavoastră.

Afirmația generalului și cuvintele perfide ale deputatului rămaseră înfipte ca două cuie fierbinți în inima generalului Rafael Urdaneta.

Pe bună dreptate. Cu toate că Urdaneta nu avea uriașele calități militare ale lui Sucre, nici marea sa putere de seducție, nu exista nici un motiv să fie socotit mai puțin merituos. Însuși generalul îl lăudase pentru calmul și consecvența sa; fidelitatea și atașamentul față de acesta erau mai mult decît dovedite, și era unul dintre puținii oameni din lume care îndrăzneau să-i spună verde în față adevărurile pe care se temea să le afle. Dîndu-și seama de greșeala pe care o făcuse, generalul încercă să o îndrepte în șpalt și în loc de „cel mai merituos dintre generali“ corectă cu mîna lui: „unul dintre cei mai merituoși generali“. Această cîrpăceală nu domoli ranchiuna celuilalt.

Cîteva zile mai tîrziu, în timpul unei consfătuiri a generalului cu prieteni deputați, Urdaneta îl acuză că se prefăcea că pleacă, în vreme ce ducea tratative ca să fie reales. Cu trei ani în urmă, generalul José Antonio Páez luase puterea cu forța în provincia Venezuela, într-o primă tentativă de a o separa de Columbia. Atunci generalul se dusese la Caracas, se împăcase cu Páez, îmbrățișîndu-l în public, pe fundalul unor imnuri de bucurie și dangăte de clopote, și îi crease un regim de excepție pe măsura lui, care îi permitea să conducă după bunul său plac. „Așa a început dezastrul“, spuse Urdaneta. Căci acea toleranță nu numai că înveninase relațiile cu locuitorii Noii Granade, ci îi contaminase cu microbul separatist. Acum, încheie Urdaneta, cel mai mare serviciu pe care generalul putea să-l facă patriei era să renunțe neîntîrziat la năravul de a conduce și să părăsească țara. Generalul îi răspunse cu aceeași vehemență. Dar Urdaneta era un om integru, se exprima cu ușurință și cu patos, lăsînd tuturor impresia că asistaseră la sfîrșitul unei mari și vechi prietenii.

Generalul își prezentă din nou demisia și-l desemnă pe don Domingo Caycedo drept președinte provizoriu pînă cînd congresul avea să-l aleagă pe titular. La 1 martie părăsi reședința oficială pe ușa de serviciu ca să nu dea ochii cu invitații care îi ofereau succesorului său o cupă de șampanie și porni, cu o trăsură străină, spre ferma de la Fucha – un loc liniștit și idilic situat în împrejurimile orașului – pe care președintele provizoriu i-o pusese la dispoziție pentru un timp. Doar certitudinea că nu mai era decît un simplu cetățean agravă ravagiile vomitivului. Îi ceru lui José Palacios, visînd cu ochii deschiși, să-i pregătească cele necesare pentru a începe să-și scrie memoriile. José Palacios îi aduse cerneală și hîrtie mai mult decît suficientă pentru patruzeci de ani de amintiri, iar el însuși îl

anunță din timp pe Fernando, nepotul și secretarul său, rugîndu-l să-i acorde bunele sale oficii începînd de lunea următoare, de la patru dimineața, ora cea mai potrivită, cînd gîndea sub imperiul unor resentimente încă vii. După cum îi mărturisi de multe ori nepotului, dorea să înceapă cu amintirea sa cea mai veche, un vis pe care-l avusese la moșia San Mateo din Venezuela, la puțin timp după ce împlinise vîrsta de trei ani. Se făcea că o catîrcă neagră cu dinții de aur intrase în casă și o cutreierase din salonul principal pînă la cămări, devorînd pe îndelete tot ce întîlnea în drum, în timp ce familia și sclavii își făceau siesta, pînă ce, în cele din urmă, mîncă perdelele, covoarele, lămpile, vazele, vesela și tacîmurile din sufragerie, statuetele sfinților de pe altare, dulapurile de haine și cuferele cu tot ce se găsea înăuntru, oalele din bucătării, ușile și ferestrele cu balamale și zăvoare cu tot, și toată mobila din verandă pînă în dormitoare, și singurul lucru pe care-l lăsă neatins, plutind în propriul său spațiu, fu ovalul oglinzii de pe măsuța de toaletă a mamei lui.

Se simți însă atît de bine în casa de la Fucha, iar aerul era atît de pur sub cerul străbătut de nori călători, încît nu mai aduse vorba despre memorii, ci profită de revărsatul zorilor ca să cutreiere pe cărările pline de miresme ale savanei. Cei care îl vizitară în zilele următoare avură impresia că se mai întremase. Mai ales militarii, prietenii săi cei mai credincioși, îi cereau stăruitor să rămînă în funcție chiar dacă pentru asta ar fi fost nevoie de o lovitură militară. El le tăia elanul cu argumentul că puterea cîștigată prin forță nu se potrivea reputației sale, dar nu părea să renunțe la speranța de a fi reconfirmat prin hotărîrea legitimă a congresului. José Palacios spunea întruna: „Ce gîndește stăpînul, numai dînsul știe".

Manuela continua să locuiască la cîțiva pași de palatul San Carlos, reședința prezidențială, cu urechea atentă la vocile străzii. Își făcea apariția la Fucha de două-trei ori pe săptămînă și chiar mai des dacă era vreo urgență, încărcată cu marțipan și prăjituri calde de pe la mănăstiri și cu batoane de ciocolată cu scorțișoară pentru gustarea de la patru după-amiază. Rareori aducea ziare, căci generalul devenise atît de susceptibil la critică, încît orice observație banală putea să-l scoată din sărite. În schimb îi povestea șiretlicurile politicienilor, intrigile mondene și profețiile făcute pe la colțuri, iar el, fierbînd de mînie, trebuia să le asculte, chiar dacă nu-i convenea căci ea era singura persoană căreia îi îngăduia să-i spună adevărul. Cînd nu aveau prea multe să-și spună revedeau corespondența ori ea îi citea, ori jucau cărți cu aghiotanții, dar întotdeauna luau masa împreună.

Se cunoscuseră la Quito în urmă cu opt ani, la balul care sărbătorise eliberarea, cînd ea era încă soția doctorului James Thorne, un medic englez pătruns în cercurile aristocratice de la Lima în ultimii ani ai viceregatului. În afară de faptul că era ultima femeie cu care el a avut relații amoroase neîntrerupte de la moartea soției sale, survenită cu douăzeci și șapte de ani în urmă, ea îi era și confidentă, păstrătoarea documentelor lui și cititoarea cea mai sensibilă, și era asimilată statului său major cu gradul de colonel. Trecuseră de mult vremurile cînd ea fusese cît pe ce să-i ciuntească o ureche dintr-o mușcătură în timpul unei crize de gelozie, dar discuțiile lor cele mai banale culminau, ca și mai înainte, în dezlănțuiri de ură urmate de tandre capitulări, cum se întîmplă în marile iubiri. Manuela nu rămînea să doarmă la el. Pleca devreme, ca să nu o prindă noaptea pe drum, mai cu seamă în anotimpul acela, cînd se întuneca repede.

Spre deosebire de ceea ce se întîmpla la conacul La Magdalena de la Lima, unde trebuia să inventeze pretexte ca s-o țină la distanță în vreme ce el își făcea de cap cu doamnele de viță mai mult sau mai puțin nobilă, la ferma de la Fucha dădea semne că nu putea să trăiască fără ea. Rămînea cu privirea ațintită spre drumul pe care trebuia să vină ea, îl exaspera pe José Palacios întrebîndu-l în fiecare clipă cît e ceasul, cerîndu-i să mute fotoliul, să ațîțe focul din cămin, să-l stingă, să-l aprindă iar, nerăbdător și prost dispus, pînă vedea trăsura apărînd de după coline și atunci viața i se lumina. Dădea însă semne de neliniște și cînd vizita se prelungea mai mult decît prevăzuse. La ora somnului de după-amiază se băgau în pat, dar nu închideau ușa, nu se dezbrăcau și nu dormeau, și nu o dată căzură în greșeala de a încerca să facă dragoste pentru ultima oară, căci el nu mai avea destulă putere trupească să-și urmeze îndemnul inimii, dar nu voia să recunoască.

Insomnia lui fără leac i-a fost perturbată în acele zile. Adormea la orice oră în mijlocul unei fraze în timp ce își dicta corespondența sau la o partidă de cărți, dar nici el nu știa prea bine dacă aținea pe neașteptate sau cădea în cîte un scurt leșin, însă cum se întindea în pat se simțea cuprins de o năucitoare criză de luciditate. Abia dacă izbutea să tragă un pui de somn chinuit spre dimineață, pînă îl trezea din nou vîntul de pace adiind printre copaci. Atunci nu rezista tentației de a amîna dictarea memoriilor cu încă o dimineață, ca să facă singur o plimbare ce uneori se prelungea pînă la ora prînzului.

Pleca fără escortă, fără cei doi cîini credincioși care-l însoțiseră uneori pînă și pe cîmpul de luptă, fără nici unul din legendarii săi cai, pe care îi vînduse escadronului de cavalerie ca să mai facă rost de bani pentru călătorie. Mergea pînă la rîul din apropiere, pășind pe covorul de frunze putrede din crîngul de plopi ce se întindea cît vedeai cu ochii, apărîndu-se de vînturile înghețate ale savanei cu poncho-ul din lînă de vigonie, cizmele căptușite cu blană și căciulița verde de mătase, pe care înainte o punea numai cînd dormea. Ședea mult timp și se gîndea, în fața podețului dărăpănat, făcut din scînduri, la umbra îndureratelor sălcii, absorbit de cursul apei, pe care odată îl comparase cu soarta omului, folosind o figură de stil care i-ar fi plăcut dascălului său din tinerețe, don Simón Rodríguez. Unul dintre membrii escortei mergea în urma sa fără să fie văzut, pînă cînd el se întorcea ud leoarcă de burniță, cu respirația atît de grea, încît abia putea să mai urce scara monumentală ce ducea în verandă, palid și ametit, dar cu o privire de nebun fericit. Așa de bine se simțea în timpul acelor escapade, că militarii care îl păzeau, din ascunzișurile în care se aflau, îl auzeau cîntînd printre copaci cîntece ostășești, ca în anii săi de glorie legendară și homerice înfrîngeri. Cei care-l cunoșteau mai bine se întrebau care era motivul bunei lui dispoziții, de vreme ce chiar și Manuela se îndoia că avea să fie reconfirmat în funcția de președinte al republicii de un congres constituant pe care el însuși îl calificase drept admirabil.

În ziua alegerilor, pe cînd își făcea plimbarea matinală, văzu un ogar fără stăpîn zbenguindu-se după prepelițe, printre garduri. Îl fluieră hoțește și cîinele se opri brusc, îl căută cu urechile ciulite și-l descoperi cu poncho-ul aproape căzut de pe umeri și boneta lui de pontif florentin, uitat de Dumnezeu între cerul cu nori năvalnici și imensitatea cîmpiei. Îl adulmecă bine, în vreme ce el îi mîngîia blana cu buricele degetelor, dar dintr-o dată animalul se trase înapoi, îl privi drept în ochi cu ochii lui de aur, scoase un mîrîit de neîncredere și fugi speriat. Generalul merse pe urmele lui pe o cărare necunoscută și se

trezi rătăcind printr-o mahala cu străduțe noroioase și case de chirpici cu acoperișuri roșii de olane, din curțile cărora se înălțau aburi de lapte proaspăt muls. Deodată auzi un strigăt:

– Tîrîie-brîu!

Nu avu timp să se ferească de o baligă de vacă aruncată dintr-un grajd, și aceasta îl plesni drept în piept, împroșcîndu-l și pe față. Dar ceea ce-l trezi din starea de stupefacție în care se afla de cînd părăsise reședința prezidențială fu mai mult strigătul decît explozia de bălegar. Cunoștea porecla pe care i-o dăduseră locuitorii Noii Granade, aceeași cu a unui vagabond smintit, renumit pentru uniformele din recuzita lui. Pînă și un senator din cei care își ziceau liberali îl numise astfel în congres, în lipsa lui, și numai două persoane se ridicaseră să protesteze. Dar niciodată nu fusese atît de conștient de porecla aceea. Începu să-și șteargă fața cu marginea poncho-ului, dar nici nu terminase bine cînd paznicul care-l urma nevăzut țîșni dintre copaci cu sabia trasă din teacă pentru a pedepsi afrontul. El îl puse la punct într-o străfulgerare de mînie:

– Da' dumneata ce dracu' cauți pe-aici? îl întrebă.

Ofițerul luă poziție de drepți.

– Îndeplinesc ordinele, Excelență.

– Nu sînt Excelența dumitale, răspunse el.

Îl eliberă din funcție și-i retrase titlurile cu atîta furie, încît ofițerul mulțumi lui Dumnezeu că generalul nu mai avea nici o putere, ca să nu se aleagă cu vreo pedeapsă și mai cumplită. Severitatea sa fu greu de înțeles chiar și pentru José Palacios, care-l cunoștea atît de bine.

A fost o zi proastă. Dimineața și-o petrecu învîrtindu-se de colo-colo prin casă stăpînit de aceeași neliniște cu care o aștepta pe Manuela, dar nu era un secret pentru nimeni că de data asta se dădea de ceasul morții nu din cauza ei, ci în

așteptarea veștilor de la congres. Încerca să-și închipuie minut cu minut și pas cu pas desfășurarea ședinței. Cînd José Palacios îi răspunse că era ora zece, spuse:

– Oricît ar zbiera demagogii, trebuie că au început deja să voteze.

Apoi, după o îndelungă reflectare, se întrebă cu voce tare:

– Cine poate ști ce gîndește un om ca Urdaneta?

José Palacios știa că generalul știa, pentru că Urdaneta nu contenise să vestească tuturor în gura mare din ce cauză și cît de mult îi purta ranchiună generalului. Cînd José Palacios trecu din nou pe lîngă el, generalul îl întrebă, chipurile, nepăsător:

– Cu cine crezi că votează Sucre?

José Palacios știa la fel de bine ca și el că mareșalul Sucre nu putea să voteze pentru că zilele acelea plecase în Venezuela împreună cu episcopul din Santa Marta, monseniorul José Maria Estévez, într-o misiune a congresului, ca să negocieze condițiile de obținere a autonomiei. Așa încît îi răspunse din mers:

– Dumneavoastră știți mai bine ca oricine, stăpîne.

Generalul zîmbi pentru prima oară după plimbarea aceea nefericită.

Cu toate că uneori îi lipsea pofta de mîncare, aproape întotdeauna se așeza la masă înainte de orele unsprezece, să mănînce un ou fiert și să bea un pahar de porto sau să ciugulească puțină brînză, dar în ziua aceea rămase pe terasă ca să pîndească drumul, în timp ce ceilalți luau masa, și era atît de absorbit, încît nici măcar José Palacios nu cuteză să-l deranjeze. După orele trei, se ridică în capul oaselor dintr-o singură mișcare, cînd auzi tropotul catîrcelor venind în trap, înainte de a se ivi de după coline trăsura Manuelei. Fugi în întîmpinarea ei, deschise portiera ca s-o ajute să

coboare și, din clipa în care îi văzu expresia feței, știu ce vești îi aducea. Don Joaquín Mosquera, întîiul născut al unei ilustre familii din Popayán, fusese ales președinte al republicii prin vot unanim.

Nu se arătă nici furios, nici dezamăgit, ci umilit, căci el însuși sugerase congresului numele lui don Joaquín Mosquera, convins că nu avea să accepte. Se adînci în gînduri și nu mai deschise gura pînă la gustarea de după-amiază.

– Nici măcar un vot pentru mine? întrebă el.

Nici unul. Totuși, delegația oficială care îl vizită mai tîrziu, formată din deputați care-i erau loiali, îi spuse că susținătorii săi se puseseră de acord ca votul să fie unanim pentru ca el să nu apară ca învins în urma unei lupte strînse. Era atît de contrariat, încît nu păru să aprecieze subtilitatea acelei manevre delicate. În schimb, gîndea că ar fi fost mai bine pentru reputația sa să-i fi fost acceptată demisia de cînd și-o prezentase prima oară.

– Într-un cuvînt, oftă el, demagogii au cîștigat iar, și încă din două părți.

Își dădu totuși silința să nu lase să i se observe starea de șoc în care se afla, pînă ajunseră pe verandă, unde îi expedie. Însă trăsurile se mai vedeau încă în zare cînd îl pocni un acces de tuse care ținu ferma în stare de alarmă pînă spre seară. Unul dintre membrii delegației oficiale afirmase că, luînd o asemenea hotărîre, congresul se arătase atît de precaut, încît salvase republica. El se făcuse că nu aude. Dar în noaptea aceea, în vreme ca Manuela îl silea să bea o cană cu supă, spuse:

– Nici un congres nu a salvat vreodată o republică.

Înainte să se culce își chemă aghiotanții și personalul de serviciu și-i anunță, cu solemnitatea obișnuită a îndoielnicelor sale demisii:

– Plec din țară chiar mîine.

Plecarea nu avu loc „chiar mîine“, ci patru zile mai tîrziu. Între timp își recăpătă stăpînirea de sine pierdută, dictă o proclamație de rămas-bun în care nu lăsă să transpară rănile inimii și reveni în oraș ca să se pregătească de călătorie. Generalul Pedro Alcántara Herrán, ministru de război și al marinei în noul guvern, îl duse la el acasă, pe Strada Învățăturii, nu atît pentru a-i oferi adăpost, cît mai degrabă ca să-l apere de amenințările cu moartea, din ce în ce mai îngrijorătoare.

Înainte să plece din Santa Fe își vîndu puținele valori pe care le mai avea, ca să mai strîngă ceva bani. În afară de cai vîndu un serviciu de argint din vremurile îmbelșugate de odinioară, pe care monetăria îl apreciase după valoarea metalului, fără să țină cont nici de lucrătura prețioasă, nici de valoarea lui istorică, la două mii cinci sute de pesos. Odată încheiate toate socotelile, se afla în posesia unei sume de șaptesprezece mii șase sute de pesos și șaptezeci de centavos bani lichizi și un mandat de plată către tezaurul public din Cartagena în valoare de opt mii de pesos, o pensie viageră pe care i-o acordase congresul și ceva mai mult de șase sute de *onzas*[1] de aur puse în mai multe lăzi. Acestea erau rămășițele jalnice ale unei averi personale care, în ziua nașterii sale, era socotită printre cele mai mari din America. În bagajul pe care José Palacios i-l făcuse pe îndelete în dimineața plecării, în timp ce el tocmai se îmbrăcase, nu avea decît două schimburi de rufărie de corp foarte uzată, două cămăși, tunica uniformei de luptă cu două rînduri de nasturi care se bănuia că erau făcuți din aurul lui Atahualpa, căciulița de mătase pentru dormit și o scufie roșie pe care i-o adusese mareșalul Sucre din Bolivia.

[1] *Onza* (sp.), veche monedă (de aur), cîntărind o uncie, în valoare de 80 de pesete.

Ca încălțăminte nu avea decît papucii de casă și cizmele de lac pe care avea să le poarte pe drum. În cuferele personale ale lui José Palacios se aflau, alături de trusa sanitară și alte cîteva lucruri de valoare, *Contractul social* al lui Rousseau și *Arta militară* de generalul italian Raimundo Montecuccoli, două giuvaere bibliografice care îi aparținuseră lui Napoleon Bonaparte și-i fuseseră dăruite generalului de sir Robert Wilson, tatăl aghiotantului său. În rest avea atît de puține lucruri, încît toate încăpură îndesate într-o raniță soldățească. O văzu cînd era gata să meargă spre sala unde îl aștepta suita oficială și spuse:

– N-aș fi crezut vreodată, dragă José, că atîta glorie ar putea să încapă într-o bocceluță.

Cele șapte catîrce duceau însă în spinare alte cutii cu medalii și tacîmuri de aur și multe lucruri de oarecare valoare, zece cufere cu documente personale, două cu cărți citite și cel puțin cinci cu haine și diverse lăzi cu lucruri de tot felul, bune și proaste, pe care nimeni nu avusese răbdarea să le numere. Tot calabalîcul nu se compara nici pe departe cu bagajul cu care se întorsese de la Lima cu trei ani în urmă, învestit cu tripla funcție de președinte al Boliviei și al Columbiei și de dictator al Perului: un șir de animale de povară cu șaptezeci și două de cufere și mai bine de patru sute de lăzi cu nenumărate lucruri a căror valoare nu putu fi estimată. Cu acea ocazie lăsase la Quito peste șase sute de cărți pe care nu încercase niciodată să și le recupereze.

Erau aproape orele șase. Burnița milenară se oprise pentru un timp, dar în lume era tot zbucium și frig, iar casa ocupată de armată începea să degaje un miros greu, de cazarmă. Cavaleriștii și grenadirii se ridicară cu toții deodată cînd îl văzură venind din capătul coridorului și apropiindu-se pe generalul taciturn între aghiotanții săi, verde în lumina zorilor, cu poncho-ul pe umăr și o pălărie cu borul mare, care-i adumbrea și mai mult chipul întunecat. Își astupa gura cu o batistă îmbibată în apă de colonie, potrivit unei vechi superstiții andine, ca să se apere de curenții răi de aer la ieșirea bruscă din casă. Nu purta nici un însemn al rangului său și nici un indiciu cît de mic al imensei sale autorități de altădată, dar aura magică a puterii îl făcea să se distingă de alaiul zgomotos al ofițerilor. Se îndreptă spre salonul de primire, străbătînd cu pas măsurat galeria acoperită de rogojini ce înconjura grădina interioară, neatent la militarii din gardă care făceau drepți cînd trecea pe lîngă ei. Înainte de a intra în salon își băgă batista sub manșetă, cum făceau numai popii, și-i dădu pălăria de pe cap unuia dintre aghiotanți.

Pe lîngă cei care stătuseră de veghe în casă, continuau să sosească, încă din zori, alți și alți civili și militari. Își beau cafeaua în grupuri răzlețe, iar hainele lor întunecate și glasurile înăbușite creaseră o atmosferă rarefiată, de o solemnitate sumbră. Se auzi deodată vocea tăioasă a unui diplomat, acoperind șoaptele tuturor:

– Parcă am fi la înmormîntare.

Abia rostise cuvintele, cînd simți în spatele său o adiere de apă de colonie, care se răspîndi în aerul încăperii. Atunci se întoarse ținînd ceașca de cafea aburindă cu degetul mare și arătătorul, îngrijorat că fantoma care tocmai intrase i-o fi auzit cuvintele insolente. Dar nu: cu toate că generalul făcuse ultima călătorie în Europa în urmă cu douăzeci și patru de ani, pe cînd era foarte tînăr, dorul de Europa era mai puternic decît orice resentiment. Așa încît diplomatul fu primul spre care se îndreptă ca să-l salute cu politețea excesivă cuvenită – după cum socotea el – unui englez.

– Sper ca în toamna aceasta să nu fie multă ceață în Hyde Park, îi spuse el.

Diplomatul avu un moment de ezitare, căci în ultimele zile auzise vorbindu-se de trei locuri diferite spre care urma să plece generalul, și nici unul nu era Londra. Dar își reveni îndată.

– Vom căuta să facem în așa fel, încît să fie soare zi și noapte pentru Excelența voastră, răspunse.

Noul președinte nu era de față, căci congresul îl alesese în absență și el avea nevoie de mai bine de o lună ca să ajungă de la Popayán. În numele și în locul său venise generalul Domingo Caycedo, vicepreședinte ales, despre care se spusese că orice funcție din republică era prea măruntă pentru el, căci avea ținuta și prestanța unui rege. Generalul îl salută cu mare deferență și-i spuse pe un ton glumeț:

– Dumneavoastră știți că nu am autorizație să părăsesc țara?

Cuvintele sale fură primite cu un hohot general, deși cu toții știau că nu era o glumă. Generalul Caycedo îi făgădui că-i va trimite la Honda, cu poșta următoare, un pașaport în ordine.

Suita oficială era formată din arhiepiscopul urbei, fratele președintelui ales, și alți bărbați de seamă și înalți funcționari cu soțiile lor. Civilii purtau apărători de piele peste pantaloni, iar militarii cizme de călărie, căci aveau de gînd să-l însoțească pe ilustrul proscris cale de mai multe leghe. Generalul sărută inelul arhiepiscopului și mîinile doamnelor, și strînse fără căldură mîinile bărbaților, ca un maestru absolut al unui protocol onctuos, cu totul străin de atmosfera acelui oraș suspect, despre care spusese în mai multe rînduri: „Asta nu-i scena mea“. Îi salută pe toți în ordinea în care îi întîlni, străbătînd salonul de la un capăt la altul, și avu pentru fiecare o formulă special învățată din manualele de bune maniere, dar nu privi pe nimeni în ochi. Vocea îi era metalică și abruptă din cauza stării febrile, iar accentul său specific zonei Mării Caraibilor, pe care atîția ani de călătorii și avatarurile războaielor nu izbutiseră să i-l atenueze, apărea și mai pregnant în comparație cu dicția deformată a celor din zona Anzilor.

După ce se salută cu toată lumea primi de la președintele provizoriu un mesaj semnat de numeroși cetățeni marcanți ai Noii Granade, care îi exprimau recunoștința țării lor pentru atîția ani de serviciu în slujba ei. Se prefăcu că îl citește în timp ce păstrau cu toții liniște, ca un nou tribut adus convenționalismului local, căci fără ochelari nu ar fi putut să distingă nici un scris mai mare. Totuși, după ce se prefăcu a-l fi parcurs pînă la capăt, adresă celor prezenți cîteva cuvinte de mulțumire atît de potrivite cu împrejurarea, încît nimeni n-ar fi putut bănui că nu citise documentul. În cele din urmă străbătu salonul cu privirea de la un capăt la celălalt și întrebă, fără să-și ascundă o oarecare îngrijorare:

– Urdaneta nu a venit?

Președintele provizoriu îl informă că generalul Rafael Urdaneta plecase pe urmele trupelor de rebeli ca să sprijine misiunea preventivă a generalului José Laurencio Silva. Atunci se auzi o voce care le acoperi pe toate celelalte.

– Nici Sucre n-a venit.

Nu se putea face că nu înțelege intenția acelei informații necerute. Ochii săi, care pînă atunci avuseseră privirea stinsă și posomorîtă, i se iluminară de un licăr febril și răspunse fără să știe cui:

– Marelui Mareșal de Ayacucho nu i s-a adus la cunoștință ora plecării, pentru a nu fi deranjat.

După cît se părea, nu știa că mareșalul Sucre se întorsese cu două zile înainte din misiunea lui eșuată în Venezuela, cînd i se interzisese să intre în propria sa țară. Nimeni nu-l informase despre plecarea generalului, poate

pentru că nimeni nu-și putea închipui că nu ar fi fost el cel dintîi care să afle. José Palacios aflase într-un moment nepotrivit și apoi uitase, în agitația ultimelor ore. Nu înlătură, desigur, nici ipoteza supărătoare că mareșalul Sucre era nemulțumit că nu fusese anunțat.

În sufrageria de alături, masa era pusă pentru un minunat mic dejun autohton: *tamales*[1] în frunze de bananier, caltaboși, ouă jumări în cratițe, o mare varietate de cozonaci pe șervețele dantelate și marmitele cu ciocolată fierbinte și groasă ca un clei parfumat. Stăpînii casei amînaseră servitul micului dejun pentru cazul în care el ar fi acceptat să se așeze în capul mesei, deși știau că dimineața nu gusta altceva decît infuzia de mac cu gumă arabică. Doña Amalia își făcu totuși datoria și-l invită să ia loc pe fotoliul pe care i-l rezervaseră, în capul mesei, dar el refuză onoarea care i se făcea și se adresă tuturor cu un zîmbet protocolar:

– Mă așteaptă un drum lung, spuse el. Poftă bună!

Se înălță în vîrful picioarelor și-și luă rămas-bun de la președintele provizoriu, iar acesta îi răspunse cu o îmbrățișare generoasă care le arătă tuturor cît de pipernicit era trupul generalului și cît de neajutorat și vulnerabil arăta în momentul plecării. Apoi strînse încă o dată mîinile tuturor și le sărută pe ale doamnelor. Doña Amalia încercă să-l rețină pînă se oprea burnița, deși știa la fel de bine ca și el că nu avea să se însenineze nici într-o sută de ani. În afară de asta, se vedea atît de clar că dorea să plece cît mai repede de acolo, încît a căuta să-l întîrzie i se păru o necuviință. Stăpînul casei îl conduse la grajduri luînd-o prin grădină, sub burnița măruntă. Încercase să-l ajute ținîndu-l de braț cu vîrful degetelor, de parcă ar fi fost de sticlă, și îl surprinse energia încordată pe care i-o simțea sub piele, străbătîndu-l ca un șuvoi tainic, fără nici o legătură cu mizeria trupească. Delegații din partea guvernului, a diplomaților și a armatei, cu noroiul pînă la glezne și pelerinele ude leoarcă de ploaie, îl așteptau ca să-l însoțească în prima sa zi de călătorie. Totuși, nimeni nu știa cu certitudine cine îl însoțea din prietenie, cine ca să-l apere și cine ca să se asigure că într-adevăr pleca.

Catîrca pe care i-o rezervaseră era cea mai bună dintr-un număr de o sută de animale, pe care un negustor spaniol le pusese la dispoziția ocîrmuirii pentru ca în schimb să i se anuleze dosarul penal pentru hoție. Generalul tocmai era cu cizma în scara șeii pe care i-o oferise rîndașul, în momentul cînd ministrul de război și al marinei îl strigă:

– Excelență! El rămase nemișcat, cu piciorul în scară și ținîndu-se de șa cu amîndouă mîinile.

– Rămîneți, îi spuse ministrul, și faceți un ultim sacrificiu ca să salvați patria.

– Nu, Herrán, răspunse el, nu mai am patrie pentru care să mă sacrific.

Era sfîrșitul. Generalul Simón José Antonio de la Santísima Trinidad Bolívar y Palacios pleca pentru totdeauna. Smulsese stăpînirii spaniole un imperiu de cinci ori mai mare decît teritoriul european, dusese timp de douăzeci de ani războaie ca să-l păstreze liber și unit și-l condusese cu mînă fermă pînă săptămîna care trecuse, dar în ceasul plecării nu-i rămînea nici măcar mîngîierea de a fi crezut. Singurul care avu destulă luciditate să știe că într-adevăr pleca și încotro pleca fu diplomatul englez, care, într-un raport oficial trimis guvernului său, scrise: „Timpul care îi mai rămîne abia dacă îi va fi suficient ca să ajungă pînă la groapă".

[1] Crochete de mămăligă cu diferite adaosuri, învelite în frunze de bananier sau păpușe de porumb.

Prima zi de călătorie fusese cea mai chinuitoare și ar fi fost la fel de grea chiar și pentru un om mai puțin bolnav decît el, care era tulburat și de primele semne de ostilitate observate pe străzile din Santa Fe în dimineața plecării. Tocmai începea să se lumineze de ziuă printre picăturile mărunte de ploaie și, deși nu întîlni pe drum decît niște vite rătăcite, simțea plutind în aer ura inamicilor săi. Cu toată precauția guvernului, care dăduse ordin să fie condus pe străzile mai puțin umblate, generalul putu să vadă cîteva din injuriile adresate lui, scrise pe zidurile mănăstirilor.

José Palacios călărea alături de el, îmbrăcat, ca întotdeauna, chiar și în focul luptelor, cu o redingotă solemnă, acul cu topaz la cravata de mătase, mănușile de șevro și vesta de brocart cu lanțurile încrucișate ale celor două ceasuri identice. Harnașamentul lui era bogat garnisit cu argint, iar pintenii îi erau de aur, drept pentru care, în mai multe sate din Anzi, fusese confundat cu președintele. Sîrguința cu care îndeplinea și cele mai mici dorințe ale stăpînului său făcea totuși imposibilă orice confuzie. Întratît îl cunoștea și îl iubea, încît resimțea ca pe propria lui durere acel rămas-bun al fugarului, într-un oraș care odinioară obișnuia să transforme în serbare populară pînă și simpla veste a sosirii sale. Cu numai trei ani în urmă, cînd se întorsese de la războaiele grele din sud, copleșit de cea mai strălucită glorie de care avusese vreodată parte un

american, fie el viu sau mort, generalul fusese inspiratorul unei manifestații spontane de bun-venit care a rămas memorabilă. Pe vremea aceea oamenii i se mai agățau încă de căpăstrul calului și-l opreau în drum ba să i se plîngă de taxele fiscale, ba să-i ceară cîte o favoare, ori numai ca să vadă cu ochii lor ce înseamnă măreția în toată strălucirea ei. El dădea aceeași atenție acestor apeluri ale omului de pe stradă ca și celor mai grave chestiuni ale guvernării, dovedind în chip surprinzător că era la curent cu problemele familiale ale fiecărui om, cu mersul afacerilor lui sau cu problemele lui de sănătate, și oricine vorbea cu el rămînea cu impresia de a fi trăit pentru o clipă, pe propria piele, voluptatea puterii.

Nimeni nu ar fi crezut acum că el era unul și același cu cel de atunci, nici că orașul taciturn, pe care îl părăsea pentru totdeauna, pe furiș, ca un proscris, era unul și același. În nici un alt loc nu se simțise atît de străin ca pe străduțele acelea amorțite, cu case identice cu acoperișuri de olane cafenii și grădinițe cu flori plăcut mirositoare, unde își făcea zile amare din pricini mărunte o lume provincială, ale cărei maniere afectate și al cărei grai iscusit mai mult ascundeau decît exprimau adevăratele sentimente. Și totuși, chiar dacă atunci i se părea o simplă închipuire, acela era orașul cu cețuri și adieri înghețate pe care, încă înainte de a-l cunoaște, și-l alesese ca să-și clădească acolo gloria, pe care-l iubise mai mult ca pe oricare altul și pe care-l idealizase ca rațiune și centru al vieții sale, capitală a unei jumătăți a lumii.

La ora bilanțului, el însuși părea să fie cel mai surprins de pierderea propriului său prestigiu. Guvernul amplasase gardieni nevăzuți chiar și în locurile cele mai puțin periculoase și asta împiedică cetele dezlănțuite, care-i arseseră efigia cu o seară mai înainte, să-i iasă în cale, dar pe tot traseul

se auzi mereu același strigăt îndepărtat: „Tîrîie-brîîîîu!“ Singurul suflet care se îndură de el fu o femeie de pe stradă care-i spuse cînd trecu pe lîngă ea:

– Du-te cu Dumnezeu, arătare!

Nimeni nu dădu semne că ar fi auzit-o. Generalul se lăsă în voia gîndurilor negre și-și continuă drumul călare, străin de lume, pînă cînd ieșiră în minunata savană. În locul numit Patru Colțuri, unde începea drumul pietruit, Manuela Sáenz aștepta să treacă alaiul, singură și călare, și de departe îi făcu generalului un ultim semn de rămas-bun cu mîna. El îi răspunse cu același gest și-și continuă drumul. Nu se mai văzură niciodată.

Burnița se opri puțin după aceea, cerul deveni de un albastru strălucitor și doi vulcani cu vîrfurile ninse rămaseră neclintiți la orizont tot restul zilei. Dar de astă dată el nu se mai arătă a fi un împătimit al naturii și nu dădu atenție nici satelor prin care treceau la trap susținut, nici semnelor de adio pe care i le făcea lumea, fără să-l recunoască. Totuși, ceea ce li se păru cu totul neobișnuit însoțitorilor săi fu faptul că nu aruncă nici măcar o singură privire duioasă spre magnificele herghelii întîlnite în savană cu duiumul, care, după cum mărturisise el de atîtea ori, erau cele mai plăcute privirii sale.

În localitatea Facatativá, unde dormiră în prima noapte, generalul se despărți de cei care se alăturaseră convoiului în mod spontan și-și continuă călătoria cu suita sa. Erau cinci oameni, în afară de José Palacios: generalul José María Carreño, cu brațul drept amputat în urma unei răni primite în război; aghiotantul său irlandez, colonelul Belford Hinton Wilson, fiul lui sir Robert Wilson, un general veteran al aproape tuturor războaielor din Europa; Fernando, nepotul său, aghiotant și secretar cu grad de locotenent, fiul fratelui său mai mare mort într-un naufragiu, în perioada primei republici; ruda și aghiotantul său, căpitanul Andrés Ibarra, cu brațul drept ciuntit de o tăietură de sabie pe care o primise cu doi ani înainte, în asaltul de la 25 septembrie, și colonelul José de la Cruz Paredes, luptător încercat în numeroase campanii ale luptei pentru independență. Garda de onoare era compusă dintr-o sută de husari și grenadiri aleși dintre cei mai buni din contingentul venezuelan.

José Palacios avea o grijă deosebită de doi cîini ce fuseseră luați ca pradă de război din Alto Perú[1]. Erau frumoși și voinici și fuseseră paznicii de noapte ai reședinței oficiale din Santa Fe pînă în clipa în care doi dintre tovarășii lor fuseseră înjunghiați în noaptea atentatului. În nesfîrșitele călătorii de la Lima la Quito, de la Quito la Santa Fe, de la Santa Fe la Caracas și iar înapoi la Quito și la Guayaquil, cei doi cîini păziseră încărcătura mergînd în pas cu animalele de povară. În ultima călătorie de la Santa Fe la Cartagena făcură la fel, cu toate că de astă dată bagajele nu erau la fel de multe și se aflau sub protecția armatei.

La Facatativá, generalul se trezise dimineața prost dispus, dar își reveni pe măsură ce coborau la cîmpie pe o cărare șerpuind peste coline, iar clima devenea mai temperată și lumina mai puțin limpede. În mai multe rînduri îl îndemnară să se odihnească, îngrijorați de slăbiciunea lui trupească, dar el preferă să-și urmeze drumul sărind peste popasul de prînz, pînă ce va fi ajuns în ținuturile calde. Spunea că mersul călare era prielnic meditației și deseori călătorea zi și noapte schimbîndu-și de mai multe ori calul, ca să nu-l istovească. Avea picioarele strîmbe precum bătrînii călăreți și mersul caracteristic celor învățați să doarmă cu un picior în șa, și de jur-împrejurul șezutului

[1] Denumire sub care era cunoscut actualul teritoriu al Boliviei.

făcuse o bătătură aspră ca pielea de *barbero*[1], de unde primi onorabila poreclă „Cur de Fier“. De cînd începuseră războaiele de independență străbătuse călare optsprezece mii de leghe: de mai bine de două ori înconjurul lumii. Nimeni nu dezminți vreodată legenda potrivit căreia dormea mergînd călare.

Odată trecută amiaza, cînd începea să se simtă aburul cald ce se înalța din vîlcele, făcură popas ca să se odihnească la mănăstirea unei misiuni. Se ocupă de ei maica stareță în persoană, și un grup de novice de prin partea locului le împărțiră marțipan abia scos din cuptor și un rachiu gros de porumb aproape fermentat. Văzînd acel prim detașament de soldați nădușiți și neîngrijiți, maica stareță se gîndi că ofițerul cel mai înalt în grad trebuia să fie colonelul Wilson, poate pentru că era chipeș și bălai și avea uniforma cea mai înzorzonată, și se ocupă numai de el cu o deferență foarte feminină ce stîrni unele comentarii maliționase.

José Palacios se folosi de această confuzie pentru a-și lăsa stăpînul să se odihnească la umbra arborilor de capoc[2] din jurul mănăstirii, învelit cu o pătură de lînă ca să transpire și să-i scadă febra. Rămase așa fără să mănînce și fără să doarmă, auzind ca din neguroase depărtări cîntecele de dragoste din repertoriul creol pe care novicele le cîntară acompaniate la harpă de o călugăriță mai vîrstnică. La sfîrșit, una dintre ele umblă cu o pălărie în mînă de la un capăt la altul al mănăstirii ca să strîngă bani pentru misiune. Călugărița cu harpa îi spuse cînd trecu pe lîngă ea:

– Să nu ceri bani de la bolnav.

Dar ea n-o ascultă. Generalul, fără s-o privească măcar, îi spuse cu un zîmbet amar:

[1] Specie de pești din zona Antilelor, cu pielea foarte aspră la pipăit.

[2] *Ceiba pentandra*, arbore originar din America.

– Ei, fată dragă, de pomeni îmi arde mie acum!

Wilson îi dădu așa de mult din propria lui pungă, încît își atrase ironia cordială a șefului său:

– Vezi acum și dumneata cît de mult costă gloria, colonele.

Wilson însuși se arătă mai tîrziu surprins că nici una dintre persoanele de la misiune sau întîlnite pe drum nu-l recunoscuse pe omul cel mai cunoscut din noile republici. Și pentru general a fost, fără îndoială, o lecție neobișnuită.

– Nu mai sînt eu însumi, spuse el.

Cea de-a doua noapte o petrecură într-o veche fabrică de tutun transformată într-un loc de popas pentru călători, în apropierea localității Guaduas, unde era așteptat pentru reparația unei ofense pe care el nu voise să o admită. Clădirea era imensă și întunecoasă și ținutul însuși dădea un ciudat sentiment de neliniște prin vegetația lui sălbatică și rîul cu ape negre și abrupte ce se prăvăleau pînă la plantațiile de bananieri din regiunile calde cu un muget apocaliptic. Generalul îl cunoștea și de prima dată cînd trecu pe acolo declarase:

– Dacă ar trebui să pregătesc cuiva o ambuscadă perfidă, aș alege locul ăsta.

În alte ocazii îl ocolise numai pentru că-i aducea aminte de Berruecos, o trecătoare sinistră situată pe drumul care ducea la Quito, pe care chiar și călătorii cei mai temerari preferau s-o evite. Odată făcuse tabără la o depărtare de două leghe de acolo, neținînd cont de părerea celorlalți, căci nu se credea în stare să rabde atîta tristețe. Dar de data aceasta, cu toată oboseala și febra, i se păru oricum mai suportabil decît masa de parastas cu care-l așteptau păguboșii săi prieteni de la Guaduas.

Cînd îl văzuse sosind într-o stare atît de gravă, proprietarul hanului îi sugerase să cheme un indian de prin împrejurimi care tămăduia numai mirosind o cămașă

îmbibată cu sudoarea bolnavului, de la orice distanță și chiar dacă nu l-ar fi văzut niciodată la față. Generalul făcu haz de credulitatea lui și le interzise oamenilor săi să încerce să ajungă la vreo asemenea învoială cu indianul făcător de minuni. Dacă nu se încredea în doctori, despre care spunea că erau niște traficanți ai durerii altora, cu atît mai puțin era de așteptat să se lase pe mîinile unui vraci de țară. În cele din urmă, ca pentru a-și afirma încă o dată disprețul față de știința medicală, refuză dormitorul bun care-i fusese pregătit ca fiind cel mai potrivit cu starea în care se afla, și porunci să i se atîrne hamacul în marea galerie neacoperită ce dădea spre vîlcea, unde avea să-și petreacă noaptea expus tuturor riscurilor pe care le implica dormitul sub cerul liber.

Toată ziua nu pusese în gură nimic altceva decît infuzia de dimineață, dar cu toate acestea se așeză la masă numai din politețe pentru ofițerii săi. Deși se supunea mai bine decît oricine rigorilor vieții de campanie și era aproape un ascet în privința mîncării și a băuturii, aprecia și cunoștea comorile pivniței și ale bucătăriei ca un european rafinat, și încă din prima sa călătorie deprinsese de la francezi obiceiul de a vorbi despre mîncare în timpul mesei. În seara aceea bău doar o jumătate de pahar de vin negru și gustă de curiozitate mîncarea din carne de cerb, ca să vadă dacă era adevărat ce spunea hangiul și confirmau ofițerii săi: că acea carne fosforescentă avea o aromă de iasomie. Nu rosti mai mult de două fraze în timpul cinei, și acelea pe un ton la fel de reținut ca și foarte puținele cuvinte pe care le spusese pînă atunci în timpul călătoriei, dar cu toții îi apreciară efortul de a-și îndulci cu o linguriță de bune maniere cupa amară a suferințelor pricinuite de eșecurile din viața publică și de sănătatea precară. Nu mai adusese deloc vorba de politică și nu amintise nici unul dintre incidentele zilei de sîmbătă – un om ca el, care nici după ani și ani nu izbutea să-și înăbușe resentimentele chinuitoare provocate de cîte o ofensă.

Înainte ca și ceilalți să fi terminat de mîncat, le ceru permisiunea să se ridice de la masă, își puse cămașa de noapte și scufia, tremurînd de febră, și se prăbuși în hamac. Noaptea era răcoroasă și o imensă lună portocalie începea să se înalțe dintre culmi, dar el n-avea chef s-o vadă. Soldații din escortă, aflați la cîțiva pași de galerie, se porniră să cînte toți deodată cîntece populare la modă. Potrivit unui vechi ordin al lui, își așezau tabăra întotdeauna în apropierea dormitorului său, asemenea legiunilor lui Iulius Caesar, pentru ca el să le afle gîndurile și starea de spirit din discuțiile lor nocturne. În plimbările sale din nopțile de insomnie ajunsese pînă la dormitoarele lor de campanie și nu arareori îl apucaseră zorii cîntînd cu soldații cîntece de cazarmă care cuprindeau strofe elogioase sau pline de umor improvizate pe loc, în fierbințeala petrecerii. Dar în noaptea aceea nu le putu suporta cîntecele și dădu ordin să li se spună să tacă. Vuietul necurmat al apelor rîului între pereții de stîncă, amplificat de febră, îi spori delirul.

– P...a mă-sii de treabă! strigă el. Dac-am putea măcar să-l oprim o clipă!

Dar nu; nu se putea opri cursul rîurilor. José Palacios vru să-l liniștească folosind unul din multele paliative pe care le avea în trusa lui sanitară, dar el îl refuză. Acum îl auzi pentru prima oară rostind fraza pe care avea s-o repete mereu:

– Tocmai am renunțat la putere din cauza unui vomitiv greșit prescris și nu sînt dispus să renunț și la viață.

Cu ani în urmă spusese același lucru, cînd alt doctor îl lecuise de o febră terță cu o poțiune scîrboasă pe bază de arsenic, din cauza căreia era cît pe-aci să moară de

dizenterie. De atunci, singurele medicamente pe care le accepta erau pastilele purgative pe care le lua fără nici o reținere de mai multe ori pe săptămînă pentru constipația lui rebelă și un clistir preparat din frunze de siminichie pentru situațiile mai critice.

După miezul nopții, istovit de delirul care nu fusese al lui, José Palacios se întinse pe jos, pe dalele neacoperite cu covoare, și adormi. Cînd se trezi, generalul nu mai era în hamac și-și lăsase pe podea cămașa de noapte leoarcă de transpirație. Nu era ceva neobișnuit. Avea obiceiul să se scoale din pat și să se plimbe în pielea goală pînă în zori ca să-și amăgească nesomnul, cînd nu se mai afla nimeni în casă. Dar în noaptea aceea avea motive în plus să se teamă pentru soarta lui, căci tocmai avusese o zi proastă, iar vremea răcoroasă și umedă nu era cea mai potrivită pentru o plimbare în aer liber. José Palacios îl căută cu o pătură în mînă prin casa scăldată în lumina verzuie a lunii și-l găsi lungit pe o bancă de piatră de pe culoar, ca o statuie zăcînd culcată pe lespedea unui mormînt. Generalul se întoarse spre el cu o privire lucidă, în care nu se mai ghicea nici urmă de febră.

– E ca în noaptea aia la San Juan de Payara, spuse el. Fără Reina María Luisa, din păcate.

José Palacios cunoștea prea bine acea amintire. Era vorba de o noapte de ianuarie a anului 1820, într-o localitate din Venezuela pierdută în platourile înalte de pe valea rîului Apure, unde ajunsese însoțit de două mii de soldați. Eliberase deja optsprezece provincii de sub stăpînirea spaniolă. Din vechile teritorii ale viceregatului Noii Granade, Venezuela condusă de un comandant militar și Quito-ul condus de un președinte, el crease Republica Columbia, și era, la vremea aceea, primul ei președinte și comandant suprem al armatelor sale. Iluzia lui finală era să

extindă războiul spre sud pentru a împlini visul fantastic al creării celei mai mari națiuni din lume: o singură țară liberă din Mexic pînă la Capul Horn.

Totuși, situația militară din noaptea aceea nu era cea mai potrivită pentru visare. O epidemie izbucnită pe neașteptate care secera din mers animalele de povară lăsase în *llano*[1] o dîră fetidă, un șir lung de paisprezece leghe de cai morți. Mulți ofițeri demoralizați se consolau dedîndu-se la jafuri și se complăceau în acte de nesupunere, iar cîțiva luau în derîdere chiar și amenințarea generalului că îi va împușca pe vinovați. Două mii de soldați jerpeliți și desculți, neînarmați, nemîncați, fără pături ca să poată înfrunta frigul din munți, obosiți de războaie și mulți dintre ei bolnavi, începuseră să dezerteze, împrăștiindu-se care încotro. În lipsa unei soluții raționale, el ordonase să li se dea un premiu de zece pesos patrulelor care ar fi capturat și predat vreun camarad dezertor, iar acesta să fie împușcat fără a i se cerceta motivele.

Viața îi oferise deja destule prilejuri să afle că nici o înfrîngere nu era cea de pe urmă. Cu numai doi ani înainte, rătăcit cu trupele undeva foarte aproape de locul unde se aflau atunci, în pădurile din bazinul fluviului Orinoco, trebuise să dea ordin să fie mîncați caii, de teamă ca soldații să nu se devoreze unii pe alții. Pe atunci, după mărturia unui ofițer din Legiunea Britanică, avea înfățișarea extravagantă și neglijentă a unui soldat de vodevil. Purta un coif de dragon rus, espadrile de cărăuș, o tunică albastră cu brandenburguri roșii și nasturi auriți și o flamură neagră de

[1] La plural, *llanos* (sp.), toponim desemnînd o zonă de cîmpie din Venezuela, acoperită cu ierburi înalte (savană).

corsar arborată la o lance, cu capul de mort și oasele încrucișate deasupra unei devize scrise cu litere de sînge: „Libertate sau moarte“.

În noaptea de la San Juan de Payara, avea îmbrăcămintea mai puțin ponosită, dar situația în care se afla nu era mai bună. Și ea reflecta atunci nu numai starea de moment a trupelor sale, ci întreaga dramă a armatei eliberatoare, care adeseori își revenea cu forțe sporite după cele mai cumplite înfrîngeri, dar, cu toate acestea, se afla pe punctul de a fi zdrobită sub povara atîtor și atîtor victorii. În schimb, generalul spaniol don Pablo Morillo, folosindu-se de tot felul de mijloace pentru a-i supune pe patrioți și a restaura ordinea colonială, controla încă mari regiuni din vestul Venezuelei și își consolidase pozițiile în munți.

Confruntat cu o asemenea stare de lucruri, generalul se lăsa în voia insomniei plimbîndu-se gol prin încăperile pustii ale conacului părăginit, transfigurat de strălucirea razelor de lună. Cei mai mulți dintre caii morți în ziua precedentă fuseseră incinerați departe de casă, dar miasma insuportabilă a putreziciunii se mai simțea încă. Soldații nu mai cîntaseră după zilele sumbre ale ultimei săptămîni și nici el însuși nu se simțea în stare să-i împiedice pe străjeri să adoarmă de foame. Deodată, la capătul unei galerii deschise către vastele întinderi albastre, o văzu pe Reina María Luisa șezînd pe trepte. O mulatră frumoasă în floarea vîrstei, cu un profil de idol, înfășurată într-o broboadă brodată cu flori ce-i ajungea pînă la călcîie, și fumînd o țigară lungă de foi. Ea se sperie cînd îl văzu și întinse spre el mîna cu degetul mare și arătătorul în cruce.

– Omul lui Dumnezeu sau al diavolului, ce vrei? întrebă ea.

– Pe tine.

Zîmbi și ea avea să-și amintească de strălucirea dinților lui în lumina lunii. O îmbrățișă cu toată puterea, ținînd-o atît de strîns, încît să nu se poată mișca, în vreme ce îi dădea mici sărutări tandre pe frunte, pe ochi, pe obraji, pe gît, pînă reuși s-o îmblînzească. Atunci îi scoase broboada și i se tăie răsuflarea. Și ea era tot goală, căci bunica ei, care dormea în aceeași odaie, îi lua îmbrăcămintea ca să nu se scoale și să fumeze, neștiind că fata fugea dimineața înfășurată în broboadă. Generalul o purtă pe sus pînă la hamac, fără să-i dea nici o clipă de răgaz cu sărutările lui ca un balsam, iar ea nu i se dărui din dorință, nici din iubire, ci de frică. Era fecioară. Abia cînd i se mai potoliră bătăile inimii, îi spuse:

– Sînt sclavă, stăpîne.

– Nu mai ești, spuse el. Dragostea te-a eliberat.

Dimineața o cumpără de la stăpînul gospodăriei cu o sută de pesos scoși din vistieria lui secătuită și o eliberă fără condiții. Înainte să plece nu rezistă tentației de a o pune în public în fața unei dileme. Se afla în curtea din dosul casei, în mijlocul unui grup de ofițeri călare cum se putea pe niște animale de tracțiune, singurele care supraviețuiseră dezastrului. Un alt corp de armată, aflat sub comanda generalului de divizie José Antonio Páez, care sosise cu o seară înainte, se afla acolo ca să-și ia rămas-bun.

Generalul rosti la despărțire un scurt discurs, în care atenuă dramatismul situației, și era pe punctul să plece cînd o zări pe Reina María Luisa în noua ei stare de femeie liberă și mulțumită. Era proaspăt îmbăiată, frumoasă și radioasă sub cerul savanei, înveșmîntată toată în straie albe și apretate, cu jupoane de dantelă și bluză sărăcăcioasă, de sclavă. El o întrebă bine dispus:

– Rămîi sau mergi cu noi?

Ea îi răspunse cu un surîs încîntător:

– Rămîn, stăpîne.

Replica ei fu primită cu un hohot unanim. Atunci stăpînul hanului, care era un spaniol devenit din primul moment un adept al cauzei independenței și, în plus, o veche cunoștință a sa, îi azvîrli, prăpădindu-se de rîs, punguța din piele cu cei o sută de pesos. El o prinse din zbor.

– Păstrați-i pentru cauză, Excelență, spuse hangiul. Oricum, fata e liberă.

Generalul José Antonio Páez, a cărui expresie de faun se armoniza cu cămașa lui din petice colorate, scoase un hohot exuberant.

– Vedeți, domnule general, spuse el, așa pățim dacă facem pe eliberatorii!

El îl aprobă și se despărți de toată lumea, desenînd o amplă volută cu mîna. În cele din urmă își luă rămas-bun de la Reina María Luisa, cu un gest de om care știe să piardă și de atunci nu mai află niciodată nimic despre ea. Pe cît își putea aduce aminte José Palacios, nu trecea un an ca el să nu-i spună, în nopțile cu lună plină, că retrăise acea noapte, din păcate fără ca Reina María Luisa să-și mai facă apariția miraculoasă. Și întotdeauna era o noapte a înfrîngerii.

La orele cinci, cînd José Palacios îi duse prima cană cu ceai medicinal, îl găsi zăcînd cu ochii deschiși. Încercă însă să se scoale cu atîta elan, încît era gata-gata să dea cu nasul de pămînt, și îl cuprinse un puternic acces de tuse. Rămase șezînd în hamac, ținîndu-și capul în mîini în vreme ce tușea, pînă îi trecu criza. Atunci începu să-și bea infuzia aburindă și, o dată cu prima înghițitură, se simți mai bine.

– Toată noaptea l-am visat pe Casandro, spuse el.

Era porecla pe care i-o dăduse în secret generalului granadin Francisco de Paula Santander, bunul său prieten de altădată și cel mai mare critic al lui dintotdeauna, șeful statului său major de la începutul războiului și președinte răspunzînd de teritoriul Columbia pe vremea grelelor campanii de eliberare a Quito-ului și Perului și a întemeierii Boliviei. Mai mult din necesitate istorică decît din vocație, el era un militar viteaz și eficace, cu o neobișnuită înclinație spre cruzime, dar ceea ce i-a întreținut reputația au fost calitățile sale de persoană civilă și excepționala sa formație academică. A fost, fără îndoială, al doilea ca importanță între personalitățile războiului pentru independență și primul în organizarea sistemului juridic al republicii, asupra căruia și-a pus o dată pentru totdeauna amprenta spiritului său formalist și conservator.

Într-una din multele ocazii cînd generalul se gîndise să demisioneze, îi spusese lui Santander că se retrăgea liniștit din funcția prezidențială pentru că „ți-o las dumitale, care-mi ești ca un al doilea eu și poate mai bun decît mine“. Nici unui alt om nu-i acordase atîta încredere, nici în virtutea rațiunii, nici prin forța împrejurărilor. El a fost cel care l-a distins cu titlul de Omul Legii. Cu toate acestea, cel care îl meritase pe deplin se afla de doi ani în surghiun *la Paris din cauza implicării sale, nicicînd dovedite, într-un* complot, cu scopul de a-l asasina.

Iată cum se petrecuseră lucrurile. La 25 septembrie 1828, într-o miercuri, exact la miezul nopții, doisprezece civili și douăzeci și șase de militari au forțat poarta reședinței oficiale din Santa Fe, i-au măcelărit pe doi dintre copoii președintelui, au rănit mai multe santinele, pe căpitanul Andrés Ibarra l-au tăiat grav cu sabia la un braț, pe colonelul scoțian William Fergusson, membru al Legiunii Britanice și aghiotant al președintelui, despre care acesta spusese că era viteaz ca un Cezar, l-au ucis dintr-un foc, apoi au urcat pînă în dormitorul prezidențial strigînd lozinci în favoarea libertății și împotriva tiranului.

Rebelii aveau să justifice atentatul prin atribuțiile extraordinare, de un vădit caracter dictatorial, pe care generalul și le asumase cu trei luni în urmă, pentru a contracara victoria santanderiștilor la Convenția de la Ocaña. Funcția de vicepreședinte al republicii, pe care Santander o exercitase timp de șapte ani, a fost desființată. Santander și-a informat un prieten asupra acestui fapt, printr-o singură frază, în stilul său caracteristic: „Am avut plăcerea să pier îngropat sub ruinele constituției din 1821". Avea pe atunci treizeci și șase de ani. Fusese numit ministru plenipotențiar la Washington, dar își amînase plecarea de mai multe ori, așteptînd poate victoria conspirației.

Generalul și Manuela Sáenz abia începeau o noapte de împăcare. Petrecuseră sfîrșitul de săptămînă în localitatea Soacha, la o depărtare de două leghe și jumătate de locul unde se aflau acum, și se întorseseră luni, cu trăsuri separate, după o ceartă amoroasă mai violentă ca de obicei, pentru că el era surd la avertismentele despre o înțelegere secretă vizînd asasinarea sa, despre care vorbea toată lumea, dar în care numai el nu credea. Ea rămăsese acasă refuzînd să dea atenție mesajelor insistente pe care i le trimitea de la palatul San Carlos, de pe trotuarul de vizavi, pînă în seara aceea, la orele nouă, cînd, după trei mesaje mai imperative, își trase niște încălțări impermeabile peste pantofi, se îmbrobodi cu un șal mare și trecu strada inundată de ploaie. Îl găsi plutind pe spate în apa înmiresmată din scăldătoare, neasistat de José Palacios, dar nu se gîndi că ar putea fi mort, și asta numai pentru că îl văzuse adesea meditînd în acea stare de grație. El o recunoscu după mers și-i vorbi fără să deschidă ochii.

– Va fi o insurecție, spuse.

Ea nu-și ascunse supărarea sub masca ironiei.

– Să fie într-un ceas bun, spuse ea. Pot să fie și zece, că tot faci domnia ta atîta caz de avertismentele care ți se dau.

– Nu cred decît în semnele prevestitoare, spuse el.

Își permitea acel joc, căci șeful statului său major, care le spusese deja complotiștilor parola din noaptea aceea ca să poată păcăli garda palatului, își dăduse cuvîntul de onoare că uneltirea eșuase. Așa încît ieși amuzat din scăldătoare.

– Nu-ți fă griji, spuse el, se pare că dobitocilor ălora le țîțîie fundul de frică.

Tocmai își începeau în pat hîrjoneala amoroasă, el gol și ea pe jumătate dezbrăcată, cînd auziră primele strigăte, primele împușcături și bubuitul tunurilor îndreptate împotriva vreunei cazărmi militare care-i rămăsese fidelă generalului. Manuela îl ajută să se îmbrace în cea mai mare grabă, îi puse în picioare încălțările impermeabile pe care le purtase ea peste pantofi, căci generalul își dăduse la curățat singura pereche de cizme, și-l ajută să fugă pe balcon, înarmat cu o spadă și cu un pistol, dar fără nimic care să-l protejeze de ploaia eternă. Cum ajunse în stradă ochi cu pistolul gata armat o umbră care se apropia de el:

– Cine-i acolo?

Era bucătarul-șef, care se întorcea acasă îndurerat de vestea că stăpînul lui fusese omorît. Hotărît să-i împărtășească soarta pînă la sfîrșit, stătu împreună cu el ascuns în tufișurile de la podul Carmeliților de peste pîrîul San Agustín, pînă cînd trupele leale înăbușiră răzmerița.

Cu o șiretenie și un curaj pe care le dovedise și în alte situații istorice neprevăzute, Manuela Sáenz i-a primit pe atacatorii care au forțat ușa dormitorului. Aceștia au întrebat-o de președinte, iar ea le-a răspuns că era în sala de consiliu. Au întrebat-o de ce era deschisă ușa de la balcon pe o noapte de iarnă, și ea le-a spus că o deschisese ca să

vadă ce erau zgomotele acelea care se auzeau din stradă. Au întrebat-o de ce era patul călduț, și ea le-a spus că se întinsese fără să se dezbrace, așteptîndu-l pe general. În vreme ce cîștiga timp prin răspunsurile bine cumpănite pe care le dădea, fuma o țigară ordinară făcută de ea, scoțînd rotocoale mari de fum ca să acopere urma proaspătă de apă de colonie care încă mai stăruia în încăpere.

Un tribunal prezidat de generalul Rafael Urdaneta stabilise că generalul Santander era creierul care se afla în spatele conspirației și l-a condamnat la moarte. Inamicii săi aveau să spună că această sentință era mai mult decît binemeritată, nu atît pentru vina pe care o avea Santander de a fi pus la cale atentatul, cît pentru cinismul de a fi fost primul care apăruse în piața mare ca să-l îmbrățișeze și să-l felicite pe președinte. Acesta stătea călare sub ploaia mărunță, fără cămașă și cu tunica ruptă și udă leoarcă, în mijlocul ovațiilor militarilor și ale civililor care soseau în număr mare dinspre cartierele periferice, cerînd moartea criminalilor: „Toți complicii vor fi pedepsiți într-o măsură mai mare sau mai mică“, i-a declarat generalul mareșalului Sucre într-o scrisoare. „Santander e cel dintîi, dar e cel mai norocos, pentru că mărinimia mea îl cruță.“ Într-adevăr, în temeiul autorității sale absolute, i-a comutat condamnarea la moarte în exilul la Paris. În schimb, a fost împușcat fără probe suficiente amiralul José Prudencio Padilla, care se afla în arest la Santa Fe pentru că se implicase într-o rebeliune eșuată la Cartagena de Indias.

José Palacios nu știa cînd erau reale și cînd imaginare visele stăpînului său în care îi apărea Santander. Odată, la Guayaquil, i-a povestit că-l visase ținînd o carte deschisă pe pîntecele lui rotund, dar în loc s-o citească îi smulgea paginile și le mînca una cîte una, mestecîndu-le cu mare plăcere, cu un clefăit de capră. Altă dată, la Cúcuta, a visat că îl văzuse acoperit tot de gîndaci-de-bucătărie. În alt rînd se trezise din somn țipînd, în casa de odihnă Monserrate din Santa Fe, pentru că visase că generalul Santander, în timp ce lua masa cu el, își scosese globii oculari care-l incomodau la mîncat și și-i pusese pe masă. Așa încît în dimineața aceea, în apropiere de Guaduas, cînd generalul îi spuse că-l visase din nou pe Santander, José Palacios nici măcar nu-l întrebă ce anume se întîmplase în vis, ci căută să-l consoleze aducîndu-i aminte care era, de fapt, realitatea.

– Între el și noi e toată întinderea oceanului, îi spuse.

Dar el îl opri îndată cu o privire pătrunzătoare.

– Ba nu, răspunse el. Sînt sigur că dobitocul ăla de Joaquín Mosquera o să-i dea voie să se întoarcă.

Gîndul acela îl chinuia de la ultima sa întoarcere în țară, cînd retragerea definitivă de la putere i se înfățișă ca o chestiune de onoare. „Prefer surghiunul sau moartea dezonoarei de a-mi lăsa reputația pe mîinile studenților de la colegiul Sf. Bartolomeu“, îi spusese el lui José Palacios. Cu toate acestea, antidotul își purta în sine propria otravă, căci pe măsură ce se apropia de hotărîrea finală era tot mai convins că, îndată după plecarea sa, avea să fie rechemat din exil generalul Santander, absolventul cel mai merituos al acelui cuib de clănțăi.

– Ăsta chiar că e un ticălos! spuse el.

Nu mai avea deloc febră și se simțea atît de bine, încît îi ceru lui José Palacios toc și hîrtie, își puse ochelarii și-i scrise cu mîna lui o scrisoare de șase rînduri Manuelei Sáenz. Faptul i se păru, desigur, ciudat chiar și unuia ca José Palacios, atît de obișnuit cu gesturile sale impulsive, și nu putea fi pus decît pe seama unui presentiment sau a unui irepresibil acces de inspirație. Căci nu numai contrazicea hotărîrea luată vinerea care trecuse, aceea de a nu mai scrie nici o scrisoare în viața lui, dar era și contrar

obiceiului său de a-și trezi din somn secretarii la orice oră ca să rezolve corespondența întîrziată ori ca să le dicteze vreun discurs sau să-și pună ordine în ideile răzlețe care-i treceau prin minte în timpul meditațiilor din nopțile de insomnie. Și mai ciudat putea să pară gestul său, de vreme ce scrisoarea nu era de o urgență vădită și nu făcea decît să adauge la sfatul pe care i-l dăduse la despărțire o frază mai curînd criptică: „Ai grijă ce faci, că de nu, distrugîndu-te pe tine însăți, ne distrugi pe amîndoi". O scrise în stilul său slobod, parcă nechibzuit, iar cînd termină se întoarse la hamac să se legene în continuare, îngîndurat, cu capul în mîini.

– Marea putere stă în forța irezistibilă a iubirii, oftă el deodată. Cine-a spus asta?

– Nimeni, răspunse José Palacios.

Nu știa nici să scrie, nici să citească, și refuzase să învețe cu argumentul simplu că nu era înțelepciune mai mare decît a boilor. În schimb, era în stare să-și amintească orice frază pe care ar fi auzit-o din întîmplare, dar de aceea nu-și aducea aminte.

– Atunci eu am spus-o, continuă generalul, dar să zicem că a spus-o mareșalul Sucre.

Nimeni mai potrivit decît Fernando în perioadele acelea de criză. A fost cel mai îndatoritor și răbdător dintre numeroșii secretari pe care i-a avut generalul, cu toate că nu și cel mai strălucit, și i-a suportat cu stoicism programul arbitrar de lucru și insomniile exasperante. Îl scula din somn la orice oră ca să-l pună să-i citească cîte o carte neinteresantă sau ca să-i noteze ideile presante ce-i trăsneau întîmplător prin minte și care în dimineața următoare ajungeau în coșul de gunoi. Generalul nu zămislise copii în nenumăratele sale nopți de dragoste (deși spunea că are dovezi că nu e steril) și, de aceea, cînd i-a murit fratele, l-a luat pe Fernando sub aripa sa. L-a trimis cu scrisori de recomandare la Academia Militară din Georgetown, unde generalul Lafayette i-a exprimat sentimentele de admirație și stimă pe care i le inspira unchiul lui. A studiat apoi la Colegiul Jefferson din Charlotteville și la Universitatea Virginia. Nu a fost, poate, succesorul la care visa generalul, căci pe Fernando îl plictiseau performanțele academice și renunța bucuros la ele în schimbul unei vieți în aer liber și al artei sedentare a grădinăritului. Generalul l-a chemat la Santa Fe de îndată ce și-a isprăvit studiile și i-a descoperit numaidecît virtuțile de secretar nu numai grație scrisului său frumos și cunoștințelor de limbă engleză scrisă și vorbită, dar și pentru că era neîntrecut în a inventa soluții foiletonistice care să mențină treaz interesul cititorului, și cînd citea cu voce tare improviza cu ușurință, cît ai clipi, episoade îndrăznețe ca să pigmenteze pasajele plicticoase. Ca toți aceia care au fost în serviciul generalului, a avut și Fernando ceasul lui de dizgrație cînd i-a atribuit lui Cicero o frază a lui Demostene pe care unchiul său a citat-o apoi într-un discurs. Acesta s-a arătat mult mai sever cu el decît cu ceilalți pentru că era cine era, dar l-a iertat înainte să-și termine de ispășit pedeapsa.

Generalul Joaquín Posada Gutiérrez, guvernatorul provinciei, pornise cu două zile înaintea suitei ca să-i anunțe sosirea în locurile unde trebuia să înnopteze și să prevină autoritățile asupra stării grave a sănătății generalului. Dar cei ce-l văzură sosind la Guaduas în seara de luni socotiră că era adevărat zvonul stăruitor cum că veștile proaste aduse de guvernator și călătoria însăși nu erau altceva decît niște tertipuri politice.

Generalul se dovedi încă o dată de neînvins. Intră pe strada principală cu pieptul descoperit și legat la cap țigănește, cu o cîrpă, ca să-i absoarbă sudoarea, salutînd cu

pălăria în vacarmul de strigăte și petarde și în dangătul clopotului de la biserică, din cauza căruia nu se putea auzi muzica, și mergînd la trap vioi călare pe o catîrcă ce răpi cortegiului orice pretenție de solemnitate. Singura clădire ale cărei ferestre rămaseră închise era colegiul pentru călugărițe și în seara aceea avea să se răspîndească zvonul că li se interzisese elevelor să participe la primire, dar el îi sfătui pe toți aceia care îi povestiră incidentul să nu-și plece urechea la bîrfele călugărești.

Cu o seară înainte, José Palacios dăduse la spălat cămașa pe care o purtase generalul cînd asudase ca să-i scadă febra. O ordonanță o dădu soldaților care coborîră dimineața s-o spele în rîu, dar în momentul plecării nimeni nu mai știu nimic de ea. În timpul călătoriei pînă la Guaduas, și chiar și în timpul festivității, José Palacios reușise să afle că stăpînul hanului luase cămașa nespălată pentru ca indianul făcător de minuni să-și demonstreze pe ea puterile. Astfel că atunci cînd generalul se întoarse acasă, José Palacios îl puse la curent cu fapta condamnabilă a hangiului, atrăgîndu-i atenția că nu mai avea nici o cămașă în afară de aceea cu care era îmbrăcat. El primi vestea cu o oarecare resemnare filosofică.

– Superstițiile sînt mai pătimașe decît iubirea, spuse el.

– Partea curioasă e că de aseară febra s-a potolit, spuse José Palacios. Dacă vraciul o fi cu adevărat vrăjitor?

El nu găsi un răspuns pe loc și se adînci în meditație, legănîndu-se în hamac în ritmul propriilor gînduri.

– Adevărul e că n-am mai avut dureri de cap, spuse el. Nici gura nu mi-e amară, nici nu am senzația că sînt gata să cad dintr-un turn.

În cele din urmă însă se lovi cu palma peste genunchi și se ridică în capul oaselor cu o mișcare hotărîtă.

– Nu mă mai zăpăci! spuse el.

Doi servitori aduseră în dormitor o oală mare cu apă fierbinte și frunze de plante aromatice înăuntru, iar José Palacios îi pregăti baia de noapte, convins că generalul avea să se bage în pat imediat, obosit de pe drum cum era. Dar apa se răci în timp ce el dicta o scrisoare pentru Gabriel Camacho, soțul nepoatei sale Valentina Palacios și împuternicitul trimis de el la Caracas ca să se ocupe de vînzarea minelor din Aroa, un zăcămînt de cupru moștenit din moși-strămoși. Nici el însuși nu părea să știe singur încotro se îndreaptă, căci într-un loc spunea că merge la Curaçao în condițiile în care Camacho își ducea misiunea la bun sfîrșit, în alt loc îi cerea acestuia să-i scrie la Londra pe adresa lui sir Robert Wilson, cu o copie pentru domnul Maxwell Hyslop din Jamaica, ca să fie sigur că primește totuși scrisoarea chiar dacă se pierde unul dintre exemplare.

După părerea multora, și mai ales a secretarilor săi, minele de la Aroa erau o plăsmuire delirantă a minții lui înfierbîntate. Arătase întotdeauna atît de puțin interes pentru ele, încît ani de zile le lăsase de izbeliște pe mîinile cîte unui exploatator ocazional. Își aminti de ele spre sfîrșitul vieții, cînd dăduse de fundul sacului, dar nu le putu vinde unei companii englezești din cauza unor neclarități în titlurile sale de proprietate. Acela a fost începutul unei încurcături judiciare legendare, care avea să se prelungească chiar și după moartea sa, cu încă doi ani. În toiul războaielor, al disputelor politice, al dușmăniilor personale, nu era om care să nu știe exact la ce anume se referea generalul cînd vorbea despre „pricina mea“. Căci pentru el nu exista alta decît aceea a minelor de la Aroa. Scrisoarea pe care o dictă la Guaduas pentru don Gabriel Camacho îi dădu nepotului său Fernando

impresia nedesluşită că nu aveau să plece în Europa pînă nu se soluţiona disputa, ceea ce Fernand o comentă mai apoi în timpul unei partide de cărţi cu ofiţerii.

– Atunci n-o să mai plecăm niciodată, spuse colonelul Wilson. Tatăl meu a ajuns să aibă îndoieli că acest cupru există cu adevărat.

– Faptul că nu le-a văzut nimeni nu înseamnă că minele nu există, răspunse căpitanul Andrés Ibarra.

– Există, spuse generalul Carreño. În provincia Venezuela.

Wilson îi întoarse vorba iritat:

– La ora asta mă îndoiesc pînă şi de existenţa Venezuelei.

Nu-şi putea ascunde nemulţumirea. Wilson ajunsese să creadă că generalul nu-l iubea şi că îl păstra în suită numai din consideraţie pentru tatăl lui, căruia nu mai contenea să-i aducă mulţumiri pentru pledoaria pe care o făcuse în Parlamentul englez în favoarea eliberării Americii. Graţie infidelităţii unui vechi aghiotant francez, aflase că generalul declarase: „Wilson ar avea nevoie să treacă şi el un timp pe la şcoala greutăţilor şi chiar a necazurilor şi a sărăciei". Colonelul Wilson nu putuse să verifice dacă era adevărată acea afirmaţie, dar, oricum, socotea că i-ar fi fost de ajuns numai una din bătăliile la care participase ca să simtă că a absolvit cu brio cele trei şcoli. Avea douăzeci şi şase de ani şi în urmă cu opt ani fusese trimis de tatăl său în serviciul generalului, după ce-şi terminase studiile la Westminster şi Sandhurst. Fusese aghiotantul generalului în bătălia de la Junín şi el însuşi dusese proiectul Constituţiei Boliviei cale de trei sute de leghe, de la Chuquisaca, călare pe o catîrcă. Conducîndu-l la plecare, generalul îi spusese că trebuia să fie în La Paz cel mult în douăzeci şi una de zile. Wilson îi răspunsese luînd poziţie de drepţi: „Voi fi în douăzeci de zile, Excelenţă". A fost în nouăsprezece.

Se hotărîse să se întoarcă cu generalul în Europa, dar pe zi ce trecea era tot mai convins că acesta avea să invoce mereu noi şi noi motive ca să-şi amîne plecarea. Faptul că pomenise din nou de minele de la Aroa, care de mai bine de doi ani nu-i mai serviseră drept pretext pentru nici o altă acţiune, era un semn care pe Wilson îl descuraja.

José Palacios pusese să i se reîncălzească baia după ce dictă scrisoarea, dar generalul nu se spălă, ci continuă să umble de colo-colo, recitînd în întregime poemul fetiţei cu un glas ce răsuna în toată casa. Continuă apoi cu poezii scrise de el însuşi, pe care numai José Palacios le ştia. Tot învîrtindu-se fără rost, trecu de mai multe ori prin galeria unde ofiţerii jucau *ropilla,* denumirea creolă a jocului spaniol de cărţi *cascarela gallega*, pe care odinioară îl juca şi el. Se oprea o clipă să privească jocul peste umărul fiecăruia, trăgea concluziile pentru sine despre situaţia partidei şi-şi continua plimbarea.

– Nu ştiu cum pot să-şi piardă timpul cu un joc atît de plicticos, spunea el.

Cu toate acestea, într-unul din multele rînduri cînd trecu din nou pe lîngă ei, nu rezistă tentaţiei de a-i cere căpitanului Ibarra permisiunea să-i ia locul la masa de joc. Nu avea răbdarea necesară unui bun jucător, era agresiv şi nu ştia să piardă, dar era în acelaşi timp abil şi iute şi ştia să se coboare la nivelul subalternilor săi. Cu acea ocazie, cu generalul Carreño drept aliat, jucă şase partide şi le pierdu pe toate. Azvîrli cărţile pe masă.

– Ăsta-i un joc de doi bani, spuse. Să vedem cine se încumetă la un *tresillo*[1].

[1] Joc de cărţi în trei.

Jucară. El cîștigă trei partide succesive, își recăpătă buna dispoziție și începu să-și bată joc de colonelul Wilson pentru felul cum juca „tresillo“. Wilson nu se supără, dar profită de starea sa de entuziasm ca să cîștige un avantaj, și după aceea nu mai pierdu deloc. Generalul deveni nervos, buzele i se albiră și căpătară o expresie severă, iar ochii adînciți sub sprîncenele-i încîlcite își recăpătară scînteierea sălbatică de altădată. Nu mai scoase un cuvînt, dar o tuse rea îl împiedica să se concentreze. Cînd trecu de orele douăsprezece, porunci să se oprească jocul.

– Toată noaptea am stat în curent, spuse el.

Mutară masa într-un loc mai adăpostit, dar el continuă să piardă. Ceru să nu mai cînte piculinele ce se auzeau de undeva, de foarte aproape, de la o petrecere ce era pe sfîrșite, dar ele continuară să răsune, acoperind țîrîitul greierilor zurbagii. Își schimbă locul, ceru să i se pună o pernă pe scaun ca să stea mai sus și mai comod, bău o infuzie de flori de tei care-i potoli tusea, jucă mai multe partide plimbîndu-se de la un capăt la altul al galeriei, dar continuă să piardă. Wilson îl fixă cu privirea nevinovată a ochilor săi injectați, dar el nu catadicsi să i-o înfrunte, la rîndul său.

– Cărțile astea sînt măsluite, spuse el.

– Sînt ale dumneavoastră, domnule general, răspunse Wilson.

Era într-adevăr unul din pachetele sale de cărți de joc, dar oricum le examină pe toate, una cîte una, iar la sfîrșit ceru să fie schimbate. Wilson nu-i dădu răgaz. Greierii se liniștiră, se așternu o îndelungă tăcere, tulburată de o boare umedă care aduse pînă la galerie primele miresme dinspre văile clocotitoare, și un cocoș cîntă de trei ori.

– Cocoșul ăla e smintit, spuse Ibarra. Nu e mai mult de ora două.

Fără să-și ia ochii de pe cărți, generalul ordonă pe un ton sever:

– Ei, drăcia dracului! De-aici nu se mișcă nimeni.

Nimeni nu scoase o vorbă. Generalul Carreño, care continua să joace mai mult îngrijorat decît cu interes, își aminti de noaptea cea mai lungă din viața sa, cu doi ani în urmă, cînd așteptau la Bucaramanga rezultatele Convenției de la Ocaña. Începuseră să joace la orele nouă seara și terminaseră a doua zi dimineața, la unsprezece, cînd partenerii săi de joc s-au înțeles să-l lase pe el să cîștige trei partide una după alta. Temîndu-se de o nouă demonstrație de forță în noaptea aceea, la Guaduas, generalul Carreño îi făcu semn colonelului Wilson să înceapă să piardă. Wilson nu-l luă în seamă. Apoi, cînd acesta ceru o pauză de cinci minute, îl urmă de-a lungul terasei și-l găsi ușurîndu-se de otrăvurile amoniacale peste ghivecele cu mușcate.

– Colonel Wilson! îi ordonă generalul Carreño. Drepți!

Wilson îi răspunse fără să întoarcă spre el capul:

– Așteptați să termin.

Termină cît se poate de calm și se întoarse, încheindu-se la prohab.

– Începeți să pierdeți, îi spuse generalul Carreño. Măcar din menajament pentru un prieten aflat în necaz.

– Refuz să aduc cuiva o asemenea ofensă, răspunse Wilson cu o ușoară ironie.

– E un ordin! spuse Carreño.

Wilson, în poziție de drepți, îl privi de sus cu un dispreț suveran. Apoi reveni la masa de joc și începu să piardă. Generalul își dădu seama.

– Nu-i nevoie s-o faci atît de prost, dragă Wilson, spuse el. La urma urmelor, e timpul să mergem la culcare.

Se despărți de toți cu o puternică strîngere de mînă, cum făcea întotdeauna cînd se ridica de la masă, ca să arate că jocul nu-i știrbise cu nimic afecțiunea pe care le-o purta, și se întoarse în dormitor. José Palacios adormise pe podea, dar se ridică în capul oaselor cînd îl văzu intrînd. El se dezbrăcă în mare grabă și începu să se legene gol în hamac, supărat foc, iar respirația îi deveni din ce în ce mai șuierată și mai grea pe măsură ce se gîndea mai mult. Cînd se cufundă în scăldătoare, tremura din tot corpul, pînă în măduva oaselor, dar de astă dată nu din cauza febrei sau de frig, ci de furie.

– Wilson e un ticălos, spuse el.

Avu una din nopțile sale cele mai proaste. Nerespectîndu-i ordinele, José Palacios îl preveni pe unul dintre ofițeri că ar putea fi nevoie să cheme un medic și-l înfășură în cearșafuri ca să poată transpira și să-i scadă febra. Udă mai multe cearșafuri, liniștindu-se din cînd în cînd pentru cîteva clipe, pentru ca apoi să intre într-o subită criză delirantă. Strigă de cîteva ori:

– Să tacă odată piculinele alea, ei, drăcia dracului!

Dar nimeni nu putu să-l ajute de data aceasta, pentru că piculinele nu mai cîntau de la miezul nopții. Mai tîrziu descoperi cine era vinovat de starea sa de epuizare.

– Mă simțeam foarte bine, spuse el, pînă cînd m-au ademenit cu nemernicul ăla de indian care-a pus mîna pe cămașa mea.

Ultima etapă a călătoriei pînă la Honda a fost un povîrniș înspăimîntător, într-un aer ca de sticlă lichidă, pe care numai un om cu o rezistență fizică și o voință ca ale sale l-ar fi putut suporta după o noapte de agonie.

După primele leghe parcurse se retrăsese din poziția sa obișnuită ca să călărească alături de colonelul Wilson. Acesta îi interpretă gestul ca pe o invitație de a da uitării ofensele de la masa de joc, și-i oferi brațul într-o atitudine de șoimar, pentru ca el să se sprijine cu mîna. Astfel coborîră panta împreună, colonelul Wilson impresionat de condescendența sa, iar el respirînd anevoie, cu ultimele lui puteri, dar neînvins în poziția în care se afla, călare. Cînd se sfîrși porțiunea cea mai abruptă, îl întrebă cu un glas ca din alte veacuri:

– Cum o fi la Londra?

Colonelul Wilson privi soarele, aproape în mijlocul cerului, și răspunse:

– Rău, domnule general.

El nu se miră, ci îl întrebă din nou cu același glas:

– Și asta din ce motiv?

– Pentru că acolo e șase după-amiaza, ora cea mai neplăcută la Londra, spuse Wilson. Și apoi, trebuie să fie o ploaie mizerabilă și monotonă, ca o baltă cu broaște rîioase, pentru că primăvara e anotimpul cel mai urît la noi.

– Să nu-mi spui că ți-ai biruit nostalgia, spuse el.

– Dimpotrivă: nostalgia m-a biruit pe mine, răspunse Wilson. Nu-i mai opun nici cea mai mică rezistență.

– Atunci vrei sau nu vrei să te întorci?

– Habar n-am, domnule general, spuse Wilson. Sînt condus de un destin care nu e al meu.

El îl privi drept în ochi și-i spuse uimit:

– Asta eu ar trebui s-o spun.

Cînd vorbi din nou, avea altă voce și altă stare de spirit:

– Nu-ți face griji, spuse el. Vom pleca în Europa orice s-ar întîmpla, fie și numai ca să nu-l lipsim pe tatăl dumitale de plăcerea de a te revedea.

Apoi, la capătul unei îndelungi reflecții, încheie:

– Și permite-mi, dragul meu Wilson, să-ți mai spun ceva, și cu asta termin: despre dumneata orice s-ar putea spune, numai că ai fi un ticălos nu.

Colonelul Wilson se dădu bătut încă o dată, obișnuit fiind cu penitențele sale curajoase, mai ales după cîte o dispută la jocul de cărți sau o victorie în război. Continuă să călărească la pas, cu mîna arzînd de febră a celui mai ilustru bolnav din America agățată de antebrațul său asemenea unui șoim dresat, în vreme ce aerul începea să se înfierbînte și erau nevoiți să alunge ca pe niște muște păsările macabre care zburătăceau deasupra capetelor lor.

Pe porțiunea cea mai grea a povîrnișului se întîlniră cu o ceată de indieni ce purtau un grup de călători europeni în scaune pe care le țineau în cîrcă. Deodată, cu puțin înainte de a se termina coborîșul, un călăreț smintit trecu în galop în aceeași direcție cu ei. Purta un capișon roșu care îi acoperea aproape toată fața, și graba lui era atît de nebunească, încît catîrca pe care călărea căpitanul Ibarra era să se prăvălească de pe stînci de spaimă. Generalul izbuti să-i strige:

– Uită-te pe unde mergi, ei, drăcia dracului!

Îl urmări cu privirea pînă se făcu nevăzut la prima cotitură, dar îl pîndi cu înfrigurare de fiecare dată cînd reapărea după curbele de mai la vale ale drumului abrupt.

La orele două ale după-amiezii biruiră și ultima colină, și orizontul se deschise în fața lor într-o întinsă cîmpie strălucitoare, la capătul căreia zăcea toropit vestitul oraș Honda, cu podul său de piatră peste marele fluviu noroios, cu zidurile împrejmuitoare în ruină și turla bisericii năruită de un cutremur. Generalul contemplă valea dogoritoare, dar nu lăsă să se vadă că ar fi simțit vreo altă emoție decît cea stîrnită de călărețul cu capișon roșu care în acel moment trecea podul în galop neabătut. Atunci se cufundă din nou în visare.

– Dumnezeule al celor sărmani! spuse el. Singura explicație pentru o asemenea grabă ar putea fi că duce o scrisoare pentru Casandro, cu vestea că în sfîrșit am plecat.

În ciuda rugăminții de a nu se organiza nici un fel de manifestări publice cu ocazia sosirii sale, o ceată de călăreți plini de entuziasm îi ieși în întîmpinare în port, iar guvernatorul Posada Gutiérrez pregăti o fanfară de muzicanți și jocuri de artificii pentru trei zile. Dar ploaia puse capăt serbării înainte ca alaiul să ajungă pe străzile comerciale. O aversă pripită, de o violență devastatoare, smulse pavajul străzilor și inundă cartierele sărace, dar arșița era de neînvins. În zăpăceala și în larma saluturilor de bun venit, cineva făcu gafa de a repeta eternele neghiobii:

– Aici e așa de cald, că găinile fac ouăle gata prăjite.

Dezastrul se repetă ca întotdeauna, invariabil, și în următoarele trei zile. În apatia siestei, un nor negru coborît din munți se oprea deasupra orașului și se scutura într-un potop subit. Apoi soarele începea din nou să strălucească pe cerul diafan, la fel de nemilos ca înainte, în vreme ce brigăzile cetățenești degajau străzile de molozul și dărîmăturile aduse de puhoiul de apă, iar pe crestele munților începea să se adune norul negru al zilei următoare. La orice oră din zi sau din noapte, înăuntru sau afară, se auzea pufăind dogoarea, ca o răsuflare grea.

Vlăguit de febră, generalul abia suportă ceremonia oficială de bun venit. În sala consiliului municipal aerul dădea în clocot, dar el ieși din încurcătură printr-o predică de episcop opărit pe care o rosti domol, cu glas tărăgănat, fără să se ridice din fotoliu. O fetiță de zece ani, cu aripi de înger și o rochiță de organdi cu volane, recită pe de rost, înecîndu-se din pricina grabei, o odă întru preamărirea generalului. Dar se încurcă, începu din nou de unde nu trebuia, se zăpăci de-a binelea și, neștiind ce să mai facă, se uită țintă la el cu niște ochișori în care se citea panica. Generalul îi zîmbi complice și-i aminti versurile cu glas șoptit:

„Scînteierea sabiei lui
e reflexul viu al gloriei."

În primii săi ani de putere, generalul nu scăpa nici o ocazie să dea banchete strălucitoare cu mulți invitați, pe care îi îndemna să mănînce și să bea pînă se îmbătau. Din acele minunate vremuri apuse îi rămăseseră tacîmurile pe care îi era gravată monograma și pe care José Palacios le purta cu sine, pentru a le folosi la ospețe. La recepția de la Honda acceptă să se așeze în locul de onoare din capul mesei, dar nu bău decît un pahar de porto și abia dacă gustă din supa de broască țestoasă de rîu, care-i lăsă în gură un gust neplăcut.

Se retrase devreme în refugiul pe care i-l pregătise în propria sa casă colonelul Posada Gutiérrez, dar vestea că în ziua următoare era așteptată poșta din Santa Fe îi alungă și somnul puțin pe care-l mai avea. Cuprins de neliniște, începu să se gîndească din nou, după un răgaz de trei zile, la necazurile lui și să-l tortureze pe José Palacios cu întrebări sîcîitoare. Voia să știe ce se întîmplase de la plecarea sa, care era situația în oraș cu un guvern diferit de al său, cum era oare viața fără el. Odată, într-un moment de amărăciune, spusese:

– America este o emisferă a Pămîntului care și-a pierdut mințile.

În acea primă noapte la Honda ar fi fost mai îndreptățit ca oricînd s-o creadă.

Își petrecu noaptea într-o stare de neliniște, chinuit de țînțari, căci refuza să doarmă sub apărătoare. Cînd și cînd se învîrtea de colo pînă colo prin odaie vorbind de unul singur sau se legăna cu mult avînt în hamac, sau se înfășura în pătură și cădea toropit de fierbințeală, delirînd și zbierînd cît îl ținea gura, lac de sudoare. José Palacios stătu de veghe alături de el, răspunzîndu-i la întrebări, dîndu-i în fiecare moment ora exactă, socotită minut cu minut, fără să mai fie nevoie să se uite la cele două ceasuri cu lanț pe care le purta agățate de butonierele vestei. Îl legănă în hamac atunci cînd el nu mai avea putere ca să-și ia singur avînt și alungă țînțarii cu o cîrpă, așa încît izbuti să-l facă să doarmă mai bine de o oră. Dar se trezi brusc cu puțin înainte de a se crăpa de ziuă, cînd auzi tropot de copite și larmă de glasuri în curtea interioară, și ieși în cămașa de noapte ca să primească poșta.

Cu același convoi sosi tînărul căpitan Agustín de Iturbide, aghiotantul său mexican, care zăbovise la Santa Fe din cauza unei probleme ivite în ultima clipă. Aducea o scrisoare de la mareșalul Sucre, care-și exprima profundul regret de a nu fi ajuns la timp ca să-și ia rămas-bun. Cu poșta sosi și o misivă scrisă cu două zile în urmă de președintele Caycedo. Puțin mai tîrziu, guvernatorul Posada Gutiérrez intră în dormitor cu tăieturile din ziarele de duminică, iar generalul îi ceru să-i citească scrisorile, căci lumina era încă prea slabă pentru ochii săi.

Ultimele știri erau că, duminică, la Santa Fe ploaia încetase și multe familii cu copii invadaseră izlazurile cu coșuri cu friptură de purcel de lapte la cuptor, caltaboși, cartofi cu brînză topită, și prînziseră așezați cu toții pe iarbă sub un soare strălucitor cum nu se mai văzuse în oraș de pe vremea răzmeriței. Acest mai minunat alungase starea de surescitare de sîmbătă. Elevii Colegiului Sf. Bartolomeu năvăliră iarăși în stradă cu acel prea bine cunoscut *sainete*[1] cu execuțiile alegorice, dar fără nici un ecou. Se împrăștiară plictisiți înainte de asfințit, iar a doua zi, duminică, schimbară pușlile cu chitarele alto și fură văzuți cîntînd *bambuco*[2], amestecați printre cei ce se încălzeau la soare pe izlaz, pînă cînd, la orele cinci după-amiază, se porni din nou să plouă fără veste și petrecerea se sparse.

Posada Gutiérrez se întrerupse din cititul scrisorii.

– Nimic pe lumea asta nu vă mai poate pîngări gloria, îi spuse generalului. Zică ei ce-or zice, Excelența voastră rămîne columbianul cel mai de seamă de pe Pămînt.

– Nu mă îndoiesc de asta, răspunse generalul, de vreme ce a fost de-ajuns să plec eu pentru ca soarele să strălucească din nou pe cer.

Singurul amănunt din scrisoare care-i stîrni indignarea fu acela că însuși cel ce ocupa funcția prezidențială în republică săvîrșea abuzul de a-i numi liberali pe susținătorii lui Santander, ca și cum era denumirea lor oficială.

– Nu știu de unde și pînă unde și-au arogat demagogii ăia dreptul de a-și zice liberali, spuse el. Au furat cuvîntul ăsta, nici mai mult nici mai puțin, așa cum fură ei tot ce intră pe mîinile lor.

Sări din hamac și-și vărsă înainte amarul pe guvernator, măsurînd în același timp încăperea de la un capăt la altul cu pași mari, soldățești.

---

[1] Piesă într-un act, cu caracter umoristic și popular.

[2] Melodia unui dans popular din Columbia.

– Adevărul e că aici nu există alte partide decît al celor care sînt cu mine și al celor care sînt contra mea, și dumneavoastră o știți mai bine ca oricare altul, conchise el. Și chiar dacă lumea nu crede, nu e om mai liberal ca mine.

Un trimis personal al guvernatorului aduse mai tîrziu mesajul verbal că Manuela Sáenz nu-i scrisese pentru că poșta avea instrucțiuni ferme să nu-i primească scrisorile. Îl trimisese chiar Manuela, care în aceeași zi adresase președintelui în exercițiu o scrisoare de protest împotriva interdicției, și acesta a fost începutul unui șir de provocări de ambele părți care pentru ea avea să se încheie cu surghiunul și uitarea. Totuși, contrar așteptărilor lui Posada Gutiérrez, care cunoștea îndeaproape necazurile acelei chinuite povești de iubire, generalul zîmbi cînd află vestea cea rea.

– Încurcăturile astea sînt tipice pentru iubita mea nebună, spuse el.

José Palacios nu-și ascunse nemulțumirea față de lipsa de tact cu care fusese stabilit programul celor trei zile petrecute la Honda. Invitația cea mai neașteptată a fost aceea de a vizita minele de argint de la Santa Ana, la o distanță de șase leghe de locul unde se aflau, dar mai surprinzător a fost faptul că generalul a acceptat-o și, încă mai surprinzător, că a coborît într-o galerie subterană. Mai grav decît atît: la întoarcere, deși avea febră mare și aproape că-i crăpa capul de durere, generalul se apucă să înoate într-un ochi de apă liniștit din albia fluviului. Erau de mult apuse vremurile cînd se lua la întrecere să traverseze puhoiul de ape al vreunui rîu de cîmpie fiind legat la o mînă și chiar și așa cîștiga în fața celui mai iscusit înotător. Oricum, de astă dată înotă o jumătate de oră fără să obosească, dar aceia care-i văzură coastele de ogar și picioarele rahitice se întrebară cum de se mai ținea cu zile, atît de împuținat la trup cum era.

În ultima seară, municipiul oferi în onoarea sa un bal, la care se scuză că nu poate participa, fiind obosit după vizita făcută la mină. Retras în dormitor de la orele cinci după-amiaza, îi dictă lui Fernando scrisoarea de răspuns adresată generalului Domingo Caycedo și ceru să i se mai citească cîteva pagini despre întîmplările galante de la Lima, al căror protagonist fusese, în unele cazuri, el însuși. După aceea făcu o baie călduță și rămase nemișcat în hamac, deslușind, cu fiecare adiere de vînt, acordurile muzicii de la balul dat în cinstea lui. José Palacios, care îl credea adormit, îl auzi deodată întrebînd:

– Îți mai aduci aminte de valsul ăsta?

Fluieră cîteva măsuri ca să readucă muzica în memoria majordomului, dar acesta n-o recunoscu.

– A fost valsul cel mai cîntat în noaptea cînd am sosit la Lima de la Chuquisaca, spuse generalul.

José Palacios nu și-l amintea, dar nu avea să uite niciodată noaptea glorioasă de 8 februarie 1826. În dimineața aceea, la Lima li se făcuse o primire împărătească, la care generalul răspunsese cu o frază pe care o repeta mereu, de cîte ori ridica paharul pentru un toast: „Pe toată suprafața Perului, cît e ea de întinsă, n-a mai rămas picior de spaniol“. În acea zi se consfințise independența imensului continent pe care el își propunea să-l preschimbe, potrivit propriilor cuvinte, în cea mai vastă confederație, cea mai formidabilă, cea mai puternică ivită pînă atunci pe fața pămîntului. Emoțiile petrecerii i-au rămas asociate cu valsul, pe care, la cererea lui, muzicanții îl repetaseră de atîtea ori, încît nici o doamnă din Lima să nu poată spune că nu l-a dansat măcat o dată cu el. Ofițerii săi, îmbrăcați în uniforme strălucitoare cum nu se mai văzuseră niciodată în oraș, îi urmaseră exemplul atît

cît îi țineau puterile, căci toți erau admirabili dansatori și amintirea lor dăinuia în inimile partenerelor mai mult decît gloria cîștigată pe cîmpul de luptă.

În ultima noapte la Honda, petrecerea începuse cu valsul victoriei și el aștepta în hamac să fie repetat. Dar văzînd că nu îl mai cîntă, se sculă numaidecît, își puse același costum de călărie pe care îl purtase în excursia la mine și-și făcu apariția la bal fără să fie anunțat. Dansă aproape trei ore, cerînd să se reia valsul de fiecare dată cînd schimba perechea, încercînd poate să reînvie gloria de odinioară din cenușa nostalgiilor sale. Erau de mult apuse vremurile de vis cînd toată lumea cădea doborîtă de oboseală și numai el dansa înainte pînă în zorii zilei, cu ultima parteneră, în sala pustie. Căci iubea dansul cu o patimă atît de copleșitoare, încît dansa și fără parteneră cînd nu avea sau dansa numai pe muzica pe care și-o fredona singur, și-și exprima cele mai mari bucurii urcîndu-se pe masa din sufragerie și dansînd. În ultima noapte la Honda era atît de sleit de puteri, încît în pauzele dintre dansuri trebuia să aspire mireasma de apă de colonie cu care îi era îmbibată batista, ca să se învioreze. Dansă totuși cu atîta entuziasm și cu o măiestrie așa de tinerească, încît, fără să-și fi propus acest lucru, dezminți zvonul că ar fi fost bolnav pe moarte.

Puțin după miezul nopții, cînd se întoarse acasă, îl anunțară că îl aștepta o femeie în salonul de primire. Era elegantă și semeață și răspîndea în jurul ei un parfum primăvăratic. Era îmbrăcată în costum de catifea cu mîneci lungi și cizme de călărie din pielea cea mai fină și purta o pălărie ca a doamnelor medievale, cu voaletă de mătase. Generalul făcu o plecăciune, politicos, intrigat de maniera și momentul în care avea loc vizita. Fără să rostească un cuvînt, ea îi puse sub ochi un medalion care-i atîrna la gît, prins de un lanț lung, și el îl recunoscu uimit.

– Miranda Lyndsay! exclamă el.

– Eu sînt, răspunse ea, cu toate că nu mai sînt aceeași. Vocea ei gravă și caldă, ca de violoncel, tulburată de un ușor accent rămas din engleza ei maternă, trebuie să-i fi trezit generalului amintiri irepetabile. Făcu semn cu mîna să se retragă santinela care stătea la ușă și-l păzea, se așeză cu fața spre ea, la o distanță atît de mică unul de altul, încît aproape li se atingeau genunchii, și-i luă mîinile într-ale lui.

Se cunoscuseră cu cincisprezece ani în urmă la Kingston, unde el își ispășea cel de-al doilea exil, la un dineu fără etichetă în casa negustorului englez Maxwell Hyslop. Ea era unica fiică a lui sir London Lyndsay, un diplomat englez care se retrăsese la o plantație de trestie de zahăr din Jamaica pentru a-și scrie memoriile în șase volume pe care nu i le-a citit nimeni. Cu toată frumusețea Mirandei, care nu putea trece neobservată, și inima zburdalnică a tînărului surghiunit, acesta din urmă era pe atunci mult prea absorbit de visele lui și foarte legat de o altă femeie ca să mai aibă ochi pentru altcineva.

Ea avea să și-l amintească întotdeauna ca pe un om care părea mult mai matur decît era de așteptat la cei treizeci și doi de ani ai săi, osos și palid, cu favoriți și mustață aspră de mulatru și părul lung pînă la umeri. Era îmbrăcat după moda englezească, precum tinerii din aristocrația creolă, cu o cravată albă și un veston prea gros pentru clima de acolo, iar la butonieră purta, ca romanticii, o gardenie. Într-o asemenea ținută, într-o noapte de dezmăț din 1810, fusese confundat de o damă dintr-un bordel londonez cu un pederast grec.

Ceea ce avea el mai remarcabil, atît în sensul bun, cît și în sensul rău, erau ochii cu privirea tulbure de năluciri și limbuția neobosită și obositoare, cu glasul său crispat, de pasăre de pradă. Cel mai curios era faptul că se uita în jos și totuși atrăgea atenția comesenilor, fără să-i privească în față. Vorbirea lui păstra ritmul și pronunția specifice locuitorilor din Insulele Canare și formele culte ale dialectului madrilen, pe care în ziua aceea îl folosea alternativ cu o engleză rudimentară, dar ușor de înțeles, în onoarea oaspeților care nu știau spaniola.

În timpul mesei nu dădu atenție nimănui, decît propriilor sale fantasme. Vorbi întruna, într-un stil erudit și bombastic, dînd drumul unei avalanșe grăbite de cuvinte profetice, din care multe aveau să apară într-un discurs epic publicat cîteva zile mai tîrziu într-un ziar din Kingston și pe care istoria avea să-l consacre sub titlul *Scrisoarea din Jamaica*. „Nu spaniolii, ci propria noastră dezbinare ne-a readus în stare de sclavie", spunea el. Vorbind despre măreția, resursele și talentele Americii, repetă de mai multe ori: „Reprezentăm, la scară redusă, întreaga omenire". Cînd se întoarse acasă, tatăl său o întrebă pe Miranda cum era complotistul care dădea atît de furcă agenților spanioli de pe insulă și ea îl rezumă într-o singură frază: „*He feels he's Bonaparte*"[1].

După cîteva zile el primi un mesaj neobișnuit cu instrucțiuni amănunțite să meargă să se întîlnească cu ea sîmbăta următoare la orele nouă seara, singur și pe jos, într-o zonă pustie, nelocuită. Chemarea aceea nu punea în pericol doar viața sa, ci și soarta Americii, căci el era atunci ultima rezervă a unei insurecții curmate. După cinci

[1] „Se crede Bonaparte" (în engleză în original).

ani de independență zbuciumată, Spania tocmai recucerise teritoriile viceregatului Noua Granadă și conducerea militară a Venezuelei, care nu rezistaseră atacului sîngeros al generalului Pablo Morillo, numit „Pacificatorul". Conducerea supremă a forțelor patriotice fusese înlăturată prin metoda simplă de a-i spînzura pe toți aceia care știau să scrie și să citească.

Din generația de creoli instruiți care au răspîndit sămînța independenței din Mexic pînă la estuarul Rio de la Plata, el era cel mai hotărît, cel mai tenace, cel mai clarvăzător și acela care îmbina cel mai bine iscusința omului politic cu intuiția luptătorului. Locuia cu chirie într-o casă cu două camere, împreună cu aghiotanții săi, cu doi foști sclavi adolescenți, care continuau să-l servească și după ce fuseseră eliberați, și cu José Palacios. Să plece pe jos la o întîlnire dubioasă, pe timp de noapte și fără escortă era nu numai un risc inutil, dar și o mare nesăbuință. Dar, cu toate că își prețuia propria viață și cauza pentru care lupta, nimic nu i se părea mai tentant decît misterul unei femei frumoase.

Miranda îl aștepta călare în locul indicat, și ea tot singură, și-l conduse, așezat pe crupa calului, pe o cărare nevăzută. Se anunța o ploaie cu fulgere și tunete îndepărtate, în largul mării. Niște cîini negri mișunau printre picioarele calului, lătrînd în beznă, dar ea îi ținea la distanță, șoptindu-le vorbe dulci în engleză. Trecură pe lîngă plantația de trestie-de-zahăr unde sir London Lyndsay își scria memoriile de care nimeni altcineva nu mai avea să-și amintească, trecură prin albia bolovănoasă a unui rîu și pătrunseră pe malul celălalt într-o pădure de pini, la marginea căreia se afla un schit părăsit. Acolo descălecară și ea îl duse de mînă prin capela întunecoasă, pînă ajunseră la sacristia în ruine, abia luminată de o torță înfiptă în zid, și fără alt mobilier decît două trunchiuri cioplite cu securea.

Abia atunci se văzură la față. El era numai în cămașă și cu părul legat cu o panglică la ceafă ca o coadă de cal, și Mirandei i se păru mai tînăr și mai atrăgător decît în timpul dejunului.

El nu luă nici o inițiativă, căci metoda sa de seducție nu intra în nici un tipar și socotea că fiecare caz era diferit, mai cu seamă primul pas. „În preambulul iubirii, nici o greșeală nu mai poate fi îndreptată“, spusese el mai demult. De data aceasta a fost, probabil, convins că toate obstacolele erau dinainte înlăturate, de vreme ce hotărîrea îi aparținea ei.

Se înșela. Pe lîngă frumusețe, Miranda era înzestrată cu o demnitate ce nu putea fi ignorată, așa încît trecu o bună bucată de timp pînă cînd el înțelese că și de astă dată inițiativa trebuia să-i revină tot lui. Ea îl invitase să ia loc și se așezaseră amîndoi întocmai cum aveau s-o facă cincisprezece ani mai tîrziu, la Honda, unul în fața celuilalt, pe trunchiurile cioplite, și atît de aproape unul de altul, încît mai că li se atingeau genunchii. El îi luă mîinile într-ale sale, o trase spre el și încercă să o sărute. Ea îl lăsă să se apropie pînă îi simți răsuflarea caldă, apoi își întoarse fața.

– Totul la timpul său, spuse ea.

Cu aceleași cuvinte puse capăt încercărilor lui repetate de după aceea. La miezul nopții, cînd ploaia începu să se prelingă prin găurile din acoperiș, ei continuau să șadă față în față, ținîndu-se de mînă, în timp ce el recita un poem de-al său pe care îl compusese zilele acelea în gînd. Erau opt versuri endecasilabice cu ritm și rimă bine cumpănite, în care se îmbinau cuvintele măgulitoare ale îndrăgostitului cu fanfaronada luptătorului. Impresionată, ea rosti trei nume, încercînd să ghicească autorul.

– Sînt ale unui soldat, spuse el.

– Soldat adevărat, de pe cîmpul de luptă, sau soldat fanfaron, de prin saloane? întrebă ea.

– Și de-un fel, și de celălalt, răspunse el. Cel mai mare și mai însingurat din cîți au existat vreodată.

Ea își aminti ce-i spusese tatălui ei după dejunul la domnul Hyslop.

– Nu poate fi altul decît Bonaparte, spuse ea.

– Sînteți pe aproape, răspunse generalul, dar deosebirea morală este enormă, căci autorul poemului nu a acceptat să fie încoronat.

Cu trecerea anilor, cînd primea vești despre general, ea avea să se întrebe, tot mai nedumerită, dacă fusese conștient de faptul că acea năzbîtie a minții sale ascuțite fusese o prefigurare a propriei vieți. Dar în noaptea aceea nu avu nici o bănuială, preocupată doar să-și îndeplinească obligația aproape imposibilă de a-l reține fără să-l jignească și fără să cedeze în fața asalturilor lui, tot mai imperioase pe măsură ce se lumina de ziuă. Merse pînă acolo încît să-i îngăduie cîte o sărutare, dar nimic mai mult.

– Toate la timpul lor, spunea ea.

– La trei după-amiază plec pentru totdeauna cu pachebotul de Haiti, îi răspunse el.

Ea îi dejucă șiretlicul cu un surîs încîntător.

– În primul rînd, pachebotul pleacă abia vineri, spuse ea. Și, pe lîngă asta, prăjitura pe care i-ați comandat-o ieri doamnei Turner trebuie să fie dusă diseară la cina pe care o veți lua împreună cu femeia care mă urăște cel mai mult pe lumea asta.

Femeia care o ura cel mai mult pe lumea asta se numea Julia Cobier, o dominicană frumoasă și bogată, aflată și ea în surghiun în Jamaica, în casa căreia se spunea că el rămăsese de mai multe ori să înnopteze. În seara aceea aveau să serbeze în doi ziua ei de naștere.

– Sînteți mai bine informată decît spionii mei, spuse el.

– Da' de ce nu v-ați gîndi, mai curînd, că sînt unul dintre ei? întrebă ea.

Abia la șase dimineața înțelese el ce-a vrut să spună, cînd se întoarse acasă și-l găsi pe prietenul său Félix Amestoy mort și cu tot sîngele scurs din vine, în hamacul unde ar fi zăcut el însuși de n-ar fi fost acea falsă întîlnire amoroasă. Pe acela îl doborîse somnul în timp ce-l aștepta să vină ca să-i transmită un mesaj urgent, și unul dintre sclavii eliberați care-i slujeau în casă, plătit de spanioli, îl omorîse cu unsprezece lovituri de pumnal, crezînd că e generalul. Miranda cunoscuse planurile atentatului și nu-i venise în minte nici o altă soluție mai potrivită ca să-l împiedice. El încercă să-i mulțumească personal, dar ea nu-i răspunse la mesajele pe care i le trimise. Înainte de a pleca la Puerto Príncipe cu o goeletă-pirat, îi trimise prin José Palacios prețiosul medalion pe care-l moștenise de la mama sa, împreună cu un bilet ce conținea doar un rînd, fără semnătură:

„Sînt condamnat la o soartă dramatică."

Miranda nici n-a uitat, dar nici n-a izbutit să priceapă vreodată acele cuvinte ermetice ale tînărului luptător, care în anii următori s-a întors în țara sa cu sprijinul președintelui republicii libere Haiti, generalul Alexandre Pétion, a trecut Anzii cu o droaie de oameni desculți de la șes, a învins trupele regaliste pe podul din Boyacá și a eliberat, pentru a doua oară și definitiv, Noua Granadă, apoi Venezuela, patria sa, iar în cele din urmă ținuturile prăpăstioase din sud pînă la hotarul cu imperiul Braziliei. Ea i-a urmărit traseul, mai cu seamă din relatările călătorilor care nu mai conteneau să vorbească despre isprăvile lui. După ce vechile colonii spaniole și-au cucerit independența, Miranda s-a măritat cu un arpentor englez care și-a schimbat meseria și s-a stabilit în Noua Granadă ca să aducă în bazinul fluvial din Honda tulpinile de trestie de zahăr din Jamaica. Acolo era cu o zi înainte, cînd auzi că vechea ei cunoștință, proscrisul din Kingston, se află la numai trei leghe de casa ei. Dar ajunse la mine cînd generalul plecase deja înapoi, la Honda, și trebui să meargă o jumătate de zi călare ca să-l ajungă din urmă.

Nu l-ar fi recunoscut dacă-l întîlnea pe drum fără favoriți și fără mustața din tinerețe, cu părul nins și rar și cu înfățișarea aceea de o definitivă neglijență care îi dădu senzația înfricoșătoare că stătea de vorbă cu un mort. Miranda avea intenția să-și scoată vălul cînd avea să vorbească cu el, o dată ce evitase riscul de a fi recunoscută pe stradă, dar nu și-l scoase de groază că și el ar fi putut descoperi pe chipul ei ravagiile trecerii timpului. Abia rostiră formulele protocolare de salut, că intră direct în subiect:

– Vin să vă cer din tot sufletul o favoare.

– Sînt cu totul la dispoziția dumneavoastră.

– Tatăl celor cinci copii ai mei își ispășește o îndelungă pedeapsă pentru că a ucis un om, spuse ea.

– Din onoare?

– În duel cinstit, răspunse ea, și explică numaidecît: Din gelozie.

– De bună seamă neîntemeiată, continuă el.

– Întemeiată, recunoscu ea.

Dar acum totul aparținea trecutului, chiar și el, și singurul lucru pe care ea i-l cerea era să aibă milă și să facă uz de autoritatea sa ca să pună capăt detenției bărbatului ei. El nu izbuti să-i spună altceva decît adevărul:

– Sînt bolnav și neputincios, după cum vedeți, dar nu există vreun lucru pe lumea asta pe care să nu-l pot face pentru dumneavoastră.

Îl chemă pe căpitanul Ibarra ca să-și noteze datele în legătură cu cazul, și promise să facă tot ce putea, cu puțina autoritate pe care o mai avea, ca să obțină grațierea. Chiar în noaptea aceea se sfătui cu generalul Posada Gutiérrez în chip cît se poate de confidențial, fără nimic scris, dar totul rămase în suspensie pînă cînd aveau să afle componența noului guvern. O conduse pe Miranda pînă în galeria de la intrare, unde o aștepta o escortă de șase sclavi eliberați, și se despărți de ea sărutîndu-i mîna.

– A fost o noapte norocoasă, spuse ea.

El nu rezistă tentației:

– Cea de acum sau cea de atunci?

– Amîndouă, răspunse ea.

Încălecă pe un cal de rezervă, arătos și bine înșeuat, ca al unui vicerege, și plecă în galop fără a mai întoarce capul înapoi. El rămase locului, la intrare, pînă se făcu nevăzută, la capătul străzii, dar continua s-o vadă în vis cînd José Palacios îl trezi a doua zi în zori ca să pornească în călătoria lor pe apă.

În urmă cu șapte ani acordase un privilegiu special comodorului german Johann B. Elbers, acela de a iniția transportul cu nave cu aburi. El însuși călătorise pe una din navele sale de la Barranca Nueva la Puesto Real, în drum spre Ocaña și recunoscuse că era un mijloc mai comod și mai sigur. Cu toate acestea, comodorul Elbers socotea că afacerea nu era rentabilă dacă nu era susținută printr-un privilegiu exclusiv, iar generalul Santander i-l acordase fără condiții pe vremea cînd ocupa funcția prezidențială. Doi ani mai tîrziu, învestit cu puterea absolută de congresul național, generalul anulă înțelegerea printr-una din frazele sale profetice: „Dacă le lăsăm nemților monopolul, pînă la urmă îl vor ceda Statelor Unite". După aceea, declară libertatea totală a navigației fluviale în toată țara. Așa încît, atunci cînd dori să facă rost de o navă cu aburi pentru cazul în care s-ar fi hotărît să pornească în călătorie, întîmpină tot felul de amînări și subterfugii ce aduceau prea bine a răzbunare, iar în momentul plecării trebui să se mulțumească cu obișnuitele ambarcațiuni cu vîsle.

De la orele cinci dimineața portul era înțesat de oameni călare și pe jos, strînși în grabă de guvernator de prin împrejurimi, ca să simuleze o manifestație de rămas-bun ca cele din alte vremuri. La chei se aflau o mulțime de luntre încărcate cu femei exuberante care-i ațîțau prin chiote pe militarii din gardă, iar aceștia le răspundeau, la rîndul lor, cu complimente deocheate. Generalul sosi la orele șase împreună cu suita sa. Plecase pe jos din casa guvernatorului, mergînd foarte încet și astupîndu-și gura cu batista îmbibată în apă de colonie.

Se anunța o zi mohorîtă. Prăvăliile de pe strada comercială erau deschise din zorii zilei; unele serveau chiar sub cerul liber, printre dărîmăturile caselor rămase încă în ruină după un cutremur ce avusese loc prin părțile acelea cu douăzeci de ani în urmă. Generalul le răspundea făcînd semn cu batista celor care-l salutau de la ferestre și care erau mai puțini, căci cei mai mulți îl priveau în tăcere cînd trecea pe lîngă ei, mirați să-l vadă atît de bolnav. Era îmbrăcat numai în cămașă și purta unica lui pereche de cizme Wellington și o pălărie albă de pai. În pridvorul bisericii, preotul paroh se urcase pe un scaun ca să-i țină un discurs de îmbărbătare, dar generalul Carreño îl opri. El se apropie și-i strînse mîna.

Cînd dădu colțul, ar fi fost de ajuns o singură privire ca să-și dea seama că nu avea să reziste la urcuș pe drumul acela abrupt, dar începu să urce agățat de brațul generalului Carreño, pînă cînd deveni evident că nu mai putea.

Atunci încercară să-l convingă să se folosească de o lectică pe care Posada Gutiérrez i-o pregătise pentru eventualitatea că ar fi fost nevoie de ea.

– Nu, domnule general, vă implor, spuse el tulburat. Scutiți-mă de o asemenea umilință.

Urcă panta pînă la capăt mai mult prin puterea voinței decît cu forțele lui trupești și încă mai avu putere să coboare pînă la debarcader fără să fie ajutat. Acolo se despărți cu cîte o frază politicoasă de fiecare dintre membrii alaiului oficial – și asta cu un zîmbet meșteșugit, ca să nu se observe că în acea zi de 15 mai, cu chipul acoperit de implacabilele pete trandafirii, își începea călătoria de reîntoarcere în neant. Guvernatorului Posada Gutiérrez îi lăsă amintire o medalie de aur pe care era gravat profilul său, îi mulțumi pentru bunătatea pe care i-o arătase cu o voce destul de puternică pentru a fi auzită de toată lumea și-l îmbrățișă cu emoție sinceră. Apoi își făcu apariția la pupa ambarcațiunii, salutînd cu pălăria fără să privească pe nimeni anume din mulțimea de pe mal care-i făcea semne de rămas-bun, fără să observe luntrele ce se înghesuiau în jurul navelor, nici copiii goi care înotau ca niște heringi pe sub apă. Continuă, cu un aer distrat, să-și fluture pălăria ațintită înspre același punct fix, pînă ce nu se mai zări în depărtare decît turla ciuntită a bisericii înălțîndu-se deasupra zidurilor năruite. Atunci intră sub umbrarul navei, se așeză în hamac și-și întinse picioarele pentru ca José Palacios să-l ajute să-și scoată cizmele.

– Să vedem dacă de data asta o să ne creadă lumea că plecăm, spuse el.

Convoiul era compus din opt ambarcațiuni de diferite mărimi și una specială pentru el și suita sa, cu un timonier la pupa și opt vîslași care despicau apele cu lopeți din lemn de guaiac. Spre deosebire de bărcile obișnuite, care aveau în mijloc un umbrar din frunze de palmier pentru încărcătura de la bord, această ambarcațiune avea montată o tendă din pînză sub care să se instaleze hamacul generalului, la umbră, iar pînza era căptușită pe dinăuntru cu o țesătură din bumbac cu dungi colorate și acoperită cu rogojini și i se făcuseră patru ferestre pentru o mai bună ventilație și ca să fie mai multă lumină. Îi puseră o măsuță pentru scris sau pentru jocul de cărți, o poliță pentru cărți și un chiup cu un filtru de piatră. Cel care răspundea de convoiul de ambarcațiuni, ales dintre cei mai buni marinari de pe acel fluviu, se numea Casildo Santos și era un vechi căpitan din batalionul de țintași ai unităților de pază, cu un glas ca de tunet, cu ochiul stîng acoperit cu un petic, precum piraților, și o concepție oarecum îndrăzneață despre mandatul pe care-l avea de îndeplinit.

Mai era prima dintre lunile bune pentru vapoarele comodorului Elbers, dar aceste luni favorabile nu erau și cele mai bune pentru ambarcațiunile cu vîsle. Căldura ucigătoare, furtunile biblice, curenții de apă înșelători, amenințările nocturne din partea sălbăticiunilor și a păsărilor de pradă, totul părea să conspire împotriva liniștii pasagerilor. Un chin în plus pentru un om sensibilizat de boală era mirosul pestilențial al bucăților de carne sărată și afumată agățate din neatenție pe aripile ambarcațiunii prezidențiale, și generalul ordonă să fie luate de acolo de îndată ce dădu cu ochii de ele, cînd se urcă la bord. Dîndu-și seama că acesta nu suporta nici măcar mirosul de mîncare, căpitanul Santos dădu dispoziție ca ambarcațiunea cu alimente să fie așezată la capătul convoiului, în ea aflîndu-se țarcuri cu găini și porci vii. Totuși, încă din prima zi de

călătorie, după ce mîncă cu multă plăcere două farfurii, una după alta, cu terci[1], rămase stabilit că numai asta avea să mănînce în tot timpul călătoriei.

– Parcă l-ar fi făcut mîinile fermecate ale Fernandei Séptima[2], spuse el.

Așa și era. Bucătăreasa lui particulară din ultimii ani, Fernanda Barriga, originară din Quito, căreia el îi spunea Fernanda Séptima cînd îl silea să mănînce ceva ce nu-i plăcea, se afla la bord fără știrea lui. Era o indiancă blîndă, grasă, mucalită, a cărei principală virtute nu era priceperea într-ale gătitului, ci talentul de a face mîncăruri pe placul generalului. El hotărîse ca ea să rămînă la Santa Fe cu Manuela Sáenz, care o avea în serviciul său, dar generalul Carreño o chemase de urgență de la Guaduas cînd José Palacios îl anunță alarmat că generalul nu mai avusese o masă completă din ajunul plecării. Ajunsese la Honda dis-de-dimineață și o aduseseră pe furiș la bordul ambarcațiunii cu provizii, așteptînd prilejul potrivit să iasă la lumină. Acesta se ivi mai curînd decît prevăzuse, datorită plăcerii cu care generalul mîncă terciul de mălai bine fiert, mîncarea sa preferată de cînd sănătatea începuse să i se șubrezească.

Prima zi de călătorie ar fi putut fi și cea de pe urmă. Cerul se întunecă la orele două după-amiază, apele se învolburară, pămîntul se cutremură din cauza tunetelor și a fulgerelor, iar vîslașii erau parcă incapabili să facă ceva pentru ca bărcile să nu se ciocnească de țărmurile abrupte și să se facă țăndări. Generalul urmări din adăpostul său operațiunile de salvare conduse de căpitanul Santos care

[1] În spaniolă, *mazamorra de maíz tierno*, un terci din boabe de porumb crud, pisate și amestecate cu lapte și zahăr.

[2] „A șaptea" (sp.).

zbiera cît îl ținea gura și al cărui geniu marinăresc nu părea să fie de ajuns pentru a face față unei situații atît de dramatice. Le urmări mai întîi din curiozitate, apoi cu o îngrijorare de nestăpînit, iar în momentul cel mai periculos pricepu că Santos dăduse un ordin greșit. Atunci se lăsă condus de instinct, înfruntă vîntul și ploaia și anulă ordinul căpitanului aflat pe marginea prăpastiei.

– Nu pe-acolo, strigă el. Pe la dreapta, pe la dreapta, ce dracu'!

Vîslașii reacționară auzindu-i glasul împuținat dar încă plin de o irezistibilă autoritate, iar el preluă comanda fără să-și dea seama, pînă ce criza fu depășită. José Palacios se grăbi să-i arunce o pătură pe spate. Wilson și Ibarra îl ținură drept pe locul său. Căpitanul Santos se trase la o parte, dîndu-și seama, o dată în plus, că luase babordul drept tribord, și așteptă cu o umilință de soldat pînă cînd generalul îl căută și-l reperă cu o privire șovăitoare:

– Iertați-mă, domnule căpitan, spuse el.

În sinea lui nu se simțea însă împăcat. În noaptea aceea, în jurul focurilor de tabără pe care le aprinseseră oamenii săi pe malul unde acostară ca să doarmă pentru prima oară, depănă povești despre accidente navale de neuitat. Povesti cum fratele său, Juan Vicente, tatăl lui Fernando, murise înecat într-un naufragiu pe cînd se întorcea de la Washington, de unde cumpărase armament și muniții pentru cea dintîi republică. Povesti că el însuși fusese cît pe-aci să aibă aceeași soartă cînd îi muri calul sub el în timp ce trecea rîul Arauca cu apele crescute și, cum avea cizma prinsă în scară, animalul îl trase în jos, pînă cînd călăuza izbuti să taie chinga șeii. Povesti cum în drum spre Angostura, la puțin timp după ce asigurase independența Noii Granade, întîlnise o luntre răsturnată în curenții repezi ai fluviului Orinoco și văzuse un ofițer necunoscut înotînd

spre țărm. I se spusese că era generalul Sucre. El replicase indignat: „Nu există nici un general Sucre“. Era, într-adevăr, Antonio José de Sucre, care cu puțin înainte fusese avansat la gradul de general al armatei eliberatoare și cu care întreținea încă de atunci relații strînse de prietenie.

– Știam de întîlnirea asta, spuse generalul Carreño, dar fără amănuntul naufragiului.

– Poate că-l confund cu primul naufragiu al lui Sucre cînd a fugit din Cartagena urmărit de Morillo și s-a menținut pe linia de plutire, Dumnezeu știe cum, aproape douăzeci și patru de ore, spuse el. Și adăugă, puțin nesigur: Ceea ce vreau eu este ca domnul căpitan Santos să-mi înțeleagă necuviința din seara asta.

După miezul nopții, cînd toată lumea dormea, pădurea întreagă se cutremură de un cîntec fără acompaniament care nu putea să izvorască decît din suflet. Generalul se clătină în hamac.

– E Iturbide, șopti José Palacios din penumbră.

Abia rosti aceste cuvinte cînd o voce brutală și poruncitoare întrerupse cîntecul.

Agustín de Iturbide era fiul cel mai mare al unui general mexican participant la războiul de independență, care se proclamase împărat și nu reușise să se mențină la putere mai mult de un an. Generalul avea o afecțiune deosebită pentru el de cînd îl văzuse pentru prima oară, în poziție de drepți, tulburat și incapabil să-și stăpînească tremurul mîinilor din cauza emoției de a se afla față-n față cu idolul copilăriei lui. Avea pe atunci douăzeci și doi de ani. Nu împlinise încă șaptesprezece ani cînd tatăl lui fusese împușcat într-un sat prăfuit și ars de soare din provincia mexicană la cîteva ore după întoarcerea din exil, fără să știe că fusese judecat în contumacie și condamnat la moarte pentru înaltă trădare.

Trei lucruri l-au impresionat pe general din primele zile. Unul era acela că Agustín avea ceasul de aur cu pietre prețioase pe care tatăl lui i-l trimisese de la locul de execuție și-l purta atîrnat la gît pentru ca nimeni să nu se îndoiască că-l ținea la mare cinste. Altul era candoarea cu care-i povesti cum tatăl său, deghizat în sărăntoc ca să nu fie recunoscut de paza portuară, se dăduse de gol prin eleganța cu care călărea. Al treilea era felul cum cînta.

Guvernul mexican îi pusese în cale tot felul de piedici ca să nu se înroleze în armata Columbiei, convins fiind că pregătirea sa în arta războiului făcea parte dintr-o conspirație monarhică susținută de general, pentru a-l încorona împărat al Mexicului în virtutea dreptului de prinț moștenitor pe care și-l aroga. Generalul își asumă riscul unui incident diplomatic grav, nu doar pentru că-i recunoscu tînărului Agustín meritele sale militare, ci și pentru că-l făcu aghiotantul său. Agustín se dovedi demn de încrederea sa, cu toate că nu avu nici o zi fericită alături de el și numai obiceiul lui de a cînta îl ajută să trăiască în acele condiții de nesiguranță.

Așa că, atunci cînd i se porunci să tacă în pădurile din valea fluviului Magdalena, generalul se sculă din hamac înfășurat într-o pătură, străbătu tabăra iluminată de focuri aprinse de militarii din gardă și se duse la el. Îl găsi șezînd pe mal și privind cum curge apa.

– Cîntă înainte, căpitane, spuse el.

Se așeză lîngă el și, cînd cuvintele cîntecului îi erau cunoscute, îl acompania cu glasul său firav. Nu auzise niciodată pe cineva care să cînte cu atîta dragoste, nici nu-și amintea să fi văzut un om atît de trist, dar care, cu toate acestea, să aducă atîta fericire celor din jur. Împreună cu Fernando și Andrés, care-i fuseseră colegi la școala militară

din Georgetown, Iturbide alcătuise un trio care a adus o adiere tinerească în anturajul generalului, atît de sărăcit de monotonia proprie vieții cazone.

Agustín și generalul continuară să cînte pînă cînd larma animalelor pădurii îi sperie pe caimanii adormiți pe mal și apele se răzvrătiră în adîncuri ca într-un cataclism. Generalul rămase așezat jos, pe pămînt, buimăcit de cumplita deșteptare a întregii naturi, pînă cînd la orizont se ivi o fîșie portocalie și se lumină de ziuă. Atunci se sprijini de umărul lui Iturbide ca să se ridice.

– Mulțumesc, căpitane, spuse el. Cu zece oameni care să cînte ca dumneata am putea să salvăm lumea.

– Ah, domnule general, oftă Iturbide. Ce n-aș da să vă poată auzi maică-mea!

În cea de-a doua zi de călătorie pe apă văzură gospodării dichisite cu pășuni albăstrii și cai frumoși care zburdau în libertate, dar apoi începu pădurea și tot peisajul deveni comun și monoton. Încă dinainte începuseră să lase în urmă niște plute făcute din trunchiuri enorme de copaci, pe care țapinarii de pe malul fluviului le duceau la Cartagena de Indias să le vîndă. Pluteau atît de încet, de parcă stăteau nemișcate pe firul apei și pe ele călătoreau familii întregi, cu copiii și animalele lor, abia apărate de soare sub acoperișurile din ramuri de palmier. În cîte un ascunziș al selvei se vedeau deja primele ravagii produse de echipajele navelor cu aburi ca să-și alimenteze cazanele.

– Peștii vor fi nevoiți să învețe să meargă pe uscat pentru că apele or să se isprăvească, spuse el. Arșița devenea insuportabilă în timpul zilei, iar zarva maimuțelor și a păsărilor era exasperantă, dar nopțile erau răcoroase și pline de mister. Caimanii stăteau ore întregi nemișcați pe mal, cu fălcile căscate ca să prindă fluturi. Alături de casele pustii se zăreau semănăturile de porumb păzite de cîini costelivi ce lătrau cînd trecea cîte o ambarcațiune, și chiar și prin coclauri erau capcane pentru prins tapiri și năvoade puse să se usuce la soare, dar nu se vedea nici picior de ființă omenească.

După atîția ani de războaie, de triste guvernări, de amoruri serbede, lipsa de activitate se resimțea ca o durere. Viața plăpîndă cu care se trezea în zori generalul și-o irosea meditînd în hamac. Era cu corespondența la zi după răspunsul prompt dat președintelui Caycedo, dar își omora timpul dictînd scrisori numai pentru amuzamentul său. În primele zile, Fernando îi termină de citit volumul de istorii picante petrecute la Lima și nu reuși să se concentreze asupra nici unei alte lecturi.

A fost ultima carte parcursă de el în întregime. Fusese întotdeauna un cititor vorace, atît în răgazul dintre două lupte, cît și în clipele de repaus din timpul cîte unei întîlniri amoroase, dar lecturile sale erau dezordonate și nesistematice. Citea la orice oră, la lumina pe care o avea, fie plimbîndu-se pe sub copaci, fie călare, sub soarele ecuatorial, fie în penumbra caleștilor hurducăind pe caldarîmurile de piatră, fie legănîndu-se în hamac și dictînd o scrisoare în același timp. Un librar din Lima se minunase de mulțimea și diversitatea cărților pe care le alesese dintr-un catalog general, în care se întîlneau de la operele filosofilor greci pînă la un tratat de chiromanție. În tinerețe îi citise pe romantici, influențat fiind de dascălul său, Simón Rodríguez, și continuase să le devoreze cărțile ca și cum s-ar fi citit pe sine însuși, cu firea sa idealistă și exaltată. Au fost lecturi pasionante care l-au marcat pentru tot restul vieții. În ultima vreme citise tot ce-i căzuse în mînă, neavînd un singur autor preferat, ci mai mulți, în diferite etape ale vieții sale. Rafturile din nenumăratele case în care a trăit au

fost întotdeauna doldora de cărți, iar dormitoarele și coridoarele s-au transformat în cele din urmă în defileuri pe unde abia te puteai strecura printre mormanele de cărți îngrămădite unele peste altele și în munți de documente pe care le purta după el și care se înmulțeau pe drum și-l urmăreau fără milă, căutînd tihna arhivelor. Nu reuși niciodată să citească toate cărțile pe care le avea. Cînd se muta în alt oraș, le lăsa în grija prietenilor celor mai de nădejde, chiar dacă niciodată nu mai avea să știe nimic despre ele; viața de luptător îl obligă să lase în urma sa un traseu lung de peste patru sute de leghe, din Bolivia pînă în Venezuela, presărat cu cărți și documente.

Încă dinainte de a-i slăbi vederea obișnuia să-i pună pe secretari să-i citească și, pînă la urmă, nu mai citi deloc singur, căci nu suporta ochelarii. Dar în același timp îi scăzu și interesul pentru conținutul lecturii și el explică acest fapt, ca întotdeauna, invocînd un motiv ce nu avea nici o legătură cu realitatea.

– Adevărul e că, pe zi ce trece, apar tot mai puține cărți bune, spunea el.

José Palacios era singurul care nu dădea semne de plictiseală din cauza monotoniei drumului, iar arșița și lipsa de confort nu-i afectau cu nimic bunele maniere și ținuta îngrijită, nici nu-l făceau mai neglijent în îndeplinirea obligațiilor de serviciu. Era cu șase ani mai tînăr decît generalul, în casa căruia se născuse sclav pentru că o africană călcase pe alături, încurcîndu-se cu un spaniol, și de la acesta moștenise el părul morcoviu, pistruii de pe față și de pe mîini și ochii albaștri spălăciți. În ciuda sobrietății lui înnăscute, avea garderoba cea mai bine asortată și mai scumpă din suită. Trăise toată viața alături de general, îl însoțise în cele două exiluri, în toate campaniile și în toate bătăliile în linia întîi, mereu îmbrăcat civil, căci nu acceptă niciodată să se supună obligației de a purta uniformă militară.

Lucrul cel mai greu de suportat în timpul călătoriei era imobilitatea forțată. Într-o seară, generalul era atît de exasperat de a se tot învîrti de colo-colo în spațiul strîmt acoperit de tenda din foaie de cort, încît ordonă să se oprească ambarcațiunea ca să se plimbe pe uscat. În noroiul întărit văzură niște urme care păreau a fi ale unei păsări de mărimea struțului și cel puțin la fel de grea cît un bou, dar vîslașii nu vedeau nimic nefiresc în asta, căci spuneau că prin locurile acelea pustii dădeau tîrcoale niște oameni înalți ca arborii de capoc, cu creste și picioare de cocoș. El făcu haz de o asemenea legendă, așa cum rîdea de tot ce avea o aparență supranaturală, dar zăbovi pe uscat mai mult decît era prevăzut și pînă la urmă fură nevoiți să poposească acolo, neținînd seama de părerea căpitanului și chiar a aghiotanților săi, care socoteau zona periculoasă și insalubră. Noaptea nu închise un ochi, chinuit de zăpușeală și de potopul de țînțari, care parcă treceau prin pînza sufocantă a apărătoarei, și ascultînd urletul înspăimîntător al pumei, care-i ținu toată noaptea în stare de alertă. Pe la orele două dimineața se duse să stea de vorbă cu grupurile care vegheau în jurul focurilor de tabără. Abia în zori, pe cînd contempla întinsele mlaștini poleite de primele raze de soare, renunță să se mai gîndească la himera care îl ținuse treaz toată noaptea.

– Ei, bine, spuse el, va trebui să plecăm de aici fără să-i cunoaștem pe amicii noștri cu picioare de cocoș.

În momentul cînd porniră în larg, sări în barcă un cîine negru, rîios și jigărit, cu o labă ruptă. Cei doi cîini ai generalului dădură să-l atace, dar beteagul se apără cu o ferocitate de sinucigaș și nu se dădu bătut nici cînd îl umplură

de sînge și-i sfîrtecară grumazul. Generalul dădu dispoziție să fie păstrat și José Palacios îl luă în grija sa așa cum făcuse de atîtea ori cu atîția cîini vagabonzi.

În aceeași zi luară la bord un neamț care fusese abandonat pe o insulă de nisip pentru că-l ciomăgise pe unul dintre vîslașii săi. De cînd se urcă la bord se prezentă drept astronom și botanist, dar din discuție reieși că nu avea habar nici de un domeniu, nici de celălalt. În schimb, îi văzuse cu propriii ochi pe oamenii cu picioare de cocoș și era hotărît să prindă unul viu, să-l închidă într-o cușcă și să-l poarte prin Europa, prezentîndu-l ca pe un fenomen comparabil numai cu femeia-păianjen de pe continentul american ce făcuse atîta vîlvă cu un secol în urmă în porturile din Andaluzia.

– Duceți-mă pe mine, îi spuse generalul, și vă asigur că o să faceți mai multe parale expunîndu-mă într-o cușcă drept cel mai mare neghiob din istoria lumii.

La început i se păruse a fi un șarlatan simpatic, dar își schimbă părerea cînd neamțul începu să spună bancuri deocheate despre rușinoasa pederastie a baronului Alexander von Humboldt.

– Trebuia să-l lăsăm și noi pe uscat, îi spuse lui José Palacios.

După-amiază se întîlniră cu barca poștală care mergea în amonte și generalul făcu uz de puterea sa de seducție pentru ca factorul să-și deschidă sacii cu corespondență și să-i dea scrisorile care-i erau adresate. La sfîrșit îi ceru să-i facă favoarea de a-l duce pe neamț pînă în portul Nare și acesta acceptă, cu toate că avea barca supraîncărcată. În seara aceea, în timp ce Fernando îi citea scrisorile, generalul bombănea:

– P...a mamii lui! Ce n-ar da nenorocitul ăla să fie măcar un fir de păr din capul lui Humboldt!

Se gîndea la baron dinainte de a-l lua pe neamț la bord, căci nu reușea să-și închipuie cum supraviețuise el în acele sălbăticii. Îl cunoscuse în anii petrecuți la Paris, cînd Humboldt se întorcea din călătoria sa prin țările echinocțiale și îl uimiră la el atît inteligența și cunoștințele bogate, cît și remarcabila lui frumusețe, cum nu văzuse întipărită nici pe chipul vreunei femei. În schimb, ceea ce nu-i plăcu la el fu certitudinea sa că teritoriile coloniale spaniole din America erau pregătite să-și obțină independența. Făcuse această afirmație fără să-i tremure măcar vocea, în vreme ce lui nu-i trecuse prin cap nici măcar ca o plăsmuire a unei clipe de răgaz.

– Nu lipsește decît omul potrivit, îi spuse Humboldt.

Generalul i-a povestit întîmplarea lui José Palacios mulți ani după aceea, la Cuzco, considerînd poate că locul său era undeva mai presus de lume, cînd istoria tocmai demonstrase că omul potrivit era chiar el. Nu a mai spus-o nimănui, dar de fiecare dată cînd se vorbea despre baron profita de ocazie ca să-i aducă un omagiu pentru clarviziunea de care dăduse dovadă:

– Humboldt mi-a deschis ochii.

Era cea de-a patra călătorie a sa pe fluviul Magdalena și nu putu să-și reprime senzația că refăcea traseul propriei vieți. Îi brăzdase apele pentru prima oară în 1813, pe vremea cînd, fiind colonel al armatei de voluntari și învins în propria țară, sosise la Cartagena de Indias din exilul de la Curaçao, căutînd resurse pentru continuarea războiului. Noua Granadă era împărțită în secțiuni autonome, cauza independenței pierdea adeziunea poporului din pricina represiunii sîngeroase a spaniolilor, iar victoria finală părea tot mai nesigură. În cea de-a treia călătorie întreprinsă la bordul unei bărci cu aburi, cum o numea el, opera de eliberare era deja încheiată, dar visul lui aproape maniacal de

integrare continentală începea să se năruie. În acea ultimă călătorie, nu se alesese nimic din visul său, dar dăinuia concentrat într-o singură frază pe care el o repeta întruna: „Dușmanii noștri nu vor avea decît de cîștigat atîta vreme cît nu instituim o guvernare unitară în America".

Dintre atîtea amintiri comune care-l legau de José Palacios, una dintre cele mai emoționante era aceea a primei călătorii, cînd luptaseră în războiul de eliberare a zonei fluviului Magdalena. În fruntea a două sute de oameni înarmați cum se putuse, într-un interval de vreo douăzeci de zile, nu lăsară în bazinul fluviului nici măcar un singur spaniol monarhist. Cît de mult se schimbaseră lucrurile își dădu seama însuși José Palacios în cea de-a patra zi de călătorie, cînd începură să vadă la marginea satelor șirurile de femei care așteptau să treacă ambarcațiunile lor.

– Alea sînt văduvele, spuse el.

Generalul ieși să le vadă, îmbrăcate în negru, aliniate la mal asemenea unor corbi îngînduraţi, sub soarele dogoritor, așteptînd fie și numai un salut dat din milă. Generalul Diego Ibarra, fratele lui Andrés, obișnuia să spună că generalul nu avusese niciodată un fiu, dar în schimb era tatăl și mama tuturor văduvelor din țară. Acestea îl urmau pretutindeni, iar el le ținea în viață spunîndu-le vorbe bune care erau pentru ele o adevărată mîngîiere. Totuși, văzînd șirurile de femei cernite în satele de pe malul fluviului, era cu gîndul mai mult la sine însuși decît la ele.

– Acum văduvele sîntem noi, spuse el. Sîntem orfanii, mutilații, oropsiții războiului de independență.

Pînă să ajungă la Mompox nu se opriră în nici un alt loc decît în Puerto Real, singura ieșire a orașului Ocaña la fluviul Magdalena. Acolo se întîlniră cu generalul venezuelean José Laurencio Silva, care îndeplinise misiunea să-i însoțească pe grenadirii rebeli pînă la frontiera țării lui, și urma să se alăture suitei.

Generalul rămase la bord pînă se lăsă întunericul, cînd coborî pe uscat ca să doarmă în tabăra improvizată. Pînă atunci primi la bord șirurile de văduve, sărmani și invalizi de război care voiau să-l vadă. El își aducea aminte aproape de toți cu o precizie uluitoare. Cei care rămîneau acolo trăgeau să moară în condiții de sărăcie lucie, alții plecaseră în căutarea altor războaie, ca să poată supraviețui sau se făceau tîlhari de drumul mare, ca nenumărații soldați din armata eliberatoare lăsați la vatră, de pe tot cuprinsul țării. Unul dintre ei a rezumat într-o singură frază ceea ce gîndeau cu toții:

– Acum independență avem, domnule general, numai să ne spuneți ce să facem cu ea.

În euforia victoriei, el îi învățase să i se adreseze așa, spunînd lucrurilor pe nume. Dar acum adevărul era de partea altcuiva.

– Independența însemna, pur și simplu, cîștigarea războiului, le spunea el. Marile sacrificii vor veni, poate, mai tîrziu, ca să facem din aceste popoare o singură patrie.

– Pînă acum numai sacrificii am făcut, domnule general, îi răspundeau ei.

El nu renunța deloc la ideea sa:

– Mai trebuie făcute. Unitatea nu are preț.

În noaptea aceea, în vreme ce se plimba prin șopronul unde i se instalase hamacul pentru dormit, văzuse o femeie întorcînd capul după el cînd trecea și se mira că nu era surprinsă de goliciunea lui. Auzi pînă și cuvintele cîntecului pe care îl murmura: „Spune-mi că nu-i prea tîrziu niciodată să mori de iubire". Paznicul casei stătea treaz în refugiul de la intrare.

– E vreo femeie pe-aici? îl întrebă generalul.

Omul era categoric.

– Nici una demnă de Excelența voastră, răspunse el.

– Dar nedemnă de excelența mea?

– Nici, răspunse paznicul. Nu e nici o femeie pe o rază mai mică de o leghe.

Generalul era atît de sigur că o văzuse, încît o căută prin toată casa pînă noaptea tîrziu. Insistă ca aghiotanții săi să meargă și să verifice, iar a doua zi își întîrzie plecarea cu mai bine de o oră, pînă cînd se dădu învins de invariabilul răspuns: nu era nimeni. Nu se mai vorbi deloc despre acest subiect. Dar în tot timpul călătoriei care urmă, de fiecare dată cînd își aducea aminte, revenea cu insistență asupra aceleiași întrebări. Lui José Palacios îi era dat să supraviețuiască încă mulți ani după ce generalul se va fi stins, deci urma să aibă atît de mult timp să mediteze la viața pe care o trăise alături de el, încît să nu-i rămînă neelucidat nici un amănunt, oricît de mărunt. Singura problemă pe care nu o lămuri niciodată a fost dacă ceea ce văzuse generalul în noaptea aceea la Puerto Real fusese un vis, o nălucire sau o stafie.

Nu-și mai aduse nimeni aminte de cîinele pe care îl culeseseră de pe drum și care umbla de colo-colo în timpul ăsta, vindecîndu-se de rănile de pe corp, pînă cînd ordonanța care se ocupa de mîncare băgă de seamă că nu avea nume. Îl spălaseră cu acid fenic, îl parfumaseră cu pudră de talc pentru nou-născuți, dar nici așa nu izbutiseră să-l facă să arate mai puțin jigărit și să-l scape de duhoarea de rîie. Generalul stătea la proră ca să ia aer, cînd José Palacios i-l aduse tîrîș.

– Ce nume-i dăm? îl întrebă.

Fără să mai stea pe gînduri, generalul răspunse scurt:

– Bolívar.

O canonieră care era acostată în port se puse în mișcare îndată ce se află vestea că se apropie un grup de ambarcațiuni. José Palacios o zări prin ferestrele tendei și se aplecă deasupra hamacului în care stătea întins generalul, cu ochii închiși.

– Stăpîne, spuse el, am ajuns la Mompox.

– Pămînt al lui Dumnezeu! exclamă generalul fără să deschidă ochii.

Pe măsură ce înaintau spre vărsare, fluviul devenea tot mai vast și mai maiestuos, ca o mlaștină fără maluri, iar arșița era așa de densă și apăsătoare, că puteai s-o atingi cu mîna. Generalul lăsă în urmă, fără nici o părere de rău, zorile ivite fără veste și sfîșierea din amurguri, care în primele zile îl făceau să zăbovească la proră, și căzu într-o stare depresivă. Nu mai dictă scrisori, nu mai citi și nu mai puse însoțitorilor săi nici o întrebare care ar fi lăsat să se întrevadă că l-ar mai fi interesat viața cîtuși de puțin. Chiar și în după-amiezile cele mai fierbinți se acoperea cu pledul și rămînea întins în hamac, cu ochii închiși. De teamă că nu l-a auzit, José Palacios i se adresă din nou, și el îi răspunse încă o dată fără să deschidă ochii.

– Mompox-ul nu există. Cîteodată îl visăm, dar el nu există.

– Pot măcar să dau mărturie că există turla de la Santa Bárbara, spuse José Palacios. O văd de aici.

Generalul deschise ochii cu privirea răvășită, se ridică în capul oaselor în hamac și văzu, în lumina cu străluciri de aluminiu a amiezii, primele acoperișuri ale străvechiului și tristului oraș Mompox, prefăcut în ruină după război, scos din calmul lui patriarhal de tulburările din republică, decimat de variolă. Încă de atunci fluviul începuse să-și schimbe cursul, cu un incorigibil dispreț care pînă la finele secolului avea să ducă la o totală părăsire a albiei. Din digul de piatră cioplită pe care administratorii coloniali se grăbeau să-l refacă cu o încăpățînare peninsulară după ravagiile produse de fiecare dată de viituri, nu mai rămîneau decît niște dărîmături risipite pe un țărm plin de bolovani.

Nava de război se apropie de bărci și un ofițer negru, care mai purta încă uniforma vechii polițiii din vremea viceregatului, îndreptă tunul spre ei. Căpitanul Casildo Santos apucă să-i strige:

– Nu fi dobitoc, negrule!

Vîslașii se opriră brusc și bărcile rămaseră plutind în voia curentului. În așteptarea ordinelor, grenadirii din escortă își ațintiră puștile spre canonieră. Ofițerul rămase imperturbabil.

– Pașapoartele! strigă el. În numele legii!

Abia atunci zări sufletul acela chinuit care se ivi de sub tendă și-i văzu mîna vlăguită, dar înzestrată cu o inexorabilă autoritate, ordonînd soldaților să coboare armele. Apoi se adresă ofițerului cu glas firav:

– Domnule căpitan, poate că n-o să vă vină să credeți, dar n-am pașaport.

Căpitanul nu știa cine este. Dar cînd îi spuse Fernando, se aruncă în apă cu armă cu tot și, ajuns pe uscat, se îndepărtă în goană ca să ducă oamenilor vestea cea bună. Canoniera escortă bărcile în dangăt de clopot pînă în port.

Pînă să se distingă bine orașul în toată întinderea lui, după ultimul cot al fluviului, începuseră să bată clopotele de la cele opt biserici, anunțînd evenimentul.

Santa Cruz de Mompox fusese în perioada colonială punctul comercial de legătură între coasta Mării Caraibilor și interiorul țării, și pe acest fapt se întemeiase prosperitatea sa. Cînd se stîrni vîntul de libertate, acea redută a aristocrației creole fu cea dintîi care să o proclame. Recucerit mai întîi de Spania, fusese din nou eliberat de generalul însuși. Nu erau decît trei străzi paralele cu fluviul, largi, drepte, prăfoase, cu case cu un singur cat și ferestre mari, în care duseseră o viață îmbelșugată doi conți și trei marchizi. Faima de care se bucura acolo meșteșugul orfevrăriei a dăinuit în ciuda transformărilor din perioada republicană.

De astă dată generalul sosea atît de decepționat de propria reputație și atît de pornit împotriva lumii, că se miră să vadă mulțimea de oameni care-l aștepta în port. Își trăsese în grabă pantalonii de catifea și cizmele înalte, își aruncase ponchoul pe umeri cu toate că era zăpușeală, iar în locul scufiei de dormit purta pălăria cu boruri mari pe care o avusese pe cap la plecarea din Honda.

În Biserica Imaculatei Concepțiuni se desfășura cu mare pompă o ceremonie funebră. Toate autoritățile civile și bisericești, congregațiile și școlile, notabilitățile în ținută solemnă cu crep de doliu care luau parte la serviciul funebru, cu toții fură tulburați de dangătul asurzitor al clopotelor, crezînd că se dădea alarma de incendiu. Dar chiar ipistatul, care intrase cît se poate de agitat și tocmai îi șoptise ceva la ureche primarului, strigă ca să-l audă toată lumea:

– Președintele e în port!

Căci multă lume încă nu știa că nu mai era președinte. Luni trecuse pe acolo un curier venit de la Honda, care răspîndise zvonul în așezările de pe malul fluviului, dar nu lămuri cu nimic lucrurile. Așa încît, situația confuză făcu să devină și mai însuflețită manifestația spontană de bun sosit, și pînă și familia îndoliată înțelese că cei mai mulți dintre aceia care participaseră la slujbă ieșeau din biserică alergînd spre dig. Ceremonia funebră se întrerupse la jumătate și numai un grup de apropiați rămase să conducă sicriul pînă la cimitir, în bubuit de petarde și dangăt de clopote.

Apele fluviului erau încă sărace din cauza ploilor rare din luna mai, așa încît trebuiră să urce un mal abrupt cu pietriș ca să ajungă în port. Cînd cineva se oferi să-l ducă pe sus, generalul îl refuză cu brutalitate, apoi urcă panta sprijinit de brațul căpitanului Ibarra, clătinîndu-se la fiecare pas și abia ținîndu-se pe picioare, dar izbuti să ajungă la capătul drumului cu demnitatea neștirbită.

În port salută autoritățile cu o puternică strîngere de mînă, dovedind o vigoare incredibilă pentru starea fizică în care se afla și dimensiunile minuscule ale mîinilor sale. Cei care îl văzuseră ultima dată cînd sosise prin acele locuri credeau acum că îi înșală memoria. Părea bătrîn ca tata-mare, dar puținele puteri care-i mai rămîneau îi erau de ajuns ca să nu îngăduie nimănui să-l comande. Refuză să fie dus pe targa pe care era purtat Iisus răstignit în Vinerea Mare și pe care i-o pregătiseră și acceptă să meargă pe jos pînă la Biserica Imaculatei Concepțiuni. Pînă la urmă fu nevoit să încalece pe catîrca primarului, căci acesta porunci să fie înșeuată în grabă îndată ce-l văzuse coborînd pe uscat într-o asemenea stare de epuizare.

José Palacios văzuse în port multe chipuri pătate de violet de gențiană acolo unde vărsatul lăsase urme ca de arsuri. Variola era o boală specifică așezărilor de pe cursul inferior al Magdalenei, iar patrioții ajunseseră în *cele* din urmă să se teamă mai mult de ea decît de spanioli, din cauza ravagiilor pe care le făcuse în rîndurile armatei eliberatoare în timpul campaniei de pe valea fluviului. Atunci, văzînd că variola bîntuie în continuare, generalul reuși să-l convingă pe naturalistul francez aflat în trecere pe acolo să mai zăbovească prin acele locuri ca să imunizeze populația prin metoda inoculării unui lichid secretat de vitele bolnave de variolă. Dar victimele pe care le făcea erau așa de multe, că pînă la urmă nimeni nu mai vru să audă de „medicina la coada vacii“, cum li se năzări unora să o numească, și multe mame preferau ca odraslele lor să suporte riscul unei contaminări în loc de efectele nocive ale vaccinului. Totuși, rapoartele oficiale pe care le primea generalul îl făcură să creadă că flagelul variolei era pe punctul de a fi învins. Așa încît, atunci cînd José Palacios îi atrase atenția asupra mulțimii de obrazuri pătate, reacția sa exprimă nu atît surprindere, cît lehamite.

– Așa o să fie mereu, spuse el, atîta vreme cît subalternii or să ne tot mintă ca să ne facă pe plac.

Acelora care-l primiră în port nu le arătă cît era de mîhnit. Le vorbi pe scurt de împrejurările în care demisionase și de haosul care se instalase la Santa Fe, fapt pentru care le recomandă insistent să acorde sprijin unanim noului guvern.

– Altă cale nu e, spuse el. Ori unitate, ori anarhie.

Le spuse că pleca pentru totdeauna, nu atît ca să caute o alinare a suferințelor trupești, care erau multe și grele, după cum se putea observa, cît mai degrabă ca să încerce să se liniștească după atîta amărăciune cîtă îi

aduseseră necazurile altora. Dar nu spuse cînd avea să plece, nici încotro, ci repetă fără nici o legătură cu afirmațiile dinainte că nu primise încă de la guvern pașaportul pentru ieșirea din țară. Le mulțumi pentru cei douăzeci de ani de glorie pe care i-o adusese Mompox-ul și-i rugă fierbinte să nu-i acorde alte titluri decît acela de simplu cetățean.

Pe zidul Bisericii Imaculatei Concepțiuni era încă arborat crepul de doliu și încă se mai simțea în aer o undă de parfum de flori și miros de lumînări de la slujba de înmormîntare, cînd mulțimea năvăli înăuntru ca să asiste la un tedeum improvizat. José Palacios, așezat pe banca rezervată suitei, își dădu seama că generalul nu avea stare în locul unde ședea. Primarul, în schimb, un metis imperturbabil cu un frumos cap leonin, rămînea alături de el, într-un spațiu care-i era propriu. Fernanda, văduva lui Benjumea, a cărei frumusețe creolă zdrobise multe inimi la curtea de la Madrid, îi împrumutase generalului evantaiul ei din lemn de santal ca să-l ajute să se apere de toropeala din timpul ceremoniei. El și-l agita cu disperare, abia consolîndu-se cu efluviile parfumate pe care le isca, pînă cînd începu să respire greu din cauza căldurii. Atunci îi șopti primarului la ureche:

– Credeți-mă că nu merit o asemenea pedeapsă.

– Dragostea popoarelor își are prețul ei, Excelență, răspunse primarul.

– Din păcate nu-i dragoste, ci curiozitate față de nou, spuse el.

La sfîrșitul tedeumului își luă rămas-bun de la văduva lui Benjumea cu o reverență și-i înapoie evantaiul. Ea încercă să i-l dea înapoi.

– Faceți-mi onoarea de a-l păstra amintire de la cineva care vă iubește mult, îi spuse ea.

– Partea tristă, doamna mea, este că nu-mi mai rămîne prea mult timp pentru amintiri, răspunse el.

Parohul insistă să-l protejeze de arșiță conducîndu-l sub baldachinul folosit în Săptămîna Patimilor pe drumul de la biserică la Colegiul Sfîntul Petru, o clădire cu două caturi, cu un claustru mănăstiresc împodobit cu ferigi și garoafe, avînd în spate o grădină însorită cu pomi fructiferi. Galeriile cu arcade nu erau locuibile în lunile acelea din cauza vînturilor nesănătoase ce băteau dinspre fluviu, dar încăperile de lîngă sala cea mare erau apărate de zidurile groase de piatră, care le mențineau într-o tomnatică penumbră.

José Palacios o luase înainte ca să pregătească totul. Dormitorul cu pereții zgrunțuroși, proaspăt văruiți cu măturoiul, era luminat slab de o singură fereastră cu jaluzele verzi care dădea în livadă. José Palacios ceru să se mute patul în alt loc, pentru ca fereastra dinspre livadă să fie la picioarele lui și nu la căpătîi, așa încît generalul să poată vedea guavele[1] galbene din copaci și să le savureze parfumul.

Generalul sosi la braț cu Fernando și cu parohul Bisericii Imaculatei Concepțiuni, care era rectorul colegiului. Cum trecu pragul, se sprijini cu spatele de zid, surprins de parfumul guavelor expuse într-o tigvă, pe pervazul ferestrei, căci mirosul lor tare și plăcut umplea tot dormitorul. Rămase așa, cu ochii închiși, trăgînd în piept fumul înmiresmat al unor trăiri de odinioară care îi sfîșiau sufletul, pînă i se tăie răsuflarea. Apoi examină încăperea cu o atenție stăruitoare, de parcă fiecare obiect era pentru el o revelație. În afară de patul cu baldachin erau un scrin din lemn de mahon, o noptieră tot din mahon, acoperită cu o

[1] Fructele pomului fructifer *guayabo*, asemănătoare perelor.

placă de marmură, și un fotoliu tapisat cu catifea roșie. Pe perete, lîngă geam, era un orologiu octogonal cu cifre romane care se oprise la unu și șapte minute.

– În sfîrșit, iată ceva care a rămas neschimbat! exclamă generalul.

Parohul se miră.

– Iertați-mă, Excelență, spuse el, dar, din cîte știu eu, domnia voastră n-a mai fost pe la noi.

Și José Palacios era surprins, căci nu mai intraseră niciodată în casa aceea, dar generalul insistă să-și povestească amintirile cu atîta lux de amănunte exacte, încît îi lăsă pe toți perplecși. La sfîrșit încercă totuși să-i liniștească cu obișnuita lui ironie.

– Poate c-a fost într-o altă viață. La urma urmei, totul e posibil într-un oraș unde tocmai am văzut un excomunicat străbătînd străzile sub baldachin, întocmai ca și Papa.

În scurt timp se porni o furtună cu puhoaie și tunete care aduse orașul în stare de naufragiu. Generalul profită de ea ca să-și refacă forțele după ceremonia de primire, bucurîndu-se de parfumul guavelor în vreme ce se făcea că doarme întins pe spate, îmbrăcat, în umbra încăperii, apoi adormi de-a binelea în liniștea reconfortantă de după potop. José Palacios își dădu seama, căci îl auzi vorbind cu pronunția îngrijită și timbrul clar din tinerețe, pe care, la vremea aceea, nu le recăpăta decît în somn. Vorbi despre Caracas, un oraș în ruină care nu mai era al său, cu zidurile acoperite acum de manifeste cu injurii la adresa lui și străzile pline pînă la refuz de un puhoi de excremente umane. José Palacios veghe într-un colț al camerei, aproape invizibil în fotoliul său, ca să se asigure că nimeni în afara persoanelor din suită nu ar fi putut auzi mărturisirile

pe care le făcea generalul în somn. Prin crăpătura ușii, îi făcu semn generalului Wilson și acesta îi îndepărtă pe soldații din gardă care umblau de colo-colo prin livadă.

– Aici nu ne vrea nimeni, iar la Caracas nimeni nu ne ascultă, spuse generalul în somn. Sîntem în plus.

Continuă cu un șir de tînguiri amare, rămășițe ale unei glorii năruite, făcute zdrențe, pe care viforul morții le lua cu sine. După aproape o oră de delir îl trezi forfoteala din galerie și timbrul metalic al unei voci trufașe. Scoase deodată un sforăit și vorbi fără să deschidă ochii, cu vocea stinsă pe care o avea în stare de trezie:

– Ce naiba se-ntîmplă?

Se întîmpla că generalul Lorenzo Cárcamo, veteran al războaielor de eliberare, care avea o fire morocănoasă și un curaj aproape nebunesc, încerca să intre cu forța în dormitor înainte de ora fixată pentru audiențe. Trecuse neținînd seama de colonelul Wilson, după ce îl lovise cu sabia pe un locotenent de grenadiri, și nu se plecase decît în fața autorității nepămîntești a parohului, care îl conduse cu blîndețe în biroul de alături. Aflînd de acest incident de la Wilson, generalul țipă indignat:

– Spune-i lui Cárcamo c-am murit! Chiar așa, că am murit!

Colonelul Wilson se duse în birou să se înfrunte cu zgomotosul ofițer gătit pentru acea ocazie cu uniforma de paradă și o mulțime de medalii din războaie. Dar din aroganța lui nu mai rămăsese nimic și avea ochii înecați în lacrimi.

– Nu, Wilson, nu-mi da nici un mesaj, spuse el. L-am auzit adineauri.

Cînd deschise ochii, generalul băgă de seamă că ceasul arăta tot unu și șapte minute. José Palacios îl întoarse, îl potrivi din cap, fără să controleze, și confirmă imediat că

era ora exactă pe care o indicau cele două ceasuri cu lanț ale sale. Ceva mai tîrziu intră Fernanda Barriga și încercă să-l convingă pe general să mănînce o farfurie cu ghiveci de legume. El refuză, cu toate că nu mîncase nimic din ajun, dar porunci să i se ducă farfuria în birou ca să mănînce în timpul audiențelor. Pînă atunci nu rezistă tentației de a lua o guavă din grămada din tigvă. O clipă se simți îmbătat de parfumul ei, mușcă o dată cu poftă, îi mestecă miezul cu o încîntare copilărească, o savură cu fiecare înghițitură și o înfulecă încetul cu încetul pe toată, scoțînd un lung oftat de aducere-aminte. Apoi se așeză în hamac cu tigva cu guave între picioare și le devoră pe toate, una după alta, în grabă, aproape pe nerăsuflate. José Palacios îl surprinse cînd era la penultima.

– O să murim din cauza lor! îi spuse el.

Generalul, bine dispus, îi replică pe același ton:

– Mai morți decît sîntem acum nu se poate.

Exact la trei și jumătate, după cum era prevăzut, ordonă ca persoanele venite în audiență să înceapă să intre în birou două cîte două, căci așa putea să-l expedieze pe unul cît mai repede, arătîndu-i că se grăbea să se ocupe de celălalt. Doctorul Nicasio del Valle, care intră printre primii, îl găsi șezînd cu spatele la o fereastră de unde se vedea întreaga așezare, împreună cu mlaștinile fumegînde din depărtare. Ținea în mînă farfuria cu ghiveci pe care i-o adusese Fernanda Barriga și din care nici măcar nu gustase, căci simțea că începea să i se aplece din cauza guavelor. Mai tîrziu, doctorul del Valle își exprimă pe scurt impresia pe care o lăsase întrevederea aceea folosind un limbaj brutal: „Omul ăsta e c-un picior în groapă". Toți cei care au fost în audiență – fiecare în felul său – erau de aceeași părere. Totuși, chiar și aceia pe care apatia sa îi impresionase cel mai mult se dovedeau lipsiți de milă și insistau să vină să le boteze copiii sau să inaugureze edificii publice, sau să constate lipsurile în care trăiau din cauza inerției guvernului.

După un interval de o oră grețurile și crampele cauzate de guave deveniră alarmante și generalul trebui să întrerupă audiențele, cu toate că dorea să primească pe toată lumea care-l aștepta de dimineață. În curtea interioară nu mai era loc de tăurașii, caprele, găinile și vînatul de tot felul care-i fuseseră aduse în dar. Grenadirii din gardă fură nevoiți să intervină ca să preîntîmpine o eventuală agitație a mulțimii, dar spre seară se restabili ordinea grație unei noi averse providențiale care limpezi aerul și aduse liniștea.

În ciuda refuzului clar al generalului, i se pregătise, pentru orele patru după-amiază, un dineu în onoarea sa într-o casă din apropiere. El nu participă însă la banchet, căci virtuțile carminative ale guavelor îl ținură în stare de urgență pînă după unsprezece noaptea. Rămase întins în hamac, istovit de crampele care-i răscoleau intestinele și de pîrțurile înmiresmate, avînd tot timpul senzația că i se irosea sufletul o dată cu fecalele abrazive ce se scurgeau din el. Parohul îi aduse un medicament preparat de spițerul casei. Generalul îl refuză.

– Dacă după un vomitiv am pierdut puterea, la al doilea o să dau ortul popii, spuse el.

Se lăsă în voia sorții, cutremurat de sudoarea rece ce-i scălda oasele, fără altă mîngîiere decît minunata muzică de instrumente de coarde care ajungea pînă la el, adusă parcă de rafale îndepărtate de la banchetul ce se desfășura în lipsa lui. Încet-încet i se domoli izvorul din pîntece, durerea îi trecu, muzica încetă și el rămase plutind în neant.

Ultima lui trecere prin Mompox fusese cît pe-aci să rămînă și cea de pe urmă. Se întorcea de la Caracas după ce reușise, ajutat de farmecul personalității sale, o reconciliere de moment cu generalul José Antonio Páez, care era totuși departe de a renunța la visul lui separatist. Dușmănia dintre el și Santander era atunci atît de bine cunoscută de toată lumea, încît se știa pînă și faptul că refuzase să mai primească scrisori de la acesta, căci nu mai avea încredere nici în sentimentele, nici în conștiința lui. „Nu te mai osteni să spui că-mi ești prieten", îi scrisese el. Motivul imediat al antipatiei lui Santander era un discurs pripit pe care generalul îl ținuse la Caracas, în care, fără să se gîndească prea mult, făcuse afirmația că în toate acțiunile sale îl călăuzise gîndul la libertatea și gloria orașului Caracas. La întoarcerea în Noua Granadă, încercase să o dreagă cu o frază potrivită adresată orașelor Cartagena și Mompox. „Dacă în Caracas am văzut lumina zilei, voi mi-ați adus în schimb gloria." Dar fraza suna a cîrpeală retorică și nu a fost de ajuns de convingătoare ca să potolească demagogia santanderiștilor.

Căutînd să împiedice dezastrul final, generalul se întorcea la Santa Fe cu un corp de armată și spera să i se alăture și alții pe drum ca să poată reîncepe eforturile de unificare. Atunci spusese că acela era momentul decisiv, așa cum afirmase cînd se dusese să împiedice separarea Venezuelei. Dacă s-ar fi gîndit mai bine, ar fi înțeles că de aproape douăzeci de ani nu existase moment în viața lui care să nu fi fost decisiv. „Toată biserica, toată armata, imensa majoritate a populației erau de partea mea", scria el mai tîrziu, evocînd acele zile. Dar cu toate aceste avantaje, spunea el, se dovedise în repetate rînduri că, de fiecare dată

cînd se îndepărta de sud și se îndrepta spre nord și invers, ținuturile pe care le părăsea se năruiau în urma sa și erau prefăcute în ruine de noi războaie civile. Asta era soarta lui.

Presa santanderistă nu scăpa nici o ocazie să pună dezastrele militare pe seama abuzurilor sale nocturne. Printre multe alte scorneli menite să-l discrediteze, s-a publicat în zilele acelea la Santa Fe zvonul că nu el, ci generalul Santander a fost cel care a condus bătălia de la Boyacá, prin care s-a consfințit independența de la 7 august 1819, la orele șapte dimineața, în vreme ce el își făcea mendrele la Tunja cu o femeie de proastă reputație din cercul susținătorilor viceregatului.

În orice caz, presa santanderistă nu era singura care-i invoca nopțile de desfrîu ca să-l compromită. Încă dinainte de victorie se spunea că cel puțin trei bătălii din războiul de independență fuseseră pierdute numai pentru că el nu se afla acolo unde trebuia să fie, ci în patul unei femei. În timpul unei alte vizite la Mompox, a trecut pe strada principală un convoi de femei de toate vîrstele și culorile, care au lăsat în urma lor aerul îmbîcsit de un parfum ieftin. Călăreau ca amazoanele și purtau umbrelușe de soare din atlaz imprimat și rochii din mătăsuri fine cum nu se mai văzuseră nicicînd în acel oraș. Nimeni n-a dezmințit bîrfa că erau concubinele generalului, care călătoreau cu el și i-o luaseră înainte. Bîrfă neîntemeiată, ca atîtea altele, căci seraiurile sale din vreme de război erau una din multele născociri care circulau prin saloane, urmărindu-l și după moarte.

Metodele acelea de a răspîndi informații mincinoase nu erau noi. Însuși generalul făcuse uz de ele în timpul războiului împotriva Spaniei, cînd îi ordonase lui Santander să tipărească știri eronate ca să-i păcălească pe comandanții

spanioli. Așa că, odată instaurată republica, cînd îl critică pe Santander pentru felul incorect în care se folosea de presă, acesta îi ripostă cu sarcasmul lui fin:

– Am avut un bun profesor, Excelență.

– Ba un profesor prost, răspunse generalul, căci, după cum poate îți amintești, știrile pe care le-am fabricat s-au întors împotriva noastră.

Era atît de sensibil la tot ce se spunea despre el, fie minciună, fie adevăr, încît nu-i trecea niciodată supărarea după o calomnie și pînă în ceasul morții a luptat ca să dezmintă zvonurile. Cu toate acestea, a făcut prea puțin ca să se pună la adăpost de ele. Ca și în alte ocazii, și în precedenta sa vizită la Mompox își pusese gloria în joc pentru o femeie.

Se numea Josefa Sagrario și era o femeie de viță nobilă din partea locului, care-și croi drum trecînd de cele șapte posturi de pază înveșmîntată într-o rasă de călugăr franciscan, spunînd parola pe care i-o dăduse José Palacios: „Pămînt al lui Dumnezeu“. Avea pielea atît de albă, încît trupul îi strălucea chiar și în întuneric, dînd-o în vileag. În plus, în noaptea aceea reușise să facă să pălească strălucirea frumuseții sale pe lîngă podoabele pe care le purta, căci își atîrnase pe piept și pe spate, peste rochie, o adevărată platoșă de giuvaeruri meșteșugit lucrate în aur de artizani locali. Așa încît, cînd generalul dori să o poarte pe brațe pînă la hamac, abia putu s-o ridice de greutatea aurului. În zori, după o noapte năvalnică, îngrozită de gîndul că totul e efemer, ea îl rugă să mai rămînă o noapte.

A riscat enorm, căci, potrivit informațiilor date de serviciile secrete, Santander pusese la cale un complot ca să-l înlăture de la putere și să dezmembreze Columbia. Totuși, a rămas cu ea, și nu doar o noapte. A mai zăbovit încă zece nopți – nopți atît de fericite, încît amîndoi au ajuns să creadă că se iubeau, cu adevărat, mai mult decît oricare alții pe lumea asta.

Ea i-a lăsat aurul. „Pentru războaiele tale“, îi spusese ea. El nici nu s-a atins de dar, gîndindu-se că era o avere cîștigată în pat, deci nu pe căi cinstite, și a lăsat-o unui prieten în păstrare. A uitat de ea. În cea din urmă vizită a sa la Mompox, după indigestia din cauza guavelor, generalul ceru să se deschidă cufărul ca să-i controleze conținutul, și abia atunci își aduse aminte de toată întîmplarea, pînă în cel mai mic amănunt.

Era o priveliște de basm: platoșa de aur a Josefei Sagrario, alcătuită din nenumărate ornamente fine de aur, cîntărind, cu totul, treizeci de livre. Mai era acolo și o cutie mare, cu douăzeci și trei de furculițe, douăzeci și patru de cuțite, douăzeci și patru de linguri, douăzeci și trei de linguriște și niște clești mici pentru zahăr, toate din aur, și alte obiecte de uz casnic de mare valoare, și ele lăsate în păstrare cu diferite ocazii, iar mai apoi uitate. Socotind fabuloasa dezordine în care se aflau bunurile generalului, pînă la urmă nimeni nu se mai miră de acele obiecte descoperite în locurile cele mai neașteptate. Generalul dădu instrucțiuni ca tacîmurile să-i fie adăugate la bagaj și lada cu aur să-i fie înapoiată celei căreia îi aparținea. Dar părintele rector al Colegiului Sfîntul Petru îl lăsă cu gura căscată cînd îi dădu vestea că Josefa Sagrario trăia în exil în Italia pentru vina de a fi uneltit împotriva securității statului.

– Intrigile lui Santander, de bună seamă! spuse generalul.

– Ba nu, domnule general, răspunse parohul. Chiar dumneavoastră i-ați trimis în surghiun, fără să vă dați seama, după conflictele din ’28.

Lăsă cufărul cu aur la locul lui pînă aveau să se limpezească lucrurile și nu se mai sinchisi de exilul Josefei. Căci era sigur, după cum îi mărturisi lui José Palacios, că Josefa Sagrario se va întoarce în țară o dată cu mulțimea gălăgioasă a dușmanilor săi aflați în exil, îndată după plecarea lui, cînd Cartagena și întreaga zonă de coastă aveau să se piardă în depărtare.

– Cred că în clipa asta Casandro își și face bagajele, spuse el.

Într-adevăr, mulți surghiuniți începură să se repatrieze de cum aflară că generalul pornise în călătorie spre Europa. Dar generalul Santander, care chibzuia îndelung înainte de a trece la fapte și lua hotărîri de neînțeles, s-a întors printre ultimii. Vestea că generalul demisionase îl adusese în stare de alertă, dar nu dădu semne că se pregătea de întoarcere, nici nu se grăbi să-și încheie mult-doritele călătorii de studii pe care le începuse prin țările europene cînd debarcase la Hamburg cu un an înainte, în luna octombrie. La 2 martie 1831, cînd se afla la Florența, a citit în *Journal du Commerce* că generalul murise. Cu toate acestea, nu și-a început călătoria anevoioasă de întoarcere decît după șase luni, cînd un nou guvern l-a repus în drepturi, redîndu-i gradul și onorurile militare, iar congresul l-a ales în absență președinte al republicii.

Înainte de a pleca de la Mompox, generalul îi făcu o vizită lui Lorenzo Cárcamo, vechiul său tovarăș de luptă, ca să-i ceară scuze pentru purtarea sa. Abia atunci află că era grav bolnav și că se sculase din pat cu o seară înainte numai ca să-l salute pe el. Cu toate ravagiile bolii, trebuia să facă eforturi ca să-și stăpînească forța trupească și vorbea cu glas tunător, în timp ce-și ștergea cu perna lacrimile care-i curgeau șiroaie, fără nici o legătură cu starea lui sufletească.

Se plînseră unul altuia de necazurile lor, se văitară de ușurătatea oamenilor și de nerecunoștința lor în ceasul victoriei și-și vărsară amarul vorbind despre Santander, care era întotdeauna un subiect nelipsit în discuțiile lor. Rareori vorbise generalul atît de răspicat. În timpul campaniei din 1813, Lorenzo Cárcamo fusese martorul unei altercații violente dintre general și Santander, cînd acesta din urmă refuzase să execute ordinul de a trece frontiera ca să elibereze Venezuela pentru a doua oară. Generalul Cárcamo mai credea și acum că aceea fusese cauza unei amărăciuni ascunse căreia evenimentele de mai tîrziu nu au făcut decît să-i dea amploare.

Generalul socotea, dimpotrivă, că acela nu fusese sfîrșitul, ci începutul unei mari prietenii. Nu era adevărat nici faptul că motivul discordiei ar fi fost privilegiile acordate generalului Páez, sau nefericita constituție a Boliviei, sau învestitura imperială acceptată de general în Peru, sau funcțiile prezidențială și senatorială pe viață pe care visa să le instituie în Columbia, sau puterea absolută pe care și-o asumase după Convenția de la Ocaña. Nu: nu erau acestea, nici altele asemenea, motivele care au dus la teribila ranchiună care crescuse an de an, culminînd cu atentatul din 25 septembrie.

– Adevărata cauză a fost că Santander n-a putut accepta niciodată ideea că acest continent ar putea să alcătuiască o singură țară, spuse generalul. Unitatea Americii era o înfăptuire prea mare pentru mintea lui îngustă.

Se uită la Lorenzo Cárcamo ce stătea întins în pat ca pe un ultim cîmp de luptă dintr-un război de la început pierdut, și-și încheie vizita.

– Desigur că nimic din toate astea nu mai contează acum, căci mortul de la groapă nu se mai întoarce, spuse el.

Lorenzo Cárcamo îl văzu cum se ridică trist și auster și înțelese că amintirile îl apăsau mai mult decît povara anilor, ca și pe el. Cînd îi reținu mîna într-ale sale, își dădu seama că amîndoi aveau febră și se întrebă care din ei avea să moară primul, făcînd astfel imposibilă orice revedere.

– S-a dus lumea de rîpă, bătrîne Simón, spuse Lorenzo Cárcamo.

– Ei au dus-o de rîpă, răspunse generalul. Și acum nu ne rămîne decît s-o luăm de la capăt.

– O s-o facem, spuse Lorenzo Cárcamo.

– Eu nu, replică generalul. Nu mai am mult și or să mă azvîrle la gunoi.

Lorenzo Cárcamo îi dădu amintire o pereche de pistoale într-un frumos toc din atlaz stacojiu. Știa că generalului nu-i plac armele de foc și că în puținele lui dueluri se servise de sabie. Dar pistoalele sale aveau valoarea sentimentală de a-i fi purtat noroc într-un duel pentru o chestiune amoroasă și de aceea generalul le primi emoționat. Cîteva zile mai tîrziu, la Turbaco, avea să-i ajungă la ureche vestea că generalul Cárcamo murise.

Călătoria reîncepu sub bune auspicii la 21 mai, într-o duminică seara. Înaintînd mai mult grație curentului prielnic decît efortului vîslașilor, ambarcațiunile lăsau în urma lor șisturile prăpăstioase și mirajele plajelor întinse. Plutele din bușteni pe care le întîlneau acum în număr mai mare păreau să fie mai rapide. Spre deosebire de cele pe care le văzuseră în primele zile, pe acestea se construiseră căsuțe de vis cu ghivece de flori și rufe puse la uscat la ferestre, și tot pe ele se aflau cotețe din sîrmă pentru găini, vaci de lapte, copii prostuți care continuau să le facă semne de rămas-bun mult timp după ce bărcile trecuseră.

Călătoriră toată noaptea pe un ochi de apă liniștit, presărat cu stele. Dis-de-dimineață zăriră localitatea Zambrano strălucind în lumina primelor raze de soare.

Sub uriașul arbore de capoc din port îi aștepta don Cástulo Campillo, supranumit „El Nene“[1], care pregătise la el acasă un ghiveci specific acelei zone de coastă, în onoarea generalului. Invitația pe care i-o adresă se baza pe legenda potrivit căreia, în timpul primei sale vizite la Zambrano, generalul mîncase într-o cîrciumă mizerabilă de pe promontoriul din port și declarase că trebuia să revină acolo o dată pe an fie și numai pentru ghiveciul[2] acela delicios. Cîrciumăreasa fu atît de impresionată de a avea un oaspete atît de important, că împrumută farfurii și tacîmuri de la respectabila familie Campillo. Generalul nu-și aminti prea multe amănunte despre acea vizită și nici el, nici José Palacios nu erau siguri că ghiveciul nu era de fapt aidoma cu specialitatea venezueleană din fasole verde cu carne grasă. Generalul Carreño era însă convins că era unul și același fel de mîncare și că îl mîncaseră pe promontoriul din port, dar nu în timpul campaniei purtate pe valea fluviului, ci cînd călătoriseră ei pe acolo cu trei ani în urmă, cu nava cu aburi. Generalul, tot mai îngrijorat de festele pe care i le juca memoria, îi acceptă mărturia cu umilință.

Pentru grenadirii din gardă, masa fu pusă sub migdalii mari din curtea interioară a casei boierești a familiei Campillo, și servită pe scînduri acoperite cu frunze de bananier în loc de fețe de masă. Pe terasa cu vedere spre

[1] Nume pe care servitorii sau sclavii din țările Americii Latine îl dădeau adesea tinerilor stăpîni; în spaniolă, cuvîntul are și sensul de „tartor“.

[2] În spaniolă, *sancocho*, un fel de ghiveci preparat din carne, banane, manioc ș.a.

curte era întinsă o masă bogată pentru general, ofițerii săi și cîțiva invitați, aranjată impecabil, în stil englezesc. Stăpîna casei le spuse că îi luase prin surprindere vestea sosită la patru dimineața de la Mompox și abia avuseseră timp să taie vita cea mai frumoasă de pe izlaz. Carnea era acolo, tăiată în bucăți suculente și fiartă la foc iute în apă multă, împreună cu toate roadele grădinii.

Vestea că i se pregătise un ospăț fără să fie anunțat dinainte îl iritase pe general și José Palacios trebui să-și pună în joc tot talentul lui de împăciuitor pentru ca acesta să accepte să coboare pe uscat. Atmosfera primitoare din timpul mesei îi dădu însă o stare mai bună. Lăudă pe drept cuvînt bunul-gust care se vădea în toată casa și drăgălășenia fetelor gazdei, care, sfioase și îndatoritoare, serviră masa cu îndemînare, după vechile obiceiuri. Lăudă mai ales calitatea veselei și sunetul nobil al tacîmurilor de argint fin cu însemnul heraldic al cîte unei familii rase de pe fața pămîntului de vijelia vremurilor noi, dar mîncă totuși cu ale sale.

Singura surpriză neplăcută i-o oferi un francez care trăia sub aripa protectoare a soților Campillo și care manifestă în timpul dejunului o nepotolită dorință de a-și etala în fața unor oaspeți așa de iluștri cunoștințele despre toate enigmele acestei lumi și ale lumii de dincolo. Își pierduse toată averea într-un naufragiu, și de aproape un an de zile ocupa jumătate din casă împreună cu suita sa de aghiotanți și servitori, în așteptarea unor ajutoare nesigure care trebuiau să-i sosească de la New Orleans. José Palacios află că se numea Diocles Atlantique, dar nu putu să se lămurească în privința cunoștințelor sale, nici asupra naturii misiunii pe care o avea de îndeplinit în Noua Granadă. Gol și cu un trident în mînă ar fi arătat ca zeul Neptun, iar în sat se bucura deja de reputația de șleampăt și necioplit. Dar perspectiva de a lua dejunul cu generalul îl entuziasmă atît de tare, încît veni la masă proaspăt îmbăiat și cu unghiile curate și îmbrăcat, pe vremea aceea caniculară de mai, ca iarna în saloanele pariziene, cu veston albastru cu nasturi aurii și pantaloni în dungi, după moda veche din perioada Directoratului.

De la primele cuvinte de salut făcu o demonstrație de enciclopedism într-o spaniolă curată. Le spuse că un coleg de școală primară de la Grenoble tocmai descifrase hieroglifele egiptene după paisprezece ani de nesomn. Că porumbul nu era originar din Mexic, ci dintr-o regiune din Mesopotamia, unde s-au descoperit fosile datînd dinainte de sosirea lui Columb în Antile. Că asirienii au dovedit pe cale experimentală influența astrelor asupra bolilor. Că, în pofida afirmației întîlnite într-o enciclopedie recentă, grecii nu au cunoscut pisica pînă în anul 400 înainte de Hristos. Perora întruna pe aceste teme și pe multe altele, făcînd cîte o pauză numai de nevoie, ca să se plîngă de neajunsurile culturale ale bucătăriei autohtone.

Generalul, așezat față în față cu el, abia dacă îl băgă în seamă din politețe, mai mult prefăcîndu-se că mănîncă, fără să-și ridice privirea din farfurie. Francezul încercă să-i vorbească de la bun început în limba lui și generalul îi răspundea din curtoazie, dar apoi o dădea imediat pe spaniolă. Răbdarea sa din acea zi îl surprinse pe José Laurencio Silva, care știa cît de mult îl exaspera spiritul dominator al europenilor.

Francezul se adresa cu voce tare cînd unui oaspete, cînd altuia, chiar și acelora așezați la capătul opus al mesei, dar era evident că nu-l interesa decît să capteze atenția generalului. Sărind dintr-o dată de la un subiect la altul, cum însuși recunoscu, îl întrebă direct care ar fi, la urma

urmelor, sistemul de guvernare potrivit pentru noile republici. Fără să-și ridice ochii din farfurie, generalul îl întrebă, la rîndul său:

– Dar dumneavoastră ce credeți?

– Socotesc că exemplul lui Bonaparte este bun nu numai pentru noi, ci și pentru întreaga lume, răspunse francezul.

– Nu mă îndoiesc că asta-i părerea dumneavoastră, spuse generalul cu nedisimulată ironie. Europenii cred că numai născocirile europene sînt bune pentru întreaga lume și că tot ce e diferit e execrabil.

– Eu credeam că Excelența voastră e adeptul soluției monarhice, spuse francezul.

Generalul își ridică privirea pentru prima dată.

– Să nu mai credeți, răspunse el. Fruntea mea nu va fi niciodată pîngărită de o coroană.

Arătă cu degetul spre grupul aghiotanților săi și încheie:

– Îl am acolo pe Iturbide ca să-mi aducă mereu aminte.

– Apropo, spuse francezul, declarația pe care ați făcut-o cînd a fost executat împăratul a dat mult curaj monarhiștilor europeni.

– N-aș retrage nici un cuvînt din ce am declarat atunci, răspunse generalul. E uimitor că un om atît de oarecare ca Iturbide a făcut lucruri așa de ieșite din comun, dar să mă ferească Dumnezeu să am soarta lui, cum m-a ferit să am cariera lui, cu toate că știu că n-o să mă ferească de aceeași ingratitudine din partea oamenilor.

Căută imediat să-și îndulcească tonul vocii și-i povesti că inițiativa de a instaura un regim monarhic în noile republici aparținuse generalului José Antonio Páez. Ideea se răspîndise, impulsionată de tot felul de interese dubioase, și lui însuși a ajuns să i se strecoare în minte ascunsă

sub mantia unei președinții pe viață, ca o ultimă soluție de a înfăptui și a menține cu orice preț integritatea Americii. Dar și-a dat seama imediat cît era de absurdă.

– Cu federalismul mi se întîmplă invers, conchise el. Mi se pare o formulă mult prea bună pentru țările noastre, căci ea cere virtuți și talente cum noi nu avem.

– În orice caz, spuse francezul, nu sistemele politice, ci excesele lor sînt cele care dezumanizează istoria.

– Știm vorbele astea pe de rost, replică generalul. În fond, e vorba de aceeași neghiobie ca a lui Benjamin Constant, cel mai mare oportunist din Europa, care a fost întîi împotriva revoluției, apoi în favoarea ei, care a luptat contra lui Napoleon și după aia a fost unul dintre oamenii lui de încredere, care nu o dată s-a întîmplat să fie republican și mîine să se trezească monarhist sau viceversa, și care acuma pretinde că deține monopolul asupra adevărului nostru, în virtutea supremației europene.

– Argumentele lui Constant împotriva tiraniei sînt cît se poate de raționale, spuse francezul.

– Domnul Constant, ca bun francez ce este, e un susținător fanatic al intereselor egoiste. În schimb, abatele Pradt a spus singurele cuvinte raționale ale acestei polemici cînd a arătat că politica depinde de locul unde se face și de timpul cînd se face. În vremea războiului pe viață și pe moarte chiar eu am dat ordin să fie executați, într-o singură zi, opt sute de prizonieri spanioli, inclusiv bolnavii din spitalul din La Guayra. Azi, în aceleași împrejurări, nu mi-ar tremura glasul să dau același ordin, și spaniolii nu ar avea autoritatea morală să mă acuze, căci dacă există pe lume o istorie murdară, plină de vărsări de sînge, de ticăloșii și de nedreptăți, asta e istoria Europei.

Pe măsură ce analiza lucrurile mai în profunzime, el însuși devenea tot mai vehement, în marea liniște ce se lăsase, parcă, peste tot satul. Francezul, încolțit, încercă să-l întrerupă, dar el îl opri cu un gest al mîinii. Generalul evocă cumplitele masacre din istoria europeană. În Noaptea Sfîntului Bartolomeu, numărul morților trecuse de două mii în zece ore. În vremurile pline de strălucire ale Renașterii, douăsprezece mii de mercenari plătiți de armatele imperiale jefuiseră și devastaseră Roma și măcelăriseră opt mii de locuitori. Și culmea culmilor: Ivan al IV-lea, țarul tuturor Rusiilor, pe drept cuvînt numit Cel Groaznic, exterminase întreaga populație a orașelor situate între Moscova și Novgorod, iar în acesta din urmă fuseseră uciși, din ordinul său, într-un singur asalt, cei douăzeci de mii de locuitori, pentru simpla bănuială că ar fi existat un complot împotriva lui.

– Așa că fiți buni și nu ne mai spuneți nouă ce trebuie să facem, încheie el. Nu încercați să ne învățați cum trebuie să fim, nu căutați să ne faceți să semănăm cu dumneavoastră, nu ne pretindeți nouă să facem bine în douăzeci de ani ceea ce domniile voastre ați făcut atît de prost în două mii de ani.

Încrucișă tacîmurile în farfurie și pentru prima oară își aținti privirea învăpăiată asupra francezului.

– Vă rog, lăsați-ne naibii să ne trăim liniștiți evul nostru mediu!

I se tăie răsuflarea, învins de un nou acces de tuse. Dar cînd reuși să se liniștească, nu mai avea pe chip nici urmă de furie. Se întoarse spre „El Nene“ Campillo și-i dărui zîmbetul lui cel mai frumos.

– Mă ierți, dragă prietene, îi spuse. Trăncăneala noastră nu-și avea locul la un dejun de neuitat ca acesta.

Colonelul Wilson îi povesti acest episod unui cronicar din vremea aceea, care nu catadicsi să-l evoce.

– Bietul general e un caz clasat, spuse el.

Ce-i drept, asta era certitudinea celor care l-au văzut în ultima lui călătorie, și poate tocmai de aceea nimeni nu a lăsat vreo mărturie scrisă. Pînă și unii apropiați ai săi se îndoiau că generalul avea să intre în istorie.

Pădurea deveni mai puțin deasă după ce trecură de Zambrano, iar satele erau mai vesele și mai pline de culoare, și în unele din ele se auzea muzică pe ulițe, fără nici un motiv special. Generalul se trînti în hamac încercînd să digere, într-o liniștită siestă, obrăzniciile francezului, dar nu-i era ușor. Continuă să se gîndească la el, plîngîndu-i-se lui José Palacios că nu a găsit la timp cuvintele potrivite și argumentele imbatabile care abia acum îi veneau în minte, în singurătatea hamacului, cînd adversarul nu mai era de față. Cu toate acestea, spre seară se simți mai liniștit și îi dădu generalului Carreño instrucțiuni ca guvernul să caute să ușureze soarta francezului aflat în necaz.

Cei mai mulți dintre ofițeri, stimulați de apropierea de mare, apropiere pe care freamătul naturii o făcea pe zi ce trecea tot mai evidentă, dădeau frîu liber firii lor generoase ajutîndu-i pe vîslași, vînînd caimani cu baioneta în chip de harpon, complicînd treburile cele mai simple ca să se ușureze de surplusul de energie printr-o muncă zilnică de ocnaș pe galeră. José Laurencio Silva, în schimb, dormea ziua și muncea noaptea ori de cîte ori putea, căci îl obseda vechea spaimă că are să orbească din cauza cataractei, cum se întîmplase cu niște rude ale sale din partea mamei. Se scula pe întuneric ca să se învețe să fie un orb folositor. În nopțile de insomnie din taberele de război, generalul îl auzise adeseori foindu-se de colo-colo și meșteșugind, tăind cu ferăstrăul lemnul copacilor pe care tot el îl cioplea,

îmbinînd piesele, înăbușind zgomotul ciocanului ca să nu tulbure somnul celorlalți. A doua zi, la lumina soarelui, era greu de crezut că asemenea opere de tîmplărie fină fuseseră făcute pe întuneric. În noaptea petrecută la Puerto Real, José Laurencio Silva abia avu timp să spună parola cînd o santinelă era cît pe-aci să tragă în el, crezînd că era cineva care încerca să se furișeze pe întuneric pînă la hamacul generalului.

Călătoria pe apă era mai rapidă și mai liniștită, și singura neplăcere veni din partea unui vapor al comodorului Elbers care trecu din sens opus, pufăind; siajul lui puse în pericol ambarcațiunile cu vîsle și făcu să se răstoarne barca cu alimente. Pe flancul lui se putea citi un nume scris cu litere de-o șchioapă: *El Libertador*[1]. Generalul se uită la el gînditor pînă cînd pericolul trecu și vaporul se pierdu în zare.

– Eliberatorul, murmură el.

Apoi, ca și cum ar da pagina mai departe, își spuse:

– Și cînd te gîndești că ăsta sînt eu!

Noaptea rămase treaz în hamac, în vreme ce vîslașii se luau la întrecere să recunoască vocile pădurii: maimuțele-capucin, gaițele, anacondele. Ca din senin, fără nici o legătură cu discuția lor, unul dintre ei spuse că soții Campillo îngropaseră în curte vesela englezească, paharele de cristal de Boemia, fețele de masă de olandă, de frică să nu se molipsească de oftică.

Era pentru prima oară că generalul auzea din întîmplare acel diagnostic, cu toate că de-acum era cunoscut pe toată valea fluviului, iar foarte curînd zvonul avea să se

[1] „Eliberatorul" (sp.).

răspîndească pe tot litoralul. José Palacios își dădu seama că era tulburat, căci se opri din legănat. După o îndelungă reflecție spuse:

– Am mîncat cu tacîmurile mele.

În ziua următoare acostară în dreptul localității Tenerife ca să-și procure provizii în locul celor pierdute în timpul naufragiului. Generalul rămase la bord păstrîndu-și anonimatul, dar îl trimise pe Wilson să se intereseze de un negustor francez pe nume Lenoit sau Lenoir, a cărui fiică, Anita, avea pe atunci vreo douăzeci de ani. Cum cercetările făcute la Tenerife se dovediră zadarnice, generalul vru să fie continuate pînă la capăt și în localitățile vecine Guáitaro, Salamina și El Piñón, pînă se convingea că legenda nu avea nici o bază reală.

Interesul său era de înțeles, pentru că ani de zile îl urmărise de la Caracas la Lima zvonul insidios că între Anita Lenoit și el încolțise o iubire nebunească și nepermisă la trecerea sa prin Tenerife, în timpul campaniei de pe fluviul Magdalena. Îl îngrijora, cu toate că nu putea să facă nimic ca să-l dezmintă. În primul rînd pentru că și colonelul Juan Vicente Bolívar, tatăl său, avusese de suferit din pricina mai multor rapoarte și mărturii aduse în fața episcopului din San Mateo despre pretinse violuri avînd drept victime femei de vîrste diferite și despre relațiile lui imorale cu multe alte femei, în setea sa nepotolită de a-și revendica dreptul primei nopți. Și, în al doilea rînd, pentru că în timpul campaniei nu stătuse la Tenerife decît două zile – prea puține pentru o iubire așa de înfocată. Totuși, legenda luase proporții pînă într-atît, încît în cimitirul din Tenerife exista un mormînt cu piatră funerară al domnișoarei Anne Lenoit, care avea să fie un loc de pelerinaj pentru îndrăgostiți pînă la sfîrșitul secolului.

În rîndurile ofițerilor din suita generalului constituiau un subiect de glume cordiale durerile pe care le simțea José María Carreño în ciotul brațului. Simțea mișcările mîinii, reflexul tactil al degetelor, durerea pe care i-o pricinuia vremea rea în oasele pe care nu le mai avea. Mai avea destul simț al umorului ca să facă haz de sine însuși. În schimb, îl îngrijora obiceiul lui de a răspunde unor întrebări care i se puneau în timp ce dormea. Se angaja în discuții de orice fel fără să se simtă inhibat ca atunci cînd era treaz, își destăinuia gîndurile și frustrările pe care, treaz fiind, le-ar fi trecut, fără îndoială, sub tăcere, iar odată i se năzări că ar fi comis în somn o infidelitate de ordin militar. În ultima noapte de călătorie, pe cînd stătea de veghe lîngă hamacul generalului, José Palacios îl auzi pe Carreño spunînd de la prora ambarcațiunii:

– Șapte mii opt sute optzeci și două.

– Despre ce vorbim? îl întrebă José Palacios.

– Despre stele, răspunse Carreño.

Generalul deschise ochii, convins că acesta vorbea în somn, și se ridică în capul oaselor în hamac ca să privească cerul nopții pe fereastră. Era imens și luminos, iar stelele cu contururi clare spuzeau cerul fără să lase un loc liber.

– Trebuie să fie de vreo zece ori mai multe, spuse generalul.

– Ba sînt cîte am zis, spuse Carreño, plus încă două căzătoare, care au dispărut în timp ce le număram.

Atunci generalul se sculă din hamac și îl văzu întins pe spate la proră, mai treaz ca oricînd, cu pieptul gol brăzdat de o rețea încurcată de cicatrice și numărînd stelele cu brațul ciuntit. Așa îl găsiseră după lupta de la Cerritos Blancos din Venezuela, însîngerat și cu trupul pe jumătate ciopîrțit și îl lăsaseră întins în noroi, crezîndu-l mort. Avea paisprezece răni de sabie și din cauza unora dintre ele și-a pierdut brațul. Mai tîrziu s-a ales cu alte răni, în alte lupte, dar nu s-a descurajat și a învățat să se folosească cu atîta iscusință de mîna stîngă, încît a ajuns vestit nu numai pentru cruzimea cu care mînuia arma, dar și pentru frumusețea scrisului său.

– Nici stelele nu scapă de moarte, zise Carreño. Acum sînt mai puține ca în urmă cu optsprezece ani.

– Ești nebun, spuse generalul.

– Nu sînt, ripostă Carreño. Sînt bătrîn, dar refuz s-o cred.

– Am cu opt ani mai mult decît tine, spuse generalul.

– Eu am cîte doi ani în plus pentru fiecare dintre rănile mele, continuă Carreño. Așa că sînt cel mai bătrîn dintre toți.

– În cazul ăsta, cel mai bătrîn ar fi José Laurencio, replică generalul: șase împușcături, șapte răni de lance, două de săgeată.

Carreño îl luă în răspăr, răspunzîndu-i cu o mînie ascunsă:

– Iar cel mai tînăr ați fi dumneavoastră; nici măcar o zgîrietură.

Nu era prima oară că generalul auzea acest adevăr ca pe un reproș, dar nu păru jignit să-l simtă în vocea lui Carreño, a cărui prietenie o pusese deja la încercare în situațiile cele mai grele. Se așeză lîngă el ca să contemple împreună stelele, oglindite în apele fluviului. Cînd începu din nou să vorbească, după o îndelungă tăcere, Carreño era de acum cufundat în hăurile adînci ale visării.

– Nu accept ca viața să se sfîrșească cu această călătorie, spuse el.

– Viețile nu se sfîrșesc numai în moarte, replică generalul. Sînt și alte feluri de a muri, chiar și mai demne.

Carreño refuza să accepte ideea.

– Ar trebui să facem ceva, spuse el. Chiar de-ar fi să facem o baie bună cu *cariaquito morado*[1]. Și nu numai noi. Toată armata eliberatoare.

În cea de-a doua călătorie a sa la Paris, generalul nu auzise încă vorbindu-se de băile cu *cariaquito morado*, care nu era altceva decît floarea de *lentana*, bine cunoscută în țara sa că ar alunga ghinionul. Doctorul Aimé Bonpland, colaborator al lui Humboldt, a fost cel care i-a vorbit cu o insidioasă seriozitate științifică de aceste flori pline de virtuți. Tot cam pe atunci a cunoscut un venerabil magistrat al Curții de Justiție a Franței, care își petrecuse tinerețea la Caracas și își făcea adeseori apariția în saloanele literare de la Paris cu frumoasele lui plete și barba de apostol vopsite în violet din cauza băilor purificatoare.

El rîdea de tot ce mirosea a superstiție sau practică miraculoasă sau de orice altă convingere care se opunea raționalismului dascălului său Simón Rodríguez. Pe atunci abia împlinise douăzeci de ani; era văduv de puțin timp și bogat, era uluit de încoronarea lui Napoleon Bonaparte, devenise mason, recita pe de rost, cu voce tare, paginile favorite din *Emil* și *Noua Eloiză* de Rousseau, care au fost mult timp cărțile lui de căpătîi, și străbătuse pe jos, de mînă cu maestrul său și cu desaga în spate, aproape toată Europa. Pe una dintre colinele de pe care se vedea Roma la picioarele lor, don Simón Rodríguez a rostit una din sentințele lui profetice despre soarta Americii. Dar el a văzut-o mai clar.

– Pe nemernicii ăia de spanioli trebuie să-i dăm afară din Venezuela numai în șuturi. Și vă jur că am s-o fac!

[1] Arbust cu flori albe sau mov care răspîndesc o aromă suavă. În spaniolă *morado* înseamnă „mov".

Cînd, în cele din urmă, a intrat în posesia moștenirii la vîrsta majoratului, a adoptat stilul de viață pe care i-l impuneau atmosfera exuberantă a epocii și firea sa expansivă, tocînd o sută cincizeci de mii de franci în trei luni. Locuia în camerele cele mai scumpe din hotelul cel mai costisitor din Paris, avea doi valeți în livrea, o trăsură cu cai albi și vizitiu turc și amante pe care le schimba după împrejurări, fie că se afla la masa lui preferată din cafeneaua „Procope", ori la balurile din Montmartre, ori în loja personală de la teatrul de operă, și povestea oricui era dispus să-l creadă că pierduse trei mii de pesos la ruletă, într-o noapte cu ghinion.

Întors la Caracas se simțea și mai legat de Rousseau, care îi era mai drag decît lumina ochilor, și continua să recitească *Noua Eloiză* cu o pasiune rușinoasă, dintr-un exemplar făcut ferfeniță, care se dezmembra cînd îl lua în mînă. Cu toate acestea, cu puțin înainte de atentatul din 25 septembrie, cînd își îndeplinise întru totul jurămîntul făcut la Roma, a întrerupt-o pe Manuela Sáenz în timp ce-i recita pentru a zecea oară *Emil*, pentru că i s-a părut o carte detestabilă. „Nicăieri nu m-am plictisit atîta ca la Paris în anul 1804", i-a spus el de astă dată. În schimb, pe cînd se afla acolo, se crezuse nu numai fericit, dar chiar cel mai fericit om de pe pămînt, fără să-și fi vopsit destinul cu apele binefăcătoare de *cariaquito morado*.

După douăzeci și patru de ani, furat de vraja apelor fluviului, învins și pe moarte, s-o fi întrebat, poate, dacă să se încumete să dea dracului frunzele de sovîrv și de salvie și cojile de portocale amare din care îi prepara José Palacios băile lui reconfortante și să urmeze sfatul lui Carreño de a se afunda cu totul, împreună cu armata lui de

cerșetori, cu gloria ce nu îi mai servea la nimic, cu greșelile lui memorabile, cu întreaga țară, într-un ocean mîntuitor de *cariaquito morado*.

Era o liniște desăvîrșită în noaptea aceea, ca în uriașele estuare din Llanos, unde puteai să auzi ecourile unor discuții intime de la o distanță de mai multe leghe. Cristofor Columb trăise un asemenea moment și notase în jurnalul său: „Toată noaptea am auzit păsările zburînd". Căci uscatul era aproape după șaizeci și nouă de zile de călătorie pe apă. Le auzi și generalul. Începură să zboare pe la opt, în vreme ce Carreño dormea, iar peste o oră erau așa de multe deasupra capului său, încît adierea pe care o iscau cu aripile era mai puternică decît a vîntului. Puțin mai tîrziu începură să înoate pe sub bărci niște pești enormi, rătăciți printre stelele din adîncuri, și se simțiră primele rafale cu iz de putreziciune dinspre nord-est. Nu era nevoie s-o vezi cu adevărat ca să recunoști forța inexorabilă pe care o sădea în inimi acea ciudată senzație de libertate.

– Dumnezeule al celor sărmani! oftă generalul. Încă puțin și am ajuns.

Și așa era. Căci iată că se vedea marea, iar dincolo de mare era lumea.

Și așa ajunse din nou la Turbaco. În aceeași casă cu odăi răcoroase, cu arcade mari și uși cu geamuri ce dădeau spre piața acoperită cu pietriș și spre curtea interioară ca de mănăstire unde văzuse fantoma lui don Antonio Caballero y Gángora, arhiepiscop și viceregе al Noii Granade, care în nopțile cu lună își mai liniștea conștiința încărcată de multele lui păcate și greșeli iremediabile plimbîndu-se printre portocali. Spre deosebire de clima dominantă din regiunea de coastă, fierbinte și umedă, cea din Turbaco era mai rece și mai sănătoasă, grație poziției sale deasupra nivelului mării, iar pe malul gîrlelor creșteau dafini imenși, cu rădăcini tentaculare, la umbra cărora se întindeau soldații să-și facă somnul de după-amiază.

Sosiseră cu două seri în urmă la Barranca Nueva, punctul final al călătoriei de-a lungul fluviului după care tînjiseră, și fuseseră nevoiți să doarmă chinuit în mirosul pestilențial al unui șopron cu pereții din paiantă, printre grămezi de saci cu orez și piei netăbăcite, pentru că nu aveau rezervat nici un loc de popas și nu erau pregătite nici catîrcele pe care le tocmiseră din timp. Așa încît generalul ajunse la Turbaco ud leoarcă, mîhnit și dornic să se culce, dar fără să-i fie somn.

Nu isprăviseră încă descărcatul și vestea sosirii lor se și răspîndise pînă la Cartagena de Indias, la numai șase leghe de locul în care se aflau, unde generalul Mariano Montilla,

intendent șef și comandant militar al provinciei, pregătise pentru a doua zi o manifestație populară de bun sosit. Dar el n-avea chef de festivități nechibzuite. Pe cei care îl așteptară pe drumul mare, pe burnița necruțătoare, îi salută cu efuziune ca pe niște vechi prieteni, dar le ceru cu aceeași franchețe să îl lase singur.

De fapt, se simțea mai rău decît lăsa să se vadă proasta lui dispoziție, chiar dacă se încăpățîna s-o ascundă, încît pînă și membrii suitei sale observau cît de mult se șubrezea de la o zi la alta. Avea sufletul vlăguit. Pielea lui își schimbase culoarea dintr-un verzui pal într-un galben cadaveric. Avea febră, iar durerile de cap deveniseră permanente. Preotul paroh se oferi să cheme un medic, dar el se împotrivi.

– Dacă îi luam în seamă pe doctorii mei, de mult eram în groapă.

Sosise cu dorința de a-și continua în ziua următoare drumul spre Cartagena, dar în cursul dimineții primi vestea că nu se afla în port nici un vas cu destinația Europa și nici nu-i venise pașaportul cu ultima poștă. Așa că se hotărî să rămînă acolo trei zile ca să se odihnească. Ofițerii săi se bucurară nu numai pentru că era spre binele stării sale trupești, ci și fiindcă primele vești despre situația din Venezuela, care soseau în secret, nu erau dintre cele mai salutare pentru dispoziția lui sufletească. Nu îi putu împiedica totuși pe localnici să arunce petarde pînă li se termină pulberea, nici să instaleze foarte aproape o formație de cimpoieri, care avea să cînte întruna pînă noaptea tîrziu. Din ținuturile mlăștinoase Marialabaja, aflate în apropiere, îi mai aduseră și o trupă de negri, femei și bărbați, costumați în curteni europeni din secolul al XVI-lea, care parodiau, cu o măiestrie tipic africană, dansurile spaniole de

salon. Îi adusese pentru că, în vizita lui anterioară, generalului îi plăcuseră atît de mult, încît îi rechemase de mai multe ori, dar de astă dată nici măcar nu se uită la ei.

– Terminați cu hărmălaia asta de aici! spuse el.

Viceregele Caballero y Góngora construise casa și locuise în ea vreo trei ani, și ecourile fantomatice ale încăperilor ei erau puse pe seama lucrării vrăjitorești a sufletului său chinuit. Generalul nu vru să revină în dormitorul de data trecută, pe care și-l amintea ca pe o cameră a coșmarurilor, căci în fiecare noapte cînd dormise acolo visase o femeie cu pletele pline de lumină care îl lega la gît cu o panglică roșie pînă îl trezea, și asta se repeta o dată și încă o dată, și tot așa pînă în zori. Așa încît ceru să i se atîrne hamacul de belciugele din salon și dormi puțin, fără să viseze. Ploua torențial și un grup de copii se ițiră la ferestrele dinspre stradă ca să-l vadă cum doarme. Unul dintre ei îl trezi cu glas tainic:

– Bolívar, Bolívar!

El îl căută cu privirea împăienjenită de febră, iar copilul îl întrebă:

– Tu mă iubești?

Generalul răspunse afirmativ cu un zîmbet ezitant, dar după aceea porunci să fie alungate găinile care umblau prin casă la orice oră, să fie luați copiii de acolo și să se închidă ferestrele, apoi adormi din nou. Cînd se trezi iar, continua să plouă, iar José Palacios pregătea apărătoarea de țînțari pentru hamac.

– Am visat că un copil de pe stradă îmi punea întrebări ciudate prin fereastră, îi spuse generalul.

Acceptă o ceșcuță cu infuzie, cea dintîi în douăzeci și patru de ore, dar nu izbuti s-o termine de băut. Se întinse din nou în hamac, cuprins de un leșin, și rămase mult

timp adîncit într-o meditație crepusculară, contemplînd șirul de lilieci agățați de grinzile din tavan. În cele din urmă spuse oftînd:

– Am ajuns la fundul sacului.

Fusese atît de darnic cu foștii ofițeri și simplii soldați din armata eliberatoare care i-au vorbit despre necazurile lor în timpul călătoriei pe fluviul Magdalena, încît, ajuns la Turbaco, nu mai rămăsese decît cu a patra parte din banii de drum. Rămînea de văzut dacă guvernul provinciei avea în vistieria sa secătuită fonduri disponibile, ca să acopere valoarea mandatului de plată, sau măcar posibilitatea să îl negocieze cu un agiotor. Pentru instalarea sa imediată în Europa conta pe recunoștința Angliei, căreia îi făcuse atîtea favoruri. „Englezii mă iubesc", obișnuia el să spună. Ca să poată supraviețui cu demnitate, potrivit nostalgiilor sale, împreună cu o suită cît de mică, se baza pe speranța iluzorie de a vinde minele de la Aroa. Cu toate acestea, dacă voia într-adevăr să plece, biletele de drum și costul călătoriei pentru el și suita sa erau prima urgență din ziua următoare, iar banii gheață pe care îi mai avea nu îi permiteau nici măcar să se gîndească la plecare. Dar nici gînd să renunțe la capacitatea sa infinită de a se amăgi atunci cînd îi venea lui la socoteală. Dimpotrivă. Deși vedea licurici acolo unde nu erau, din cauza febrei și a durerii de cap, își învinse starea de somnolență care îi paraliza simțurile și îi dictă lui Fernando trei scrisori.

Prima era o scrisoare de suflet, ca răspuns la cuvintele de rămas-bun ale mareșalului Sucre, în care nu făcu nici un comentariu despre boala lui, cu toate că obișnuia în situații precum cea din seara aceea, cînd avea atîta nevoie să fie compătimit. A doua scrisoare i-o adresă lui don Juan de Dios Amador, prefectul Cartagenei, cerîndu-i insistent să plătească cei opt mii de pesos, potrivit mandatului de plată, din tezaurul provinciei. „Sînt sărac și am nevoie de acești bani pentru plecare", îi scria el. Rugămintea lui se dovedi eficace, căci nu trecură patru zile și primi răspunsul favorabil, iar Fernando plecă la Cartagena după bani. Cea de-a treia era pentru ministrul Columbiei la Londra, poetul José Fernández Madrid, cerîndu-i să plătească o poliță pe care generalul o emisese în favoarea lui sir Robert Wilson și alta în favoarea profesorului englez Joseph Lancaster, căruia i se datorau douăzeci de mii de pesos pentru că introdusese în Caracas noul sistem de învățămînt prin acord de reciprocitate. „E în joc onoarea mea", îi spuse el. Căci spera că vechiul lui proces se va fi soluționat pînă atunci și că minele se vor fi vîndut. Zadarnică osteneală: pînă să ajungă scrisoarea la Londra, ministrul Fernández Madrid muri.

José Palacios le făcu semn să păstreze liniște ofițerilor care se ciondăneau în gura mare în vreme ce jucau cărți în galeria interioară, dar ei continuară să se certe în șoaptă pînă bătu de orele unsprezece la biserica din apropiere. Puțin după aceea se stinse sunetul cimpoaielor și al tobelor de la serbarea populară, briza mării îndepărtate împrăștie norii mari și întunecați care se adunaseră din nou după aversa de după-amiază, iar luna plină se ivi ca o lumină în curtea cu portocali.

José Palacios nu îl neglijă nici o clipă pe general, care, de cînd se lăsase seara, delira în hamacul lui din cauza febrei. Îi pregăti o poțiune obișnuită și-i adăugă un laxativ din frunze de siminichie, în speranța că un altul cu mai multă autoritate va îndrăzni să-i propună să cheme un doctor, dar nimeni nu o făcu. Abia dacă moțăi o oră în zori.

În ziua aceea veni în vizită generalul Mariano Montilla cu un grup select de prieteni din Cartagena, printre care se aflau cei trei Juani din partidul bolivarist, cum erau ei cunoscuți: Juan García del Río, Juan de Francisco Martín și

Juan de Dios Amador. Cei trei rămaseră îngroziți în fața acelui trup chinuit care încercă să se ridice în capul oaselor în hamac și care nu avea destulă suflare ca să-i poată îmbrățișa pe toți. Îl văzuseră la Congresul Admirabil, ai cărui membri erau, și nu le venea să creadă că trupul i se împuținase atîta într-un timp așa de scurt. Îi ieșeau oasele prin piele și nu izbutea să-și fixeze privirea. Era, probabil, conștient de duhoarea și căldura răsuflării sale, căci avea grijă să le vorbească de la distanță și aproape din profil. Dar ce îi impresionă cel mai mult fu faptul evident că scăzuse în înălțime pînă într-atît încît generalului Montilla i se păru, cînd îl îmbrățișă, că-i ajungea pînă la brîu.

Cîntărea patruzeci de kilograme și avea să aibă cu patru mai puțin cu o zi înainte de a muri. Înălțimea lui oficială era de un metru șaizeci și cinci, cu toate că fișele medicale nu coincideau întotdeauna cu cele militare, iar pe masa de autopsie avea să măsoare cu patru centimentri mai puțin. Picioarele îi erau la fel de mici ca și mîinile în raport cu corpul și parcă și ele i se micșoraseră. José Palacios văzuse că pantalonii îi ajungeau pînă la înălțimea pieptului și trebuia să-și întoarcă manșetele de la cămașă. Generalul observă curiozitatea musafirilor și recunoscu că cizmele lui dintotdeauna, numărul treizeci și cinci după măsurile franțuzești, îi erau mari din luna ianuarie. Generalul Montilla, vestit pentru scînteietoarele lui vorbe de duh, chiar și în situațiile cele mai puțin potrivite, puse capăt patetismului.

– Important, spuse el, e ca Excelența voastră să nu se împuțineze pe dinăuntru.

Ca de obicei, își sublinie propriile cuvinte printr-un hohot violent, ca un tir de artilerie. Generalul îi răspunse cu un zîmbet ca între vechi amici și schimbă vorba. Vremea se

îndreptase și era plăcut să stai la aer și să discuți, dar el preferă să-și primească musafirii așezat în hamac, în aceeași cameră unde dormise.

Tema dominantă a fost starea națiunii. Bolivariștii din Cartagena refuzau să recunoască noua constituție și pe conducătorii aleși, sub pretext că studenții santanderiști făcuseră presiuni inadmisibile asupra congresului. În schimb, militarii care îi erau fideli se menținuseră pe margine, din ordinul generalului, iar preoțimea rurală care îl susținea nu avu condiții să se mobilizeze. Generalul Francisco Carmona, comandantul unei garnizoane din Cartagena și credincios cauzei sale, fusese pe punctul de a declanșa o insurecție și încă mai amenința să o facă. Generalul îi ceru lui Montilla să i-l trimită pe Carmona ca să încerce să-l potolească. Apoi, adresîndu-se tuturor fără să se uite însă la vreunul dintre ei, le descrise în cîteva cuvinte dure noul guvern:

– Mosquera e un dobitoc, iar Caycedo e un pișicher, și pe amîndoi i-au băgat în sperieți copiii ăia de la Colegiul Sf. Bartolomeu.

Ceea ce însemna, în jargon caraibian, că președintele era un neputincios, iar vicepreședintele un oportunist capabil să treacă dintr-un partid într-altul, după cum bătea vîntul. Mai adăugă, cu o acreală ca în zilele lui cele mai proaste, că nici nu era de mirare că erau amîndoi frați de episcopi. În schimb, noua constituție i se păru mai bună decît era de așteptat, într-un moment istoric în care pericolul nu îl constituia înfrîngerea în alegeri, ci războiul civil pe care Santander îl alimenta prin scrisorile lui de la Paris. Președintele ales lansase în Popayán tot felul de apeluri la ordine și unitate, dar încă nu spusese dacă accepta președinția sau nu.

– Îl așteaptă pe Caycedo să facă treaba murdară, spuse generalul.

– Mosquera trebuie să fie deja la Santa Fe, adăugă Montilla. A plecat de la Popayán luni.

Generalul nu știa, dar nici nu se miră.

– Or să vadă ei ce-o să se mai dezumfle cînd o să fie nevoit să acționeze, spuse el. Ăla nu-i bun nici de portar la clădirea guvernului.

Reflectă îndelung și îl copleși tristețea.

– Păcat, continuă el. Omul potrivit era Sucre.

– Cel mai merituos dintre generali, spuse De Francisco zîmbind.

Vorbele acelea deveniseră de acum celebre în toată țara, în ciuda eforturilor pe care le făcuse generalul ca să împiedice răspîndirea lor.

– Cuvintele geniale ale lui Urdaneta! glumi Montilla.

Generalul trecu cu vederea această întrerupere și se pregăti să afle amănuntele de culise ale politicii locale, mai mult în glumă decît în serios, însă Montilla restabili imediat atmosfera solemnă pe care el însuși o tulburase.

– Scuzați-mă, Excelență, spuse el, domnia voastră cunoaște mai bine ca oricare altul devotamentul meu față de Marele Mareșal, dar omul potrivit nu e el. Și își duse ideea pînă la capăt, cu o afectare teatrală:

– Omul potrivit sînteți dumneavoastră.

Generalul i-o reteză scurt:

– Eu nu exist.

Apoi, reluînd firul discuției, povesti cum mareșalul Sucre refuzase să răspundă rugăminților sale de a accepta președinția Columbiei.

– Are toate calitățile ca să ne salveze de anarhie, comentă el, numai că s-a lăsat ademenit de cîntecul sirenelor.

García del Río socotea că adevăratul motiv era că Sucre nu avea deloc vocația puterii. Generalului nu i se păru un obstacol de netrecut.

– În îndelungata istorie a umanității s-a dovedit de multe ori că vocația este fiica legitimă a necesității, spuse el.

Oricum, nostalgiile erau tardive, căci el știa mai bine ca oricine că generalul cel mai merituos din republică aparținea atunci unor oștiri mai puțin efemere decît ale sale.

– Marea putere stă în forța iubirii, spuse el, apoi își întregi gîndul poznaș: Chiar Sucre a spus-o.

În timp ce generalul vorbea despre el la Turbaco, mareșalul Sucre pleca de la Santa Fe spre Quito, singur și decepționat de viața militară, dar în floarea vîrstei, sănătos tun și savurîndu-și gloria. Ultimul lucru făcut în ajun fusese să se ducă în secret la o cunoștință a lui, ghicitoare din Cartierul Egiptului, care îl călăuzise în multe din acțiunile lui de război, și ea văzuse în cărți că și în vremurile acelea furtunoase tot drumul pe mare era pentru el cel mai norocos. Dar Marelui Mareșal de Ayacucho i se părea prea lent pentru urgențele lui sentimentale, așa încît se expuse riscurilor ce îl pîndeau pe uscat, în pofida bunului sfat al cărților de ghicit.

– Așa că nu e nimic de făcut, conchise generalul. Sîntem atît de îndărătnici, că cel mai bun guvern e pentru noi cel mai rău.

Îi cunoștea pe susținătorii săi din partea locului. În epopeea războiului de eliberare, ei fuseseră personalități de marcă, posesori a nenumărate distincții, dar în împrejurările mărunte de zi cu zi erau cartofori înrăiți, mici traficanți de funcții, care ajunseseră chiar să încheie alianțe cu Montilla împotriva sa. Așa cum făcuse cu atîția alții, el nu se lăsă pînă nu izbuti să îi cucerească. Așa încît le ceru să sprijine guvernul, chiar împotriva intereselor lui personale.

Motivele sale aveau, ca de obicei, un suflu profetic: mîine, cînd el nu avea să mai fie, guvernul pentru care le cerea acum sprijin avea să-l cheme pe Santander, iar acesta avea să se întoarcă încununat de glorie ca să lichideze și ultimele rămășițe ale viselor lui; de patria imensă și unică pe care el o făurise în atîția ani de războaie și sacrificii nu avea să se aleagă decît praful și pulberea, partidele aveau să se sfîșie unele pe altele, iar numele lui avea să fie repudiat, și opera vieții sale – denaturată în memoria secolelor ce aveau să vină. Dar lui prea puțin îi păsa de toate astea în acel moment, dacă măcar putea fi împiedicat un nou episod sîngeros.

– Insurecțiile sînt ca valurile mării, una trece, alta vine, spuse el. De-aia nu mi-au plăcut mie niciodată.

Apoi, văzînd nedumerirea musafirilor, încheie:

– Cum se face că acum o regret pînă și pe aceea pe care am făcut-o împotriva spaniolilor.

Generalul Montilla și prietenii lui presimțiră că acela era sfîrșitul. Înainte de a-și lua rămas-bun, primiră de la el o medalie de aur cu efigia sa și nu putură să-și reprime senzația că era un dar postum. În timp ce se îndreptau spre ușă, García del Río spuse cu glas șoptit:

– Are de-acum față de mort.

Cuvintele lui, amplificate și repetate de ecourile casei, îl urmăriră pe general toată noaptea. Totuși, generalul Francisco Carmona se miră a doua zi văzîndu-l cît de bine arăta. Îl găsi în curtea cu mireasmă de flori de portocal, într-un hamac avînd numele lui brodat cu fir de mătase, pe care i-l făcuseră în localitatea învecinată, San Jacinto, și pe care José Palacios îl atîrnase între doi portocali. Tocmai se îmbăiase, iar părul dat pe spate și tunica de stofă albastră, fără cămașă, îi dădeau o aură de inocență. În vreme ce se legăna foarte încet, îi dicta nepotului său Fernando o

scrisoare plină de indignare, adresată președintelui Caycedo. Generalului Carmona nu i se păru că ar fi bolnav pe moarte, cum i se spusese, poate pentru că îl vedea răscolit de unul din legendarele lui accese de furie.

Carmona era prea impunător ca să treacă pe undeva neobservat, dar generalul privi prin el pe cînd dicta o frază împotriva perfidiei detractorilor săi. Abia la sfîrșit se întoarse spre uriașul care se uita la el fără să clipească, proțăpit cît era de mare în fața hamacului, și-l întrebă fără să îl salute:

– Și dumneata mă crezi un instigator de insurecții?

Generalul Carmona, așteptîndu-se la o primire ostilă, îl întrebă, la rîndul lui, cu o ușoară aroganță:

– Dar de unde ați tras concluzia asta, domnule general?

– Exact de unde au tras-o și ei, răspunse el.

Îi dădu niște tăieturi din ziare pe care tocmai le primise prin poștă de la Santa Fe, în care era acuzat încă o dată că i-ar fi instigat în secret pe grenadiri la revoltă cu scopul de a reveni la putere împotriva hotărîrii congresului.

– Mojicii nerușinate! spuse el. În timp ce eu îmi pierd vremea predicînd unirea, avortonii ăștia mă acuză c-aș fi un complotist!

Citind textele, generalul Carmona avu un sentiment de amărăciune.

– Păi eu nu numai că așa credeam, spuse el, dar mă și bucuram că e adevărat.

– Îmi închipui, replică el.

Nu dădu semne de nemulțumire, ci îl rugă să-l aștepte să termine de dictat scrisoarea prin care cerea din nou aprobarea oficială de a pleca din țară. Pînă să isprăvească își recăpătă stăpînirea de sine cu aceeași fulgerătoare

ușurință cu care și-o pierduse cînd citise presa. Se ridică fără ajutor și îl luă de braț pe generalul Carmona ca să se plimbe în jurul fîntînii.

Lumina era o pulbere de aur ce se filtra prin frunzișul portocalilor după trei zile de ploi, stîrnind păsărelele care zburătăceau printre florile din copaci. Generalul le privi o clipă cu atenție, le resimți în suflet și spuse aproape oftînd:

– Slavă domnului că încă mai cîntă!

Apoi îi explică generalului Carmona, în termeni erudiți, de ce păsările din Antile cîntă mai frumos în aprilie decît în iunie, după care trecu brusc la treburile care îl interesau. Nu îi trebuiră mai mult de zece minute să-l convingă să se supună necondiționat autorității noului guvern. Pe urmă îl conduse pînă la ușă și se duse în dormitor ca să îi scrie cu mîna lui Manuelei Sáenz, care continua să se plîngă de piedicile pe care guvernul le punea scrisorilor sale.

La prînz abia dacă mîncă o farfurie de terci pe care Fernanda Barriga i-o aduse în dormitor în timp ce scria. La ora siestei îl rugă pe Fernando să-i citească în continuare dintr-o carte despre plantele chinezești pe care o începuse în noaptea trecută. José Palacios intră puțin mai tîrziu în dormitor cu infuzia de sovîrv pentru baia caldă și îl găsi pe Fernando adormit pe scaun, cu cartea deschisă pe genunchi. Generalul stătea treaz în hamac și își duse degetul arătător la buze, făcîndu-i semn să nu vorbească. Pentru prima oară în două săptămîni nu avea febră.

Și așa, trăgînd de timp, între o poștă și alta, rămase la Turbaco douăzeci și nouă de zile. Mai fusese acolo în două rînduri, dar nu apreciase cu adevărat virtuțile medicinale ale locului decît a doua oară, cu trei ani în urmă, cînd se întorcea de la Caracas la Santa Fe ca să împiedice planurile separatiste ale lui Santander. I-a plăcut atît de mult clima de acolo, încît de data aceea a rămas zece zile în loc de două nopți, cum era prevăzut. Au fost zile întregi de serbări populare. La sfîrșit a avut loc o mare reprezentație în arenă, în pofida aversiunii sale față de coride, și el însuși și-a măsurat forțele cu un tăuraș, care i-a tras din mînă pătura în chip de muletă, smulgînd mulțimii un țipăt de groază. Acum, în cea de-a treia vizită, jalnica lui soartă era împlinită, și fiecare zi care trecea nu făcea decît să o confirme pînă la exasperare. Ploile deveniră mai dese și mai mohorîte, iar viața se reduse la așteptarea știrilor despre noi și noi eșecuri. Într-o noapte, José Palacios, lucid cum era în starea lui de veghe încordată, îl auzi oftînd în hamac.

– Dumnezeu știe pe unde-o umbla Sucre!

Generalul Montilla mai venise de două ori și îl găsise într-o stare mult mai bună decît în prima zi. Mai mult decît atît: i se păru că, încet-încet, își recăpăta elanul de altădată, judecînd mai ales după stăruința cu care reclamă că orașul Cartagena nu votase încă noua constituție și nici nu recunoscuse noul guvern, potrivit înțelegerii din vizita lui anterioară. Generalul Montilla îi servi pe loc scuza că așteptau să afle mai întîi dacă Joaquín Mosquera accepta funcția prezidențială.

– Ar fi mai bine să-i anticipați decizia, spuse generalul.

În cursul următoarei vizite i-o ceru cu și mai multă vehemență, căci îl cunoștea pe Montilla de cînd era copil și știa că rezerva pe care el o punea pe seama altora nu putea să-i aparțină decît lui. Nu numai că îi lega o prietenie de clasă și de activitate comună, dar trăiseră alături o viață întreagă. Într-un timp relațiile lor s-au răcit pînă într-atît, încît nu au mai vorbit unul cu altul, pentru că Montilla l-a lăsat pe general singur la Mompox, fără să-l sprijine cu trupe, într-unul din momentele cele mai grele ale războiului împotriva lui Morillo, iar generalul l-a acuzat că este

autorul moral al stării de dezbinare și capul tuturor răutăților. Reacția lui Montilla a fost așa de pătimașă, încît l-a provocat la duel, dar a continuat să lupte pentru cauza independenței, dincolo de resentimentele personale.

Studiase matematicile și filosofia la Academia Militară din Madrid și făcuse parte din garda personală a regelui Ferdinand al VII-lea pînă în ziua în care i-au sosit primele vești despre eliberarea Venezuelei. A fost mare complotist în Mexic, mare contrabandist de arme la Curaçao și mare luptător pretutindeni, din momentul în care s-a ales cu primele răni, la vîrsta de șaptesprezece ani. În 1821 a curățat de spanioli zona de coastă, de la Riohacha pînă în Panama, și a cucerit Cartagena luptînd contra unei armate mai numeroase și mai bine înarmate. Atunci, printr-un gest nobil, i-a propus generalului să se împace: i-a trimis cheile de aur ale orașului, iar acesta i le-a dat înapoi, împreună cu decizia de înaintare în gradul de general de brigadă și cu ordinul de a-și asuma guvernarea zonei de coastă. Nu era un conducător iubit, cu toate că își atenua măsurile excesive prin simțul umorului. Casa lui era cea mai frumoasă din oraș, ferma de la Aguas Vivas era dintre cele mai rîvnite din toată provincia, iar oamenii îl întrebau în inscripțiile de pe ziduri de unde avusese bani să le cumpere. Dar el continua să rămînă pe loc, după opt ani de dur și singuratic exercițiu al puterii, și se transformase într-un politician abil și imperturbabil.

La fiecare cerere stăruitoare a generalului, Montilla răspundea cu un alt argument. Pînă la urmă, îi spuse totuși adevărul fără înconjur: bolivariștii din Cartagena erau hotărîți să nu voteze o constituție de compromis și să nu recunoască un guvern slab, care se născuse nu prin acordul, ci din dezbinarea tuturor. Era o atitudine tipică pentru politica locală, ale cărei divergențe fuseseră cauza unor mari tragedii istorice.

– Și nu fără motiv, de vreme ce Excelanța voastră, omul cel mai liberal, ne lăsați la discreția acelora care și-au luat numele de liberali ca să distrugă tot ce ați înfăptuit dumneavoastră, spuse Montilla.

Așa încît singura soluție pentru rezolvarea situației era ca generalul să rămînă în țară ca să împiedice fărîmițarea ei.

– Bine, dacă așa stau lucrurile, spune-i lui Carmona să mai vină o dată și o să-l convingem să se răzvrătească, răspunse generalul, cu un sarcasm care îi era caracteristic. O să fie o luptă mai puțin sîngeroasă decît războiul civil pe care cartagenezii vor să-l provoace cu impertinența lor.

Înainte de a se despărți de Montilla își recăpătase însă calmul și îl rugă să aducă la Turbaco personalitățile marcante din rîndurile susținătorilor săi ca să soluționeze divergențele. Încă îi mai aștepta cînd generalul Carreño îi aduse vestea că Joaquín Mosquera își preluase funcția prezidențială. El se bătu cu palma peste frunte.

– P... mă-sii de treabă! Nu cred nici dacă-l văd cu ochii mei.

Generalul Montilla veni să-i confirme știrea în aceeași după-amiază, pe o ploaie torențială, cu vijelie care smulse copaci din rădăcină, distruse jumătate din sat, făcu praf țarcul vitelor și duse o dată cu puhoiul de apă animalele înecate. Dar avu și efectul de a amortiza șocul veștii proaste. Membrii escortei oficiale, care se plictiseau de moarte din cauza zilelor întregi în care nu se întîmpla nimic, acționară pentru ca dezastrul să nu ia proporții mai mari. Montilla își aruncă pe el o manta de ploaie și conduse operațiunile de salvare. Generalul rămase așezat într-un balansoar în fața ferestrei, învelit cu o pătură, cu

privirea meditativă și respirația domoală, contemplînd puhoiul de noroi ce lua cu sine rămășițele din urma dezastrului. Acele capricii ale vremii din zona caraibiană îi erau cunoscute din copilărie. Totuși, în timp ce militarii se grăbeau să restabilească ordinea în casă, el îi spuse lui José Palacios că nu-și amintea să mai fi văzut vreodată așa ceva. Cînd, în cele din urmă, lucrurile se liniștiră din nou, Montilla intră în salon șiroind de apă și plin de noroi pînă la genunchi. Generalul rămînea la ideea lui, imperturbabil.

– Ei, bine, Montilla, îi spuse el, Mosquera e acum președinte, și Cartagena tot nu-l recunoaște.

Dar nici Montilla nu se lăsa impresionat de vijelie.

– Dacă Excelența voastră s-ar afla la Cartagena, ar fi mult mai ușor, replică el.

– Ar exista riscul ca venirea mea să fie interpretată ca o imixtiune, și nu vreau să fiu eu în centrul atenției, spuse el. Mai mult: n-am să mă clintesc de-aici cîtă vreme problema nu e rezolvată.

În seara aceea îi scrise generalului Mosquera o scrisoare de curtoazie. „Tocmai am aflat, nu fără surpriză, că ați acceptat să preluați funcția de președinte al statului, fapt pe care îl socotesc îmbucurător atît pentru țară, cît și pentru mine“, îi scria el. „Dar îmi pare rău și îmi va părea întotdeauna rău pentru dumneavoastră“. Și încheie scrisoarea cu un post-scriptum abil: „Nu am plecat pentru că nu mi-a sosit pașaportul, dar voi pleca negreșit, de îndată ce îl voi primi“.

Duminică veni la Turbaco și se alătură suitei generalul Daniel Florence O'Leary, membru proeminent al Legiunii Britanice, care fusese mult timp aghiotantul și secretarul bilingv al generalului. Montilla veni împreună cu el de la Cartagena, mai bine dispus ca oricînd, și amîndoi petrecură o după-amiază plăcută cu generalul, la umbra portocalilor. După o discuție îndelungată cu O'Leary despre activitatea lui militară, generalul aruncă undița, ca întotdeauna:

– Ce mai zice lumea pe-acolo?

– Că nu e adevărat că plecați, răspunse O'Leary.

– Aha, făcu generalul. Dar de ce?

– Pentru că Manuelita rămîne pe loc.

Generalul îi replică cu o sinceritate dezarmantă:

– Dar ea întotdeauna a rămas pe loc!

O'Leary, prieten apropiat al Manuelei Sáenz, știa că generalul avea dreptate. Căci era adevărat că ea rămînea întotdeauna acasă, dar nu pentru că așa ar fi dorit, ci pentru că generalul o lăsa sub un pretext oarecare, într-un efort temerar de a scăpa de obligația unor amoruri formale. „N-am să mă mai îndrăgostesc niciodată“, i-a mărturisit el odată, cînd a venit vorba, lui José Palacios, singura ființă omenească față de care și-a permis vreodată asemenea destăinuiri. „E ca și cum ai avea două suflete în același timp.“ Manuela s-a impus cu o fermitate de neclintit și fără ca propria demnitate să fie pentru ea un obstacol, dar cu cît încerca mai mult să-l subjuge, cu atît părea generalul mai dornic să se elibereze de lanțurile ei. A fost o iubire cu veșnice escapade. După primele două săptămîni de orgie de la Quito, el a trebuit să plece la Guayaquil ca să se întîlnească cu generalul José de San Martín, eliberatorul estuarului Río de la Plata, iar ea a rămas acasă, întrebîndu-se ce fel de amant era acela care pleca în timpul cinei, lăsînd în urma lui masa pusă. El îi promisese că îi va scrie în fiecare zi, de peste tot, ca să jure, cu inima zdrobită, că o iubea mai mult decît iubise vreodată pe cineva pe lumea aceasta. I-a scris, într-adevăr, uneori cu mîna lui, dar nu i-a trimis scrisorile. Între timp se consola cu o idilă multiplă cu cele cinci femei, inseparabile una de alta, ale

familiei Garaycoa, fără ca el însuși să știe bine vreodată pe care anume ar fi ales-o dintre bunica de cincizeci și șase de ani, fiica de treizeci și opt și cele trei nepoate în floarea vîrstei. Odată încheiată misiunea din Guayaquil, a fugit de toate, promițîndu-le iubire eternă și înapoiere grabnică, și a revenit la Quito ca să se cufunde în nisipurile mișcătoare ale Manuelei Sáenz.

La începutul anului următor a plecat din nou, fără ea, ca să încheie lupta de eliberare a Perului, ultimul efort prin care avea să-și îndeplinească visul. Manuela a așteptat patru luni, dar s-a îmbarcat cu destinația Lima de îndată ce au început să-i sosească scrisori nu numai scrise – cum se întîmpla adeseori –, ci și gîndite, și simțite de Juan José Santana, secretarul particular al generalului. L-a găsit în casa de odihnă din La Magdalena, învestit de congres cu puteri dictatoriale și asediat de femeile frumoase și impertinente de la noua curte republicană. Într-atît de mare era dezordinea din locuința prezidențială, încît un colonel dintr-o unitate de lăncieri se mutase de acolo în miez de noapte pentru că nu-l lăsau să doarmă caznele amoroase de prin iatacuri. Dar Manuela se afla atunci pe un teren pe care îl știa prea bine. Se născuse la Quito, fiind copilul din flori al unei bogate moșierese creole cu un bărbat căsătorit, iar la optsprezece ani a sărit pe fereastra mănăstirii unde învăța, fugind cu un ofițer din armata regală. Cu toate acestea, după doi ani s-a căsătorit la Lima, împodobită cu lămîiță ca o fecioară, cu doctorul James Thorne, un om binevoitor care avea de două ori vîrsta ei. Așa încît, revenită în Peru pe urmele iubirii vieții ei, nu a trebuit să o învețe nimeni să-și instaleze tabăra drept în mijlocul scandalului.

O'Leary a fost cel mai bun aghiotant al lui în aceste războaie ale inimii. Manuela nu a rămas pironită locului în La Magdalena, ci intra în casă cînd dorea, pe ușa din față și cu onoruri militare. Era isteață, neîmblînzită, de un farmec irezistibil și avea simțul puterii și o strașnică tenacitate. Vorbea bine engleza, grație soțului ei, și o franceză rudimentară, dar inteligibilă și cînta la clavecin în stilul pedant al călugărițelor. Scrisul ei era încîlcit, cu o sintaxă de nepătruns, și murea de rîs de ceea ce ea însăși numea „ororile" ei ortografice. Generalul a numit-o administratoarea arhivelor sale ca s-o aibă aproape, ceea ce le-a ușurat întîlnirile amoroase la orice oră și în orice loc, în larma sălbăticiunilor din pădurile Amazonului pe care Manuela le îmblînzea cu farmecele ei.

Cînd însă generalul a pornit să cucerească ținuturile greu de străbătut din Peru, care se mai aflau încă sub stăpînirea spaniolilor, Manuela nu a reușit să-l convingă s-o ia pe lîngă statul său major. A mers după el, fără îngăduința sa, cu cuferele ei de primă doamnă, lăzile cu arhive și suita de sclave, în ariergarda trupelor columbiene care o adorau pentru limbajul ei deocheat, de cazarmă. A călătorit cale de trei sute de leghe călare pe o catîrcă pe povîrnișurile ametitoare ale Anzilor și în patru luni nu a izbutit să fie alături de general decît două nopți, într-una din ele pentru că a reușit să-l sperie amenințîndu-l cu sinuciderea. A trecut un timp pînă să descopere că, în timp ce ea nu putea să ajungă pînă la el, generalul se deconecta cu alte amoruri trecătoare, care i se iveau în drum. Printre ele idila cu Manuelita Madroño, o metisă necioplită de optsprezece ani, care îi sfîșie nopțile de insomnie.

De la întoarcerea ei la Quito, Manuela se hotărîse să-și lase soțul, pe care îl descria ca pe un englez insipid care făcea amor fără plăcere, conversa fără grație, mergea tacticos,

saluta cu plecăciuni, se așeza și se ridica în picioare cu grijă și nu rîdea nici măcar de propriile glume. Dar generalul a convins-o să-și păstreze cu orice preț privilegiile pe care i le conferea starea ei civilă, iar ea s-a supus calculelor lui.

La o lună după victoria de la Ayacucho, stăpîn de-acum al unei jumătăți a lumii, generalul a plecat în Alto Perù, care avea să se transforme mai tîrziu în Republica Bolivia. Nu numai că s-a dus fără Manuela, dar înainte de a pleca i-a înfățișat ca pe o problemă de stat necesitatea unei despărțiri definitive. „Văd că nimic nu ne poate uni sub semnul cinstei și al onoarei", i-a scris el. „Pe viitor vei fi singură, deși alături de soțul tău, iar eu voi fi singur în mijlocul mulțimii. Gloria de a ne fi înfrînat va fi singura noastră consolare." Nu trecuseră trei luni cînd a primit o scrisoare prin care Manuela îl amenința că pleacă la Londra cu bărbatul ei. Vestea l-a surprins în patul Franciscăi Zubiaga de Gamarra, o femeie vitează și bătăioasă, soția unui mareșal care mai apoi avea să devină președintele republicii. Generalul nu mai așteptă a doua tentativă amoroasă din noaptea aceea, ci se grăbi să-i dea Manuelei un răspuns neîntîrziat, care suna mai curînd a ordin de luptă: „Spune adevărul și nu pleca nicăieri". Și sublinie cu mîna lui propoziția finală: „*Te iubesc statornic*". Ea s-a conformat încîntată.

Visul generalului a început să se năruie în aceeași zi în care a ajuns la apogeu. Abia întemeiase Bolivia și încheiase reorganizarea instituțională în Peru, că a trebuit să se întoarcă în mare grabă la Santa Fe, alarmat de primele tentative separatiste ale generalului Páez în Venezuela și de intrigile politice ale lui Santander în Noua Granadă. De astă dată i-a luat mai mult timp Manuelei să-l convingă să o lase să-l însoțească, dar cînd, în cele din urmă, a fost de acord, parcă ar fi plecat țiganii cu cortul, cu cuferele ei de călătorie așezate pe spinările a douăsprezece catîrce, cu nelipsitele ei sclave, plus unsprezece pisici, șase cîini, trei maimuțe ce stăpîneau arta de a executa figuri obscene pentru reprezentațiile de la palat, un urs dresat să bage ața în ac și nouă colivii cu papagali și *guacamayas*[1] care îl înjurau pe Santander în trei limbi.

În noaptea blestemată de 25 septembrie abia a ajuns la Santa Fe la timp ca să salveze puțina viață care îi mai rămînea generalului de trăit. Trecuseră cinci ani de cînd se cunoscuseră, dar el era atît de îmbătrînit și de șovăielnic, de parcă ar fi trecut cincizeci, și Manuela avea impresia că se chinuia rătăcind prin cețurile singurătății. El avea să revină în sud la scurt timp după aceea ca să țină în frîu ambițiile colonialiste ale Perului față de Quito și Guayaquil, dar orice efort era deja inutil. Manuela a rămas atunci la Santa Fe, nedorind cîtuși de puțin să meargă pe urmele lui, căci știa că eternul ei fugar nu mai avea de-acum nici măcar unde să evadeze.

O'Leary a notat în memoriile sale că generalul nu fusese niciodată atît de spontan în evocarea amorurilor lui furtive ca în după-amiaza aceea de duminică, la Turbaco. Montilla crezu și afirmă după ani de zile, într-o scrisoare particulară, că era un semn clar de bătrînețe. Incitat de buna sa dispoziție și de entuziasmul său dătător de încredere, Montilla nu rezistă tentației de a-i lansa generalului o provocare cordială.

– Numai Manuela rămînea acasă? îl întrebă el.

– Toate rămîneau, răspunse generalul serios. Dar Manuela mai mult ca toate celelalte.

Montilla îi făcu cu ochiul lui O'Leary și spuse:

– Mărturisiți-ne, domnule general: cîte au fost?

---

[1] Specie de papagali din America Latină, avînd coada foarte lungă și penajul colorat în roșu, albastru și galben.

Generalul se eschivă.

– Mult mai puține decît crezi dumneata, replică el.

Noaptea, în timp ce își făcea baia caldă, José Palacios vru să-i risipească îndoielile.

– După socotelile mele sînt treizeci și cinci, spuse el. Fără să punem la socoteală și puicuțele de cîte o noapte, bineînțeles.

Cifra se potrivea cu calculele generalului, dar el nu dorise să le-o spună musafirilor, în timpul vizitei.

– O'Leary e un mare om, un mare militar și un prieten credincios, dar notează tot ce se întîmplă, explică el. Și nu e nimic mai periculos decît memoria scrisă.

În ziua următoare, după o lungă discuție între patru ochi cu O'Leary, care îi vorbise despre situația de la graniță, îi ceru acestuia să meargă la Cartagena cu însărcinarea oficială de a-l pune la curent cu plecările navelor spre Europa, cu toate că adevărata lui misiune era aceea de a-l informa în detaliu despre chestiunile de culise ale politicii locale. O'Leary abia avu timp să ajungă. Sîmbătă, 12 iunie, congresul din Cartagena adoptă noua constituție și îi recunoscu pe demnitarii aleși. Montilla îi trimise generalului, împreună cu această veste, un mesaj ce nu putea fi trecut cu vederea: „Vă așteptăm".

Continua să aștepte și în momentul cînd îl făcu să sară din pat zvonul că generalul murise. Porni spre Turbaco în galop, neavînd timp să aștepte confirmarea veștii, și acolo îl găsi pe general într-o stare mai bună ca oricînd, dejunînd cu contele francez de Raigecourt, care venise să-l invite să plece împreună în Europa cu un pachebot englez ce sosea la Cartagena în săptămîna următoare. Era încununarea unei zile bune. Generalul își propusese să-și înfrunte boala cu ajutorul forței interioare și nimeni nu putea spune că nu izbutise. Se sculase devreme, trecuse pe la țarcurile cu vite la ora mulsului, vizitase tabăra grenadirilor, se interesase de condițiile lor de viață, discutînd chiar cu ei și dădu ordine ferme ca acestea să fie îmbunătățite. La întoarcere se opri la un birt din piață, bău cafea și își luă ceașca cu el ca să evite umilința de a afla că au spart-o în urma lui. Tocmai se îndrepta spre casă, cînd fu atacat prin surprindere, la un colț de stradă, de copiii care ieșeau de la școală cîntînd și bătînd din palme în același timp:

– *Trăiască Eliberatorul! Trăiască Eliberatorul!*

Buimăcit, nu ar fi știut ce să facă dacă nu l-ar fi lăsat chiar copiii să-și continue drumul.

Acasă îl găsi pe contele de Raigecourt, care sosise fără să se anunțe, însoțit de femeia cea mai frumoasă, cea mai elegantă și cea mai semeață pe care o văzuse în viața lui. Era îmbrăcată în costum de călărie, deși în realitate veniseră cu o caleașcă trasă de un asin. În legătură cu identitatea ei nu-i dezvălui decît faptul că se numea Camille și că era originară din Martinica. Contele nu adăugă nimic, cu toate că în cursul acelei zile avea să devină evident că o iubea nebunește.

Simpla prezență a lui Camille îl făcu pe general să-și recapete entuziasmul de altădată și el porunci să se pregătească în mare grabă un dejun de gală. Deși contele vorbea corect spaniola, discuția continuă în franceză, care era limba lui Camille. Cînd ea mărturisi că se născuse la Trois-Ilets, generalul făcu un gest de entuziasm și în ochii lui cu priviri stinse se ivi deodată o scînteie.

– A, spuse el. Unde s-a născut Josefina.

Ea rîse.

– Vă rog, Excelență, mă așteptam la o remarcă mai inteligentă din partea dumneavoastră.

El se arătă jignit și se apără cu o evocare lirică a moșiei *La Pagerie*, unde era casa natală a lui Marie Josèphe, împărăteasa Franței, ce se anunța de la o distanță de mai multe

leghe prin imensele plantații de trestie de zahăr, prin zarva păsărilor și mirosul înțepător al alambicurilor. Ea se mira că generalul cunoștea locurile atît de bine.

– Adevărul e că n-am fost niciodată acolo și nici în vreun alt loc din Martinica, recunoscu el.

– *Et alors?*[1] întrebă ea.

– M-am pregătit ani de zile, răspunse generalul, pentru că știam că într-o zi voi avea nevoie să știu toate astea ca să fiu pe placul celei mai frumoase femei din acele insule.

Vorbea întruna, cu vocea spartă, dar elocventă, îmbrăcat cu niște pantaloni de bumbac imprimați și un veston din atlaz și încălțat cu pantofii roșii de casă. Ei îi atrase atenția adierea de apă de colonie ce plutea în sufragerie. Generalul mărturisi că era o slăbiciune a lui atît de mare, încît dușmanii îl acuzau că ar fi cheltuit opt mii de pesos din fondurile publice pe apă de colonie. Era la fel de palid cum fusese cu o zi înainte, dar starea gravă în care se afla nu se vedea decît din puținătatea trupului său.

Numai între bărbați, generalul era în stare să-și dea drumul la gură ca ultimul borfaș, dar era de ajuns prezența unei femei pentru ca manierele și limbajul său să devină rafinate pînă la pedanterie. El însuși destupă, gustă și servi un vin fin de Burgundia, pe care contele îl defini fără pudoare ca pe o mîngîiere catifelată. Tocmai erau la cafea cînd căpitanul Iturbide îi spuse ceva la ureche. El îl ascultă cu o expresie gravă, apoi se lăsă pe spătarul scaunului, rîzînd cu poftă.

– Ascultați aici, vă rog, spuse el, avem o delegație de la Cartagena venită pentru înmormîntarea mea!

[1] „Ei, și?...“ (în franceză în original).

Porunci să fie lăsați să intre. Lui Montilla și însoțitorilor lui nu le rămase altceva de făcut decît să intre în joc. Aghiotanții chemară niște cimpoieri din San Jacinto care dădeau tîrcoale pe acolo din seara trecută, iar un grup de bătrîni, bărbați și femei, dansară *cumbia* în cinstea oaspeților. Camille rămase surprinsă de eleganța acelui dans popular de origine africană și dori să-l învețe. Generalul avea o reputație de mare dansator și unii dintre comeseni își amintiră că în ultima lui vizită dansase *cumbia* ca un adevărat maestru. Dar cînd îl invită Camille, el refuză onoarea care i se făcea.

– Trei ani înseamnă mult, spuse el zîmbitor.

Ea dansă singură după ce i se dădură două-trei indicații. Deodată, cînd muzicanții făcură o pauză, se auziră ovații și un șir de explozii zguduitoare și detunături de arme de foc. Camille se sperie.

Contele exclamă serios:

– Ei, drăcie! E revoluție!

– Nici nu vă puteți imagina ce nevoie am avea de așa ceva, spuse generalul rîzînd. Din păcate, nu e decît o luptă de cocoși.

Aproape pe negîndite își termină cafeaua și, făcînd un gest circular cu mîna, invită pe toată lumea la arena pentru luptele de cocoși.

– Vino cu mine, Montilla, ca să vezi ce mort sînt! spuse el.

Așa încît, la orele două după-amiază, se duse la arenă însoțit de un numeros grup avîndu-l în frunte pe contele de Raigecourt. Dar într-o adunare numai de bărbați cum era aceea, nimeni nu îi dădu atenție, ci toți își fixară privirile asupra lui Camille. Nimănui nu-i venea să creadă că femeia aceea uluitor de frumoasă nu era una dintre multele lui amante, mai ales într-un asemenea loc, în care accesul femeilor era interzis. Și cu atît mai puțin cînd se spuse că era

venită cu contele, căci era știut că generalul le punea pe amantele lui secrete să se afișeze în compania altor bărbați ca să ascundă adevărul.

Cea de-a doua luptă fu teribil de dură. Un cocoș roșu îi scoase ochii adversarului din cîteva împunsături sigure de pinten. Dar cocoșul orb nu se dădu învins. Se înverșună împotriva celuilalt pînă izbuti să-i smulgă căpățîna, pe care i-o mîncă, ciugulindu-i-o.

– Nu mi-am imaginat niciodată un spectacol atît de sîngeros, spuse Camille. Dar îmi place.

Generalul o lămuri că era cu mult mai sîngeros cînd cocoșii erau asmuțiți prin strigăte obscene și se trăgea în aer, dar că publicul se simțea stînjenit în după-amiaza aceea de prezența unei femei, și mai cu seamă a uneia atît de frumoase. O privi cu cochetărie și îi spuse:

– Așa că vina e a dumneavoastră.

Ea zîmbi, amuzată.

– Ba a dumneavoastră, Excelență, pentru că ați condus atîția ani această țară și nu ați dat o lege care să-i oblige pe bărbați să se comporte la fel și cînd sînt de față femei și cînd nu sînt.

El începea să-și piardă cumpătul.

– Vă rog să nu-mi spuneți Excelență, îi replică. Mi-e de-ajuns să fiu un om drept.

În seara aceea, cînd îl lăsă plutind în apele ineficace din scăldătoare, José Palacios îi spuse:

– Femeie mai arătoasă ca asta n-am mai văzut.

Generalul nu deschise ochii.

– E îngrozitoare, răspunse.

Apariția sa la arena de lupte de cocoși era, potrivit părerii curente, un act premeditat prin care să contrazică diversele afirmații referitoare la boala lui, atît de gravă în ultimele zile, încît nimeni nu puse la îndoială zvonul despre moartea sa. Ea își făcu efectul, căci scrisorile trimise de la Cartagena duseră către diverse destinații știrea despre starea lui bună de sănătate, iar susținătorii săi o sărbătoriră prin serbări populare mai degrabă sfidătoare decît vesele.

Generalul reușise să-și păcălească pînă și propriul trup, căci continuă să fie foarte bine dispus și în zilele următoare și chiar își permise să-și reia locul la masa de joc a aghiotanților, care își mai amăgeau plictiseala jucînd partide interminabile. Andrés Ibarra, cel mai tînăr și mai exuberant, care mai avea încă idei romantice despre război, îi scrisese în acele zile unei prietene din Quito: „Mai bine moartea în brațele tale decît această pace fără tine". Jucau zi și noapte, uneori absorbiți de misterul cărților de joc, alteori ciondănindu-se în gura mare, dar întotdeauna sîcîiți de țînțarii care în anotimpul acela cu ploi îi asaltau chiar și în plină zi, în ciuda focurilor de bălegar din grajduri pe care ordonanțele de serviciu le țineau mereu aprinse. El nu mai jucase din noaptea nefericită de la Guaduas, căci incidentul dur pe care îl avusese cu Wilson îi lăsase un gust amar pe care voia să și-l alunge din suflet, dar le asculta din hamac țipetele, destăinuirile, dorul de război în trîndăveala unei păci iluzorii. Într-o seară se învîrti puțin prin casă și nu rezistă tentației de a se opri în galerie. Celor așezați cu fața spre el le făcu semne să tacă și se apropie de Andrés Ibarra pe la spate. Îi puse cîte o mînă pe fiecare umăr, ca ghearele unei păsări de pradă, și-l întrebă:

– Spune-mi un lucru, vere, și dumitale ți se pare că am față de mort?

Ibarra, obișnuit cu stilul lui, nu se întoarse să-l privească.

– Mie nu, domnule general, îi răspunse.

– Atunci ori ești orb, ori minți, spuse el.

– Ori sînt întors cu spatele, continuă Ibarra.

Generalul se interesă de joc, se așează și pînă la urmă jucă. Pentru toți, aceasta a fost ca o revenire la normalitate, nu numai în seara aceea, dar și în cele care urmară. „Pînă ne sosește pașaportul", după cum se exprimă generalul. José Palacios îi repetă totuși că, în ciuda ritualului jocului de cărți, în ciuda bunăvoinței sale, în ciuda propriei persoane, ofițerii din suită erau sătui pînă-n gît de acel du-te-vino spre neant.

Nimeni nu era mai preocupat decît el de soarta ofițerilor săi, de întîmplările lor mărunte de zi cu zi și de perspectivele vieții lor, dar cînd problemele erau iremediabile le rezolva înșelîndu-se pe sine însuși. De la incidentul cu Wilson, apoi în toată călătoria pe fluviu, refuzase din cînd în cînd să se mai gîndească la suferințele lui ca să se ocupe de ei. Comportamentul lui Wilson era de neconceput, și numai un grav sentiment de frustrare putea să-i inspire o reacție atît de dură. „E un militar la fel de bun ca și tatăl lui", spusese generalul cînd îl văzuse luptînd la Junín. „Și mai modest", adăugase el, cînd a refuzat să primească înaintarea în gradul de colonel pe care i-a acordat-o mareșalul Sucre după bătălia de la Tarqui și pe care el l-a obligat să o accepte.

Regimul pe care îl impunea tuturor, atît pe timp de pace, cît și în război, era nu numai acela al unei discipline eroice, dar și acela al unei fidelități care aproape se cerea sprijinită de clarviziune. Erau oameni de război, cu toate că nu și de cazarmă, căci luptaseră atît de mult, încît abia dacă avuseseră timp să-și instaleze tabere. Erau oameni de tot felul, dar nucleul acelora care au dus războiul de independență alături de general era format din floarea aristocrației creole, educată la școlile principilor. Duseseră o viață de luptă, deplasîndu-se dintr-un loc într-altul, departe de casele lor, de nevestele lor, de copiii lor, departe de tot, iar nevoia îi transformase în politicieni și bărbați de stat. Erau cu toții venezueleni, cu excepția lui Iturbide și a aghiotanților europeni, și aproape toți erau rude de sînge sau prin alianță cu generalul: Fernando, José Laurencio, cei doi Ibarra, Briceño Méndez. Legăturile de clasă și de sînge îi identificau și îi uneau.

Unul dintre ei se deosebea de ceilalți: José Laurencio Silva, fiul moașei din satul El Tinaco, din Llanos, și al unui pescar. Ca și tatăl și mama lui, era foarte oacheș, din categoria desconsiderată a mulatrilor, dar generalul îl însurase cu Felicia, o altă nepoată a sa. A avansat în carieră de la recrut voluntar în armata eliberatoare, la șaisprezece ani, pînă la generalisim, la cincizeci și opt, alegîndu-se cu peste cincisprezece răni grave și multe altele mai ușoare, provocate de diverse arme, în cincizeci și două de acțiuni de luptă din toate campaniile războiului de independență. Singura neplăcere pe care i-a adus-o condiția lui de mulatru a fost faptul de a fi respins de o doamnă din aristocrație pe care a invitat-o la dans în timpul unei petreceri de gală. Generalul a cerut atunci să se repete valsul și l-a dansat cu el.

Generalul O'Leary era opusul lui: blond, înalt, cu o înfățișare atrăgătoare, subliniată de uniformele lui dichisite. Sosise în Venezuela la vîrsta de optsprezece ani, ca stegar al unei unități de Husari Roșii și își desfășurase întreaga carieră participînd la aproape toate luptele din războiul de independență. Avusese și el, ca toți ceilalți, ceasul său de dizgrație, pentru că i-a dat dreptate lui Santander în disputa acestuia cu José Antonio Páez, cînd generalul l-a însărcinat să caute o formulă de reconciliere. Generalul nu s-a mai salutat cu el și l-a lăsat paisprezece luni de capul lui, pînă i-a trecut supărarea.

Meritele personale ale fiecăruia dintre ei erau indiscutabile. Partea proastă era că generalul nu a fost niciodată conștient de zidul de autoritate pe care el însuși îl ridica în fața lor, cu atît mai greu de trecut, cu cît el se credea mai accesibil și mai generos. Dar în seara în care José Palacios îl făcu să înțeleagă care era starea lor de spirit, jucă de la egal la egal, pierzînd fără să se mai sinchisească, pînă cînd și ofițerii se lăsară în voia jocului.

Era limpede că nu-i mai măcinau vechile nemulțumiri. Nu le păsa că se simțeau înfrînți chiar și după ce cîștigau un război. Nu le păsa de încetineala cu care generalul le acorda avansările ca să nu apară ca niște privilegii, nu le păsa nici de dezrădăcinarea pe care o implica viața lor de continuă deplasare dintr-un loc într-altul, nici de necazurile amorurilor întîmplătoare. Soldele erau reduse la o treime din cauza crizei fiscale din țară și chiar și așa se primeau cu o întîrziere de trei luni și în bonuri de valoare cu o convertibilitate îndoielnică, pe care ei le vindeau în pierdere speculanților. Nu le păsa însă, după cum nu le păsa dacă generalul pleca trîntind ușa cu o bufnitură care să răsune în lumea întreagă, nici dacă îi lăsa la discreția dușmanilor săi. Nimic din toate acestea: gloria era pentru alții. Ceea ce nu puteau răbda era sentimentul de nesiguranță pe care îl trezise din momentul cînd luase hotărîrea de a se retrage de la putere, sentiment ce devenea din ce în ce mai insuportabil pe măsură ce continua, tot mai anevoios, drumul acela nesfîrșit spre nicăieri.

Generalul se simți atît de mulțumit în seara aceea, încît, în timp ce făcea baie, îi spuse lui José Palacios că nu mai exista nici cea mai mică neînțelegere între el și ofițerii săi. Cu toate acestea, ofițerii rămaseră cu impresia că nu reușiseră să-i trezească generalului un sentiment de recunoștință sau de culpabilitate, ci un început de neîncredere.

Mai ales José Maria Carreño. Din noaptea cînd stătuseră de vorbă în barcă era morocănos și, fără să știe, alimenta zvonul că ar fi în legătură cu separatiștii din Venezuela. Sau, cum se spunea atunci, că devenea un căuzaș. Cu patru ani în urmă, generalul și-l scosese din suflet, ca pe O'Leary, ca pe Montilla, ca pe Briceño Méndez, ca pe Santana, ca pe atîția alții, pentru simpla bănuială că dorea să cîștige popularitate pe socoteala armatei. Ca și atunci, și acum generalul îl punea sub supraveghere, îi adulmeca urmele, pleca urechea la toate calomniile ce se scorneau pentru discreditarea lui, încercînd să întrezărească un licăr cît de mic în întunericul propriilor sale îndoieli.

Într-o noapte, n-a știut niciodată dacă, adormit fiind sau treaz, îl auzi spunînd din camera alăturată că pentru binele patriei erai îndreptățit să recurgi pînă și la trădare. Atunci îl luă de braț, îl duse în curte și-l supuse puterii sale irezistibile și miraculoase de seducție, tutuindu-l, așa cum făcea numai în situații excepționale. Carreño îi mărturisi adevărul. Într-adevăr, era mîhnit pentru că generalul își lăsa opera de izbeliște, fără să-i pese că în urma sa rămîneau cu toții fără nici un căpătîi. Dar planurile lui de trădare erau cinstite. Obosit să tot caute o scînteie de speranță în acea călătorie a orbilor, nemaiputînd să trăiască fără suflet, se hotărîse să fugă în Venezuela ca să se pună în fruntea unei mișcări armate în favoarea unificării.

– Nu-mi trece prin minte altceva mai demn de făcut, încheie el.

– Dar tu ce crezi, că o să fii mai bine tratat în Venezuela? îl întrebă generalul.

Carreño nu îndrăzni să-i răspundă afirmativ.

– În sfîrșit, cel puțin acolo ne e patria, replică el.

– Nu fi prost! spuse generalul. Pentru noi patria e America, și toată este la fel: fără leac.

Nu îl lăsă să mai spună nimic. Îi vorbi îndelung, arătîndu-i cu fiecare cuvînt ceea ce părea să fie lăuntrul inimii sale, cu toate că nici Carreño, nici nimeni altul nu avea să știe vreodată cum era ea în realitate. În cele din urmă, îl bătu ușor pe spate și-l lăsă în beznă.

– Lasă aiurelile, Carreño, îi spuse. S-a dus totul dracului.

Miercuri, 16 iunie, primi vestea că guvernul îi aprobase pensia viageră acordată de congres. Confirmă primirea ei printr-o scrisoare oficială adresată președintelui Mosquera, nu lipsită de ironie, iar după ce o termină de dictat îi spuse lui Fernando, imitînd pluralul de maiestate și stilul pedant și ceremonios al lui José Palacios:

– Sîntem bogați!

Marți, 22, primi pașaportul pentru plecarea din țară și, fluturîndu-l în aer, declară:

– Sîntem liberi!

Două zile mai tîrziu, trezindu-se după o oră de somn chinuit, în hamac, deschise ochii și spuse:

– Sîntem triști.

Atunci se hotărî să plece imediat la Cartagena, profitînd de faptul că era o vreme înnorată și răcoroasă. Singurul ordin expres era ca ofițerii din suită să călătorească în civil și neînarmați. Nu dădu nici o explicație, nici un indiciu care ar fi lăsat să i se ghicească motivele, nu zăbovi să-și ia rămas-bun de la nimeni. Plecară de îndată ce fu pregătită garda personală, lăsînd bagajele pentru mai tîrziu, împreună cu restul alaiului.

În călătoriile sale, generalul obișnuia să se oprească ici și colo ca să se intereseze de problemele oamenilor cu care se întîlnea pe drum. Îi întreba de toate: ce vîrstă aveau copiii lor, de ce boli sufereau, cum le mergeau treburile, ce

gîndeau ei în general. De astă dată nu scoase o vorbă, nu își schimbă ritmul de mers, nu tuși, nu dădu semne de oboseală și toată ziua nu puse în gură nimic altceva decît un pahar de porto. După-amiază, pe la orele patru, se ivi la orizont vechea mănăstire de pe Cerro de la Popa. Era vremea procesiunilor, și de pe drumul mare se vedeau șirurile de pelerini ca niște furnici cărăușe urcînd panta abruptă. Ceva mai tîrziu zăriră în depărtare nelipsitul stol de ulii rotindu-se deasupra pieței publice și a apelor de la abator. Cum dădu cu ochii de zidurile orașului, generalul îi făcu un semn lui José María Carreño. Acesta se apropie și îi dădu ciotul brațului său vînjos de șoimar ca să se sprijine.

– Am o misiune confidențială pentru dumneata, îi spuse generalul în șoaptă. Cum ajungem, caută să afli pe unde umblă Sucre.

La urmă îl bătu prietenește pe spate, cum îi era obiceiul, și încheie:

– Asta rămîne între noi, bineînțeles.

Un alai numeros, avîndu-l în frunte pe Montilla, îi aștepta pe șosea, iar generalul se văzu nevoit să-și continue călătoria pînă la capăt cu trăsura care îi aparținuse guvernatorului spaniol, trasă de o pereche de catîrce sprintene. Cu toate că soarele începea să coboare pe cer, crengile de mangrove parcă fierbeau din cauza zăpușelii în smîrcurile amorțite ce înconjurau orașul, a căror duhoare era mai greu de suportat decît a apelor golfului, care de un secol emanau un iz de putreziciune de la sîngele și resturile provenite de la abator. Cînd intrară pe poarta Semilunii, un stol de vulturi speriați se zburătăci din piață în înaltul cerului. Mai stăruiau încă urme de panică din cauza unui cîine turbat care mușcase în dimineața aceea mai multe persoane de vîrste diferite, printre care o femeie albă din Castilia care nu-și văzuse de drum. Îi mușcase și pe niște copii din cartierul sclavilor, dar chiar aceștia reușiseră să-l omoare aruncînd cu pietre în el. Leșul era agățat de un copac, lîngă poarta școlii. Generalul Montilla dădu ordin să fie ars, nu numai din motive sanitare, dar și ca să-i potolească pe sclavii care s-ar fi apucat să alunge farmecele cu descîntece africane.

Populația din zona fortificată, convocată printr-un ordin urgent, ieșise în stradă. În iunie, în preajma solstițiului de vară, amurgurile întîrziate deveneau mai diafane, în balcoane vedeai ghirlande de flori și femei îmbrăcate în rochii decoltate, viu colorate, ca fetele din mahalalele Madridului, iar clopotele catedralei, muzica de fanfară și bubuitul salvelor de artilerie se auzeau pînă la mare, dar nu reușeau cîtuși de puțin să acopere mizeria pe care doreau să o ascundă. În vreme ce saluta cu pălăria din trăsura hodorogită, generalul nu putea să nu se vadă pe sine însuși într-o lumină jalnică, dacă ar compara acea primire modestă cu intrarea sa triumfală în Caracas din august 1813, încununat cu lauri, într-o caleașcă trasă de cele mai frumoase șase fete din oraș, prin mijlocul unei mulțimi cu ochii scăldați în lacrimi ce în ziua aceea îi dădu numele glorios cu care avea să rămînă veșnic în memoria lumii: *El Libertador*. Caracasul era încă o localitate îndepărtată a provinciei coloniale, urîtă, tristă, săracă, dar după-amiezile pe Ávila umpleau sufletul de o nostalgie sfîșietoare.

Cea de atunci și cea de acum parcă nu erau două amintiri ale aceleiași vieți. Căci nobila și eroica cetate Cartagena de Indias, de mai multe ori capitală a viceregatului și adeseori slăvită ca una dintre cele mai frumoase din lume, nu mai era nici umbra a ceea ce fusese. Suferise nouă asedii, pe uscat și pe mare, și fusese prădată de cîteva ori de corsari și de generali. Cu toate acestea, nimic nu o distrusese atîta cît luptele pentru independență, apoi

războaiele dintre facțiuni. Familiile înstărite din vremurile de aur fugiseră din oraș. Foștii sclavi rămăseseră de izbeliște, într-o libertate fără rost, iar din palatele marchizilor, ocupate acum de sărăcime, ieșeau pe străzile pline de mormane de gunoaie niște șobolani mari cît pisicile. Centura de fortificații invincibile pe care don Felipe al II-lea dorise să le cerceteze cu aparatele sale de vedere la distanță din foișoarele Escorialului abia dacă mai putea fi imaginată pe cîmpurile invadate de bălării. Comerțul, care atinsese o maximă înflorire în al XVII-lea, grație traficului cu sclavi, se redusese la cîteva dughene dărăpănate. Era imposibil să asociezi gloria cu miasma canalelor destupate. Generalul îi șopti lui Montilla la ureche:

– Mult ne-a mai costat nenorocita asta de independență!

Montilla convocă în seara aceea notabilitățile orașului în casa lui boierească din Strada Comerțului, unde dusese o viață de mizerie marchizul de Valdehoyos, dar prosperase soția lui, marchiza, din contrabanda cu făină și comerțul cu sclavi. În casele cele mai răsărite se aprinseseră lumini ca în Duminica Floriilor, dar generalul nu își făcea iluzii, căci știa că în zona caraibiană orice eveniment, de orice fel, pînă și moartea unui om de vază, putea să devină motiv de bairam public. Era, într-adevăr, o falsă petrecere. De cîteva zile circulau niște manifeste pline de infamii, iar partidul advers își incitase cetele de susținători să arunce cu pietre în ferestre și să se ciomăgească cu polițiștii.

– Slavă Domnului că nu ne-a mai rămas nici un geam bun de spart! spuse Montilla cu obișnuitul său umor, dîndu-și seama că furia mulțimii era îndreptată mai mult împotriva lui decît împotriva generalului. Întări rîndurile grenadirilor din gardă cu trupe locale, încercui zona și interzise tuturor să-l informeze pe general despre starea de război ce se instalase în stradă.

Contele de Raigecourt trecu în seara aceea să-i spună generalului că pachebotul englez se zărea la orizont din castelele din Boca Chica, dar că el nu pleca. Motivul mărturisit era că nu dorea să împartă imensitatea oceanului cu un grup de femei ce călătoreau claie peste grămadă în singura cabină care exista. Dar adevărul era că, în ciuda dejunului monden de la Turbaco, în ciuda aventurii de la arena de lupte de cocoși, în ciuda a tot ceea ce făcuse generalul ca să biruie necazurile bolii, contele își dădea seama că starea sa nu îi permitea să pornească în călătorie. Se gîndea că sufletește era, poate, în stare să suporte călătoria, dar trupește nu, și refuza să-i facă morții un hatîr. Dar nici aceste motive, nici multe altele nu îl făcură pe general în seara aceea să renunțe la hotărîrea pe care o luase.

Montilla nu se dădu bătut. Își expedie devreme oaspeții pentru ca bolnavul să se poată odihni, dar pe el îl mai reținu un timp în balconul interior în vreme ce o adolescentă plăpîndă, îmbrăcată în tunică de muselină aproape invizibilă, le cîntă la harpă șapte romanțe de amor. Erau atît de frumoase, și executate cu atîta duioșie, încît cei doi militari nu putură să rostească un cuvînt pînă ce briza mării nu luă cu sine și ultimele frînturi ale muzicii. Generalul rămase în balansoar amețit de somn, plutind pe undele muzicii de harpă, dar deodată se cutremură de un fior lăuntric și cîntă cu glas abia șoptit, dar limpede și melodios, textul întreg al ultimei bucăți. La sfîrșit se întoarse către cîntăreață, murmurîndu-i un cuvînt de recunoștință spus din tot sufletul, dar în fața ochilor nu văzu altceva decît instrumentul părăsit și o cunună de lauri ofiliți. Atunci își aduse aminte.

– Este la Honda un bărbat întemnițat pentru crimă îndreptățită, spuse el.

Montilla rîse înainte de a-și auzi propriile cuvinte spuse pe ton de bîrfă:

– De ce culoare îi sînt coarnele?

Generalul se făcu că nu îl aude și îi înfățișă cazul în toate amănuntele, cu excepția incidentului cu Miranda Lyndsay în Jamaica, în care fusese personal implicat. Montilla avea soluția simplă a problemei.

– Trebuie să ceară să fie transferat aici din motive de sănătate, spuse el. Odată ajuns aici, ne ocupăm de grațierea lui.

– Se poate? întrebă generalul.

– Nu se poate, răspunse Montilla, dar se face.

Generalul închise ochii, fără să audă lătratul asurzitor al cîinilor stîrniți fără veste, și Montilla crezu că ațipise din nou. După ce reflectă adînc, deschise iar ochii și expedie toată afacerea.

– De acord, spuse. Dar eu nu știu nimic.

Abia după aceea auzi lătratul ce se propaga în unde concentrice dinspre zona fortificată spre mlaștinile cele mai îndepărtate, unde existau cîini dresați să nu latre ca să nu-și dea stăpînii de gol. Generalul Montilla îi spuse că erau otrăviți cîinii vagabonzi ca să se împiedice răspîndirea turbării. Nu reușiseră să-i prindă decît pe doi dintre copiii mușcați în cartierul sclavilor. Pe ceilalți îi ascunseseră, ca de obicei, părinții, ca să moară sub oblăduirea zeilor la care se închinau, ori îi duceau în ascunzișurile din zonele sălbatice și mlăștinoase din Marialabaja, unde nu ajungea brațul guvernului, și încercau să-i salveze prin tot felul de meșteșuguri necurate.

Generalul nu încercase niciodată să suprime acele rituri fataliste, dar otrăvirea cîinilor i se părea nedemnă de condiția umană. Îi iubea la fel de mult cum îndrăgea caii și florile. Cînd s-a îmbarcat pentru prima oară spre Europa, și-a luat cu el o pereche de cățelandri pînă la Veracruz. Avea mai mult de zece cînd a trecut Anzii din Llanos, din Venezuela, în fruntea a patru sute de oameni de la șes, în picioarele goale, ca să elibereze Noua Granadă și să întemeieze republica Columbia. I-a purtat întotdeauna după el, pe timp de război. Nevado, cel mai vestit, care fusese alături de el din primele campanii și biruise singur o întreagă ceată de duli feroci ai armatei spaniole, a fost răpus de o lovitură de lance în prima luptă de la Carabobo. La Lima, Manuela Sáenz a avut mai mulți cîini decît își putea permite, pe lîngă mulțimea de animale de tot felul pe care le ținea la ferma din La Magdalena. Cineva îi spusese generalului că, dacă murea un cîine, trebuie să-l înlocuiască imediat cu altul la fel și cu nume identic, ca să aibă impresia că era același. El nu era de acord. Întotdeauna i-a dorit diferiți unul de altul, ca să și-l amintească pe fiecare cu propria identitate, cu jindul din privire și gîfîitul neliniștit, și pentru ca moartea fiecăruia să îl doară. În noaptea nefericită de 25 septembrie, printre victimele asaltului s-au numărat cei doi copoi măcelăriți de complotiști. Acum, în ultima călătorie, îi avea cu sine pe ultimii doi care îi mai rămăseseră, pe lîngă viteazul uitat de Dumnezeu pe care îl culeseseră din apă. Vestea pe care i-o dădu Montilla, că numai în prima zi fuseseră otrăviți peste cincizeci de cîini, îi alungă buna dispoziție cu care rămăsese după cîntul sentimental de harpă.

Lui Montilla îi păru cu adevărat rău și-i făgădui că nu vor mai exista cîini morți pe stradă. Promisiunea îl liniști nu pentru că ar fi crezut că avea să fie dusă la îndeplinire, ci pentru că bunele intenții ale generalilor lui erau o consolare. La aceasta se adăuga splendoarea nopții. Din curtea iluminată se înălța o boare de parfum de iasomie și aerul

părea de diamant, iar pe cer erau mai multe stele ca oricînd. „Ca în Andaluzia în aprilie“, spusese el cîndva, amintindu-și cuvintele lui Columb. Un vînt potrivnic duse cu sine zgomotele și mirosurile și nu mai rămase în urma lui decît tumultul valurilor zdrobindu-se de ziduri.

– Domnule general, spuse Montilla pe ton rugător. Nu plecați.

– Vasul e în port, răspunse el.

– Vor mai fi și altele, insistă Montilla.

– Tot aia e, replică el. Oricare va fi pentru mine ultimul.

Nu cedă nici un pic. După multe rugăminți zadarnice, lui Montilla nu îi rămase altceva de făcut decît să-i dezvăluie secretul pe care își dăduse cuvîntul că avea să-l păstreze pînă în ajunul evenimentelor: generalul Rafael Urdaneta, în fruntea ofițerilor bolivariști, pregătea o lovitură de stat la Santa Fe pentru primele zile ale lui septembrie. Contrar celor așteptate de Montilla, generalul nu păru surprins.

– Nu știam, spuse el, dar era ușor de imaginat.

Montilla îi dezvălui atunci amănuntele complotului militar ce se punea de-acum la cale în toate garnizoanele fidele din țară, în înțelegere cu ofițeri din Venezuela. Generalul reflectă bine.

– N-are sens, spuse. Dacă Urdaneta vrea cu adevărat să pună țara la cale, să se înțeleagă cu Páez și să repete istoria ultimilor cincisprezece ani de la Caracas pînă la Lima. Pe urmă, nu mai sînt decît doi pași pînă în Patagonia.

Înainte de a se retrage la culcare lăsă totuși o ușă întredeschisă.

– Sucre e la curent? întrebă el.

– E împotrivă, răspunse Montilla.

– Din cauza disputei lui cu Urdaneta, desigur, spuse generalul.

– Nu, continuă Montilla, ci pentru că e împotriva a tot ce-l împiedică să plece la Quito.

– Oricum, cu el trebuie să vorbiți, spuse generalul. Cu mine vă pierdeți timpul.

Se părea că era ultimul lui cuvînt. Încît a doua zi, foarte devreme, îi porunci lui José Palacios să încarce bagajele la bord cît timp pachebotul se afla în golf și îl trimise la căpitanul vasului să-l roage să-l ancoreze în după-amiaza aceea în fața fortăreței Santo Domingo, pentru ca s-o poată vedea de pe balconul casei. Erau dispoziții atît de precise, încît, pentru că nu spusese cine avea să plece cu el, ofițerii își închipuiră că nu va lua pe nimeni. Wilson procedă după cum stabilise din ianuarie și își încărcă bagajul fără să ceară sfatul nimănui.

Pînă și cei mai puțin convinși de faptul că pleca se duseră să-și ia rămas-bun cînd văzură cele șase care încărcate trecînd pe străzi și îndreptîndu-se spre cheiul din golf. Contele de Raigecourt, de astă dată însoțit de Camille, fu invitatul de onoare la dejun. Ea era, parcă, mai tînără și privirea îi părea mai puțin dură, așa cum era, cu părul prins într-un coc, cu o tunică verde și niște pantofi de casă de aceeași culoare. Generalul își ascunse prin cîteva cuvinte pline de curtoazie neplăcerea de a o vedea.

– Doamna trebuie să fie foarte sigură de frumusețea ei ca să-și închipuie că verdele o avantajează, spuse în spaniolă.

Contele traduse imediat, iar Camille pufni într-un rîs de femeie liberă, fără prejudecăți, care se revărsă în toată casa, împreună cu aroma de lemn-dulce a răsuflării ei.

– Să n-o luăm iar de la capăt, don Simón, spuse ea.

Ceva se schimbase în amîndoi, căci nici unul nu cuteză să reia duelul verbal din timpul primei lor întîlniri de teamă să nu-l jignească pe celălalt. Camille uită de el, zburînd în voie ca un fluture prin mulțimea special educată ca să vorbească

franțuzește în ocazii precum cea de atunci. Generalul se duse să stea de vorbă cu *fray*[1] Sebastián de Sigüenza, un om cumsecade ce se bucura de un binemeritat prestigiu pentru că îl tratase pe Humboldt de variola pe care o contractase în trecerea lui prin oraș, în anul 1800. Dar călugărul era singurul care nu făcea nici un caz de asta. „Domnul a lăsat ca unii să moară de variolă, alții nu, și baronul era printre aceștia din urmă", spunea el. Generalul ceruse să-l cunoască în călătoria sa anterioară, cînd a aflat că vindeca trei sute de boli diferite prin tratamente pe bază de aloe.

Montilla dădu ordin să se pregătească parada militară de rămas-bun cînd José Palacios se întoarse din port cu mesajul oficial că pachebotul avea să fie în fața casei după prînz. Împotriva soarelui de la ora aceea din miez de iunie porunci să se monteze tende în felucile care urmau să-l ducă pe general de la fortăreața Santo Domingo pînă la bordul pachebotului. La orele unsprezece, casa era ticsită de oaspeți și de persoane neinvitate ce se sufocau de căldură. Atunci li se servi o masă copioasă cu tot felul de specialități rare ale bucătăriei autohtone. Camille nu reuși să-și explice cauza agitației ce se stîrni în încăpere pînă cînd auzi foarte aproape de urechea ei vocea spartă care îi spuse:

– *Après vous, madame*.[2]

Generalul o ajută să ia cîte puțin din toate, explicîndu-i numele, rețeta și originea fiecărui fel, apoi își luă el însuși o porție bine asortată, spre uimirea bucătăresei pe care cu o oră în urmă o refuzase cînd ea îi oferise niște mîncăruri mai fine decît acelea expuse pe masă. După aceea, făcîndu-i loc printre grupurile care căutau un loc să se așeze, o conduse pînă în colțul retras, cu uriașe flori ecuatoriale, din balconul interior, și o abordă fără nici o introducere.

– Va fi o adevărată încîntare să ne întîlnim la Kingston, îi spuse.

– Nimic nu mi-ar face mai multă plăcere, spuse ea deloc surprinsă. Ador Munții Albaștri.

– Singură?

– Cu oricine aș fi, întotdeauna mă voi simți singură, răspunse ea. Și adăugă strengărește: Excelență.

El zîmbi.

– Vă voi căuta cu ajutorul lui Hyslop, spuse el.

Asta a fost tot. O conduse înapoi traversînd încăperea pînă în locul unde o găsise, se despărți de ea salutînd-o cu capul ca într-o figură de contradans, își lăsă farfuria neatinsă pe consola din fața unei ferestre și reveni la locul său. Nimeni nu știu cînd a luat hotărîrea de a rămîne, nici de ce a luat-o. Torturat de politicieni, tocmai vorbea despre conflictele locale cînd se întoarse brusc spre Raigecourt și, fără nici o legătură cu discuția, spuse ca să fie auzit de toată lumea:

– Aveți dreptate, domnule conte. Ce să mă fac cu atîtea femei în starea jalnică în care mă aflu?

– Așa e, domnule general, răspunse contele cu un oftat. Și se grăbi să adauge: În schimb, săptămîna viitoare sosește vasul *Shannon*, o fregată engleză care are nu numai o cabină bună, ci și un medic excelent.

– Asta-i mai rău ca o sută de femei, spuse generalul.

În tot cazul, explicația nu fu decît un pretext, căci unul dintre ofițeri era dispus să-i cedeze propria cabină pînă în Jamaica. Numai José Palacios lămuri motivul exact prin aforismul lui infailibil:

– Ce gîndește stăpînul, numai dînsul știe!

[1] Titlu dat călugărilor: „Cuvioșia sa" (sp.).

[2] „După dumneavoastră, doamnă" (în franceză în original).

În plus, nici nu ar fi putut călători, căci pachebotul eșuă în timp ce mergea să-l ia din fața fortăreței Santo Domingo, suferind o avarie gravă.

Așa încît rămase pe loc, cu singura condiție de a nu mai locui în casa lui Montilla. Generalul o socotea cea mai frumoasă din oraș, dar i se părea prea umedă pentru oasele lui, din cauza apropierii de mare, mai ales iarna, cînd se trezea cu cearșafurile ude leoarcă. Ceea ce cerea sănătatea lui era o atmosferă mai puțin aristocratică decît cea din zona fortificată. Montilla luă aceasta ca pe un indiciu că rămînea acolo mult timp și se grăbi să-i facă pe plac.

Pe costișele de pe Cerro de la Popa exista un cartier cu case de odihnă pe care locuitorii înșiși îl incendiaseră în 1815 ca să nu aibă unde să-și instaleze tabăra spaniolii ce se întorceau să recucerească orașul. Sacrificiul nu a folosit la nimic, căci spaniolii au ocupat zona fortificată după o sută șaisprezece zile de asediu, timp în care asediații și-au mîncat pînă și tălpile pantofilor, și mai bine de șase mii de oameni au murit de foame. După cincisprezece ani, valea pîrjolită continua să fie expusă razelor nimicitoare ale soarelui de la orele două după-amiaza. Una dintre puținele case reconstruite era aceea a negustorului englez Judah Kingseller, care în acele zile era plecat într-o călătorie. Casa atrăsese atenția generalului cînd sosise de la Turbaco prin acoperișul ei din lemn de palmier bine întreținut, prin zidurile vesel colorate și pentru că era aproape ascunsă într-un desiș de pomi fructiferi. Generalul Montilla considera că era o casă prea modestă pentru rangul locatarului, dar acesta îi aminti că dormise la fel de bine în patul unei ducese ca și pe jos, într-o cocină de porci, învelit în mantia lui. Așa încît o închirie pentru un timp nedefinit, cu o suprataxă pentru pat și lavoar, pentru cele șase taburete de piele din salon și alambicul artizanal cu

care domnul Kingseller își distila singur alcoolul. Generalul Montilla mai aduse un fotoliu de catifea de la reședința sa și puse să se construiască o baracă cu pereții de paiantă pentru grenadirii din gardă. Casa era răcoroasă la orele cînd soarele devenea neîndurător și în general mai puțin umedă decît cea a marchizului de Valdehoyos, și avea patru dormitoare, fiecare așezat pe cîte o latură, prin care se plimbau iguanele. Insomnia era mai ușor de suportat dimineața în zori, cînd se auzea dintr-o dată pocnetul fructelor de *guanábano* căzînd din copaci de coapte ce erau. După-amiaza, mai cu seamă în perioada ploilor torențiale, se vedeau trecînd convoaiele de săraci ce-și duceau înecații la mănăstire să le facă priveghiul.

De cînd se mută în vale, la Pie de la Popa, generalul nu reveni decît de trei ori în zona fortificată, și numai ca să-i pozeze lui Antonio Meucci, un pictor italian aflat în trecere prin Cartagena. Se simțea atît de slăbit, încît trebuia să pozeze așezat pe terasa interioară a palatului marchizului, printre florile sălbatice, în zarva păsărelelor, dar chiar și așa nu putea să stea nemișcat mai mult de o oră. Portretul îi plăcu, cu toate că era evident că artistul îl privise cu indulgență.

Pictorul granadin José María Espinosa îl pictase la reședința din Santa Fe cu puțin înainte de atentatul din septembrie, și portretul i se păruse atît de diferit de imaginea pe care o avea despre sine însuși, că nu și-a putut stăpîni impulsul de a-și descărca nervii în prezența generalului Santana, secretarul lui de atunci.

– Dumneata știi cu cine seamănă portretul ăsta? îl întrebă. Cu boșorogul ăla de Olaya, cel din La Mesa.

Cînd a aflat Manuela Sáenz, s-a arătat indignată, căci îl cunoștea pe bătrînul din La Mesa.

– Mi se pare mie că nu prea țineți la propria dumneavoastră persoană, i-a spus ea. Olaya mergea pe optzeci de ani ultima oară cînd l-am văzut și nu putea să se țină pe picioare.

Cel mai vechi portret al său era o miniatură anonimă pictată la Madrid pe cînd avea șaisprezece ani. La treizeci și doi i s-a făcut altul în Haiti și amîndouă portretele îi reflectau cu fidelitate vîrsta și originea caraibiană. Avea în ascendența sa o ramură de strămoși cu sînge african, printr-un stră-străbunic care avusese un copil cu o sclavă, și faptul era atît de vizibil în trăsăturile sale, încît aristocrații din Lima îl numeau „Mulatrul". Dar pe măsură ce se încununa de glorie, pictorii începeau să-l idealizeze, purificîndu-i sîngele, adăugîndu-i o aură legendară, pînă cînd l-au fixat în istorie cu imaginea sa oficială cu profil roman, ca în statuile lui. În schimb, portretul pictat de Espinosa nu semăna cu nimeni altul decît cu el însuși la patruzeci și cinci de ani, deja măcinat de boala pe care s-a încăpățînat să și-o ascundă, chiar și sieși, pînă în ajunul morții.

Într-o noapte cu ploaie, cînd se trezi dintr-un somn chinuit în casa de la Pie de la Popa, generalul văzu o făptură de o frumusețe divină șezînd într-un colț al dormitorului, purtînd tunica din pînză aspră de cînepă a unei congregații laice și părul împodobit cu o cunună de licurici strălucitori. În perioada colonială, călătorii europeni erau surprinși să-i vadă pe indigeni luminîndu-și drumul cu o sticluță plină cu licurici. Aceștia ajunseseră la modă mai tîrziu, în perioada republicană, cînd femeile îi purtau pe cap în cununițe aprinse, în chip de diademe de lumină, pe frunte, în chip de broșe fosforescente, pe piept. Fata care intră în noaptea aceea în iatac îi avea cusuți pe o panglică ce-i lumina chipul de o strălucire spectrală. Era gingașă și misterioasă, avea, la cei douăzeci de ani ai săi, părul încărunțit, și el descoperi imediat în ea licărul acelei virtuți pe care o prețuia cel mai mult la o femeie: o inteligență vie. Sosise în tabăra grenadirilor oferindu-se pe sine pentru o nimica toată, și ofițerul de serviciu o găsi atît de neasemuit de frumoasă, încît o trimise cu José Palacios în caz că l-ar fi interesat pe general. Acesta o invită să se culce lîngă el, căci nu se simțea în stare să o ducă în brațe pînă la hamac. Ea își scoase panglica, păstră licuricii într-o tulpină de trestie de zahăr pe care o avea la ea, și se întinse alături de el. După ce tăifăsuiră în voie, generalul se încumetă s-o întrebe ce gîndeau oamenii despre el la Cartagena.

– Zic că Excelența voastră sînteți sănătos, dar faceți pe bolnavul ca să fiți compătimit, spuse ea.

El își scoase cămașa de noapte și o rugă pe fată să-l examineze la lumina opaițului. Atunci ei îi fu dat să cunoască, puțin cîte puțin, trupul cel mai jalnic ce se putea imagina: pîntecele scobit, pieptul costeliv, picioarele și brațele numai piele și os și tot corpul acoperit cu o piele spînă și palidă ca de mort, cu un cap care era, parcă, al altuia, din cauza chipului ars de soare.

– Nu-mi mai rămîne decît să mor, spuse el.

Fata continuă, stăruitoare.

– Lumea zice că întotdeauna ați fost așa, dar că acuma vă convine să se știe.

El nu cedă în fața evidenței. Continuă să-și etaleze dovezile categorice ale bolii sale, în timp ce ea se cufunda, din cînd în cînd, într-un somn ușor și, adormită fiind, îi răspundea fără să piardă firul discuției. Toată noaptea nici măcar nu o atinse, fiindu-i de ajuns să o simtă alături, radiind tinerețe. Deodată, chiar lîngă fereastră, căpitanul Iturbide începu să cînte: „Dacă furtuna nu-ncetează și uraganul se-ntețește, cuprinde-mă de gît, să ne înghită

valul“. Era un cîntec de altădată, din vremurile cînd stomacul încă mai suporta teribila putere evocatoare a guavelor coapte și pasiunea necruțătoare a unei femei în întunericul nopții. Generalul și fata îl ascultară împreună, aproape cu pioșenie, dar ea adormi în mijlocul cîntecului următor, iar el căzu într-o stare de apatie ce nu îi aduse liniștea. Tăcerea era atît de adîncă după ce muzica se stinse, încît fata stîrni cîinii cînd se sculă și merse în vîrful picioarelor ca să nu-l trezească pe general. El o auzi cînd căuta zăvorul pe bîjbîite.

– Pleci de aici fecioară, îi spuse el.

Ea îi răspunse cu un surîs vesel.

– Nu poți să rămîi fecioară după o noapte cu Excelența voastră.

Plecă și ea, așa cum plecau toate. Căci dintre atîtea femei care au trecut prin viața lui, multe dintre ele pentru cîteva ore, nu a existat nici una cu care să-i fi trecut măcar prin minte să rămînă. În graba de a-și satisface nevoile amoroase, era în stare să schimbe fața lumii numai ca să meargă și să se întîlnească cu ele. Odată satisfăcute aceste nevoi, îi era de ajuns iluzia de a le regreta în amintire, dăruindu-li-se de departe prin scrisori pasionate, copleșindu-le cu cadouri ca să nu fie dat uitării, dar fără a-și lăsa nici măcar o părticică din viață în voia unui sentiment ce aducea mai degrabă a vanitate decît a iubire.

În noaptea aceea, îndată ce rămase singur, se sculă ca să se ducă la Iturbide, care stătea de vorbă cu alți ofițeri în jurul focului din curte. Îi porunci să cînte pînă în zori, acompaniat la chitară de colonelul José de la Cruz Paredes, și își dădură cu toții seama de proasta lui dispoziție după cîntecele pe care i le cerea.

Din cea de-a doua călătorie în Europa se întorsese entuziasmat de cupletele la modă, pe care le cînta în gura mare și le dansa cu o grație neîntrecută pe la nunțile aristocraților din Caracas. Războaiele i-au schimbat gusturile. Cîntecele romantice, de inspirație populară care îl călăuziseră pe marea de îndoieli a primelor lui iubiri au fost înlocuite de valsurile somptuoase și de marșurile triumfale. În noaptea aceea, la Cartagena, ceruse din nou cîntecele din tinerețe, unele dintre ele atît de vechi, încît fu nevoit să-l învețe pe Iturbide cum să le cînte, căci acesta era prea tînăr ca să și le amintească. Auditoriul se rări pe măsură ce generalul își simțea tot mai mult inima sîngerîndu-i în piept și rămase singur cu Iturbide lîngă tăciunii din foc.

Era o noapte stranie, fără o stea pe cer, și dinspre mare sufla o briză ce ducea cu sine plînsete de orfani și izuri de putreziciune. Iturbide era omul unor nesfîrșite tăceri, pe care îl puteau apuca zorile contemplînd, fără să clipească, cenușa înghețată, cu aceeași calmă respirație cu care era în stare să cînte neîntrerupt o noapte întreagă. Generalul, întețind focul cu un băț, îl trezi din vrajă.

– Ce mai spune lumea în Mexic?

– N-am pe nimeni acolo, răspunse Iturbide. Sînt un pribeag.

– Aici cu toții sîntem pribegi, spuse generalul. N-am trăit decît șase ani în Venezuela de cînd a început totul, iar restul timpului mi l-am petrecut străbătînd o jumătate de lume în lung și-n lat ca să mă lupt cu necazurile. Nici nu știi dumneata ce n-aș da acum să fiu la San Mateo și să mănînc un ghiveci cu carne.

Probabil că gîndurile îi zburară cu adevărat spre presele de zahăr ale copilăriei lui, căci păstră o tăcere adîncă, privind focul ce se stingea. Cînd i se adresă din nou, revenise pe un teren solid:

– Necazul e că am încetat să fim spanioli și apoi ne-am tot vînturat dintr-un loc într-altul, prin țări care atîta își schimbă numele și guvernele de la o zi la alta, că nici nu mai știm de unde naiba ne tragem, spuse el.

Privi din nou cenușa, îndelung, apoi întrebă pe alt ton:

– Dar cînd sînt atîtea țări pe lumea asta, cum de ți-a dat prin cap să vii tocmai aici?

Iturbide îi răspunse mai pe ocolite:

– La colegiul militar ne învățau să facem războiul pe hîrtie, spuse el. Ne luptam cu soldați de plumb pe hărți de ipsos, iar duminicile ne duceau pe pășunile din împrejurimi, printre vaci și doamne ce se întorceau de la liturghie, și colonelul trăgea o salvă ca să ne obișnuim cu spaima bubuiturii și cu mirosul de praf de pușcă. Închipuiți-vă că cel mai ilustru dintre dascălii noștri era un englez infirm, care ne învăța să cădem de pe cai, prefăcîndu-ne că sîntem morți.

Generalul îl întrerupse:

– Dar dumneata doreai un război de-adevăratelea?

– Războiul dumneavoastră, domnule general, spuse Iturbide. Dar se împlinesc doi ani de cînd m-am înrolat și tot nu știu cum arată o luptă pe viu.

Generalul continuă, tot fără să-l privească în ochi:

– În cazul ăsta ai greșit adresa. Aici nu vor mai fi alt fel de războaie decît ale unora contra altora, și astea sînt ca și cum ți-ai ucide propria mamă.

José Palacios îi aduse aminte, din umbră, că mai era puțin și avea să se lumineze de ziuă. Atunci el împrăștie cenușa cu bățul și, în vreme ce se ridica agățat de brațul lui Iturbide, îi spuse:

– Eu, în locul dumitale, mi-aș lua în grabă tălpășița, ca să n-ajung să-mi văd onoarea terfelită.

José Palacios o ținu întruna, pînă la sfîrșitul zilelor lui, că locuința din Pie de la Popa era bîntuită de forțe malefice. Nici nu se instalaseră bine cînd sosi din Venezuela căpitan-locotenentul José Tomás Machado cu vestea că mai multe tabere militare refuzaseră să recunoască guvernul separatist și că se consolida un nou partid care era de partea generalului. Acesta din urmă îl primi între patru ochi și îl ascultă cu atenție, dar nu se arătă prea entuziasmat.

– Veștile sînt bune, dar vin prea tîrziu, spuse el. Iar în ceea ce mă privește, ce să facă un biet neputincios împotriva unei lumi întregi?

Dădu instrucțiuni să fie cazat emisarul cu toate onorurile, dar nu îi promise nici un răspuns.

– Nu trag nici o nădejde că situația din țară se va îndrepta, spuse el.

Cu toate acestea, cum se despărți de căpitanul Machado, generalul se întoarse spre Carreño și-l întrebă:

– Ați dat de Sucre?

Da: plecase de la Santa Fe la mijlocul lui mai, în grabă, ca să-și poată serba onomastica alături de soția și de fiica sa.

– A plecat din timp, conchise Carreño, căci președintele Mosquera s-a încrucișat cu el pe drumul spre Popazán.

– Cum așa? făcu generalul, surprins. A plecat pe uscat?

– Da, domnule general.

– Dumnezeule al celor sărmani! exclamă el.

Avu o presimțire. În aceeași noapte primi vestea că mareșalul Sucre fusese pîndit, luat prin surprindere și împușcat pe la spate pe cînd străbătea întunecatele ținuturi din Berruecos, pe data de 4 iunie. Montilla veni cu vestea rea imediat după ce generalul se îmbăiase, și abia dacă putu

să-l asculte pînă la capăt. Se bătu cu palma peste frunte și trase de fața de masă pe care se aflau încă vasele de la cină, pradă unuia din accesele lui de mînie biblică.

– P...a mă-sii de viață! urlă el.

Încă mai răsunau în casă ecourile vacarmului cînd el își recăpătă stăpînirea de sine. Se prăbuși pe scaun, răcnind:

– Obando a fost ăla. Și repetă de multe ori: Obando a fost ăla, ucigașul năimit de spanioli.

Se referea la generalul José María Obando, comandantul din Pasto, de la granița sudică a Noii Granade, care în felul acela îl lipsea pe general de singurul succesor posibil și își asigura sieși președinția republicii fărîmițate, ca să i-o încredințeze apoi lui Santander. Unul dintre complotiști a povestit în memoriile sale că, ieșind din casa unde se pusese la cale crima, s-a cutremurat cînd l-a văzut în piața mare din Santa Fe pe mareșalul Sucre în aerul neguros și înghețat al înserării, cu pardesiul lui de stofă neagră și pălăria modestă, de om nevoiaș, plimbîndu-se singur cu mîinile în buzunar prin fața catedralei.

În noaptea în care află de moartea lui Sucre, generalul suferi o hemoptizie. José Palacios ascunse adevărul, ca și la Honda, unde îl surprinsese pe general spălînd dușumeaua din baie cu un burete. Păstră cele două secrete fără ca generalul să i-o ceară, socotind că nu era cazul să mai adauge și alte vești rele acolo unde și așa erau destule.

Într-o noapte ca aceea, la Guayaquil, generalul devenise conștient de îmbătrînirea lui prematură. Mai purta încă părul lung pînă la umeri și și-l prindea cu o panglică la ceafă, ca să-i fie mai comod în luptele împotriva dușmanului, ca și în cele amoroase, dar atunci și-a dat seama că pletele îi erau aproape albe, iar chipul trist și ofilit. „Dacă m-ai vedea, nu m-ai recunoaște“, i-a scris unui prieten. „Am patruzeci și unu de ani, dar parcă aș fi un moșneag de șaizeci.“ În noaptea aceea s-a tuns. După puțin timp, la Potosí, încercînd să oprească în loc rafalele iuți ale tinereții trecătoare care îi alunecau printre degete, și-a ras mustața și favoriții.

După asasinarea lui Sucre nu s-a mai folosit de nici un artificiu cosmetic ca să-și ascundă bătrînețea. Jalea puse stăpînire pe casa din Pie de la Popa. Ofițerii nu mai jucau cărți, ci își petreceau nopțile stînd de veghe, discutînd în curte pînă la ore foarte tîrzii, în jurul focului nestins cu care goneau țînțarii, sau în dormitorul comun, în hamacurile lor agățate pe mai multe niveluri.

Generalul începu să-și soarbă amarul, picătură cu picătură. Alegea la întîmplare cîte doi-trei ofițeri și-i ținea treji destăinuindu-le cumplitele suferințe pe care le purta îngropate în adîncurile cele mai întunecate ale inimii. Le dădu ocazia să audă încă o dată bine cunoscutul refren că armata sa a fost pe punctul de a se dezmembra din cauza meschinăriei cu care Santander, pe atunci președinte răspunzînd de teritoriul Columbiei, refuza să-i trimită trupe și bani ca să ducă la bun sfîrșit eliberarea Perului.

– E avar și zgîrie-brînză din născare, spunea el, dar cu capul stătea și mai prost: mintea aia a lui nu-l ajuta să vadă mai departe de granițele coloniale.

Le repetă pentru a mia oară ideea absurdă că lovitura de grație împotriva unificării fusese invitarea Statele Unite la Congresul din Panama, hotărîre luată de Santander pe propriul său risc, cînd, de fapt, nu era vorba de altceva decît de a proclama unitatea Americii.

– E ca și cum ai invita pisica la ospăț cu șoarecii, spuse el. Și asta numai pentru că Statele Unite amenințau să ne facă răspunzători de faptul că transformăm continentul într-o ligă de state adversare Sfintei Alianțe. Ce mai onoare!

Le mărturisi încă o dată groaza pe care i-o inspira modul cum Santander, cu incredibilul lui sînge rece, își urmărea scopurile pînă la capăt.

– E un ticălos, spunea el.

Repetă pentru a mia oară diatriba despre împrumuturile pe care le primise Santander de la Londra și bunăvoința cu care susținuse actele de corupție ale prietenilor lui. De fiecare dată cînd vorbea despre el, în particular sau în public, mai adăuga o picătură de venin într-un climat politic și așa prea înveninat. Dar nu se putea stăpîni.

– Așa a început sfîrșitul lumii, spunea el.

Era atît de strict în administrarea veniturilor publice, încît nu izbutea să reia subiectul fără să-și iasă din sărite. Pe vremea cînd era președinte decretase pedeapsa cu moartea pentru orice slujbaș al statului care delapida o sumă mai mare de zece pesos. În schimb, era atît de puțin preocupat de bunurile sale personale, că în cîțiva ani își cheltuise în războiul de independență o mare parte din averea moștenită din moși-strămoși. Își împărțea solda văduvelor și invalizilor de război. Le-a dăruit nepoților presele de zahăr moștenite, surorilor le-a lăsat casa din Caracas, iar cea mai mare parte din pămînturile sale a împărțit-o numeroșilor sclavi pe care i-a eliberat înainte de abolirea sclaviei. A refuzat un milion de pesos oferiți lui de congresul de la Lima în euforia eliberării. Conacul din Monserrate, pe care guvernul i l-a acordat pentru a avea o casă decentă în care să locuiască, l-a făcut cadou unui prieten strîmtorat, la cîteva zile după demisie. Pe valea rîului Apure s-a sculat din hamacul în care dormea și i l-a oferit unei călăuze, ca să se întindă în el să nădușească și să-i scadă febra, iar el s-a culcat pe jos, învelit într-o manta militară. Cei douăzeci de mii de pesos bani gheață pe care dorea să-i plătească din buzunarul său învățătorului quaker Joseph Lancaster nu

erau o datorie personală, ci a statului. Caii pe care îi iubea atît îi oferea prietenilor întîlniți în drum, pînă și pe Porumbelul Alb, cel mai cunoscut și mai glorios, care a rămas în Bolivia ca întîiul armăsar din grajdurile mareșalului de Santa Cruz. Așa că tema împrumuturilor deturnate îl făcea să-și iasă din fire pînă într-atît, încît ajungea uneori să dea dovadă de rea-credință.

– Casandro a ieșit basma curată, ca în 25 septembrie, desigur, pentru că e un maestru în păstrarea aparențelor, spunea el oricui voia să-l asculte. Dar acoliții lui duceau înapoi în Anglia aceiași bani pe care englezii îi dăduseră țării cu împrumut, cu dobînzi uriașe, și îi înmulțeau spre propriul lor cîștig, prin afaceri de cămătă.

Le dezvălui tuturor, nopți de-a rîndul, străfundurile cele mai tulburi ale sufletului său. În zorii celei de-a patra zi, cînd criza părea să nu se mai sfîrșească, apăru în pragul ușii dinspre curtea interioară cu aceeași îmbrăcăminte pe care o purta cînd a primit vestea despre asasinat, îl luă deoparte pe generalul Briceño Méndez și stătu de vorbă cu el pînă la cîntatul cocoșilor. Generalul, în hamacul său cu apărătoare de țînțari și Briceño Méndez în alt hamac, pe care José Palacios îl agăță alături. Poate că nici unul, nici celălalt nu își dădeau seama cît de mult se îndepărtaseră de obiceiurile sedentare din timp de pace și reveniseră, în numai cîteva zile, la nesiguranța nopților din taberele de război. Din discuția lor generalul înțelese clar că neliniștea și dorințele exprimate de José María Carreño la Turbaco nu erau numai ale lui, ci erau împărtășite de cea mai mare parte dintre ofițerii venezueleni. Aceștia, după felul cum se purtaseră cu ei cei din Noua Granadă, se simțeau mai venezueleni ca oricînd, dar erau gata să-și dea viața pentru

unire. Dacă generalul le-ar fi ordonat să meargă și să lupte în Venezuela, s-ar fi dus fugind ca din pușcă. Și mai cu seamă Briceño Méndez.

Acelea au fost zilele cele mai grele. Singura vizită pe care generalul a vrut s-o primească a fost aceea a colonelului polonez Miecieslaw Napierski, erou al bătăliei de la Friedland și supraviețuitor al dezastrului de la Leipzig, care sosise în acele zile cu scrisoarea de recomandare a generalului Poniatowski pentru a se înrola în armata columbiană.

– Ați ajuns tîrziu, îi spusese generalul. Aici nu mai e nimic.

După moartea lui Sucre cu atît mai mult nu mai rămînea nimic. Așa îi dădu de înțeles lui Napierski, și așa dădu de înțeles acesta din urmă în jurnalul lui de călătorie, pe care un mare poet din Noua Granadă avea să-l recupereze, după o sută optzeci de ani, pentru istorie. Napierski sosise la bordul fregatei *Shannon*. Căpitanul navei îl conduse pînă la locuința generalului, iar acesta le vorbi amîndurora despre dorința sa de a pleca în Europa, dar nici unul din cei doi nu observă că ar avea vreo intenție reală să se îmbarce. Cum fregata urma să facă escală la La Guayra și revenea la Cartagena înainte de a se întoarce la Kingston, generalul îi dădu căpitanului o scrisoare pentru împuternicitul său venezuelean în afacerea cu minele de la Aroa, sperînd că la întoarcere avea să-i trimită ceva bani. Dar fregata sosi înapoi fără nici un răspuns, iar el se arătă atît de abătut, încît nimeni nu se gîndi să-l mai întrebe dacă pleca.

Nu primi nici măcar o singură veste consolatoare. José Palacios, în ceea ce-l privea, avu grijă să nu le agraveze pe cele care se primeau și căuta să i le dea, pe cît posibil, cu întîrziere. Un fapt care îi îngrijora pe ofițerii din suită și pe care i-l ascundeau generalului ca să nu-l necăjească era acela

că militarii din cavalerie și grenadirii din gardă semănau sămînța cumplită a unei blenoragii fără leac. Totul începuse de la două femei care trecuseră în revistă toată garnizoana în nopțile petrecute la Honda, iar soldații continuaseră să răspîndească microbul în aventurile pe care le aveau pretutindeni pe unde treceau. În acel moment nu scăpase de boală nici unul dintre soldații din trupă, cu toate că nu existau remedii ale medicinii clasice, nici leacuri băbești, pe care să nu le fi încercat.

Măsurile de precauție ale lui José Palacios pentru a-și feri stăpînul de orice amărăciune fără rost nu erau infailibile. Într-o seară trecu din mînă în mînă un răvaș fără numele și adresa destinatarului și nimeni nu știu cum ajunse pînă la hamacul generalului. El îl citi fără ochelari, ținîndu-l la distanță de un braț, apoi îl puse în flacăra lumînării și îl ținu cu două degete pînă arse.

Era de la Josefa Sagrario. Sosise luni cu soțul și copiii ei, fiind în trecere pe acolo în drumul spre Mompox, însuflețită de vestea că generalul fusese înlăturat de la putere și că părăsea țara. El nu dezvălui niciodată conținutul mesajului, dar toată noaptea dădu semne de mare neliniște, iar în zori îi transmise Josefei Sagrario o propunere de împăcare. Ea nu se lăsă înduplecată de rugămințile lui și își continuă drumul după cum era prevăzut, fără un moment de slăbiciune. Singurul ei motiv, după cum îi mărturisi lui José Palacios, era că nu avea nici un rost să se împace cu un om pe care-l socotea deja terminat. În săptămîna aceea se află că la Santa Fe se întețea lupta pe care o ducea pe cont propriu Manuela Sáenz pentru reîntoarcerea generalului. Încercînd să-i facă viața imposibilă, ministrul de interne îi ceruse să-i predea documentele de arhivă pe care le avea în păstrare. Ea refuză și porni o campanie de

provocări care îi scotea din fire pe guvernanți. Provoca scandaluri, împărțea broșuri care îl glorificau pe general, ștergea inscripțiile în cărbune de pe zidurile clădirilor publice, însoțită de două dintre sclavele ei agresive. Era un fapt notoriu că intra în cazarme îmbrăcată în uniformă de colonel și tot așa participa la serbările militare, ca și la conspirațiile ofițerilor. Zvonul cel mai stăruitor era că pregătea, la umbra lui Urdaneta, o rebeliune armată pentru a restabili puterea absolută a generalului.

Era greu de crezut că el ar mai fi avut putere pentru așa ceva. Stările febrile de pe înserat se repetară cu tot mai multă regularitate, iar tusea deveni sfîșietoare. Odată, în zori, José Palacios îl auzi strigînd:

– 'tu-i mama ei de patrie!

Alergă în iatac, alarmat de asemenea vorbe grele pentru care generalul îi mustra pe ofițerii săi, și îl găsi cu obrazul scăldat în sînge. Se tăiase în timp ce se bărbierea și nu era indignat de incidentul în sine, cît de propria lui stîngăcie. Spițerul care îl doftorici, adus de urgență de colonelul Wilson, îl găsi atît de deznădăjduit, încît încercă să-l calmeze cu cîteva picături de beladonă. El îl opri scurt.

– Lăsați-mă așa cum sînt, îi spuse. Deznădejdea e starea normală a celor pierduți.

Sora lui, María Antonia, îi scrise de la Caracas. „Toată lumea se plînge că n-ai vrut să vii să pui capăt acestui haos", scria ea. Preoțimea de la sate era, în mod hotărît, de partea sa, dezertările din armată erau incontrolabile, iar munții erau plini de oameni înarmați care spuneau că nu doreau pe nimeni altul afară de el. „Asta e o zarvă de nebuni care nu-și dau seama că au făcut o revoluție", spunea sora lui. Căci în vreme ce unii îl cereau în gura mare pe el, zidurile

de pe jumătate din cuprinsul țării apăreau dimineața înnegrite de inscripții injurioase. Familia lui, spuneau manifestele, trebuia să fie exterminată pînă la a cincea generație.

Lovitura de grație i-o dădu Congresul Venezuelei, întrunit la Valencia, care își încununa hotărîrile cu aceea a separării definitive și cu declarația solemnă că nu avea să se încheie nici o înțelegere cu Noua Granadă și Ecuadorul atîta timp cît generalul se afla pe teritoriul columbian. La fel de dureros ca și faptul în sine era că nota oficială de la Santa Fe îi fusese transmisă printr-un fost complotist de la 25 septembrie, dușmanul său de moarte, pe care președintele Mosquera îl rechemase din exil ca să-l numească ministru de interne.

– Trebuie să spun că ăsta este faptul care m-a afectat cel mai mult, spuse generalul.

Nu închise ochii toată noaptea și dictă mai multor secretari diferite versiuni pentru un răspuns, dar era atît de furios, încît adormi. În zori, după un somn agitat, îi spuse lui José Palacios:

– În ziua în care am să mor, or să bată clopotele la Caracas.

A fost și mai rău decît atît. La vestea morții sale, guvernatorul din Maracaibo avea să scrie: „Mă grăbesc să vă anunț vestea despre acest mare eveniment care, fără îndoială, va aduce nenumărate beneficii cauzei libertății și fericirii țării. Geniul răului, făclia anarhiei, asupritorul patriei a încetat din viață." Anunțul, destinat inițial informării guvernului din Caracas, s-a transformat în cele din urmă într-o proclamație națională.

În atmosfera înfiorătoare a acelor zile nefaste, José Palacios îi declamă generalului data aniversării sale la orele cinci dimineața.

– Douăzeci și patru iulie, ziua Sfintei Cristina, fecioară și martiră.

El deschise ochii și avu, probabil, o dată în plus, sentimentul că este un vitregit al sorții.

Nu obișnuia să-și serbeze ziua de naștere, ci pe cea onomastică. În calendarul catolic erau unsprezece sfinți Simioni, și el ar fi preferat să poarte numele lui Simion Cirineul, care l-a ajutat pe Hristos să-și ducă crucea, dar soarta îi hărăzi alt patron, pe apostolul și predicatorul Egiptului și Etiopiei, al cărui praznic este la 28 octombrie. Într-o zi ca aceasta, la Santa Fe, i-au pus pe cap, în timpul petrecerii, o cunună de lauri. El și-a scos-o bine dispus și i-a oferit-o, cu un gest cît se poate de maliții os, generalului Santander, care a primit-o fără să clipească. Dar el își măsura viața nu după onomastici, ci după numărul anilor. Vîrsta de patruzeci și șapte de ani avea pentru el o semnificație aparte, căci, cu un an înainte, la 24 iulie, la Guayaquil, doborît de veștile proaste de pretutindeni și de devastatoarele lui friguri, se cutremurase de un presentiment. Pe el, care nu a recunoscut niciodată adevărul premoniților. Semnul era clar: dacă reușea să rămînă în viață pînă la următoarea aniversare, nici o moarte nu mai putea să-l răpună. Misterul acestui oracol secret era forța care îl ținuse pînă atunci într-un echilibru precar, împotriva oricărei rațiuni.

– Ei, drăcia dracului, am și făcut patruzeci și șapte de ani! murmură el. Și trăiesc!

Se ridică în capul oaselor în hamac, cu forțe noi și inima tulburată de extraordinara certitudine de a se afla la adăpost de orice rău. Îl chemă pe Briceño Méndez, căpetenia rebelilor ce voiau să plece în Venezuela ca să lupte pentru integritatea Columbiei, și îi transmise favoarea pe care le-o acorda ofițerilor cu ocazia zilei sale de naștere.

– De la locotenenți în sus, îi spuse el, toți aceia care vor să lupte în Venezuela să-și strîngă calabalîcul!

Generalul Briceño Méndez fu cel dintîi. Alți doi generali, patru colonei și opt căpitani din garnizoana din Cartagena, se alăturară expediției. În schimb, cînd Carreño îi aminti generalului de promisiunea lui dinainte, acesta îi spuse:

– Pe dumneavoastră vă așteaptă treburi mai importante.

Cu două ore înainte de plecare hotărî să meargă și José Laurencio Silva, căci avea impresia că rutina îl măcina, agravîndu-i obsesia în legătură cu ochii. Silva refuză această onoare.

– Starea asta pe loc e tot un război, și încă unul dintre cele mai grele, spuse el. Așa că aici rămîn, dacă domnul general nu ordonă altfel.

În schimb, Iturbide, Fernando și Andrés Ibarra nu obținură aprobarea să plece.

– Dacă e să pleci, dumneata vei pleca în altă parte, îi spuse generalul lui Iturbide.

Lui Andrés îi dădu de înțeles același lucru prin argumentul insolit că generalul Diego Ibarra se afla deja în luptă și era prea mult să trimiți doi frați într-un singur război. Fernando nici măcar nu se oferi să plece, fiind sigur că avea să capete răspunsul dintotdeauna:

– Omul merge întreg la război, dar nu poate îngădui să fie lipsit de cei doi ochi ai săi și de mîna sa dreaptă.

Se mulțumi cu consolarea că răspunsul acela echivala, într-un fel, cu o distincție militară.

Montilla le puse la dispoziție mijloacele pentru călătorie în aceeași seară în care primiră aprobarea și participă la ceremonia simplă prin care generalul își luă rămas-bun de la fiecare dintre ei cu o îmbrățișare și cîteva cuvinte. Plecară separat unul de altul și pe drumuri diferite, unii

prin Jamaica, alții prin Curaçao, alții prin Guajira, cu toții îmbrăcați civil, neînarmați și neavînd asupra lor nimic care le-ar fi putut trăda identitatea, așa cum învățaseră în acțiunile clandestine împotriva spaniolilor. În zori, casa din Pie de la Popa arăta ca o cazarmă evacuată, dar pe general îl întărea speranța că un nou război avea să reînvie laurii de altădată.

Generalul Rafael Urdaneta luă puterea la 5 septembrie. Congresul constituant își încheiase mandatul și nu exista altă autoritate valabilă care să dea legitimitate loviturii de stat, dar insurgenții apelară la consiliul municipal din Santa Fe care-l recunoscu pe Urdaneta drept responsabil provizoriu al puterii pînă cînd aceasta avea să fie preluată de general. Așa se încheie o insurecție a soldaților și ofițerilor venezueleni cantonați în Noua Granadă, care învinseră forțele guvernamentale cu sprijinul micilor proprietari din savană și al preoțimii rurale. Era prima lovitură de stat din republica Columbia și cea dintîi din seria de patruzeci și nouă de războaie civile prin care aveam să trecem pînă la sfîrșitul secolului. Președintele Joaquín Mosquera și vicepreședintele Caycedo, izolați, pierduți în neant, se retraseră din funcții. Urdaneta preluă frîiele abandonate ale puterii, și primul său act de guvernare a fost să trimită la Cartagena o delegație particulară ca să-i ofere generalului președinția republicii.

José Palacios nu-și amintea ca starea de sănătate a stăpînului să fi fost în ultimul timp atît de stabilă ca în acele zile, căci durerile de cap și frisoanele de pe înserat îi cedară de îndată ce primi vestea loviturii de stat. Dar nici într-o asemenea stare de neliniște nu îl mai văzuse. Îngrijorat, Montilla obținuse complicitatea lui *fray* Sebastián de Sigüenza pentru a-i oferi generalului un ajutor mascat.

Cuviosia sa binevoi să accepte și își jucă bine rolul, lăsîndu-se bătut la șah în lungile după-amiezi cînd îi așteptau pe trimișii lui Urdaneta.

Generalul învățase să mute piesele pe tabla de joc în cea de-a doua călătorie a sa în Europa și puțin i-a lipsit să devină un adevărat maestru jucînd cu generalul O'Leary în nopțile monotone ale îndelungatei campanii din Peru. Dar nu s-a simțit în stare să meargă mai departe. „Șahul nu-i un joc, e o pasiune", spunea el. „Și eu prefer altele, mai nesăbuite." Cu toate acestea, în programele de învățămînt public îl inclusese printre jocurile folositoare și cinstite care trebuiau să fie predate în școală. Adevărul era că nu a perseverat niciodată pentru că nervii lui nu erau făcuți pentru un joc care presupunea atîta calm, iar concentrarea pe care i-o cerea îi era necesară pentru treburi mai grave.

Fray Sebastian îl găsea legănîndu-se cu mult avînt în hamacul care ceruse să-i fie agățat în fața ușii dinspre stradă, ca să supravegheze drumul plin de praf dogoritor pe unde trebuiau să apară emisarii lui Urdaneta.

– Vai, părinte, spunea generalul cînd îl vedea sosind. Nu vă învățați minte. Abia dacă se așeza pe scaun ca să mute piesele, căci după fiecare mutare se ridica în picioare în vreme ce cuviosul se gîndea.

– Nu vă mai gîndiți la altceva, Excelență, îi spunea acesta, că vă fac mat cît ai zice pește!

Generalul zîmbea:

– Cine la prînz se fălește, seara se smerește.

O'Leary obișnuia să se oprească lîngă masa de joc să studieze tabla și să-i sugereze cîte o idee. El îl refuza indignat. În schimb, de fiecare dată cînd cîștiga ieșea în curte, unde ofițerii jucau cărți, și se făcea cu victoria lui. În mijlocul unei partide, *fray* Sebastián îl întrebă dacă nu se gîndea să-și scrie memoriile.

– Niciodată, răspunse el. Memoriile nu-s decît niște mofturi.

Poșta, care a fost una din marile lui obsesii, deveni un supliciu. Cu atît mai mult în acele săptămîni de derută în care ștafetele din Santa Fe întîrziau în așteptarea unor știri proaspete, iar curierii de legătură se plictiseau așteptîndu-le, la rîndul lor. În schimb, poștașii clandestini deveniră mai darnici și mai grăbiți. Așa încît generalul afla despre aceste vești înainte ca ele să sosească și avea destul timp să reflecteze bine înainte de a lua o hotărîre.

Cînd știu că emisarii erau aproape, la 17 septembrie, îi trimise pe Carreño și pe O'Leary să-i aștepte pe drumul spre Turbaco. Erau coloneii Vicente Piñeres și Julián Santa María, a căror primă surpriză a fost buna dispoziție în care l-au găsit pe bolnavul fără speranță despre care se vorbea atîta la Santa Fe. Se improviză la locuința generalului o festivitate cu participarea unor personalități civile și militare, în cursul căreia se rostiră discursuri potrivite pentru acea ocazie și se închină un pahar în sănătatea patriei. Dar la sfîrșit el îi reținu pe emisari și avură o discuție în trei, cu cărțile pe față. Colonelul Santa María, căruia îi plăcea să se exprime patetic, aduse ultimul argument: dacă generalul nu accepta să ia conducerea, în țară avea să se instaleze o cumplită anarhie. El se eschivă.

– Ca să schimbi, mai întîi trebuie să ai ce, spuse el. Numai cînd se va limpezi orizontul nostru politic vom ști dacă avem o patrie sau nu.

Colonelul Santa María nu înțelese.

– Vreau să spun că prima urgență este reunificarea țării pe calea armelor, spuse generalul. Dar capătul firului nu e aici, ci în Venezuela.

Începînd de atunci, aceea avea să fie ideea lui fixă: să iei totul de la început, știind că dușmanul e înăuntru, nu în afara propriei case. Oligarhiile fiecărei țări, care în Noua Granadă erau reprezentate de santanderiști și de Santander însuși, declaraseră război pe viață și pe moarte ideii de integritate, pentru că era incompatibilă cu privilegiile locale ale marilor familii.

– Aceasta e unica și adevărata cauză a războiului de dispersiune care ne ucide, spuse generalul. Și cel mai trist e că ei își închipuie că schimbă lumea cînd, în realitate, nu fac decît să perpetueze concepția cea mai retrogradă a Spaniei. Continuă dintr-o suflare: Știu că lumea rîde de mine pentru că în aceeași scrisoare, în aceeași zi, unei singure persoane îi spun un lucru și contrariul lui, ba că am aprobat proiectul de monarhie, ba că nu l-am aprobat, ba în alt loc sînt de acord cu ambele soluții în același timp.

Îl acuzau că era inconsecvent în felul lui de a judeca oamenii și de a manipula istoria, că lupta împotriva lui Fernando al VII-lea și se îmbrățișa cu Morillo, că ducea războiul pe viață și pe moarte contra Spaniei, dar era un mare promotor al valorilor ei spirituale, că s-a bucurat de sprijinul Insulei Haiti pînă a cîștigat, apoi a privit-o ca pe o țară străină și nu a invitat-o la congresul din Panama, că fusese francmason și îl citea pe Voltaire în timpul liturghiei, dar era susținătorul Bisericii, că îi lingușea pe englezi, dar în același timp urma să se însoare cu o principesă franceză, că era ușuratic, ipocrit, chiar trădător, pentru că își adula prietenii cînd erau de față, dar îi bîrfea pe la spate.

– Ei, bine, toate astea sînt adevărate, dar țin de anumite împrejurări, spuse el, pentru că tot ce-am făcut a fost numai cu scopul ca acest continent să fie o unică țară independentă, și aici nu m-am contrazis niciodată și n-am avut nici o ezitare. Apoi continuă în cel mai pur dialect caraibian: Restu-i vacs!

Într-o scrisoare pe care i-o trimise două zile mai tîrziu generalului Briceño Méndez, îi mărturisi: „Nu am vrut să accept mandatul pe care mi-l acordă evenimentele pentru că nu doresc să fiu considerat căpetenie de rebeli, numit în funcție pe calea armelor de către învingători". Cu toate acestea, în cele două scrisori pe care i le dictă lui Fernando în aceeași noapte pentru generalul Rafael Urdaneta, avu grijă să nu fie atît de radical.

Prima era un răspuns oficial a cărui solemnitate reieșea destul de clar încă din formula de început: „Mult stimate Domn". În ea justifica lovitura de stat prin starea de anarhie și paragină în care rămînea republica după dizolvarea guvernului anterior. „În asemenea cazuri poporul nu se înșală", scrise el. Dar nu exista nici o posibilitate să accepte președinția. Nu îi putea promite altceva decît hotărîrea sa de a se întoarce la Santa Fe ca să servească noul guvern în calitate de simplu soldat.

Cealaltă era o scrisoare particulară, ceea ce se observa de la primul rînd: „Iubite domnule general". Era amplă și explicită și nu lăsa nici o îndoială asupra motivelor lui de incertitudine. Întrucît Joaquín Mosquera nu renunțase la titlul său, mîine-poimîine putea să obțină recunoașterea ca președinte legal și să-l facă pe el să apară în postura de uzurpator. Așa încît repeta ceea ce spusese în scrisoarea oficială: pînă nu dispunea de un mandat clar, emis de o sursă legitimă, nu exista nici o posibilitate ca el să preia puterea.

Cele două scrisori plecară cu aceeași poștă, împreună cu exemplarul original al unei proclamații în care cerea țării să uite toate patimile și să sprijine noul guvern. În ceea ce-l privea, își lua însă toate măsurile de precauție să nu se angajeze în nimic. „Deși s-ar părea că promit multe, nu promit nimic“, avea să spună el mai tîrziu. Și recunoscu că a scris unele fraze cu intenția de a-i măguli pe aceia care doreau să fie măguliți.

Amănuntul cel mai semnificativ al celei de-a doua scrisori era tonul ei poruncitor, surprinzător la un om căruia i se luase orice putere. Cerea înaintarea în grad a colonelului Florencio Jiménez, ca să poată pleca în vest cu trupe și mijloace suficiente pentru a face față în războiul inutil pe care îl duceau împotriva guvernului central generalii José María Obado și José Hilario López. „Cei care l-au asasinat pe Sucre“, insistă el. De asemenea, îi recomanda pe alți ofițeri pentru diverse funcții înalte. „Dumneavoastră ocupați-vă de partea aceea“, îi scria el lui Urdaneta, „iar eu am să mă ocup de restul, de la fluviul Magdalena pînă în Venezuela, inclusiv de Boyacá“. El însuși își propunea să pornească spre Santa Fe în fruntea a două mii de oameni și să contribuie în felul acesta la restabilirea ordinii publice și la consolidarea noului guvern.

Nu mai primi vești direct de la Urdaneta timp de patruzeci și două de zile. Dar chiar și așa continuă să-i scrie în luna aceea lungă în care nu făcu altceva decît să dea ordine militare în cele patru zări. Vasele veneau și plecau, dar de călătoria în Europa nu se mai spuse nimic, cu toate că el mai aducea vorba cînd și cînd, ca metodă de presiune politică. Casa din Pie de la Popa se transformă în cartier general al întregii țări și puține decizii militare din acele luni nu au fost sugerate sau luate de general stînd lungit în hamac. Încetul cu încetul, aproape fără să și-o propună, se trezi implicat și în decizii care depășeau problemele de ordin militar. Se ocupa pînă și de chestiunile cele mai mărunte, cum ar fi să obțină un post la oficiile poștale pentru bunul său prieten, domnul Tatis, sau să fie reactivat generalul José Ucrós, care nu mai suporta traiul tihnit de acasă.

În acele zile repetase cu insistență o veche afirmație a sa: „Sînt bătrîn, bolnav, istovit, dezamăgit, hărțuit, calomniat și prost plătit“. Totuși, cine l-ar fi văzut nu l-ar fi crezut. Căci în vreme ce părea să se ocupe de tot felul de mașinații prin care să consolideze guvernul, ceea ce făcea de fapt era să proiecteze, piesă cu piesă, pînă în cele mai mici detalii, cu autoritate și prestanță de generalisim, mașina de război cu care își propunea să recupereze Venezuela, și de acolo să ia totul de la capăt și să refacă cea mai mare alianță de națiuni din lume.

Nici că se putea o ocazie mai potrivită. Noua Granadă era în siguranță în mîinile lui Urdaneta, cu partidul liberal în ruină și Santander țintuit la Paris. Ecuadorul era asigurat cu Flores, același comandant venezuelean ambițios și recalcitrant care separase Quito-ul și Guayaquil-ul de Columbia ca să întemeieze o nouă republică, dar pe care generalul era încredințat că avea să-l recîștige pentru cauza lui după ce îi va fi predat pe asasinii lui Sucre. Bolivia era asigurată cu mareșalul de Santa Cruz, prietenul său, care tocmai îi oferise funcția de reprezentant diplomatic la Sfîntul Scaun. Așa stînd lucrurile, obiectivul imediat era acela de a smulge Venezuela din mîinile generalului Páez.

Planul militar al generalului părea astfel gîndit încît să se pornească de la Cúcuta o ofensivă de amploare, în timp ce Páez se concentra să apere orașul Maracaibo. Dar în ziua

de 1 septembrie provincia Riohacha îl răsturnă pe comandantul militar, refuză să mai recunoască autoritatea Cartagenei și se declară venezueleană. Sprijinul din partea orașului Maracaibo nu numai că veni imediat, dar le-a mai fost trimis în ajutor și generalul Pedro Carujo, căpetenia rebelilor de la 25 septembrie, care scăpase de sub urmărirea justiției fiind luat sub protecția guvernului venezuelean.

Montilla veni să aducă vestea de îndată ce o primi, dar generalul era deja la curent și jubila. Căci insurecția din Riohacha îi oferea ocazia de a mobiliza de pe alt front forțe noi și mai puternice împotriva orașului Maracaibo.

– În plus, spuse el, Carujo e în mîinile noastre.

În aceeași seară se retrase cu ofițerii săi și schiță planul strategic cu mare precizie, descriind accidentele de teren, deplasînd armate întregi ca pe niște piese de șah, anticipînd cele mai inimaginabile intenții ale inamicului. Nu avea nici măcar o formație academică comparabilă cu a vreunuia dintre ofițeri, cei mai mulți dintre ei fiind pregătiți în marile școli militare din Spania, dar era în stare să conceapă o întreagă situație de luptă pînă în cele mai mici detalii. Memoria lui vizuală era atît de uimitoare, încît putea să prevadă un obstacol pe care îl văzuse cînd trecuse pe lîngă el cu mulți ani în urmă și, cu toate că era foarte departe de a fi un maestru în arta războiului, nimeni nu avea mai multă inspirație decît el.

În zori planul, amplu și necruțător, era pus la punct pînă în cele mai mici amănunte. Și era atît de vizionar, încît asaltul asupra orașului Maracaibo era prevăzut pentru sfîrșitul lui noiembrie sau, în cel mai rău caz, pentru începutul lui decembrie. Odată încheiată revizia finală, la orele opt dimineața, într-o ploioasă zi de marți, Montilla îi dăduse de înțeles că se remarca lipsa din plan a oricărui general granadin.

– Nici un general din Noua Granadă nu face doi bani, spuse el. Care nu-s tîmpiți, sînt escroci.

Montilla se grăbi să treacă la un subiect mai pașnic:

– Dar dumneavoastră, domnule general, încotro plecați?

– În momentul ăsta mi-e totuna dacă la Cúcuta ori la Riohacha.

Dădu să se retragă, dar privirea încruntată a generalului Carreño îi aminti de promisiunea pe care și-o călcase de mai multe ori. Adevărul era că dorea să-l aibă cu orice preț alături de el, dar nu mai știa cum să-l amăgească, abătîndu-l de la neliniștile lui. Îl bătu prietenește pe umăr, ca întotdeauna, și-i spuse:

– Promisiunea e promisiune, Carreño, vei pleca și dumneata.

Expediția compusă din două mii de oameni părăsi Cartagena, pornind în larg la o dată ce părea aleasă ca un simbol: 25 septembrie. Era condusă de generalii Mariano Montilla, José Félix Blanco și José María Carreño, și fiecare dintre ei avea misiunea de a căuta la Santa Marta o casă pentru general, ca să poată urmări războiul de aproape și să se întremeze în același timp. Acesta îi scrise unui prieten: „Peste două zile plec la Santa Marta ca să fac mișcare, să ies din lehamitea în care mă aflu și să mă remontez“. Zis și făcut: la 1 octombrie porni în călătorie. La 2 octombrie, încă pe drum fiind, se exprimă mai direct într-o scrisoare adresată generalului Justo Briceño: „Îmi continuu drumul spre Santa Marta pentru a ajuta, cu influența pe care o am, expediția ce se îndreaptă spre Maracaibo“. În aceeași zi îi scrise din nou lui Urdaneta:

„Îmi continuu drumul spre Santa Marta ca să vizitez acele ținuturi pe care nu le-am văzut niciodată și să văd dacă pot să schimb părerea greșită a unor dușmani care au o putere prea mare de a influența opinia“. Abia atunci îi dezvălui scopul adevărat al călătoriei: „Voi urmări de aproape operațiunile împotriva Riohachei și mă voi apropia de Maracaibo și de trupe ca să văd dacă pot să dau o mînă de ajutor la vreo acțiune importantă“. Dacă îl priveai bine, nu mai era un învins, retras din activitate, fugind în exil, ci un general în plină campanie.

Înaintea plecării de la Cartagena se iviseră unele urgențe de război. Nu mai avu timp să-și ia rămas-bun într-o ceremonie oficială și foarte puțini prieteni aflară dinainte vestea că pleca. Potrivit instrucțiunilor sale, Fernando și José Palacios lăsară jumătate din bagaje în grija unor prieteni și a unor firme de comerț, ca să nu ducă după ei o povară inutilă într-un război atît de nesigur. Negustorului local don Juan Pavajeau îi lăsară zece cufere cu documente private, cu sarcina de a le expedia la o adresă din Paris care avea să-i fie comunicată ulterior. În chitanță se menționa că domnul Pavajeau urma să le ardă în cazul în care proprietarul nu putea să le mai reclame din motive de forță majoră. Fernando depusese la banca „Busch și Compania“ două sute de *onzas* de aur peste care dădu în ultimul moment, fără nici un indiciu asupra provenienței lor, printre obiectele de birou ale unchiului său. Lui Juan de Francisco Martín îi lăsă, de asemenea, în custodie o ladă cu treizeci și cinci de medalii de aur. Îi mai lăsă și o pungă de catifea cu două sute nouăzeci și patru de medalii mari de argint, șaizeci și șapte mici și nouăzeci și șase mijlocii, și alta cu patruzeci de medalii comemorative de argint și aur, unele din ele cu efigia generalului. Îi lăsă, totodată, tacîmurile de aur pe care le aduceau de la Mompox într-o ladă mare ce servise pentru păstrarea vinului, niște lenjerie de pat foarte uzată, două cufere cu cărți, o sabie cu briliante și o pușcă bună de aruncat. Printre multe alte mărunțișuri, rămășițe ale unor vremuri apuse, erau cîteva perechi de ochelari vechi ce nu mai puteau fi folosiți, cu dioptrii din ce în ce mai mari, de cînd generalul își descoperise prezbitismul incipient după greutatea cu care se bărbierea, la treizeci și nouă de ani, și pînă cînd nu mai putea citi nici de la o distanță de un braț.

José Palacios, la rîndul lui, lăsă în grija lui don Juan de Dios Amador o ladă pe care o purtaseră cu ei dintr-un loc într-altul timp de mai mulți ani și despre al cărei conținut nu se știa nimic sigur. Era ceva tipic pentru general, care cîteodată nu putea să-și stăpînească lăcomia de a atrage către sine obiecte dintre cele mai bizare, sau persoane lipsite de merite deosebite, ca după un timp să fie nevoit să le ducă după el tîrîș-grăpiș, nemaiștiind cum să se descotorosească de ele. Purtase lada aceea de la Lima la Santa Fe în 1826 și continuase să o poarte după el și după atentatul din 25 septembrie, cînd s-a întors în sud ca să lupte în ultimul lui război. „Nu putem s-o lăsăm cîtă vreme nici nu știm măcar dacă ne aparține“, spunea el. Cînd a revenit pentru ultima oară la Santa Fe, pregătit să-și prezinte demisia definitivă în fața congresului constituant, lada și-a reluat locul printre puținele obiecte ce îi mai rămîneau din bagajul altădată împărătesc. În cele din urmă, s-au hotărît să o deschidă la Cartagena, în timp ce făceau inventarul general al bunurilor sale, și au găsit înăuntru un talmeș-balmeș de obiecte personale pe care de mult le credeau pierdute. Erau patru sute cincisprezece *onzas* de aur bătute în Columbia, un portret al generalului George Washington

cu o șuviță din părul lui, o cutie de aur pentru tutun de prizat oferită de regele Angliei, o casetă de aur cu chei cu briliante în care se găsea un medalion, și marea stea a Boliviei încrustată cu briliante. José Palacios lăsă toate acestea în casa lui De Francisco Martín, descrise și înregistrate, și ceru chitanță în regulă. Bagajul se reduse atunci la dimensiuni mai raționale, cu toate că încă erau de prisos trei din cele patru cufere cu îmbrăcăminte de purtare, un altul cu zece fețe de masă de bumbac și in foarte uzate și o ladă cu tacîmuri de aur și argint din mai multe seturi, puse de-a valma, pe care generalul nu vru nici să le lase, nici să le vîndă, gîndindu-se că mai tîrziu puteau să aibă nevoie de ele pentru mesele cu oaspeți de seamă. De multe ori îi sugeraseră să vîndă lucrurile acelea ca să mai adauge ceva bani la mijloacele lui modeste, dar el refuzase întotdeauna cu argumentul că erau bunurile statului.

Cu bagajul mai ușor și o suită redusă, făcură călătoria de o zi pînă la Turbaco. Își continuară drumul a doua zi pornind devreme, dar înainte de amiază fură nevoiți să se adăpostească sub un *campano*[1], unde înnoptară în bătaia ploii și a vînturilor aspre din regiunile mlăștinoase. Generalul se plînse de dureri de splină și de ficat și José Palacios îi prepară o poțiune după manualul franțuzesc, dar durerile i se întețiră și îi crescu febra. În zori era atît de epuizat, încît îl duseră în stare de inconștiență în localitatea Soledad, unde un vechi prieten, don Pedro Juan Visbal, îl primi în casa lui. Acolo rămase mai bine de o lună, cu fel de fel de dureri agravate de ploile chinuitoare ale lunii octombrie.

Soledad[2] avea numele bine ales: patru străzi cu case de oameni săraci, toropite de arșiță și triste, situate cam la două leghe de străvechea Barranca de San Nicolás, care în

[1] Arbore originar din America Latină.

[2] „Singurătate“ (sp.).

numai cîțiva ani avea să se transforme în cel mai prosper și ospitalier oraș din țară. Generalul nu ar fi putut să găsească un loc mai liniștit, nici o locuință mai potrivită pentru starea în care se afla, cu șase balcoane andaluze care o inundau de lumină și o curte interioară în care putea medita la umbra arborelui secular de capoc. De la fereastra dormitorului domina cu privirea piațeta pustie, cu biserica în ruină și casele acoperite cu frunze de palmier, vopsite în culoarea zorelelor.

Nici tihna casei nu-i folosi la nimic. În prima noapte suferi o ușoară amețeală, dar refuză să recunoască că era un nou indiciu al stării lui de epuizare. Folosindu-se de indicațiile din manualul francez, își defini boala ca fiind un icter negru agravat de o răceală a întregului organism și un vechi reumatism reactivat din cauza vremii rele. Acest diagnostic multiplu îi întări părerea proastă pe care o avea despre medicamentele luate simultan pentru mai multe boli, căci spunea că acelea care făceau bine în unele boli erau nocive în cazul altora. Dar tot el recunoștea că nu există medicament bun atîta vreme cît nu îl iei și se plîngea în fiecare zi că nu are un doctor bun, refuzînd în același timp să fie consultat de numeroșii medici care-i erau trimiși.

Colonelul Wilson, într-o scrisoare trimisă tatălui său în acele zile, îi povestise că generalul putea să se prăpădească în orice moment, dar că îi respingea pe doctori nu din dispreț, ci din luciditate. În realitate, scria Wilson, boala era singurul inamic de care se temea generalul și refuza să o înfrunte, ca să nu-l abată de la opera majoră a vieții lui. „A te îngriji de o boală e ca și cum ai trudi la galere“, îi spusese generalul. Cu patru ani în urmă, la Lima, O'Leary îi sugerase să accepte

un tratament medical temeinic în vreme ce pregătea constituția Boliviei, dar răspunsul său fusese categoric: „Nu poți cîștiga două curse în același timp“.

Părea să fie convins că dacă era în continuă mișcare și nu se cruța putea să alunge boala. Fernanda Barriga avea obiceiul să-i pună o bavetă și să-i dea să mănînce cu lingura, ca unui copil, iar el primea mîncarea și o mesteca în liniște și chiar deschidea din nou gura cînd termina. Dar în acele zile îi lua farfuria și lingura din mînă și mînca singur, fără să-și mai pună baveta, ca să înțeleagă toată lumea că nu avea nevoie de nimeni. Lui José Palacios i se rupea inima cînd îl găsea încercînd să facă unele treburi domestice de care se ocupaseră întotdeauna servitorii, sau ordonanțele, sau aghiotanții, și nu se bucură deloc să-l vadă vărsîndu-și pe el o sticluță întreagă de cerneală în timp ce se căznea s-o toarne într-o călimară. A fost ceva de necrezut, căci toată lumea se mira că, oricît de bolnav era, nu-i tremurau mîinile, și că mișcările îi erau atît de sigure, încît continua să-și taie și să-și pilească unghiile o dată pe săptămînă și să se bărbierească zilnic. În paradisul său de la Lima petrecuse o noapte fericită cu o codană al cărei trup de sălbăticiune a naturii era acoperit, pînă la ultimul milimetru, de un puf moale. În zori, în timp ce se bărbierea, a contemplat-o cum stătea goală, întinsă pe pat, cufundată în somnul ei liniștit de femeie mulțumită, și nu a putut să reziste tentației de-a o face să fie a lui pentru totdeauna printr-un gest ritual. A acoperit-o cu clăbuc din cap pînă-n picioare și, cu o plăcere senzuală, a ras-o în întregime cu briciul de bărbierit, cînd cu mîna dreaptă, cînd cu stînga, centimetru cu centimetru, pînă la sprîncenele împreunate, lăsînd-o de două ori goală, cu trupul ei magnific de nou-născut. Ea l-a întrebat, cu sufletul sfîșiat, dacă o iubea cu adevărat, iar el a răspuns cu aceleași cuvinte rituale pe care, de-a lungul vieții lui, le picurase fără milă în atîtea inimi de femeie:

– Mai mult decît am iubit vreodată pe cineva pe lumea asta.

La Soledad, tot în timpul bărbieritului, se supuse aceluiași act de sacrificiu. Începu prin a-și tăia o șuviță de păr alb și moale din puținul care îi mai rămăsese, ascultînd parcă de un impuls copilăresc. Își tăie îndată altă șuviță cu un gest mai conștient, apoi tot părul, la nimereală, de parcă ar fi tuns iarba, declamînd, în același timp, cu glas precipitat, strofele lui preferate din *Araucana*[1]. José Palacios intră în dormitor să vadă cu cine vorbea și-l găsi răzîndu-și craniul acoperit cu clăbuc. Rămase tuns chilug.

Exorcismul nu-l izbăvi. Purta căciulița de mătase în timpul zilei, iar noaptea își punea scufia roșie, dar abia dacă izbutea să-și potolească fiorii de deprimare. Se scula să se plimbe pe întuneric prin imensa casă poleită de razele lunii, dar nu mai putu să umble gol, ci înfășurat într-o pătură, ca să nu dîrdîie de frig în nopțile caniculare. Cu timpul nu-i mai fu de ajuns numai pătura, și se hotărî să-și pună și scufia roșie peste căciulița de mătase.

Intrigile meschine ale militarilor și abuzurile politicienilor îl exasperau într-o asemenea măsură, încît într-o după-amiază bătu cu pumnul în masă și declară că nu îi mai suporta nici pe unii, nici pe ceilalți.

– Spuneți-le că sînt ofticos, ca să nu mai vină! strigă el.

[1] Poem epic al autorului spaniol Alonso de Ercilla y Zúñiga (1533-1594) despre cucerirea și colonizarea teritoriului actual al statului Chile.

Hotărîrea lui era atît de drastică, încît interzise uniformele și ceremoniile militare în casa lui. Nu reuși însă să trăiască fără ele, așa încît audiențele de consolare și conciliabulele sterile continuară ca și pînă atunci, în pofida propriilor lui ordine. Se simțea pe atunci atît de rău, că acceptă vizita unui doctor, cu condiția să nu-l examineze, să nu-i pună întrebări despre durerile lui și să nu încerce să-i dea nimic să bea.

– Numai ca să discutăm, spuse el.

Alesul corespundea dorințelor lui cum nu se putea mai bine. Se numea Hércules Gastelbondo și era un bătrînel căruia îi fusese hărăzit, parcă, să fie fericit, un om corpolent și blajin, cu creștetul strălucitor datorită calviției totale și cu o răbdare de înger care singură era de ajuns ca să aline suferințele altora. Atitudinea lui neîncrezătoare și nesăbuită față de știință era bine cunoscută în toată zona de coastă. Prescria crema de ciocolată cu brînză topită pentru tulburările bilei, recomanda amorul fizic în toropeala de după masă ca pe un leac bun de viață lungă și fuma fără oprire niște țigări făcute de el pe care le răsucea în hîrtie de ambalaj și le prescria bolnavilor ca remediu pentru tot felul de boli trupești pentru care nu se cunoștea alt tratament. Chiar pacienții lui spuneau că nu-i vindeca niciodată pe de-a întregul, dar îi făcea să se simtă bine cu limbuția lui nestăpînită. El izbucnea într-un hohot de rîs vulgar.

– Și celorlalți doctori le mor tot atît de mulți pacienți ca și mie, spunea el. Dar ai mei mor mai mulțumiți.

Sosi cu trăsura domnului Bartolomé Molinares, care venea și pleca de mai multe ori pe zi, aducînd și ducînd tot felul de musafiri nechemați, pînă cînd generalul le interzise să mai vină fără să fie invitați. Sosi îmbrăcat în haine de in alb necălcate, croindu-și drum prin ploaie, cu buzunarele burdușite de lucruri de mîncare și cu o umbrelă atît de ponosită, încît mai degrabă atrăgea șiroaiele decît să le respingă. Primul lucru pe care îl făcu după salutul protocolar fu să-și ceară scuze pentru țigara puturoasă pe care o ținea în mînă, fumată pe jumătate. Generalul, care nu suporta fumul de tutun, nu numai atunci, ci dintotdeauna, îl iertase dinainte.

– Sînt obișnuit, spuse el. Manuela fumează niște țigări mai scîrboase ca ale dumneavoastră, pînă și în pat, și desigur că îmi suflă fumul mult mai de aproape ca dumneavoastră.

Doctorul Gastelbondo prinse din zbor subiectul care îl făcea să ardă de curiozitate.

– Firește, spuse el. Ce mai face?

– Cine?

– Doña Manuela.

Generalul răspunse scurt:

– Bine.

Și schimbă vorba într-un mod atît de demonstrativ, încît doctorul izbucni într-un hohot de rîs ca să-și mascheze necuviința. Generalul știa, fără îndoială, că nici una din isprăvile lui galante nu scăpa de bîrfa ofițerilor din suită. Nu făcuse niciodată paradă de cuceririle lui, dar fuseseră atît de multe și atît de răsunătoare, încît secretele lui de alcov erau cunoscute de toată lumea. O scrisoare obișnuită întîrzia trei luni pînă să ajungă de la Lima la Caracas, dar bîrfele despre aventurile lui păreau să zboare iute ca gîndul. Scandalul îl urmărea ca o umbră, iar amantele lui rămîneau însemnate pe vecie cu o cruce de cenușă, dar el își făcea inutil datoria de a-și păstra secretele amoroase apărîndu-le printr-o inviolabilă lege nescrisă. Nimeni nu l-a auzit făcînd vreo mărturisire indiscretă și

neloială despre vreo femeie care ar fi fost a lui, cu excepția lui José Palacios, care era complicele său în tot ce făcea. Nici măcar ca să satisfacă o curiozitate atît de nevinovată ca a doctorului Gastelbondo și referitoare la Manuela Sáenz, a cărei viață intimă era așa de bine cunoscută de toată lumea, încît nu mai rămîneau decît foarte puține secrete de păstrat.

Fără a mai socoti acest scurt incident, doctorul Gastelbondo fu pentru el o apariție providențială. Îl readuse la viață cu nebuniile lui înțelepte, își împărțea cu el figurinele din zahăr cu formă de animale, turta dulce cu lapte, tabletele *diabolines*[1] din făină de manioc pe care le avea în buzunare și pe care el le primea din politețe și le mînca din amuzament. Într-o zi se plînse că zaharicalele alea fine nu erau bune decît să-i amăgească foamea, dar nu-l ajutau să cîștige și în greutate, cum dorea el.

– Nu vă faceți griji, Excelență, îi replică doctorul. Tot ce intră pe gură îngrașă și tot ce iese terfelește.

Argumentul i se păru generalului așa de hazliu, că acceptă să bea cu doctorul un pahar de vin bun și o ceașcă de *sago*[2].

Cu toate acestea, starea de spirit pe care doctorul i-o ameliora cu atîta migală îi era tulburată de veștile proaste. Cineva îi spuse că stăpînul casei unde locuise în Cartagena arsese, de teamă să nu se molipsească, lavița pe care dormise, împreună cu salteaua și cearșafurile și cu tot ce trecuse prin mîinile generalului în timpul ședерii sale acolo. El îi dădu ordin lui don Juan de Dios Amador ca

[1] Tablete de ciocolată, învelite în hîrtie, pe care sînt scrise diverse aforisme sau devize.

[2] Produs alimentar sub formă de praf sau granule, preparat din fecula unei specii de palmieri (sagatieri), din care se pregătește o supă hrănitoare.

din banii pe care îi lăsase să plătească lucrurile distruse ca și cum ar fi fost noi, pe lîngă chiria casei. Dar nici așa nu reuși să-și aline amărăciunea.

Se simți și mai rău cîteva zile mai tîrziu, cînd află că don Joaquin Mosquera trecuse pe acolo în drum spre Statele Unite și nu binevoise să-i facă o vizită. Întrebînd în stînga și în dreapta fără să-și ascundă tulburarea, află că, de fapt, rămăsese în zona de coastă mai mult de o săptămînă, în așteptarea vaporului, că se văzuse cu mulți prieteni comuni, dar și cu unii dușmani ai săi, și că tuturor le-a declarat că îi era lehamite de ceea ce el numea ingratitudinea generalului. La plecare, cînd se afla deja în șalupa care îl ducea la bordul vasului, își rezumase ideea lui fixă adresîndu-se celor veniți să-l conducă:

– Țineți minte ce vă spun! Omul ăsta nu iubește pe nimeni.

José Palacios știa cît de sensibil era generalul la un asemenea reproș. Nimic nu-l durea mai mult, nici nu-l tulbura mai mult ca atunci cînd cineva se îndoia de sentimentele lui, și era în stare să despice apele și să doboare munții cu teribila lui putere de seducție, pînă reușea să-și convingă interlocutorul că greșește. Pe cînd se afla în culmea gloriei, Delfina Guardiola, frumoasa din Angostura, îi trîntise ușa în nas, înfuriată de capriciile lui. „Dumneavoastră sînteți un om eminent, domnule general, și nu aveți egal“, i-a spus ea. „Dar iubirea e un lucru care vă depășește.“ El a intrat pe fereastra de la bucătărie și a rămas trei zile la ea, și nu numai că a fost cît pe-aci să piardă o bătălie, dar și-a mai pus și propria piele în joc, pînă a izbutit s-o convingă pe Delfina să se încreadă în inima lui.

Mosquera nu se afla atunci pe aproape, dar își vărsă necazul față de cine se nimeri. Se tot întreba cu ce drept vorbea de iubire un om care îngăduise să i se transmită lui printr-o notă oficială rezoluția Venezuelei privind alungarea și exilarea sa.

– Să spună mersi că nu i-am răspuns, ca să-l cruț de judecata istoriei, strigă el.

Aminti de tot ce făcuse pentru el, cît îl ajutase ca să ajungă ceea ce era, cum avusese de suportat neghiobiile narcisismului său provincial. La sfîrșit îi scrise unui prieten comun o epistolă lungă și disperată, ca să fie sigur că vorbele lui pline de amărăciune vor ajunge la cunoștința lui Mosquera în orice parte a lumii s-ar fi aflat.

În schimb, veștile care nu soseau îl învăluiau ca într-o ceață invizibilă. Urdaneta tot nu-i răspundea la scrisori. Briceño Méndez, omul lui de încredere din Venezuela, îi trimisese o scrisoare împreună cu niște fructe din Jamaica, din cele la care poftea atît de mult, dar mesagerul se înecase. Justo Briceño, omul lui de la granița de est, îl exaspera cu încetineala sa. Tăcerea lui Urdaneta făcuse ca țara să intre pentru el într-un con de umbră. Moartea lui Fernández Madrid, corespondentul lui de la Londra, făcuse ca lumea întreagă să intre într-un con de umbră.

Ceea ce nu știa generalul era că în vreme ce el nu primea vești de la Urdaneta, acesta coresponda intens cu ofițerii din suita sa, cerîndu-le să-i smulgă un răspuns clar. Lui O'Leary îi scrisese: „Trebuie să știu o dată pentru totdeauna dacă generalul acceptă sau nu președinția sau dacă urmează să alergăm toată viața după o nălucă ce nu poate fi prinsă". Nu numai O'Leary, dar și alții din anturajul său

încercau să intre în vorbă cu generalul ca să-i poată da lui Urdaneta un răspuns, dar cuvintele evazive ale generalului erau de nepătruns.

Cînd, în cele din urmă, se primiră vești sigure de la Riohacha, erau mai proaste decît semnele sale. Generalul Manuel Valdés, după cum era prevăzut, cuceri orașul la 20 octombrie fără să întîmpine nici o rezistență, dar Carujo îi nimici două companii de cercetași în săptămîna care urmă. Valdés îi prezentă lui Montilla actul său de demisie care se dorea onorabil, dar care generalului i se păru nedemn.

– Nemernicul ăla e mort de frică, spuse el.

Nu mai erau decît cincisprezece zile pînă să se încerce cucerirea orașului Maracaibo, potrivit planului inițial, dar simpla stăpînire a Riohachei era de-acum un vis imposibil.

– Ei, drăcia dracului! răcni generalul. Toată crema generalilor mei n-a fost în stare să împiedice o revoltă de cazarmă!

Cu toate acestea, vestea care îl afectă cel mai mult fu aceea că populația fugea din calea trupelor guvernamentale pentru că le identificau cu el, pe care îl socoteau asasinul amiralului Padilla, idolatrizat în Riohacha, ținutul lui natal. În plus, dezastrul coincidea cu cel din restul țării. Anarhia și haosul se înstăpîneau pretutindeni, iar guvernul lui Urdaneta era incapabil să le țină sub control.

Doctorul rămase încă o dată surprins de puterea dătătoare de viață a furiei în ziua în care îl găsi pe general slobozind un potop de imprecații biblice în fața unui emisar special care tocmai îi adusese ultimele vești de la Santa Fe.

– Guvernul ăsta de tot rahatul, în loc să angajeze în luptă națiunile și oamenii importanți, îi ține paralizați, răcnea el. O să cadă din nou, și a treia oară n-o să se mai ridice, pentru că oamenii care-l alcătuiesc și masele care-l susțin vor fi exterminați.

Eforturile doctorului de a-l calma fură inutile, căci, după ce termină de înfierat guvernul, repetă, strigînd cît îl ținea gura, lista neagră a statelor sale majore. Despre colonelul Joaquín Barriga, erou în trei mari bătălii, spuse că putea fi oricît de rău, dacă dorea: „Pînă și asasin“. Despre generalul Pedro Margueytío, bănuit de a fi participat la complotul pentru asasinarea lui Sucre, spuse că era un biet om, bun să conducă o turmă de vite. Pe generalul González, cel mai devotat pe care îl avea pe rîul Cauca, îl doborî de pe piedestal cu o lovitură brutală:

– Bolile lui sînt slăbiciunile și pîrțurile.

Se prăbuși în balansoar gîfîind ca să-i dea inimii răgazul de care timp de douăzeci de ani dusese lipsă. Atunci îl văzu pe doctorul Gastelbondo paralizat de uimire în cadrul ușii și ridică tonul.

– La urma urmelor, spuse el, la ce te poți aștepta din partea unui om care a pierdut două case la barbut?

Doctorul Gastelbondo rămase perplex.

– Despre cine e vorba? întrebă el.

– Despre Urdaneta, răspunse generalul. Le-a pierdut la Maracaibo jucînd cu un comandant de marină, dar în acte a făcut să apară ca și cum le-ar fi vîndut.

Trase în piept aerul de care avea nevoie.

– Sigur că sînt cu toții niște oameni cumsecade pe lîngă ticălosul de Santander, continuă el. Amicii lui furau banii din împrumuturile englezilor, cumpărînd hîrtii de valoare la un preț care era a zecea parte din cît valorau de fapt și pe urmă chiar statul le accepta la valoarea de sută la sută.

Spuse că, în orice caz, el nu se opusese împrumuturilor din cauza riscului corupției, ci pentru că prevăzuse la timp că ele amenințau independența pe care o plătiseră cu atîta vărsare de sînge.

– Urăsc datoriile mai mult decît pe spanioli, spuse el. De aceea l-am avertizat pe Santander că binele pe care l-am face pentru națiune nu avea să servească la nimic dacă acceptam datoria, pentru că veșnic aveam să plătim dobînzi. Acum se vede clar: datoria ne va aduce pînă la urmă la sapă de lemn.

Cînd își începuse activitatea actualul guvern, nu numai că fusese de acord cu hotărîrea lui Urdaneta de a respecta viața învinșilor, dar o și lăudase ca pe o nouă etică a războiului. „Să nu ne facă dușmanii noștri de acum ce le-am făcut noi spaniolilor.“ Adică războiul pe viață și pe moarte. Dar într-una din nopțile lui tenebroase din Soledad îi aminti lui Urdaneta într-o teribilă scrisoare că toate războaiele civile fuseseră cîștigate întotdeauna de cel mai crud.

– Crede-mă, doctore, îi spuse el medicului. Nu ne putem apăra autoritatea și viața decît cu prețul sîngelui dușmanilor noștri.

Furia îi trecu îndată fără să lase urme, la fel de intempestiv cum începuse, și generalul începu absoluțiunea istorică a ofițerilor pe care tocmai îi insultase.

– În tot cazul, eu sînt cel care greșește, spuse el. Ei nu doreau decît să înfăptuiască independența, care era ceva imediat și concret, și încă ce bine au mai făcut-o!

Îi întinse doctorului o mînă numai piele și os pentru ca acesta să-l ajute să se ridice și încheie cu un oftat:

– În schimb, eu mi-am irosit viața într-un vis, căutînd ceva care nu există.

În acele zile luă hotărîri privitoare la situația lui Iturbide. La sfîrșitul lui octombrie, acesta primise o scrisoare de la mama lui, care era tot la Georgetown, în care îi spunea că progresul forțelor liberale în Mexic dădea familiei lor tot mai puține speranțe de repatriere. Nesiguranța aceasta, care se adăuga aceleia pe care o purta în suflet încă din fragedă copilărie, îi deveni de nesuportat. Din fericire, într-o după-amiază, cînd se plimba prin galeria casei sprijinit de brațul lui, generalul îi evocă pe neașteptate o amintire din trecut.

– Despre Mexic nu am decît o amintire neplăcută, spuse el. La Veracruz, dulăii căpitanului din port mi-au sfîșiat doi cățelandri pe care îi duceam în Spania.

Oricum, spuse el, aceea a fost prima lui experiență de viață, și l-a marcat pentru totdeauna. Veracruz era prevăzut să fie locul unei scurte escale în prima sa călătorie spre Europa, în februarie 1799, dar care s-a prelungit cu aproape două luni din cauză că englezii blocau Havana, care era următoarea escală. Întîrzierea i-a dat răgaz să meargă cu trăsura pînă în Ciudad de México, urcînd aproape trei mii de metri printre vulcanii înzăpeziți și pustiurile halucinante care nu semănau nici pe departe cu diminețile pastorale din valea Aragua, unde trăise pînă atunci.

– M-am gîndit că așa trebuie să fie pe lună, spuse el.

În Ciudad de México a fost surprins de puritatea aerului și năucit de piețele publice, de abundența și curățenia lor, piețe în care se vindeau viermi roșii de agavă, tatù, viermi de apă, ouă de țînțar, cosași, larve de furnici negre, pisici sălbatice, gîndaci de apă cu miere, viespi de porumb, iguane de crescătorie, șerpi cu clopoței, fel de fel de păsări, cîini pitici și un soi de fasole care sărea întruna de parcă avea viață.

– Ăia mănîncă tot ce mișcă, spuse el.

A fost surprins de apele limpezi ale numeroaselor canale ce traversau orașul, de luntrele vopsite în culori sărbătorești, de frumusețea și mulțimea florilor. Dar l-au deprimat zilele scurte de februarie, indienii taciturni, eterna burniță, tot ceea ce avea să-l mîhnească la Santa Fe, la Lima, la La Paz, peste tot în Anzi, și care atunci îl făcea pentru prima oară să sufere. Episcopul căruia îi fusese recomandat l-a dus de mînă la o audiență la vicerege care, după cum i s-a părut lui, semăna mai mult a față bisericească decît episcopul însuși. Abia dacă l-a băgat în seamă pe tinerelul oacheș și subțiratic, îmbrăcat ca un filfizon, care s-a declarat admirator al Revoluției Franceze.

– Ar fi putut să mă coste viața, spuse generalul, amuzat. Dar am crezut, poate, că în prezența unui vicerege trebuia să fac puțină politică, și asta e tot ce știam eu la șaisprezece ani.

Înainte de a-și continua călătoria i-a trimis unchiului său, don Pedro Palacio y Sojo, prima lui scrisoare care avea să se păstreze.

– Aveam un scris așa de încîlcit, că nici eu nu-l înțelegeam, spuse el, prăpădindu-se de rîs. Dar i-am explicat unchiului că arăta așa pentru că eram obosit după drum.

Într-o pagină și jumătate avea patruzeci de greșeli de ortografie, două dintre ele la un singur cuvînt: „io".

Iturbide nu putu să facă nici un comentariu, căci nu-l ajuta memoria. Tot ce își amintea despre Mexic erau un șir de nenorociri care îi adînciseră melancolia înnăscută, și generalul avea motive să-l înțeleagă.

– Să nu rămîi alături de Urdaneta, îi spuse. Nici să nu pleci cu familia în Statele Unite, care sînt atît de puternice și cumplite, și care ne amăgesc cu povești despre libertate, dar pînă la urmă or să ne aducă numai necazuri.

Cuvintele lui aruncară o nouă umbră de îndoială într-o mocirlă de incertitudini. Iturbide exclamă:

– Nu mă speriați, domnule general!

– N-ai nici o teamă, spuse generalul pe un ton liniștit. Du-te în Mexic, chiar dacă s-ar putea să te ucidă sau s-ar putea să mori. Și du-te acum, cît ești încă tînăr, pentru că într-o zi va fi prea tîrziu, și atunci n-ai să te mai simți acasă nici aici, nici acolo. Te vei simți străin peste tot, și asta-i mai rău decît să fii mort.

Îl privi drept în ochi, își puse mîna cu palma deschisă pe piept și conchise:

– Sînt pățit.

În felul acesta, Iturbide plecă la începutul lui decembrie cu două scrisori pentru Urdaneta, într-una din ele spunîndu-se că el, Wilson și Fernando erau oamenii cei mai de încredere pe care îi avea generalul în casa lui. Rămase la Santa Fe fără un scop anume pînă în aprilie următor, cînd Urdaneta fu răsturnat printr-un complot santanderist. Mama lui reuși, cu perseverența ei exemplară, să-i obțină numirea în funcția de secretar al legației mexicane de la Washington. Își petrecu tot restul vieții uitat de lume în slujba lui de funcționar public și nu se mai știu nimic

despre familia sa decît după treizeci și doi de ani, cînd Maximilian de Habsburg, impus de Franța prin forța armelor ca împărat al Mexicului, adoptă doi frați Iturbide din a treia generație și îi numi succesori la tronul său himeric.

În cea de-a doua scrisoare pe care i-o trimise lui Urdaneta prin Iturbide, generalul îi cerea să distrugă toate scrisorile primite pînă atunci și pe cele pe care le va mai primi de la el, ca să nu rămînă urme din ceasurile lui grele. Urdaneta nu se conformă. Generalului Santander îi făcuse o rugăminte asemănătoare cu cinci ani în urmă: „Nu-mi dați scrisorile să fie publicate nici cît trăiesc, nici cînd voi muri, pentru că sînt prea directe și prea dezlînate". Nu i-a făcut pe plac nici Santander, ale cărui scrisori, spre deosebire de ale sale, erau impecabile ca formă și conținut și se vedea cu ochiul liber că le scria conștient fiind că destinatarul lor final era istoria.

De la scrisoarea din Veracruz pînă la ultima pe care a dictat-o cu șase zile înainte de a muri, generalul a scris cel puțin zece mii de epistole, unele cu mîna lui, altele dictate secretarilor săi, altele întocmite de aceștia după instrucțiunile lui. S-au păstrat ceva mai mult de trei mii de scrisori și vreo opt mii de documente semnate de el. Uneori îi scotea din sărite pe secretarii săi. Sau viceversa. Odată i s-a părut stîngace o scrisoare pe care tocmai o terminase de dictat și, în loc să facă alta, a adăugat cu scrisul lui o observație de un rînd despre secretar: „După cum vă veți da seama, Martell e astăzi mai imbecil ca oricînd". În ajunul plecării de la Angostura, pentru a duce la bun sfîrșit eliberarea continentului, în 1817, a pus ordine în treburile guvernării, lichidînd restanțele prin paisprezece

documente pe care le-a dictat într-o singură zi. Așa s-a născut, probabil, legenda niciodată dezmințită că dicta mai multor secretari mai multe scrisori în același timp.

Octombrie se reduse la ropotul picăturilor de ploaie. Generalul nu mai ieși din camera lui, iar doctorul Gastelbondo fu nevoit să facă uz de întreaga lui știință ca să i se îngăduie să-l viziteze și să-i dea să mănînce. José Palacios avea impresia că în siestele pe care le petrecea zăcînd îngîndurat în hamac fără să se legene, privind cum plouă în piața pustie, revedea cu ochii minții pînă și clipele cele mai neînsemnate din trecutul său.

– Dumnezeule al celor sărmani, oftă el într-o după-amiază. Ce-o mai fi cu Manuela?

– Nu știm decît că e bine, pentru că nu știm nimic, răspunse José Palacios.

Căci se așternuse tăcerea asupra persoanei ei de cînd venise Urdaneta la putere. Generalul nu-i mai scrisese, dar îi dădea instrucțiuni lui Fernando să o țină la curent cu călătoria. Ultima scrisoare de la ea sosise la sfîrșitul lui august și cuprindea atît de multe știri confidențiale despre pregătirile ce se făceau pentru lovitura militară, încît nu era ușor să-i deslușești secretele printre rîndurile exaltate și datele intenționat confuze, pentru a-l deruta pe inamic.

Uitînd sfaturile bune ale generalului, Manuela își luase în serios, și chiar cu prea mult entuziasm, rolul de primă bolivaristă a națiunii, și ducea pe cont propriu un război pe hîrtie împotriva guvernului. Președintele Mosquera nu a îndrăznit să deschidă acțiune împotriva ei, dar nici nu i-a împiedicat pe miniștrii săi să o facă. La agresiunile presei oficiale, Manuela răspundea prin pamflete tipărite pe care le împărțea din goana calului pe Strada Regală, escortată de sclavele ei. Pregătită de luptă, îi hăituia pe străduțele pietruite ale mahalalelor pe aceia care distribuiau manifestele împotriva generalului și acoperea cu inscripții și mai jignitoare injuriile care se iveau în zori pe zidurile caselor.

În cele din urmă, războiul oficialităților a devenit unul împotriva persoanei ei. Dar ea nu s-a lăsat intimidată. Oamenii ei de încredere din guvern au informat-o, într-o zi de serbare populară, că în piața mare se monta o schelă pentru focuri de artificii cu o caricatură a generalului îmbrăcat în batjocură în veșminte regale. Manuela și sclavele ei au trecut de militarii care asigurau paza și au distrus edificiul cu o șarjă de cavalerie. Însuși primarul a încercat atunci s-o aresteze, trimițînd un pichet de soldați care s-o ridice noaptea din patul ei, dar ea i-a așteptat cu o pereche de pistoale gata armate și numai prin intervenția unor prieteni ai ambelor părți a putut fi împiedicat un necaz și mai mare.

Singurul eveniment care a putut să o potolească a fost preluarea puterii de către Urdaneta. Avea în el un prieten adevărat, iar Urdaneta o socotea, la rîndul său, complicele cel mai entuziast. Cînd era singură la Santa Fe, în timp ce generalul se războia în sud împotriva invadatorilor peruani, Urdaneta era prietenul de încredere care se îngrijea de securitatea și de nevoile ei. Cînd generalul a făcut nefericita declarație la Congresul Admirabil, Manuela a fost aceea care a reușit să-l convingă să-i scrie lui Urdaneta: „Eu vă ofer toată prietenia mea dintotdeauna și o împăcare deplină și din toată inima“. Urdaneta i-a acceptat oferta generoasă, iar Manuela i-a întors favoarea după lovitura militară. A dispărut din viața publică și cu atîta grijă, încît, pe la începutul lui octombrie, a circulat zvonul că plecase

în Statele Unite și nimeni nu s-a îndoit că era adevărat. Așa încît José Palacios avea dreptate: Manuela era bine, pentru că nu se mai știa nimic de ea.

Odată, examinîndu-și în acest fel trecutul, copleșit de ploaia de afară, mîhnit pentru că trebuia să aștepte fără să știe nici ce anume, nici pentru ce, nici pe cine, generalul nu mai rezistă: plînse în somn. Cînd auzi scîncetele, José Palacios crezu că erau ale cîinelui vagabond pe care îl pescuiseră din apă. Dar erau ale stăpînului. Se zăpăci, pentru că în lungul șir de ani cît trăiseră alături unul de altul îl văzuse plîngînd numai o dată și nu de jale, ci de furie. Îl chemă pe căpitanul Ibarra, care stătea de veghe în galerie, și ascultă și el murmurul lacrimilor.

– Asta o să-l ajute, spuse Ibarra.

– O să ne ajute pe toți, adăugă José Palacios.

Generalul dormi pînă la ore mai tîrzii decît avea obiceiul. Nu îl treziră păsărelele din livada de alături, nici clopotele de la biserică, și José Palacios se aplecă de mai multe ori peste hamac ca să vadă dacă respira. Cînd deschise ochii, era trecut de orele opt și începuse arșița.

– Sîmbătă, șaisprezece octombrie, declamă José Palacios. Ziua sfintei Margarita María Alacoque.

Generalul se sculă din hamac și contemplă pe fereastră piața pustie și prăfoasă, biserica cu zidurile coșcovite și un cîrd de vulturi ce se sfădeau pentru rămășițele unui cîine mort. Tăria primelor raze de soare anunța o zi caniculară.

– Să plecăm de-aici cît mai repede, spuse generalul. Nu vreau să aud tirurile de execuție. José Palacios tresări. Trăise acest moment în alt loc și în alt timp, iar generalul era aidoma ca atunci, desculț pe dalele neacoperite cu covoare ale pardoselii, cu izmenele lungi și cu căciulița de noapte pe capul tuns chilug. Era un vis de demult devenit realitate.

– N-o să le auzim, spuse José Palacios și adăugă cu o exactitate voită: Generalul Piar a fost deja împușcat la Angostura, și nu azi la orele cinci după-amiaza, ci într-o zi ca acea de azi, acum treisprezece ani.

Generalul Manuel Piar, un mulatru dur din Curaçao, în vîrstă de treizeci și cinci de ani și încununat de glorie ca nimeni altul din armata de voluntari, pusese la încercare autoritatea generalului într-un moment cînd armata eliberatoare avea mai multă nevoie ca oricînd de forțele ei unite ca să taie elanul lui Morillo. Piar îi mobiliza pe negri, pe mulatri, pe metiși și pe toți sărmanii din țară împotriva aristocraților albi din Caracas reprezentați de general. Popularitatea și aura lui mesianică nu se comparau decît cu ale lui José Antonio Páez, sau ale lui Boves, monarhistul, și îi atrăgeau admirația și bunăvoința unor ofițeri albi din armata eliberatoare. Generalul își epuizase cu el metodele de convingere. Arestat din ordinul său, Piar a fost dus la Angostura, capitala provizorie, unde generalul se baricadase cu ofițerii apropiați, printre care cîțiva dintre aceia care aveau să-l însoțească în ultima călătorie pe fluviul Magdalena. Un consiliu de război numit de el, alcătuit din militari, prieteni ai lui Piar, a efectuat o judecată sumară. José María Carreño a fost unul dintre membri. Apărătorul din oficiu nu a trebuit să mintă cînd l-a exaltat pe Piar ca pe unul dintre bărbații iluștri care luptaseră împotriva stăpînirii spaniole. A fost declarat vinovat de dezertare, răzvrătire și trădare și condamnat la moarte cu pierderea gradului militar. Cunoscîndu-i meritele, lumea nu credea că era posibil ca sentința să fie confirmată de

general, cu atît mai puțin într-un moment în care Morillo recuperase cîteva provincii și moralul patrioților era atît de scăzut, încît exista temerea că armata se putea dezmembra. Asupra generalului s-au făcut tot felul de presiuni și el a ascultat binevoitor părerea prietenilor celor mai apropiați, printre care Briceño Méndez, dar hotărîrea lui a fost fără drept de apel. A anulat pedeapsa de ridicare a gradului și a confirmat-o pe aceea de moarte prin împușcare, agravînd-o prin ordinul de a se face prin execuție publică. A fost noaptea fără sfîrșit în care toate relele s-au putut întîmpla. În 16 octombrie, la orele cinci după-amiaza, sentința a fost executată sub soarele neîndurător, în piața mare din Angostura, orașul pe care chiar Piar îl smulsese cu șase luni în urmă din mîinile spaniolilor. Comandantul plutonului de execuție dăduse ordin să se adune rămășițele unui cîine mort pe care îl devorau vulturii și închisese căile de acces pentru ca animalele fără stăpîn să nu perturbe solemnitatea execuției. I-a refuzat lui Piar cea din urmă onoare – de a da el însuși ordin să tragă plutonului de execuție – și l-a legat la ochi cu forța, dar nu a putut să-l împiedice să-și ia rămas-bun de la lumea aceasta sărutînd crucifixul și salutînd drapelul.

Generalul refuzase să asiste la execuție. Singurul care se afla cu el în casă era José Palacios, și acesta l-a văzut căznindu-se să-și stăpînească lacrimile în momentul cînd a auzit împușcăturile. În comunicatul adresat trupelor a spus: „Ieri a fost o zi de durere pentru inima mea“. Tot restul vieții avea să repete însă că a fost o cerință politică ce a salvat țara, i-a înduplecat pe rebeli și a împiedicat un război civil. În orice caz, a fost cel mai nemilos act de putere din viața sa, dar și cel mai oportun, prin care și-a consolidat îndată autoritatea, a unificat conducerea și și-a deschis drumul spre glorie.

După treisprezece ani, la Soledad, nici măcar nu păru să-și dea seama că fusese victima unui delir care îl întorsese în alt timp. Continuă să privească piața pînă cînd trecu o bătrînă îmbrăcată în zdrențe cu un asin încărcat cu nuci de cocos pentru vînzare, și umbra ei alungă vulturii. Atunci se întoarse la hamac, oftînd ușurat și, fără să-l întrebe nimeni, dădu răspunsul pe care José Palacios dorise să-l cunoască din noaptea tragică de la Angostura.

– Tot așa aș proceda.

Cel mai periculos era mersul pe jos, nu din cauza riscului unei căderi, ci pentru că se vedea prea bine cît de mare era efortul pe care îl făcea. În schimb, ca să urce și să coboare scările casei era de înțeles că trebuia să fie ajutat, chiar dacă ar fi fost în stare să se descurce și singur. Cu toate acestea, cînd avea într-adevăr nevoie de un braț de sprijin, nu primea să-i fie dat.

– Mulțumesc, spunea el, dar încă mai pot.

Într-o zi nu mai putu. Se pregătea să coboare singur scările cînd își pierdu cunoștința.

– Am căzut de pe picioare, fără să știu nici eu cum, aproape mort, îi povesti unui prieten.

A fost mai rău: scăpă cu viață ca prin minune, pentru că-i veni amețeală chiar în capul scării și numai datorită ușurimii corpului său nu se rostogoli la vale.

Doctorul Gastelbondo îl duse de urgență în străvechiul oraș Barranca de San Nicolás cu trăsura lui don Bartolomé Molinares, care îl găzduise în propria casă în călătoria sa anterioară și avea pregătit același dormitor mare și bine aerisit, cu vedere spre Strada Mare. Pe drum începu să-i curgă din colțul ochiului stîng o secreție densă care nu îi dădea pace. Călători absent la tot ce era în jurul lui și din cînd în cînd părea că se roagă, cînd de fapt murmura strofe întregi din poemele lui preferate. Doctorul îl

ștergea la ochi cu batista lui, mirat că nu o făcea el însuși, care era atît de preocupat de curățenia trupului său. Se învioră abia la intrarea în oraș, cînd niște vaci smucite fură cît pe-aci să le doboare trăsura și în cele din urmă răsturnară berlina preotului paroh. Acesta făcu o tumbă în aer și se ridică îndată dintr-un singur salt, alb de nisip pînă în creștetul capului, cu fruntea și mîinile pline de sînge. Cînd își reveni din șoc, grenadirii fură nevoiți să-și croiască drum printre trecătorii opriți în loc și copiii goi care nu doreau decît să facă haz de accident, neavînd habar cine era călătorul care, așa cum ședea în penumbra trăsurii, parcă era un mort.

Doctorul îl prezentă pe preot drept unul dintre puținii care îl susținuseră pe general în vremurile cînd episcopii tunau din amvon contra lui și fusese excomunicat pentru că era mason și iubitor al celor lumești. Generalul nu părea să-și dea seama de ceea ce se întîmpla și nu se dezmetici decît în momentul cînd văzu sîngele de pe sutana preotului, iar acesta îl rugă să facă uz de autoritatea sa pentru ca vacile să nu mai fie lăsate să umble libere într-un oraș unde, cu atîtea trăsuri, nu mai puteai merge în siguranță pe jos, pe drumurile publice.

– Nu vă faceți sînge rău, Cuviosia voastră, îi spuse el fără să-l privească. Așa e în toată țara.

Soarele de la orele unsprezece stăruia neclintit pe nisipul străzilor largi și pustiite, iar orașul întreg reverbera căldura. Generalul se bucură că nu avea să stea acolo mai mult decît era nevoie ca să se refacă după căzătură și ca să iasă în larg într-o zi cu mare agitată, fiindcă în manualul francez scria că răul de mare ajuta la eliminarea fierei și la

curățarea stomacului. Din lovitură își reveni curînd, dar în schimb nu fu atît de ușor să aibă parte de vas și de vreme rea în același timp.

Înfuriat că trupul nu-l mai asculta, generalul nu avu putere pentru nici un fel de activitate politică sau socială, și, dacă primea vreo vizită, era din partea unor vechi prieteni care treceau prin oraș ca să-și ia rămas-bun de la el. Casa era mare și răcoroasă, atît cît putea să fie în luna noiembrie, iar gazdele au transformat-o pentru el într-un spital de familie. Don Bartolomé Molinares era unul dintre nenumăraţii oameni ruinați de războaie, și singurul lucru cu care se alesese de pe urma lor era slujba de administrator al poștelor, pe care o îndeplinea fără plată de zece ani. Era un om atît de blînd, încît generalul îi spunea „tăticule“ încă din călătoria anterioară. Nevasta lui, o femeie semeață și cu o neabătută vocație matriarhală, își făcea veacul împletind cu beţișorul dantele, pe care le vindea pe bani buni pe vapoarele europene, dar, de cînd veni, generalul îi consacră lui tot timpul pe care îl avea. Merse pînă acolo încît intră în conflict cu Fernanda Barriga pentru că îi punea ulei de măsline în mîncarea de linte, convinsă fiind că era bun pentru bolile de piept, iar el o înghițea cu de-a sila, din recunoștință.

Ceea ce-l supără mai mult pe general în acele zile fu supurația ochiului, care îl ținu într-o dispoziție sumbră, pînă cînd îi trecu prin spălături cu infuzie de mușețel. Atunci se apucă să joace cărți, ca o compensație efemeră pentru chinul ciupiturilor de țînțar și tristețile înserărilor. Într-unul din puținele lui accese de remușcare, stînd de vorbă cu stăpînii casei mai în glumă, mai în serios, îi uimi declarîndu-le că era mai de folos o bună înțelegere decît o mie de lupte cîștigate.

– Și în politică? întrebă domnul Molinares.

– Mai cu seamă în politică, răspunse generalul. Faptul că n-am ajuns la o înțelegere cu Santander ne-a dus pe toți pe drumul pierzaniei.

– Atîta vreme cît mai ai prieteni, mai ai speranțe, spuse Molinares.

– Dimpotrivă, replică generalul. Nu perfidia dușmanilor, ci zelul prietenilor mi-a dus gloria de rîpă. Ei au fost cei care m-au împins spre dezastrul Convenției de la Ocaña, care mi-au întins plasa monarhiei, care m-au obligat să umblu să fiu reales cu aceleași argumente cu care mai apoi m-au făcut să mă retrag din funcție, iar acum mă țin prizonier în țara aceasta, unde nu mai am ce căuta.

Ploaia deveni eternă, iar umezeala începu să sape breșe în amintire. Era atîta zăpușeală, chiar și noaptea, încît generalul trebuia să se schimbe de mai multe ori de cămașa udă leoarcă.

– Mă simt ca fiert în *bain-marie*, se văita el.

Într-o după-amiază șezu mai bine de trei ore în balcon, privind cum alunecau pe stradă bucățile de moloz din cartierele sărace, obiectele de menaj, hoiturile de animale duse de puhoiul unei ploi torențiale cu violența unui cutremur care încerca să smulgă casele din temelii.

Maiorul Juan Glen, primarul orașului, apăru în plină furtună cu vestea că arestase o femeie aflată în serviciul domnului Visbal pentru că vindea ca pe niște moaște sfinte șuvițele de păr pe care generalul și le tăiase la Soledad. Încă o dată se simți copleșit de tristețe să vadă că tot ce îi aparținuse se transforma în marfă de ocazie.

– Mă tratează ca și cum aș fi murit, spuse el.

Doamna Molinares își trăsese balansoarul lîngă masa de joc ca să nu îi scape nici un cuvînt.

– Vă tratează drept ceea ce sînteți: un sfînt, spuse ea.

– Ei bine, dacă-i așa, să-i dea drumul acelei sărmane nevinovate.

Nu mai citi nimic. Dacă avea de trimis scrisori, se mulțumea să-i dea instrucțiuni lui Fernando și nu le revedea nici pe acelea puține pe care trebuia să le iscălească. Își petrecea dimineața contemplînd din balcon pustiul nisipos al străzilor, privind cum treceau măgărușul cu apă de vînzare, negresa insolentă și fericită care vindea sparoși[1] prăjiți la soare, copiii ce ieșeau de la școală la orele unsprezece fix, preotul cu sutana de stofă plină de petice care îl binecuvînta din poarta bisericii, topindu-se de căldură. La ora unu după-amiază, în vreme ce ceilalți își făceau siesta, se plimba pe trotuarul cu canale ce duhneau a putreziciune, alungînd numai cu umbra lui cîrdurile de vulturi din piață, salutîndu-se cînd și cînd cu puținii care îl recunoșteau așa cum se înfățișa el acum, aproape mort și îmbrăcat în civil, și ajungea la cazarma grenadirilor, o magherniță cu pereții din paiantă, orientată spre portul fluvial. Îl îngrijora moralul soldaților, biruiți de lehamite, fapt ce i se părea vizibil cu ochiul liber după dezordinea din cazarmă, a cărei duhoare devenise de nesuportat. Dar un soldat, parcă toropit de zăpușeala de la ora aceea, îi trînti un adevăr care îl dădu gata:

– Nu pentru că avem moralul scăzut sîntem noi așa pleoștiți, Excelență, îi spuse el. Gonoreea-i de vină.

[1] Specie de pește marin.

Abia atunci află. Doctorii din oraș, după ce făcuseră uz de toată știința lor prescriindu-le spălături cu permanganat și lactoză drept paliativ, pasară problema comandanților militari, iar aceștia nu izbutiseră să se pună de acord asupra a ceea ce trebuiau să facă. Tot orașul era de acum la curent cu riscul care îl amenința, iar glorioasa armată a republicii era privită ca o purtătoare de molimă. Generalul, mai puțin alarmat decît se temuseră, rezolvă problema pe loc, printr-o carantină totală.

Cînd lipsa de vești bune sau rele începea să devină exasperantă, un crainic îi aduse de la Santa Marta un mesaj obscur din partea generalului Montilla: „Omul e în mîinile noastre și demersurile sînt pe drumul cel bun". Generalului i se păruse atît de ciudat acel mesaj, și atît de neobișnuit modul în care îi fusese transmis, încît îl înțelese ca pe o chestiune de stat-major de cea mai mare importanță. Era, probabil, legat de campania de la Riohacha, căreia îi acorda o prioritate istorică pe care nimeni nu dorea să o priceapă.

În acele vremuri era normal ca mesajele să fie complicate, iar comunicatele militare să fie, în mod intenționat, neclare, din rațiuni de securitate, de cînd guvernele, din comoditate, renunțaseră la sistemul mesajelor cifrate, care se dovediseră atît de utile în perioada primelor conspirații împotriva Spaniei. Ideea că militarii îl înșelau era un motiv vechi de îngrijorare, pe care Montilla o împărtășea, și aceasta complică și mai mult misterul mesajului și agravă neliniștea generalului. Atunci îl trimise pe José Palacios la Santa Marta sub pretextul ingenios de a procura fructe și legume proaspete și cîteva sticle de Xeres sec și de bere blondă, care nu se găseau pe piața locală. Dar adevăratul scop era să-i dezlege misterul. Era foarte simplu: Montilla dorea să spună

că soțul Mirandei Lindsay fusese transferat de la închisoarea din Honda la cea din Cartagena, iar grațierea era o chestiune de cîteva zile. Generalul se simți atît de decepționat de simplitatea enigmei, încît nici măcar nu se bucură de binele pe care i-l făcuse salvatoarei lui din Jamaica.

Episcopul din Santa Marta îi aduse la cunoștință, la începutul lui noiembrie, printr-un bilet scris de mîna sa, că el, cu mijlocirea lui apostolică, fusese cel care izbutise să potolească spiritele în localitatea vecină, La Ciénaga, unde cu o săptămînă în urmă se încercase o revoltă a populației civile în sprijinul orașului Riohacha. Generalul îi mulțumi scriindu-i, la rîndul său, cu mîna lui, și-i ceru lui Montilla să facă ceea ce se cuvenea, dar nu îi plăcu felul în care episcopul se grăbise să-și ia răsplata.

Relațiile dintre el și monseniorul Estévez nu fuseseră niciodată dintre cele mai bune. Dincolo de toiagul lui pașnic de bun păstor, episcopul era un politician înfocat, dar slab la minte, adversar al republicii în adîncul sufletului și adversar al unificării continentale, ca și a tot ceea ce era legat de concepția politică a generalului. La Congresul Admirabil, al cărui vicepreședinte fusese, își înțelesese bine adevărata sarcină de a submina autoritatea lui Sucre și și-o îndeplinise mai mult cu răutate decît cu eficacitate, atît în alegerea demnitarilor, cît și în misiunea pe care au avut-o împreună de a găsi o soluție amiabilă a conflictului cu Venezuela. Soții Molinares, care știau de acele neînțelegeri, nu se mirară cîtuși de puțin cînd, la gustarea de după-amiază, generalul îi întîmpină cu una din pildele lui profetice:

– Ce-o să se aleagă de copiii noștri într-o țară în care revoluțiile se sfîrșesc prin intervenția unui episcop?

Doamna Molinares îi răspunse cu un reproș afectuos, dar ferm:

– Chiar dacă Excelența voastră ar avea dreptate, eu nu vreau să știu nimic, spuse. Noi sîntem buni catolici, din aceia cum erau odată.

Fără să se lase descumpănit, el îi replică imediat:

– Fără îndoială că mai buni decît domnul episcop, căci el n-a făcut pace în La Ciénaga de dragul lui Dumnezeu, ci ca să-și țină uniți enoriașii în războiul împotriva Cartagenei.

– Și noi, cei de-aici, sîntem împotriva tiraniei Cartagenei, spuse domnul Molinares.

– Știu, replică generalul. Fiecare columbian e un teritoriu inamic.

De la Soledad, generalul îi ceruse lui Montilla să-i trimită o corabie ușoară în portul vecin Sabanilla, pentru planul său de a elimina fierea cu ajutorul răului de mare. Montilla întîrziase să-l servească pentru că don Joaquín de Mier, un spaniol republican care era asociat cu comodorul Elbers, îi promisese unul din vapoarele care prestau servicii ocazionale pe fluviul Magdalena. Cum acest lucru nu fu posibil, Montilla trimise la mijlocul lui noiembrie un cargobot englez, care sosi la Santa Marta fără să se anunțe în prealabil. De îndată ce află, generalul dădu de înțeles că avea să profite de ocazie ca să părăsească țara.

– Sînt hotărît să plec oriunde, ca să nu mor aici, spuse el.

Apoi se înfioră de presentimentul că îl aștepta Camille scrutînd orizontul dintr-un balcon plin de flori, cu vedere la mare, și adăugă oftînd:

– În Jamaica sînt iubit.

Îi dădu instrucțiuni lui José Palacios să înceapă să facă bagajul, iar în noaptea aceea stătu pînă tîrziu să caute niște documente pe care voia să le ia cu el cu orice preț. Se obosi atît de mult, încît dormi trei ore. În zori, deja

treaz și cu ochii deschiși, nu își dădu seama unde se află decît în momentul cînd José Palacios îi recită din calendarul bisericesc.

– Am visat că sînt la Santa Marta, spuse el. Era un oraș foarte curat, cu case albe și toate la fel, dar din cauza munților nu se vedea marea.

– Atunci nu era Santa Marta, spuse José Palacios. Era Caracas.

Așadar, visul generalului îi dezvăluise faptul că nu aveau să plece în Jamaica. Fernando era de mult în port ca să pună la punct toate detaliile legate de călătorie, iar la întoarcere își găsi unchiul dictîndu-i lui Wilson o scrisoare în care îi cerea lui Urdaneta un pașaport nou pentru plecarea din țară, căci cel emis de guvernul răsturnat de la putere nu mai era valabil. Aceasta a fost singura explicație pe care o dădu cînd contramandă plecarea.

Toată lumea a crezut însă că adevăratul motiv erau veștile pe care le primise în dimineața aceea despre operațiunile de la Riohacha, care nu făceau decît să le agraveze pe cele dinainte. Patria se năruia bucată cu bucată de la un ocean la altul, spectrul războiului civil se năpustea pe ruinele ei și nimic nu îl supăra mai mult pe general decît fuga din fața situațiilor potrivnice.

– Nu există sacrificiu pe care să nu fim gata să-l îndurăm ca să salvăm Riohacha, spuse el.

Doctorul Gastolbondo, mai îngrijorat de temerile bolnavului decît de bolile lui fără leac, era singurul care știa să-i spună adevărul fără să-l irite.

– Vine sfîrșitul lumii și dumneavoastră vă faceți griji pentru Riohacha, spuse el. N-am visat noi niciodată o asemenea onoare.

Replica veni prompt:

– De Riohacha depinde soarta lumii.

Credea cu adevărat ceea ce spunea, și nu izbutea să-și ascundă îngrijorarea că sosise deja momentul cînd prevăzuseră că vor cuceri Maracaibo și, cu toate acestea, se aflau mai departe de victorie ca oricînd. Și pe măsură ce se apropia decembrie cu după-amiezile lui de topaz, nu se temea numai că aveau să piardă Riohacha și poate toată zona litorală, dar și că Venezuela putea să pregătească o expediție ca să distrugă și ultimele rămășițe ale iluziilor lui.

Vremea începuse să se schimbe cu o săptămînă în urmă și acolo unde mai înainte erau ploi apăsătoare, acum se iviră un cer diafan și nopți înstelate. Generalul rămînea indiferent la minunile lumii, uneori îngîndurat în hamac, alteori jucînd cărți fără să-i pese de șansele pe care le avea. Puțin mai tîrziu, în vreme ce jucau în salon, o adiere dinspre stîncile cu trandafiri-de-mare le suflă cărțile din mîini și deschise zăvoarele ferestrelor. Doamna Molinares, însuflețită de acest semn prematur ce anunța venirea anotimpului providențial, exclamă:

– Sîntem în decembrie!

Wilson și José Laurencio Silva se grăbiră să închidă ferestrele pentru ca vîntul să nu sufle casa cu totul. Numai generalul rămase absorbit de ideea lui fixă.

– A venit decembrie și noi tot așa stăm, spuse el. Pe drept cuvînt se zice că mai bine să ai sergenți proști decît generali neputincioși.

Continuă să joace și, în mijlocul unei partide, își puse deoparte cărțile și-i spuse lui José Laurencio Silva să pregătească totul pentru călătorie. Colonelul Wilson, care în ajun își descărcase bagajul pentru a doua oară, rămase perplex.

– Vasul a plecat, spuse el.

Generalul știa.

– Ăla nu era bun, replică. Trebuie să mergem la Riohacha să vedem dacă reușim să-i facem pe iluștrii noștri generali să se hotărască în sfîrșit să cîștige.

Înainte de a se ridica de la masă, se simți obligat să se justifice față de stăpînii casei.

– Nu mai e nici măcar o necesitate de război, le spuse el, ci o chestiune de onoare.

Așa se întîmplă că la orele opt dimineața, în ziua de întîi decembrie, se îmbarcă pe brigantina *Manuel*, pe care domnul Joaquín de Mier i-o puse la dispoziție pentru orice dorea el: să facă o plimbare ca să elimine fierea, să meargă și să se liniștească la plantația de trestie de zahăr din San Pedro Alejandrino ca să se întremeze după multele lui boli și după suferințele fără de număr sau să-și continue călătoria pe mare spre Riohacha ca să încerce încă o dată să salveze America. Generalul Mariano Montilla, care sosi cu brigantina împreună cu generalul José Maria Carreño, reuși să aranjeze ca nava *Manuel* să fie escortată de fregata *Grampus*, aparținînd Statelor Unite, care, pe lîngă faptul că era bine dotată cu piese de artilerie, avea la bord un chirurg bun: doctorul Night. Totuși, cînd Montilla văzu starea jalnică în care se afla generalul, nu vru să se lase îndrumat numai de judecata doctorului Night, ci îl consultă și pe medicul său din oraș.

– Nici nu știu dacă va suporta călătoria, spuse doctorul Gastelbondo. Dar să plece: orice-ar fi e mai bine decît să trăiască așa.

Canalele din Ciénaga Grande[1] erau greoaie și înăbușitoare și emanau aburi ucigători, așa încît ieșiră în largul mării profitînd de primele alizee dinspre nord, care în acel an începuseră să sufle de timpuriu și erau blînde. Brigantina cu vele pătrate, bine întreținută și avînd o cabină pregătită pentru el, era curată și confortabilă și plutea într-un ritm vioi.

Generalul se îmbarcă bine dispus și vru să rămînă pe punte ca să vadă estuarul Rio Grande de la Magdalena, al cărui mîl colora apele în cenușiu pînă la o distanță de multe leghe în largul mării. Își pusese niște pantaloni vechi de catifea, căciulița andină și un veston de uniformă a marinei engleze pe care i-l dăruise căpitanul fregatei, și începea să arate mai bine grație soarelui și brizei înșelătoare. În cinstea sa, membrii echipajului fregatei vînară un rechin uriaș, în a cărui burtă găsiră, printre multe alte mărunțișuri, niște pinteni de călăreț. El savura totul cu o bucurie de turist pînă cînd îl învinse oboseala și se retrase în sine însuși. Atunci îi făcu lui José Palacios semn să se apropie și-i mărturisi la ureche:

– La ora asta, tăicuțu' Molinares probabil că arde salteaua și îngroapă lingurile.

Către amiază trecură prin dreptul zonei Ciénaga Grande, o vastă întindere de ape tulburi unde toate păsările cerului își disputau un banc de sparoși aurii. În porțiunea netedă și fierbinte, acoperită de silitră, dintre mlaștină și mare, unde lumina era mai transparentă și aerul mai pur, se aflau satele de pescari cu uneltele lor de pescuit întinse la uscat în curți, iar mai departe misterioasa

[1] „Mlaștina Mare“ (sp.).

localitate La Ciénaga, ale cărei năluci diurne îi făcuseră pe discipolii lui Humboldt să se îndoiască de propria lor știință. De cealaltă parte a zonei mlăștinoase Ciénaga Grande se înălțau culmile acoperite cu ghețuri eterne ale munților Sierra Nevada. Brigantina zveltă, aproape zburînd pe suprafața apei în liniștea velelor, era atît de ușoară și stabilă, încît nu îi cauzase generalului mult dorita indispoziție fizică pentru eliminarea fierei. Cu toate acestea, trecură mai departe pe lîngă o coastă a muntelui care înainta în mare, unde se învolburară apele și se înteți briza. Generalul observă acele schimbări cu tot mai multă speranță, căci lumea începu să se învîrtă împreună cu păsările carnivore ce zburau în cerc deasupra capului său și cămașa i se îmbibă de o sudoare rece, iar ochii i se umplură de lacrimi. Montilla și Wilson trebuiră să-l țină, căci era atît de ușor, încît un val mai puternic putea să-l arunce peste bord. Pe înserat, cînd intrară în apele liniștite ale golfului Santa Marta, nu mai avea ce să mai elimine din trupul său stors și zăcea vlăguit în cușeta căpitanului, agonizînd, dar în starea aceea de beție pe care ți-o dau visele împlinite. Generalul Montilla se sperie așa de mult de starea în care se afla, încît, înainte de a începe debarcarea, îl chemă din nou pe doctorul Night să-l vadă și acesta hotărî să fie coborît pe uscat într-o lectică.

În afară de lipsa de interes a locuitorilor din Santa Marta pentru tot ceea ce avea un aer oficial, existau și alte motive care explicau faptul că atît de puțină lume îl aștepta pe chei. Santa Marta fusese unul dintre orașele cel mai greu de cîștigat pentru cauza republicană. Chiar și după ce independența fusese consfințită prin bătălia de la Boyacá, viceregele Sámano se refugiase acolo ca să aștepte întăriri din Spania. Însuși generalul încercase s-o elibereze de mai

multe ori și numai Montilla a reușit, cînd republica era deja instaurată. La ostilitatea monarhiștilor se adăuga faptul că erau cu toții porniți împotriva Cartagenei, favorită a puterii centrale, iar generalul, prin dragostea lui pentru cartagenezi, punea paie peste foc fără să știe. Motivul cel mai serios însă, chiar și pentru mulți adepți ai săi, a fost execuția sumară a amiralului José Prudencio Padilla, care, colac peste pupăză, mai era și mulatru, ca generalul Piar. Virulența resentimentelor crescuse o dată cu preluarea puterii de către Urdaneta, președintele consiliului de război care pronunțase sentința de condamnare la moarte. Așa încît clopotele catedralei nu bătură după cum era prevăzut și nimeni nu știu să spună de ce, și nici nu se traseră salve de tun din fortăreața Morro în semn de salut, pentru că în zori pulberea fusese găsită umedă în magazie. Soldații munciseră pînă aproape de sosirea generalului pentru ca el să nu vadă inscripția scrisă cu cărbune pe zidul lateral al catedralei: „Trăiască José Prudencio". Anunțurile oficiale despre venirea sa abia dacă îi impresionară pe cei cîțiva care așteptau în port. Absența cea mai notabilă era a episcopului Estévez, prima și cea mai importantă dintre persoanele înștiințate.

Don Joaquín de Mier avea să-și amintească pînă la sfîrșitul îndelungatei sale vieți făptura înspăimîntătoare pe care o debarcară cu targa în toropeala primei seri, înfășurată într-o pătură de lînă, avînd pe cap căciulă peste căciulă, amîndouă îndesate pînă la sprîncene, și abia suflînd. Cu toate acestea, cel mai bine își aminti de mîna lui dogoritoare, de respirația grea, de prestanța supranaturală cu care se ridică de pe targă ca să-i salute pe toți, unul cîte unul, spunîndu-le gradele și numele lor întregi, abia ținîndu-se pe picioare ajutat de aghiotanții săi. Apoi

se lăsă urcat pe brațe în cupeu și se prăbuși pe banchetă, cu capul vlăguit sprijinit de spătar, dar urmărind cu ochi lacomi viața ce îi aluneca prin dreptul geamului pentru o singură și ultimă oară. Șirul de trăsuri nu a avut decît de trecut drumul pînă la vechea clădire a vămii, care îi era rezervată generalului. Erau aproape orele opt și era miercuri, dar pe promenada din golf, în bătaia primelor brize ale lunii decembrie, domnea o atmosferă de sfîrșit de săptămînă. Străzile erau largi și murdare, dar casele de aici, cu ziduri de piatră și cu balcoane mari, erau mai bine întreținute decît în restul țării. Familii întregi își scoseseră mobilele pe trotuar, iar unele își primeau musafirii chiar în mijlocul străzii. Puzderia de licurici dintre crengile copacilor scăldau strada ce ducea la mare într-o lumină fosforescentă, mai intensă decît a felinarelor.

Clădirea vămii, cea mai veche construcție de acest fel din țară, ridicată cu două sute nouăzeci și nouă de ani în urmă, fusese de curînd restaurată. Pentru general pregătiră dormitorul de la etajul doi, cu vedere spre golf, dar el preferă să-și petreacă cel mai mult timp în salonul mare, singura încăpere în care se găseau belciuge ca să-și agațe hamacul. Tot acolo se afla tejgheaua grosolană din lemn de mahon cioplit pe care, șaisprezece zile mai tîrziu, avea să fie expus în camera mortuară trupul său îmbălsămat, îmbrăcat în tunica albastră potrivit rangului său, dar fără cei opt nasturi de aur curat pe care cineva avea să-i smulgă în buimăceala care a urmat morții.

El era singurul care nu se credea atît de aproape de acest deznodămînt fatal. În schimb, doctorul Alexandre Prosper Révérend, medicul francez pe care generalul Montilla îl chemă de urgență la orele nouă seara, nu avu nevoie să-i ia pulsul ca să-și dea seama că de ani de zile începuse să se stingă din viață. Judecînd după gîtul moleșit, contracția pieptului și paloarea feței, bănui că principala cauză erau plămînii bolnavi, și observațiile sale din zilele următoare aveau să o confirme. Anamneza preliminară pe care i-o făcu între patru ochi, jumătate în spaniolă, jumătate în franceză, confirmă că bolnavul avea o abilitate magistrală de a falsifica simptomele și de a ascunde durerea și că suflul puțin pe care îl mai avea și-l irosea în efortul de a nu tuși și de a nu expectora în timpul consultației. Diagnosticul pus la prima vedere îi fu adeverit de examenul clinic. Dar de la foaia de observație din acea seară, prima dintre cele treizeci și trei pe care avea să le întocmească în următoarele cincisprezece zile, acordă aceeași importanță degradării trupești ca și suferințelor sufletești.

Doctorul Révérend avea treizeci și patru de ani și era sigur de sine, cult și spilcuit. Sosise în urmă cu șase ani, decepționat de readucerea Burbonilor pe tronul Franței, și vorbea și scria într-o spaniolă corectă și fluentă, însă generalul profită de cea dintîi ocazie ce se ivi ca să-i dovedească cît de bine stăpînea franceza. Doctorul prinse subiectul din zbor.

– Excelența voastră are un accent parizian, îi spuse el.

– De pe Rue Vivienne, replică el, înviorîndu-se. De unde știți?

– Mă fălesc cu faptul că pot să ghicesc pînă și colțul de stradă din Paris unde a copilărit cineva, numai după accent, răspunse doctorul. Cu toate că m-am născut și am trăit pînă tîrziu într-un sătuc din Normandia.

– Brînzeturi bune, dar vin prost, spuse generalul.

– Poate că acesta e secretul sănătății noastre, replică doctorul.

Îi cîștigă încrederea apăsînd, fără să-i producă dureri, pe coarda copilărească a inimii sale. I-o cîștigă și mai mult cînd, în loc să-i prescrie noi medicamente, îi dădu cu mîna lui o lingură de sirop pe care i-l pregătise doctorul Gastelbondo ca să-i aline tusea, și un sedativ pe care îl luă fără să crîcnească, pentru că dorea să doarmă. Mai stătură puțin de vorbă pînă cînd somniferul își făcu efectul, și atunci doctorul ieși din încăpere în vîrful picioarelor. Generalul Montilla îl conduse acasă împreună cu alți ofițeri și se alarmă cînd doctorul îi spuse că se gîndea să doarmă îmbrăcat în eventualitatea că ar fi fost solicitat de urgență la orice oră.

Doctorii Révérend și Night nu se puseră de acord în cele cîteva ocazii cînd se întîlniră în cursul acelei săptămîni. Révérend era convins că generalul suferea de o leziune pulmonară a cărei origine era un catar prost tratat. După culoarea pielii și frisoanele pe care le avea seara, doctorul Night era sigur că era un paludism cronic. Erau totuși de acord asupra gravității bolii. Cerură să fie aduși și alți medici ca să rezolve divergența de păreri, dar cei trei din Santa Marta și alții din provincie refuzară să le vină în ajutor, fără nici o explicație. Așa încît doctorii Révérend și Night stabiliră un tratament de compromis pe bază de balsamuri pectorale pentru catar și chinină pentru malarie.

Starea bolnavului se înrăutățise și mai mult la sfîrșitul săptămînii din cauza unui pahar cu lapte de măgăriță pe care îl bău pe riscul său și pe furiș, ca să nu-l vadă doctorii. Mama lui obișnuia să-l bea călduț, cu miere de albine, și îi dădea și lui cînd era copil, ca să-i aline tusea. Dar acea aromă de balsam, asociată într-un mod atît de intim cu amintirile lui cele mai vechi, îi răscoli fierea, îi dereglă organismul și-l aduse într-o asemenea stare de prostrație, încît doctorul Night își devansă plecarea în Jamaica, pentru a-i trimite un specialist de acolo. Îi trimise doi, cu tot felul de mijloace și cu o rapiditate incredibilă pentru vremurile acelea, dar era prea tîrziu.

Starea de spirit a generalului nu corespundea totuși epuizării lui fizice, căci se comporta ca și cum boala care îl ucidea nu era decît o neplăcere banală. Noaptea stătea treaz în hamac contemplînd rotirile farului din fortăreața Morro, răbdînd durerile fără să spună nici pîs, pentru ca gemetele să nu îl dea de gol, fără să-și ia ochii de la splendoarea golfului pe care el însuși îl socotise cel mai frumos din lume.

– Mă dor ochii de atîta privit, spunea el.

Ziua se căznea să dea dovadă de aceeași hărnicie ca în alte vremuri și îl chema pe Ibarra, pe Wilson, pe Fernando, sau pe oricine se afla mai pe aproape, ca să-i dea instrucțiuni în legătură cu scrisorile pe care nu mai avea răbdare să le dicteze. Numai José Palacios avu luciditatea să-și dea seama că acele urgențe sunau deja a cîntec de lebădă. Căci erau dispoziții privind soarta apropiaților lui și chiar a unora care nu se aflau la Santa Marta. Uită cearta pe care o avusese cu fostul său secretar, generalul José Santana, și îi obținu un post în afacerile externe, ca să se poată bucura de noua sa viață de proaspăt căsătorit. Pe generalul José María Carreño, căruia obișnuia să-i aducă binemeritate laude pentru bunătatea inimii lui, îl puse pe pista care avea să-l ducă în cîțiva ani la funcția de președinte însărcinat cu conducerea Venezuelei. Îi ceru lui Urdaneta carnete de muncă pentru Andrés Ibarra și José Laurencio Silva, pentru ca în viitor ei măcar să primească regulat o soldă. Silva ajunse generalisim și ministru de război și al marinei în țara sa și muri la optzeci și doi de ani, cu vederea începețoșată de cataracta de care se

temuse atîta; el trăi de pe urma unui certificat de invaliditate pe care îl obținu după anevoioase demersuri făcute pentru a-și dovedi, cu mulțimea de cicatrice pe care le avea, meritele de luptător. Generalul încercă, totodată, să-l convingă pe Pedro Briceño Méndez să se întoarcă în Noua Granadă și să ocupe funcția de ministru de război, dar graba cu care se precipitau evenimentele istorice nu îi dădu răgaz. Nepotului său Fernando îi lăsă o moștenire care să-i înlesnească drumul către o bună carieră în administrația publică. Pe generalul Diego Ibarra, care fusese primul lui aghiotant și una dintre puținele persoane cu care se tutuia și în particular și în public, îl sfătui să se transfere într-un loc unde să fie mai de folos decît în Venezuela. Chiar și generalului Justo Briceño, pe care mai era și atunci supărat, avea să-i ceară pe patul de moarte un ultim serviciu.

Ofițerii săi nu au bănuit, poate, niciodată în ce măsură el le unea destinele împărțindu-le acele posturi. Căci aveau să trăiască cu toții alături, la bine și la rău, pînă la moarte, cunoscînd pînă și acea ironie a istoriei de a se regăsi unul pe altul în Venezuela, după cinci ani, lansîndu-se cu comandantul Pedro Carujo într-o aventură militară în sprijinul ideii bolivariste de unificare.

Acestea nu mai erau manevre politice, ci dispoziții testamentare în favoarea orfanilor săi, ceea ce Wilson confirmă printr-o declarație surprinzătoare pe care generalul i-o dictă într-o scrisoare adresată lui Urdaneta: „În ceea ce privește Riohacha, totul e pierdut". În aceeași după-amiază primi un răvaș din partea episcopului Estévez, imprevizibilul, care îl ruga să intervină cu înaltele sale oficii pe lîngă guvernul central pentru ca Santa Marta și Riohacha să fie declarate provincii, și în acest fel să pună capăt discordiei istorice cu Cartagena. Generalul făcu un semn de deznădejde către José Laurencio Silva cînd acesta îi termină de citit scrisoarea.

– Columbienii sînt cu gîndul numai la dezbinare.

Mai tîrziu, în vreme ce rezolva împreună cu Fernando corespondența întîrziată, se arătă și mai deprimat.

– Nici măcar nu-i răspunde, îi spuse. Să aștepte pînă m-or vedea îngropat sub trei coți de pămînt și după aia să facă tot ce le trăsnește prin cap.

Grija lui de a căuta mereu altă climă îl aducea în pragul nebuniei. Dacă vremea era umedă, o dorea mai uscată, dacă era rece, o voia călduță, dacă era climă de munte, voia să fie marină. Aceasta îi alimenta neastîmpărul perpetuu cu care cerea, ba să se deschidă geamul ca să intre aer, ba să se închidă la loc, ba să fie așezat fotoliul cu spatele la lumină, ba din nou așa cum era, și nu reușea, parcă, să se liniștească decît legănîndu-se în hamac cu puterile plăpînde pe care le mai avea.

La Santa Marta zilele deveniră atît de mohorîte, încît, cînd generalul se mai liniști puțin și spuse că ar fi din nou dispus să meargă la conacul domnului de Mier, doctorul Révérend fu cel dintîi care îl încurajă, dîndu-și seama că acelea erau simptomele finale ale unei ireversibile stări de prostrație. În ajunul plecării îi scrise unui prieten: „Voi muri cel tîrziu în cîteva luni". Era surprinzător pentru toată lumea, căci rareori în viața sa, și cu atît mai puțin în ultimii ani, îl auzise cineva vorbind despre moarte.

„La Florida" din San Pedro Alejandrino, situată la o leghe de Santa Marta, pe pantele mai domoale ale munților Sierra Nevada, era o plantație de trestie de zahăr cu o fabrică ce producea căpățîni de zahăr nerafinat. În cupeul domnului de Mier generalul străbătu drumul prăfos pe care

trupul său, fără el, avea să-l facă zece zile mai tîrziu în sens invers, învelit cu vechea sa pătură groasă, într-un car cu boi. Cu mult înainte de a zări casa simți adierea saturată de mirosul de melasă fierbinte și căzu pradă singurătății, ca într-o capcană.

– Miroase ca la San Mateo, spuse el, oftînd.

Plantația de trestie de zahăr de la San Mateo, la douăzeci și patru de leghe distanță de Caracas, era locul spre care îl mînau toate dorurile. Acolo își pierduse tatăl, la vîrsta de trei ani, apoi mama, la nouă ani și soția, la douăzeci. Se căsătorise în Spania cu o fată frumoasă din aristocrația creolă, rudă cu el, și singurul lui vis din vremurile acelea era să fie fericit alături de ea și în același timp, să își sporească averea imensă, ca stăpîn peste vieți omenești și moșii, pe plantația de la San Mateo. Nu s-a știut niciodată sigur dacă moartea soției la opt luni de la căsătorie a fost cauzată de frigurile maligne sau de un accident domestic. În ceea ce îl privea, atunci s-a născut el pentru istorie, căci pînă atunci fusese un tînăr stăpîn colonial, un domnișor orbit de plăcerile lumești și nearătînd nici cel mai mic interes pentru politică, iar din acel moment s-a prefăcut brusc în cel care avea să fie pînă la moarte. Nu a mai vorbit de soția lui moartă, nu a mai pomenit niciodată de ea, nu a mai dorit s-o înlocuiască cu alta. Aproape în toate nopțile vieții lui a visat casa de la San Mateo și, adeseori, pe tatăl și pe mama sa și pe fiecare dintre frați, dar pe ea niciodată, căci se hotărîse să o îngroape definitiv, să o dea cu totul uitării, ca un mijloc brutal de a putea trăi mai departe fără ea. Nu reușiră să-i răscolească memoria, pentru o clipă, decît mirosul de melasă de la San Pedro Alejandrino, insolența sclavilor de la presele de zahăr, care nu îi aruncară nici măcar o privire compătimitoare, copacii

imenși din jurul casei ce fusese de curînd zugrăvită pentru a-l primi pe el, cealaltă plantație din viața sa spre care îl mîna un destin ineluctabil ca să își găsească acolo sfîrșitul.

– O chema María Teresa Rodríguez del Toro y Alayza, spuse el din senin.

Domnul de Mier era cu gîndul aiurea.

– Cine? întrebă.

– Cea care mi-a fost soție, răspunse el, și adăugă imediat: Dar uitați ce-am spus, vă rog; a fost o întîmplare nefericită din copilăria mea.

Nu mai spuse nimic.

Dormitorul care i se dădu îl făcu să rătăcească din nou cu gîndul în trecut, așa încît îl cercetă cu o atenție meticuloasă, de parcă fiecare obiect i se părea o revelație. Pe lîngă patul cu baldachin mai erau un scrin de mahon, o noptieră tot din lemn de mahon, cu o placă de marmură și un fotoliu îmbrăcat în catifea roșie. Pe perete, lîngă fereastră, era un ceas octogonal cu cifre romane, oprit la unu și șapte minute.

– Am mai fost pe-aici, spuse el.

Mai tîrziu, cînd José Palacios întoarse ceasul și-l potrivi, generalul se culcă în hamac și încercă să doarmă, fie și numai un minut. Abia atunci văzu pe fereastră munții Sierra Nevada, cu contururi clare și albăstrii, ca un tablou suspendat, și gîndurile îi zburară spre alte încăperi din tot atîtea alte vieți.

– Nu m-am simțit niciodată atît de aproape de casă, spuse el.

În prima noapte la San Pedro Alejandrino dormi bine, iar a doua zi părea într-o asemenea măsură restabilit după suferințele lui, încît făcu un tur pe la presele din fabrica de zahăr, admiră vitele de rasă, gustă mierea și îi uimi pe toți cu cunoștințele lui despre meșteșugul fabricării zahărului.

Generalul Montilla, mirat să vadă o asemenea schimbare, îl rugă pe Révérend să-i spună adevărul, iar acesta îi explică că falsa ameliorare a stării generalului era frecventă la cei aflați pe moarte. Sfîrșitul era o chestiune de zile, de ore, poate. Năucit de vestea rea, Montilla bătu cu pumnul în peretele gol și își zdrobi mîna. Niciodată, pînă la sfîrșitul zilelor lui, nu mai avea să fie același om. Îl mințise de multe ori pe general, întotdeauna cu bună credință și din rațiuni politice mărunte. Din acea zi îl minți din milă și tuturor acelora care aveau acces la el le dădu instrucțiuni să facă la fel.

În săptămîna aceea sosiră la Santa Marta opt ofițeri de rang înalt expulzați din Venezuela pentru activități contra guvernului. Printre ei se aflau cîteva dintre personalitățile marcante ale epopeii războiului de eliberare: Nicolás Silva, Trinidad Portocarrero, Julián Infante. Montilla le ceru nu numai să-i ascundă generalului muribund veștile proaste, dar și să le mai înflorească pe cele bune, căutînd să aline cea mai gravă dintre multele lui boli. Ei merseră și mai departe și îi dădură un raport atît de încurajator asupra situației din țară, încît izbutiră să-i aprindă în priviri scînteierea de altădată. Generalul readuse pe tapet problema Riohacha, despre care de o săptămînă nu se mai spusese nimic, și le vorbi din nou de Venezuela ca de o posibilitate iminentă.

– Niciodată n-am avut o ocazie mai bună ca s-o luăm de la capăt pe drumul drept, spuse el. Și conchise cu o neclintită convingere: În ziua cînd voi călca iar pe pămîntul din Aragua, tot poporul venezuelean se va ridica de partea mea.

Într-o după-amiază schiță un nou plan militar în prezența ofițerilor aflați în vizită, care îl ajutară cu entuziasmul lor compătimitor. Cu toate acestea, trebuiră să-l asculte toată noaptea anunțînd pe un ton profetic cum aveau ei să reconstituie, pornind de la obîrșie și de astă dată pentru totdeauna, vastul imperiu al visurilor lui. Montilla fu singurul care se încumetă să pună stavilă stupefacției acelora care își închipuiau că ascultă nesăbuințele unui nebun.

– Aveți grijă, le spuse, că la fel au crezut și cei din Casacoima.

Căci nimeni nu uitase acel 4 iulie 1817, cînd generalul a fost nevoit să-și petreacă noaptea cufundat în laguna din Casacoima, împreună cu un grup restrîns de ofițeri, printre care Briceño Méndez, ca să se pună la adăpost de trupele spaniole care fuseseră cît pe-aci să-i surprindă în cîmp deschis. Aproape gol, tremurînd de febră, a început deodată să strige cît îl ținea gura, anunțînd tot ce avea să facă în viitor, pas cu pas: ocuparea imediată a orașului Angostura, trecerea Anzilor, eliberarea Noii Granade și, mai apoi, a Venezuelei, pentru întemeierea Columbiei și, în cele din urmă, cucerirea imenselor teritorii din sud pînă în Peru. „Atunci vom urca pe Chimborazo și vom înfige pe crestele înzăpezite tricolorul Americii mari, unite și libere în vecii vecilor“, a spus el în încheiere. Și aceia care îl ascultaseră atunci crezuseră că și-a pierdut mințile, dar, cu toate acestea, profeția i s-a împlinit întocmai, pas cu pas, în mai puțin de cinci ani.

Din păcate, aceea de la San Pedro Alejandrino a fost doar o închipuire păguboasă. Durerile care îl lăsaseră în prima săptămînă răbufniră toate deodată cu o violență nimicitoare. În acel moment, generalul era atît de împuținat la trup, încît trebuiră să-i mai întoarcă o dată

manșetele cămășii și să-i scurteze cu o palmă pantalonii de catifea. Nu reușea să doarmă mai mult de trei ore în prima parte a nopții, iar restul și-l petrecea sufocîndu-se de tuse sau chinuit de halucinații, sau exasperat de sughițurile repetate, care începuseră la Santa Marta și reveneau tot mai stăruitor. După-amiaza, în timp ce ceilalți picoteau, își amăgea durerea privind pe fereastră vîrfurile înzăpezite ale munților.

Traversase de patru ori Atlanticul și străbătuse călare teritoriile eliberate mai ades ca oricare altul, dar nu își făcuse niciodată testamentul, fapt neobișnuit pentru vremurile acelea. „N-am de lăsat nimănui nimic", spunea el. Generalul Pedro Alcántara Herrán îi sugerase ideea la Santa Fe, cînd se pregătea de călătorie, argumentîndu-i că era o măsură de precauție normală pentru orice călător, iar el îi răspunsese, mai mult în serios decît în glumă, că moartea nu intra în planurile lui imediate. Cu toate acestea, la San Pedro Alejandrino el fu acela care avu inițiativa de a dicta două ciorne, a testamentului său și a ultimei proclamații. Nu s-a știut niciodată dacă a fost un act conștient sau un moment de slăbiciune a sufletului său zbuciumat.

Cum Fernando era bolnav, începu să-i dicteze lui José Laurencio Silva o serie de însemnări cam dezlînate, care nu îi exprimau atît dorințele, cît dezamăgirile: America e imposibil de guvernat, cel care luptă într-o revoluție cară apă cu ciurul, țara aceasta va cădea inevitabil în mîinile mulțimii dezlănțuite, care apoi avea să o paseze unor mici tirani aproape invizibili, de toate culorile și rasele, și multe alte gînduri sinistre care circulau deja și răzleț, în diverse scrisori adresate unor prieteni.

Continuă să le dicteze preț de cîteva ore, ca în transă, fără să se întrerupă aproape nici măcar din cauza accesului de tuse. José Laurencio Silva nu reuși să țină pasul cu el, iar Andrés Ibarra nu putu să facă mult timp efortul de a scrie cu mîna stîngă. Cînd obosiră toți secretarii și aghiotanții, rămase în picioare locotenentul de cavalerie Nicolás Mariano de Paz, care copie cele dictate cu atenție și cu un scris frumos, pînă i se termină hîrtia. Mai ceru, dar, pentru că întîrziau să i-o aducă, continuă să scrie pe perete pînă îl acoperi aproape în întregime. Generalul îi rămase atît de recunoscător, încît îi dărui cele două pistoale ale generalului Lorenzo Cárcamo, folosite în duelurile amoroase.

Ultima lui dorință a fost ca rămășițele pămîntești să-i fie duse în Venezuela, cele două cărți care îi aparținuseră lui Napoleon să fie păstrate la Universitatea din Caracas, să i se dea lui José Palacios opt mii de pesos ca o recunoaștere a muncii neîntrerupte în serviciul său, să fie arse documentele lăsate la Cartagena în grija domnului Pavajeau, să fie trimisă înapoi în locul de unde provenea medalia cu care îl distinsese congresul din Bolivia, să i se restituie văduvei mareșalului Sucre sabia de aur încrustată cu pietre prețioase pe care i-o dăruise mareșalul, iar restul averii sale, inclusiv minele de la Aroa, să se împartă celor două surori și fiilor fratelui său mort. Nu îi mai rămînea nimic altceva de dat, căci din aceeași avere trebuia să plătească diferite datorii nelichidate, mari și mici, printre care cei douăzeci de mii de *duros*[1] ai profesorului Lancaster, care deveniseră o obsesie.

[1] *Duro* (sp.) , monedă de cinci pesete.

Printre clauzele de rigoare, avusese grijă să includă o stipulație specială prin care îi mulțumea lui sir Robert Wilson pentru buna comportare și fidelitatea fiului său. Nu era nimic neobișnuit în această distincție, dar neobișnuit era faptul că nu făcuse una similară și pentru generalul O'Leary, care nu avea să fie de față la moartea sa numai din motivul că nu avea să izbutească să ajungă la timp de la Cartagena, unde se afla, din ordinul său, la dispoziția președintelui Urdaneta.

Amîndouă numele au rămas legate pentru totdeauna de acela al generalului. Wilson avea să devină mai tîrziu însărcinat cu afaceri al Marii Britanii la Lima, apoi la Caracas, continuînd să se situeze în prim-planul evenimentelor politice și militare ale celor două țări. O'Leary avea să se stabilească la Kingston și după aceea la Santa Fe, unde a fost mult timp consul al țării sale și unde a murit la vîrsta de cincizeci și unu de ani, după ce a adunat, în treizeci și patru de tomuri, un uriaș volum de mărturii despre viața sa alături de generalul Americii. Amurgul vieții lui a fost liniștit și fructuos, și el l-a rezumat într-o singură frază: „Acum, cînd Eliberatorul e mort și marea sa operă distrusă, mă voi retrage în Jamaica, unde mă voi apuca să pun ordine în hîrtiile sale și să-mi scriu memoriile".

Din ziua în care generalul își făcu testamentul, doctorul îi aplică paliativele pe care le cunoștea: cataplasme cu muștar pe picioare, fricționări pe șira spinării, plasturi calmanți pe tot corpul. Îi amelioră constipația înnăscută cu clisme cu efect imediat, dar devastator. Temîndu-se de o congestie cerebrală, îl supuse unui tratament de cataplasme cu substanțe iritante ca să evacueze catarul concentrat în regiunea capului. Tratamentul consta într-un plasture vezicator obținut din cantaridă, o insectă care, strivită și aplicată pe piele, producea bășici capabile să absoarbă medicamentele. Doctorul Révérend îi aplică generalului muribund cinci cataplasme iritante pe ceafă și una pe pulpă. După un secol și jumătate, mulți medici continuau să creadă că moartea sa a avut drept cauză nemijlocită aceste cataplasme abrazive, care i-au provocat o dereglare urinară cu micțiune incontinentă, apoi dureroasă, iar în cele din urmă cu eliminare de sînge, lăsîndu-i vezica uscată și lipită de bazin, după cum a confirmat doctorul Révérend la autopsie.

Mirosul îi devenise atît de sensibil, încît generalul îi obliga pe doctor și pe spițerul Augusto Tomasín să păstreze distanța din cauza izului greu de alifii pe care-l exalau. Atunci mai mult ca oricînd cerea să se stropească încăperea cu apa lui de colonie și continuă să-și facă băile iluzorii, să se bărbierească cu mîna lui și să se spele pe dinți cu o teribilă înverșunare, în rîvna lui supranaturală de a se apăra de mizeria inerentă morții.

În cea de-a doua săptămînă a lui decembrie trecu prin Santa Marta colonelul Luis Peru de Lacroix, un tînăr și strălucit luptător din armata lui Napoleon, care fusese pînă nu demult aghiotant al generalului, și primul lucru pe care îl făcu după ce-l vizită fu să-i scrie Manuelei Sáenz și să-i spună adevărul. Cum primi scrisoarea, Manuela porni în călătorie spre Santa Marta, dar la Guaduas i se spuse că sosea cu o întîrziere de o viață de om. Vestea o șterse de pe fața pămîntului. Se adînci în propriile ei tenebre, fără alte griji în afară de două cufere cu hîrtii ale generalului, pe care reuși să le ascundă la loc sigur la Santa Fe, pînă cînd Daniel O'Leary le recuperă după cîțiva ani conform instrucțiunilor generalului. Generalul Santander, într-unul din primele sale acte de guvernare, o

alungă din țară. Manuela se supuse destinului cu o aprigă demnitate, trăind mai întîi în Jamaica, apoi într-o tristă pribegie care avea să se încheie la Paita, un port sordid din Pacific, unde se retrăgeau balenierele de pe toate oceanele lumii. Acolo găsi mîngîiere pentru durerea de a fi fost dată uitării în lucrul de mînă, în țigările ordinare și în figurinele din zahăr în formă de animale pe care le făcea și le vindea marinarilor atît cît îi îngăduia artrita de care suferea. Doctorul Thorne, soțul ei, fusese înjunghiat pe un teren viran din Lima ca să fie jefuit de puținul pe care îl avea asupra sa, și el îi lăsă Manuelei prin testament o sumă egală cu zestrea pe care o adusese în momentul căsătoriei, sumă pe care ea nu o primi însă niciodată. Trei vizite memorabile o consolară pentru starea de părăsire în care se afla: a profesorului Simón Rodríguez, cu care împărți cenușa gloriei trecute, a lui Giuseppe Garibaldi, patriotul italian care se întorcea de la lupta împotriva dictaturii lui Rosas din Argentina, și a romancierului Herman Melville, care călătorea pe oceanele lumii documentîndu-se pentru *Moby Dick*. Mai bătrînă acum, neputincioasă, zăcînd într-un hamac din cauza unei fracturi de șold, ghicea destinul în cărți și dădea sfaturi îndrăgostiților, în chestiuni amoroase. Muri în timpul unei epidemii de ciumă, la vîrsta de cincizeci și nouă de ani, iar coliba ei fu arsă de poliția sanitară împreună cu prețioasele hîrtii ale generalului, printre care scrisorile lui intime. Singurele relicve personale care îi rămîneau de la el erau, după cum îi mărturisi lui Peru de Lacroix, o șuviță de păr și o mănușă.

Starea în care Peru de Lacroix găsi conacul La Florida din San Pedro Alejandrino era aceea de dezordine din preajma morții. În casă totul era lăsat la voia întîmplării. Ofițerii dormeau la orice oră, oricînd îi fura somnul, și erau atît de irascibili, încît precautul José Laurencio Silva ajunse să tragă sabia din teacă la rugămințile doctorului Révérend de a face liniște. Fernandei Barriga nu îi mai ajungeau elanul și bunăvoința ca să răspundă atîtor solicitări de hrană la orele cele mai greu de imaginat. Cei mai demoralizați jucau cărți zi și noapte, fără să ia seama că tot ce spuneau ei zbierînd auzea muribundul din camera de alături. Într-o după-amiază, pe cînd generalul zăcea în toropeala febrei, cineva de pe terasă trăncănea cu glas tare despre abuzul de a încasa douăsprezece pesos și douăzeci și trei de *centavos*[1] pentru șase scînduri, două sute douăzeci și cinci de cuie, șase sute de ținte obișnuite, cinci zeci aurii, opt metri de madipolon, opt metri de sfoară de Manila și cinci metri de panglică neagră.

Era un pomelnic strigat din răsputeri care acoperi celelalte voci și, în cele din urmă, răsună de la un capăt la altul al moșiei. Doctorul Révérend era în dormitor și îi schimba generalului Montilla bandajul de la mîna fracturată și amîndoi înțeleseră că și bolnavul, lucid în aromeala lui, urmărea socotelile cu înfrigurare. Montilla scoase capul pe fereastră și răcni cît îl ținu gura:

– Tăceți dracului din gură!

Generalul interveni fără să deschidă ochii.

– Lăsați-i în pace, spuse el. La urma urmelor, nu există socoteli pe care să nu le pot auzi eu.

Numai José Palacios știa că generalul nu mai avea nevoie să audă nimic pentru a înțelege că socotelile rostite cu glas strigat se refereau la cei două sute cincizeci și trei de pesos,

[1] Monedă reprezentînd a suta parte dintr-un *peso*.

șapte *reales*[1] și trei *cuatrillos*[2] proveniți dintr-o colectă publică pentru funeraliile lui, făcută de autoritățile din zonă în rîndurile unor persoane particulare, din fondurile abatorului și ale închisorii, și că listele cuprindeau materialele pentru fabricarea sicriului și construcția locului de veci. Din ordinul lui Montilla, José Palacios își luă răspunderea să împiedice intrarea în iatac a oricărei persoane, indiferent de grad, titlu sau rang, și își impuse chiar sieși un regim atît de strict în supravegherea bolnavului, de parcă era vorba de propria lui moarte.

– Să fi avut eu o asemenea putere de la început, omul ăsta ar fi trăit o sută de ani, spuse el.

Fernanda Barriga vru să intre.

– După cît de mult i-au plăcut femeile, spuse ea, nu poate, sărmanul de el, să moară fără o muiere măcar la căpătîiul patului, fie ea bătrînă și urîtă și numai bună de lepădat ca mine.

Nu i se dădu voie înăuntru. Așa că se așeză lîngă fereastră căutînd să îndrepte, prin rugăciune, vorbele păcătoase pe care le spunea muribundul în delirul său. Rămase acolo, să trăiască din mila oamenilor, cufundată într-un doliu etern, pînă la vîrsta de o sută unu ani.

Ea fu aceea care presără drumul cu flori și dădu tonul cîntărilor cînd apăru cu sfînta împărtășanie preotul din satul vecin, Mamatoco, în seara de miercuri. Înaintea lui erau un șir de indiene desculțe, cu mantii din pînză nealbită și cununi pe cap, care îi luminau drumul cu lămpi cu ulei și intonau rugăciuni funebre în limba lor. Trecură cărarea pe

[1] Monedă reprezentînd a zecea parte dintr-un *centavo.*

[2] Monedă reprezentînd a patra parte dintr-un *real.*

care Fernanda o acoperea cu petale mergînd înaintea lor și momentul era atît de cutremurător, încît nimeni nu cuteză să-i oprească. Generalul se ridică în capul oaselor în pat cînd îi auzi intrînd în iatac, își acoperi ochii cu brațul ca să nu orbească și le porunci să iasă, răcnind:

– Luați de-aici luminile astea, că parc-ar fi un cortegiu de suflete chinuite din Purgatoriu!

Pentru ca atmosfera apăsătoare din casă să nu-l ucidă pînă la urmă pe acela care avea soarta pecetluită, Fernando aduse un taraf de lăutari ambulanți din Mamatoco, care cîntară fără întrerupere o zi întreagă sub tamarinii din curte. Generalul reacționă bine la virtuțile liniștitoare ale muzicii. Ceru să i se repete de mai multe ori *La Trinitaria*[1], contradansul lui favorit, care cîștigase popularitate pentru că el însuși împărțea, altădată, copii după partitură pretutindeni pe unde umbla.

Sclavii opriră presele de zahăr și-l priviră un timp pe general printre plantele agățătoare de la fereastră. Era învelit cu un cearșaf alb, mai pămîntiu și mai tras la față ca după moarte, și marca ritmul cu capul lui ca de arici din pricina firelor scurte de păr care începeau din nou să-i crească. La sfîrșitul fiecărei bucăți aplauda cu politețea reținută pe care o învățase la opera din Paris.

La amiază, însuflețit de muzică, bău o cană cu supă și mîncă turtițe de sago și pui fiert. Apoi ceru o oglindă de mînă ca să se privească în timp ce stătea lungit în hamac, și spuse:

– Cu ochii ăștia nu mor eu!

[1] „Panseluța“ (sp.).

Speranța aproape pierdută că doctorul Révérend are să facă un miracol renăscu în sufletele tuturor. Dar cînd părea să se simtă mai bine, bolnavul îl confundă pe generalul Sardá cu unul dintre cei treizeci și opt de ofițeri spanioli ce fuseseră împușcați din ordinul lui Santander într-o singură zi, fără a fi judecați, după lupta de la Boyacá. Mai tîrziu suferi o recădere subită din care nu-și mai reveni, și țipă, cu glasul plăpînd pe care îl mai avea, să fie luați muzicanții și duși departe, ca să nu îi tulbure liniștea ultimelor clipe de viață. Cînd se liniști, îi dădu ordin lui Wilson să întocmească o scrisoare adresată generalului Justo Briceño, cerîndu-i, ca pe un omagiu aproape postum, să se împace cu generalul Urdaneta și să salveze țara de ororile anarhiei. Nu îi dictă textual decît cuvintele de început: „Vă scriu aceste rînduri în ultimele clipe ale vieții mele".

Seara discută pînă foarte tîrziu cu Fernando și, pentru prima oară, îi dădu sfaturi pentru viitor. Ideea de a-și scrie împreună memoriile rămînea în proiect, dar nepotul trăise destul alături de el ca să încerce să le scrie ca o lucrare de suflet, așa încît fiii lui să-și facă o idee despre acei ani de glorie și de suferință.

– O să scrie ceva și O'Leary dacă o să stăruie în intențiile lui, spuse generalul. Dar va fi altceva.

Fernando era atunci în vîrstă de douăzeci și șase de ani și avea să trăiască pînă la optzeci și opt de ani, apucînd să scrie doar cîteva pagini stîngace, căci i-a fost dat uriașul noroc de a-și pierde memoria.

José Palacios fusese în dormitor în timp ce generalul își dicta testamentul. Nici el, nici nimeni altul nu scoase o vorbă în acele momente ce păreau de o solemnitate rituală. Dar seara, în timpul băii emoliente, îl rugă pe general să modifice ceea ce dictase.

– Am fost întotdeauna săraci, dar nu ne-a lipsit nimic, spuse el.

– Ba e tocmai invers, replică generalul. Am fost întotdeauna bogați, dar nu ne-a prisosit nimic.

Ambele extreme erau adevărate. José Palacios intrase foarte de tînăr în serviciul său, din dispoziția mamei generalului, care era stăpîna lui, fără să fie eliberat din sclavie în mod oficial. Rămase plutind într-o stare civilă confuză, ca într-un limb, fără să i se dea vreodată un salariu sau să i se precizeze statutul social, nevoile lui personale fiind asimilate cu propriile nevoi ale generalului. Se identifică cu el pînă și în felul cum se îmbrăca și cum mînca, exagerînd chiar în sobrietate. Generalul nu avea chef să-l lase de izbeliște, fără un grad militar și un certificat de invaliditate, la o vîrstă cînd nu se mai afla la începutul vieții. Așa încît nu exista altă soluție: clauza celor opt mii de pesos era nu numai irevocabilă, dar și indispensabilă.

– Așa e drept, încheie generalul.

José Palacios replică scurt:

– Drept e să murim împreună.

În fapt, așa se și întîmplă, căci își administră averea la fel de prost cum și-o gospodărise și generalul pe a sa. După moartea acestuia rămase la Cartagena de Indias să trăiască din mila oamenilor și începu să bea cîte puțin, ca să-și înece amintirile, pînă dădu în patima beției. Muri la vîrsta

de șaptezeci și șase de ani, tăvălindu-se în noroi, chinuit de un *delirium tremens,* într-o cloacă de cerșetori, foști luptători în armata eliberatoare.

Generalul se simți atît de rău cînd se trezi în zorii zilei de 10 decembrie, încît fu chemat de urgență episcopul Estévez, pentru eventualitatea că ar fi vrut să se spovedească. Episcopul sosi imediat și dădu atît de multă importanță acestei întîlniri, că se îmbrăcă în veșminte de ceremonie. Dar întîlnirea avu loc, din dispoziția generalului, cu ușile închise și fără martori și nu dură decît paisprezece minute. Despre ce anume au discutat nu s-a aflat niciodată nimic. Episcopul ieși în grabă, supărat, se urcă în trăsură fără să-și ia rămas-bun și nu oficie slujba de înmormîntare, cu toate că îl chemară de mai multe ori, nici nu asistă la funeralii. Generalul intră într-o stare atît de gravă, încît nu putu să se ridice singur din hamac și doctorul trebui să-l ia în brațe, ca pe un nou-născut, și să-l așeze pe pat rezemat de perne ca să nu se înece de tuse. Cînd, în sfîrșit, își veni în fire, le porunci tuturor să iasă ca să vorbească cu doctorul între patru ochi.

– Nu mi-am închipuit că situația ar fi așa de gravă, încît să mă gîndesc la ungerea din urmă, îi spuse el. Eu, care nu cunosc fericirea de a crede în viața de dincolo.

– Nu-i vorba de așa ceva, spuse Révérend. Se adevărește însă că, o dată ce-și rezolvă problemele de conștiință, bolnavul capătă o stare de spirit care ușurează mult sarcina medicului.

Generalul nu luă în seamă dibăcia răspunsului, pentru că se cutremură de năucitoarea revelație că goana nebunească între necazurile și visurile lui se apropia în acel moment de punctul final. Restul era întunericul absolut.

– Ei, drăcia dracului! spuse el, oftînd. Cum o să mai ies eu din labirintul ăsta!

Scrută încăperea cu luciditatea cea de pe urmă și pentru prima oară văzu adevărul: ultimul pat de împrumut, jalnica măsuță de toaletă a cărei oglindă tulbure și răbdătoare nu avea să-i mai răsfrîngă chipul, ligheanul de porțelan ciobit, cu apa și prosopul și săpunul pentru alte mîini, graba nemiloasă a ceasului octogonal gonind nebunește spre întîlnirea ineluctabilă din 17 decembrie, de la ora unu și șapte minute, din ultima după-amiază a vieții lui. Atunci își încrucișă brațele pe piept și începu să asculte glasurile limpezi ale sclavilor din fabrică intonînd rugăciunea de la orele șase, iar pe fereastră văzu diamantul lui Venus de pe cer care pierea pentru totdeauna, zăpezile eterne, tinerele plante agățătoare ai căror clopoței galbeni nu-i va vedea înflorind în sîmbăta următoare din casa închisă, cufundată în doliu, ultimele scîntei ale vieții care niciodată, în vecii vecilor, nu avea să se mai repete.

MULȚUMIRI

Ani de-a rîndul l-am ascultat pe Álvaro Mutis vorbind despre intenția sa de a descrie ultima călătorie a lui Simón Bolívar pe fluviul Magdalena. Cînd a publicat *Ultimul chip*, care era un prim fragment al cărții prezentat în premieră, narațiunea mi s-a părut atît de matură, iar stilul și tonul ei atît de purificate, încît m-am așteptat să citesc cartea în întregime în scurt timp. Cu toate acestea, după doi ani am avut impresia că o dăduse uitării, cum ni se întîmplă multora dintre noi, scriitorii, chiar și cu visurile noastre cele mai dragi, și numai atunci m-am încumetat să-l rog să-mi îngăduie s-o scriu eu. A fost o lovitură izbutită după zece ani de stat la pîndă. Așa încît primele mele cuvinte de mulțumire îi sînt adresate lui.

Mai mult decît gloria personajului mă interesa atunci fluviul Magdalena, pe care am început să-l cunosc de cînd eram copil, călătorind de pe coasta caraibiană, unde am avut norocul să mă nasc, pînă în orașul Bogota, îndepărtat și neguros, unde de prima dată m-am simțit mai străin decît în oricare altul. În anii studenției l-am străbătut de unsprezece ori în ambele sensuri, la bordul acelor nave cu aburi ce ieșeau de pe porțile șantierelor navale de pe malurile fluviului Mississippi, sortite nostalgiei și avînd o vocație mitică pe care nici un scriitor nu ar putea s-o ignore.

Pe de altă parte, temeiurile istorice mă interesau prea puțin, căci ultima călătorie pe fluviu este perioada cea mai săracă din punct de vedere documentar din viața lui Bolívar. Nu a scris atunci decît trei sau patru scrisori – un om care a dictat, probabil, peste zece mii – și nici unul dintre însoțitorii lui nu a lăsat amintiri în scris despre acele paisprezece zile funeste. Totuși, încă de la primul capitol a trebuit să fac cîte o investigație ocazională asupra modului său de viață și aceasta m-a trimis la o alta, și apoi la noi și noi cercetări, pînă la epuizarea subiectului. Timp de doi ani m-am cufundat în nisipurile mișcătoare ale unei documentații uriașe, contradictorii și adeseori îndoielnice, de la cele treizeci și patru de volume ale lui Daniel Florence O'Leary pînă la tăieturile din ziarele cele mai inimaginabile. Lipsa mea absolută de experiență și de metodă în cercetarea istorică a făcut ca sarcina din acele zile să-mi fie cu atît mai dificilă.

Această carte nu ar fi fost posibilă fără ajutorul celor care au bătătorit respectivele teritorii înaintea mea timp de un secol și jumătate și mi-au înlesnit temerarul proiect literar de a povesti o viață folosindu-mă de o documentație tiranică, fără a renunța la teribilele legi ale romanului. Îmi exprim însă recunoștința cu totul deosebită față de un grup de prieteni, vechi și noi, care și-au asumat ca pe o problemă personală de mare importanță nu numai îndoielile mele cele mai mari – ca aceea privind adevărata gîndire politică a lui Bolívar dincolo de contradicțiile lui flagrante – dar și pe cele mai mărunte – cum ar fi numărul pe care-l purta la încălțăminte. Totuși, nimic nu voi aprecia mai mult decît îngăduința acelora care, din cauza unei omisiuni grosolane, nu își vor găsi numele menționat în aceste rînduri de recunoștință.

Istoricul columbian Eugenio Gutiérrez Celys, ca răspuns la un chestionar de mai multe pagini, a elaborat pentru mine o colecție de fișe care nu numai că mi-a pus la dispoziție date surprinzătoare – multe dintre ele rătăcite prin presa columbiană din secolul al XIX-lea – dar mi-a oferit și primele modele ale unei metode de verificare și triere a informației. În plus, cartea sa, intitulată *Bolívar zi de zi*, scrisă în colaborare cu istoricul Fabio Puyo, a constituit un îndrumar, care, pe parcursul scrierii romanului, mi-a permis să mă mișc în voie prin toate perioadele vieții personajului. Același Fabio Puyo a avut meritul de a-mi alunga neliniștile cu documente cu rol de analgezic pe care mi le citea la telefon de la Paris sau pe care mi le trimitea de urgență prin telex ori telefax, de parcă ar fi fost vorba de medicamente de care depindea propria mea viață. Pe istoricul columbian Gustavo Vargas, profesor la Universitatea Națională Autonomă din Ciudad de Mexico, mi-a fost întotdeauna la îndemînă să-l contactez telefonic pentru a-mi elucida unele îndoieli mai mari sau mai mici despre tot ceea ce era legat de concepțiile politice ale epocii. Istoricul bolivarian Vinicio Romero Martínez m-a ajutat de la Caracas cu dezvăluiri care mi se păreau de neconceput despre modul cum se comporta Bolívar în viața particulară – în special despre limbajul lui grosier – ca și despre felul de a fi și destinul ofițerilor din suita sa, și cu o revizie severă a datelor istorice în versiunea finală. Lui îi datorez observația providențială că Bolívar nu ar fi putut să mănînce fructe de mango cu plăcerea copilărească pe care i-o atribuisem eu, din simplul motiv că mai urmau să treacă niște ani pînă cînd să ajungă mangoul în America.

Jorge Eduardo Ritter, ambasadorul statului Panama în Columbia, mai apoi ministru de externe al țării sale, a făcut mai multe călătorii urgente cu avionul numai pentru

ca să-mi aducă unele dintre cărțile sale imposibil de găsit. Don Francisco de Abrisqueta, din Bogota, mi-a fost o călăuză îndîrjită prin vasta și confuza bibliografie bolivariană. Ex-președintele Belisario Betancur mi-a elucidat mai multe incertitudini de-a lungul unui an de consultații telefonice și a stabilit că unele versuri citate de Bolívar din memorie aparțineau poetului ecuadorian José Joaquín Olmedo. Cu Francisco Pividal am purtat pe îndelete, la Havana, discuțiile preliminare care mi-au permis să-mi fac o idee clară asupra cărții pe care trebuia să o scriu. Roberto Cadavid (Argos), lingvistul cel mai popular și mai îndatoritor din Columbia, mi-a făcut serviciul de a cerceta sensul și vechimea unor regionalisme. La solicitarea mea, geograful Gladstone Oliva și astronomul Jorge Pérez Doval, de la Academia de Științe din Cuba, au făcut inventarul nopților cu lună plină din primii treizeci de ani ai secolului trecut.

Vechiul meu prieten Aníbal Noguera Mendoza – de la Ambasada Columbiei din Puerto Príncipe – mi-a trimis copii ale unor hîrtii ale sale, cu permisiunea generoasă de a mă folosi de ele în voie, cu toate că erau însemnări și bruioane ale unui studiu pe care îl scrie el însuși, pe aceeași temă. Mai mult decît atît, în prima variantă a cărții a descoperit șase erori mortale și anacronisme sinucigașe care ar fi iscat îndoieli asupra rigurozității acestui roman.

În sfîrșit, Antonio Bolívar Goyanes – rudă îndepărtată a protagonistului și, poate, cel din urmă tipograf de modă veche care mai există în Mexic – a avut amabilitatea de a revizui împreună cu mine originalul, angajîndu-se într-o vînătoare milimetrică de contrasensuri, inconsecvențe, inexactități și greșeli de tipar și într-o crîncenă examinare a limbii și ortografiei, pînă am epuizat șapte variante. În acest fel am „prins“ un militar care cîștiga bătălii înainte de a se naște, o văduvă care pleca în Europa cu iubitul ei soț și un dejun amical al lui Bolívar cu Sucre la Bogota, într-o perioadă cînd unul se afla la Caracas, iar celălalt la Quito. Nu sînt totuși foarte convins că trebuie să fiu recunoscător pentru aceste două ultime ajutoare, căci mi se pare că asemenea absurdități ar fi adăugat un dram de umor involuntar – și, poate, binevenit – acestei cărți pline de grozăvii.

O succintă cronologie a vieții lui Simón Bolívar

(Elaborată de Vinicio Romero Martínez)

1783 24 iulie: se naște Simón Bolívar.

1786 19 ianuarie: moare Juan Vicente Bolívar, tatăl lui Simón.

1792 6 iulie: moare doña María de la Concepción Palacios y Blanco, mama lui Bolívar.

1795 23 iulie: Bolívar părăsește casa unchiului său. Începe un îndelungat proces și el se mută în casa dascălului său Simón Rodríguez. În octombrie se întoarce să locuiască în casa unchiului său Carlos.

1797 Conspirația lui Gual y España din Venezuela. Bolívar se înrolează cadet în miliția populară în Ținutul Văilor din regiunea Aragua.

1797-1798 Andrés Bello îi dă lecții de gramatică și geografie. Tot în această perioadă studiază fizica și matematica acasă, la academia înființată de părintele Francisco de Andújar.

1799 19 ianuarie: face o călătorie în Spania, cu escale în Mexic și Cuba. La Veracruz scrie prima sa scrisoare.

1799-1800 La Madrid intră în contact cu înțeleptul marchiz de Ustáriz, adevăratul său mentor spiritual.

1801 În perioada martie-decembrie studiază limba franceză la Bilbao.

1802 12 februarie: la Amiens (Franța) îl admiră pe Napoleon Bonaparte. Se îndrăgostește de Paris.
26 mai: se căsătorește cu María Teresa Rodríguez del Toro la Madrid, în Spania.
12 iulie: sosește în Venezuela cu soția. Se ocupă de moșiile sale.

1803 22 ianuarie: María Teresa moare la Caracas.
23 octombrie: din nou în Spania.

1804 2 decembrie: asistă la încoronarea lui Napoleon la Paris.

1805 15 august: jurământul de pe Muntele Sacru, Roma, Italia.
27 decembrie: se inițiază în masoneria de rit scoțian la Paris. În ianuarie 1806 accede la gradul de maestru.

1807 1 ianuarie: debarcă la Charleston (S.U.A.). Străbate mai multe orașe din această țară, iar în iunie revine la Caracas.

1810 18 aprilie: retras la moșia sa din Aragua; din acest motiv nu ia parte la evenimentele din 19 aprilie, zi în care începe revoluția venezueleană.
9 iunie: pleacă la Londra, în misiune diplomatică. Aici face cunoștință cu Francisco de Miranda.
5 decembrie: se întoarce de la Londra. După cinci zile, sosește la Caracas și Miranda, care se instalează în casa lui Simón Bolívar.

1811 2 martie: se întrunește primul Congres al Venezuelei.
4 iulie: discursul lui Bolívar la Asociația Patriotică.
5 iulie: declarația de independență a Venezuelei.
23 iulie: Bolívar luptă sub comanda lui Miranda, la Valencia. Este prima sa experiență de război.

1812 26 martie: cutremur la Caracas.
6 iulie: este cucerit de colonelul Simón Bolívar castelul din Puerto Cabello, în urma unui act de trădare.
30 iulie: împreună cu alți ofițeri îl capturează pe Miranda ca să-l predea tribunalului militar, considerîndu-l trădător pentru că semnase capitularea. Manuel María Casas îl ia pe ilustrul prizonier și îl predă spaniolilor.
31 septembrie: sosește la Curaçao, în primul său exil.
15 decembrie: lansează, în Noua Granadă, *Manifestul de la Cartagena*.
24 decembrie: cu ocuparea orașului Tenerife, Bolívar începe campania de pe fluviul Magdalena, care va curăța de monarhiști întreaga regiune.

1813 28 februarie: lupta de la Cúcuta.
1 martie: ocupă San Antonio del Táchira.
12 martie: comandant de brigadă în Noua Granadă.
14 mai: începe la Cúcuta Campania Admirabilă.
23 mai: este aclamat la Mérida ca „Eliberator".
15 iunie: La Trujillo, *Proclamația de război pe viață și pe moarte*.
6 august: intrarea triumfală în Caracas. Sfîrșitul Admirabilei Campanii.
14 octombrie: Consiliul din Caracas, într-o adunare publică, îl numește pe Bolívar general de armată și „Eliberator".
5 decembrie: lupta de la Araure.

1814 8 februarie: dă ordin de execuție a prizonierilor de la La Guayra.
12 februarie: lupta de la La Victoria.

28 februarie: lupta de la San Mateo.
28 mai: prima luptă de la Carabobo.
7 iulie: circa douăzeci de mii de locuitori ai orașului Caracas, în frunte cu Eliberatorul, pleacă la Oriente.
4 septembrie: Ribas și Piar, care i-au proscris pe Bolívar și pe Mariño, dau ordin ca aceștia să fie arestați la Carúpano.
7 septembrie: Bolívar emite *Manifestul de la Carúpano* și, nefiind la curent cu ordinul de arestare a sa, se îmbarcă a doua zi cu destinația Cartagena.
27 noiembrie: guvernul Noii Granade îl avansează comandant suprem, cu misiunea de a recuceri statul Cundinamarca. Întreprinde această campanie și reușește să determine capitularea Bogotei.
12 decembrie: instalează guvernul la Bogota.

1815 10 mai: în încercarea sa de a elibera Venezuela pătrunzînd prin Cartagena, se confruntă cu o puternică opoziție din partea autorităților acestui oraș și de aceea ia hotărîrea să se îmbarce cu destinația Jamaica, plecînd într-un exil voluntar.
6 septembrie: publică celebra „Scrisoare din Jamaica".
24 decembrie: debarcă în Los Cayos (Haiti), unde se întîlnește cu prietenul său Luis Brión, marinar din insula Curaçao. În Haiti are o întrevedere cu președintele Pétion, care îi va oferi neprețuita sa colaborare.

1816 31 martie: pornește din Haiti așa-numita expediție de la Los Cayos. Este însoțit de Luis Brión.
2 iunie: la Carúpano decretează eliberarea sclavilor.

1817 9 februarie: Bolívar și Bermúdez se împacă și se îmbrățișează pe podul de peste rîul Neveri (Barcelona).
11 aprilie: lupta de la San Félix, dusă de Piar. Se obține eliberarea orașului Angostura, controlul asupra fluviului Orinoco și consolidarea defintivă a Republicii.
8 mai: se întrunește la Cariaco un congres care fusese convocat de teologul José Cortés Madariaga. Acest mic congres de la Cariaco s-a terminat printr-un eșec, cu toate că două dintre decretele votate de el sînt încă în vigoare: cele șapte stele de pe drapelul național și denumirea Statul Noii Sparte pentru Insula Margarita.
12 mai: îl avansează pe Piar comandant suprem.
19 iunie: îi scrie lui Piar într-un stil conciliant: „Domnule general, prefer o luptă cu spaniolii acestor gîlceve între patrioți".
4 iulie: în laguna de la Casacoima, cufundat în apă pînă la gît, ascunzîndu-se ca să scape de o ambuscadă monarhistă, a început să peroreze în fața ofițerilor din subordinea sa, uluindu-i cu profețiile lui despre ceea ce avea să se întîmple de la cucerirea orașului Angostura și pînă la eliberarea Perului.
16 octombrie: împușcarea generalului Piar la Angostura. Consiliul de război a fost prezidat de Luis Brión.

1818 30 ianuarie: la ferma de la Cañafístula, Apure, se întîlnește pentru prima oară cu Páez, conducătorul zonei Llanos.
12 februarie: Bolívar îl învinge pe Morillo la Calabozo.
27 iunie: înființează la Angostura serviciul poștal de pe fluviul Orinoco.

1819 15 februarie: formează congresul de la Angostura. Rostește celebrul discurs cu acest titlu. Este ales președinte al Venezuelei. Începe imediat campania de eliberare a Noii Granade.
7 august: lupta de la Boyacá.
17 decembrie: Bolívar întemeiază Republica Columbia, împărțită în trei provincii: Venezuela, Cundinamarca și Quito. Congresul îl alege președinte al Columbiei.

1820 11 ianuarie: se află la San Juan de Payara, Apure.
5 martie: la Bogota.
19 aprilie: sărbătorește la San Cristóbal zece ani de la începutul revoluției.
27 noiembrie: se întîlnește cu Pablo Morillo la Santa Ana, Trujillo. Cu o zi înainte ratifica armistițiul și tratatul de război.

1821 5 ianuarie: se află la Bogota, unde pregătește campania din Sud, a cărei conducere i-o va încredința lui Sucre.
14 februarie: îl felicită pe Rafael Urdaneta pentru proclamarea independenței orașului Maracaibo, deși își exprimă temerea că Spania va considera aceasta o acțiune de rea-credință, în detrimentul armistițiului.
17 aprilie: anunță printr-un discurs încetarea armistițiului și începutul unui „război sfînt": „Se va lupta pentru dezarmarea adversarului, nu pentru nimicirea lui".
28 aprilie: reîncep ostilitățile.
27 iunie: Bolívar îl învinge pe La Torre la Carabobo. Cu toate că nu aceasta a fost bătălia finală, ea a asigurat independența Venezuelei.

1822 7 aprilie: lupta de la Bomboná.
24 mai: lupta de la Pichincha.
16 iunie: la Quito o cunoaște pe Manuelita Sáenz, cînd își face intrarea triumfală în oraș alături de Sucre.
11 iulie: Bolívar sosește la Guayaquil. Două zile mai tîrziu, îl declară anexat Columbiei.
26/27 iulie: întrevederea lui Bolívar cu San Martín la Guayaquil.
13 octombrie: scrie *Plăsmuirile mele de pe vulcanul Chimborazo* la Loja, în apropiere de Cuenca, Ecuador.

1823 1 martie: Riva Agüero, președintele Perului, îi solicită Eliberatorului patru mii de soldați și sprijinul Columbiei pentru obținerea independenței. Primul contingent de trei mii de oameni este trimis de Bolívar la 17 martie, urmat de alte trei mii la 12 aprilie.
14 mai: Congresul peruan dă publicității un decret prin care Eliberatorul este chemat să pună capăt războiului civil.
1 septembrie: Bolívar sosește la Lima, în Peru. Congresul îl autorizează să-l aducă în subordinea sa pe Riva Agüero, care deținea o poziție privilegiată, datorită spaniolilor.

1824 1 ianuarie: sosește bolnav în Pativilca.
12 ianuarie: instituie prin decret pedeapsa capitală pentru aceia care sustrag din tezaurul public mai mult de zece pesos.
19 ianuarie: îi trimite o frumoasă scrisoare dascălului său Simón Rodríguez: „Dumneavoastră mi-ați modelat sufletul pentru a prețui libertatea, dreptatea, măreția, frumusețea".
10 ianuarie: Congresul peruan îl numește dictator, pentru a salva Republica distrusă.
6 august: lupta de la Junín.
5 decembrie: Bolívar eliberează Lima.
7 decembrie: convoacă Congresul din Panama.
9 decembrie: victoria lui Sucre la Ayacucho. Este eliberată întreaga Americă spaniolă.

1825 Anglia recunoaște independența noilor state din America.
12 februarie: Congresul din Peru, în semn de recunoștință, îi acordă onoruri Eliberatorului: o medalie, o statuie ecvestră, un milion de pesos pentru el și un milion pentru armata eliberatoare. Bolívar refuză suma oferită lui de Congres, dar o acceptă pe aceea destinată soldaților săi.
18 februarie: Congresul din Peru nu îi acceptă demisia din funcția de președinte cu puteri nelimitate.
6 august: o adunare întrunită la Chuquisaca, în Alto Peru, hotărăște crearea Republicii Bolivia.
26 octombrie: Bolívar la Cerro de Potosí.
25 decembrie: decretează la Chuquisaca plantarea unui milion de copaci „acolo unde e mai mare nevoie de ei".

1826 25 mai: de la Lima îl anunță pe Sucre că Peru a recunoscut Republica Bolivia. Totodată, îi trimite proiectul Constituției boliviene.
22 iunie: este format Congresul din Panama.
16 decembrie: sosește la Maracaibo, de unde promite venezuelenilor că va convoca marea convenție.
31 decembrie: sosește la Puerto Cabello, căutîndu-l pe Páez.

1827 1 ianuarie: decretează amnistierea celor implicați în afacerea „Cosiata". Ratifică numirea lui Páez în funcția de conducător suprem al Venezuelei.
1 ianuarie: de la Puerto Cabello îi scrie lui Páez: „Nu pot să dezbin republica; dar doresc acest lucru spre binele Venezuelei și el se va face în adunarea generală dacă Venezuela dorește".
4 ianuarie: la Naguanagua, în apropiere de Valencia, se întîlnește cu Páez și îi oferă sprijinul său. Mai înainte îi spusese că avea „dreptul să răspundă la nedreptate cu dreptatea și la abuzul de forță cu nesupunerea" față de Congresul de la Bogota. Aceasta îl irită pe Santander, care e tot mai nemulțumit de Eliberator.
12 ianuarie: sosește cu Páez la Caracas, în aplauzele mulțimii.
5 februarie: de la Caracas trimite Congresului de la Bogota o nouă cerere de demisie din funcția prezidențială, cuprinzînd o dramatică expunere de motive care îl fac să conchidă: „Cu asemenea sentimente vă declar că demisionez o dată, de o mie și chiar de un milion de ori din funcția de președinte al republicii..."
16 martie: rupe definitiv relațiile cu Santander: „Nu-mi mai scrieți, pentru că nu doresc să vă răspund și nici să vă mai numesc prietenul meu".
6 iunie: Congresul din Columbia respinge demisia lui Bolívar și îi cere să meargă la Bogota pentru a-și depune jurămîntul.
5 iulie: pleacă de la Caracas la Bogota. Nu va mai reveni niciodată în orașul său natal.
10 septembrie: sosește la Bogota, depune jurămîntul de președinte al republicii, în fața unei violente opoziții politice.
11 septembrie: scrisoarea adresată lui Tomás de Heres: „Ieri am intrat în această capitală și acum dețin deja funcția prezidențială. Trebuia să se întîmple așa: se evită multe nenorociri în schimbul unui număr infinit de greutăți."

1828 10 aprilie: se află la Bucaramanga în timp ce se desfășoară Convenția de la Ocaña. În cadrul acesteia se delimitează clar partidele bolivarist și santanderist. Bolívar protestează față de „acțiunile în favoarea generalului Padilla, față de agresiunile comise de el la Cartagena".
9 iunie: părăsește Bucaramanga cu gîndul să ajungă pînă în Venezuela. Avea intenția de a locui la conacul Anauco al marchizului del Toro.
11 iunie: se dizolvă Convenția de la Ocaña.
24 iunie: schimbîndu-și planurile, se întoarce la Bogota, unde este aclamat.
15 iulie: în discursul ținut la Valencia, Páez îl numește pe Bolívar „unicul geniu din secolul al XIX-lea, [...] cel care vreme de optsprezece ani s-a sacrificat neîncetat pentru fericirea voastră, a făcut cel mai mare sacrificiu ce se putea cere sufletului său: conducerea supremă la care a renunțat de nenumărate ori, dar pe care, dată fiind situația actuală din republică, este obligat s-o exercite".
27 august: decretul organic de instaurare a dictaturii, impusă ca urmare a rivalităților manifestate la Convenția de la Ocaña. Bolívar desființează funcția de vicepreședinte și, în consecință, Santander este eliminat de la guvernare. Eliberatorul îi oferă funcția de ambasador al Columbiei în Statele Unite. Santander o acceptă, dar își amînă plecarea pentru un timp. Este posibil ca desființarea funcției lui Santander să fi inspirat atentatul împotriva lui Bolívar.
21 septembrie: Páez îl recunoaște pe Bolívar drept conducător suprem și jură în fața arhiepiscopului Ramón Ignacio Méndez și în fața unei mulțimi adunate în Piața Mare din Caracas: „și făgăduiesc sub jurămînt că voi

respecta, voi apăra și voi aplica decretele pe care le va emite ca pe niște legi ale republicii. Dumnezeu, care este martorul jurămîntului meu, mă va răsplăti pentru fidelitatea cu care am să-mi îndeplinesc făgăduința."
25 septembrie: atentat împotriva lui Bolívar la Bogota. Îl salvează Manuelita Sáenz. Santander este printre cei implicați. Urdaneta, judecător în acest proces, îl condamnă la moarte. Bolívar comută pedeapsa capitală în exil.

1829 1 ianuarie: se află la Purificación. Prezența sa în Ecuador este necesară, date fiind conflictele cu Peru, care a ocupat prin acțiune militară orașul Guayaquil.
21 iulie: Columbia își recuperează Guayaquilul. Populația îi face Eliberatorului o primire triumfală.
13 septembrie: îi scrie lui O'Leary: „Știm cu toții că unirea Noii Granade cu Venezuela se menține doar grație autorității mele, care odată și odată nu va mai fi aceeași, după cum o fi voia Providenței sau a oamenilor..."
13 septembrie: scrisoarea lui Páez: „Am cerut să se publice o circulară prin care sînt invitați toți cetățenii și corporațiile să-și exprime în mod clar și solemn opiniile. Acum aveți puterea legală să cereți ca populația să spună ceea ce dorește. Sîntem acum în situația în care Venezuela se poate pronunța fără să țină seamă de nici un alt considerent decît binele colectiv. Dacă se vor adopta măsuri radicale pentru a se exprima ceea ce doriți dumneavoastră cu adevărat, reformele vor fi desăvîrșite și se va respecta conștiința colectivă..."
2 octombrie: revine la Quito.
29 octombrie: pleacă spre Bogota.
5 decembrie: de la Popayán, îi scrie lui Juan José Flores: „Probabil că generalul Sucre va fi succesorul meu, și s-ar putea să-l susținem cu toții; în ceea ce mă privește, promit s-o fac din toată inima".
15 decembrie: îi declară lui Páez că nu va mai accepta funcția de președinte al republicii și că, dacă Congresul îl alege pe Páez președinte al Columbiei, jură pe onoarea sa că se va supune cu cea mai mare plăcere ordinelor sale.
18 decembrie: respinge categoric proiectul de instaurare a unui regim monarhic în Columbia.

1830 15 ianuarie: se află din nou la Bogota.
20 ianuarie: se formează Congresul columbian. Mesajul lui Bolívar. Își prezintă demisia din funcția prezidențială.
27 ianuarie: solicită aprobarea Congresului pentru a pleca în Venezuela. Congresul columbian nu îi aprobă plecarea.
1 martie: îi încredințează puterea lui Domingo Caycedo, președinte al consiliului guvernamental, și se retrage la Fucha.
27 aprilie: în mesajul trimis Congresului Admirabil își exprimă din nou hotărîrea de a renunța la funcția prezidențială.
4 mai: Joaquín Mosquera este ales președinte al Columbiei.
8 mai: Bolívar părăsește Bogota, pornind în ultima sa călătorie.
4 iunie: Sucre este asasinat la Berruecos. Bolívar a aflat vestea în apropiere de Cerro de la Popa, și a fost profund impresionat.
5 septembrie: Urdaneta preia conducerea guvernului Columbiei în contextul unui evident vid de putere. La Bogota, la Cartagena și în alte orașe din Noua Granadă au loc manifestații și mișcări în favoarea Eliberatorului, pentru ca acesta să revină la putere. În acest timp, Urdaneta îl așteaptă.
18 septembrie: aflînd despre evenimentele care au dus la instalarea lui Urdaneta la conducerea guvernului, se declară dispus să apere integritatea republicii atît în calitate de cetățean, cît și de soldat și anunță că va pleca spre Bogota în fruntea a două mii de oameni pentru a sprijini guvernul existent; refuză, în parte, cînd este solicitat să preia puterea, argumentînd că ar fi un act de uzurpare, dar lasă deschisă această posibilitate declarînd că în viitoarele alegeri „legitimitatea mă va lua sub acoperămîntul ei sau va veni un nou președinte"; în final le

cere compatrioților săi să se unească în jurul guvernului lui Urdaneta.
2 octombrie: se află la Turbaco.
15 octombrie: la Soledad.
8 noiembrie: la Barranquilla.
1 decembrie: sosește la Santa Marta în stare de prostrație.
6 decembrie: pornește spre conacul de la San Pedro Alejandrino, proprietatea spaniolului don Joaquín de Mier.
10 decembrie: își dictează testamentul și ultima proclamație. La insistențele medicului de a se spovedi și de a se împărtăși, Bolívar spune: „Ce-i asta?... Sînt, oare, așa de bolnav încît să mi se vorbească de testament și de spovedanie?... Cum am să mai ies eu din labirintul ăsta!"
17 decembrie: moare la conacul de la San Pedro Alejandrino, înconjurat de foarte puțini prieteni.

biblioteca rao

De la clasici la contemporani, într-o formulă
grafică nouă, cei mai reprezentativi autori pentru

biblioteca dumneavoastrã

Au apărut:

Emily Brontë	LA RĂSCRUCE DE VÎNTURI
Albert Camus	STRĂINUL/CIUMA/CĂDEREA
	EXILUL ŞI ÎMPĂRĂŢIA
	FAŢA ŞI REVERSUL/NUNTA/MITUL LUI SISIF
	OMUL REVOLTAT/VARA
	CARNETE
	TEATRU
H. Rodham Clinton	ISTORIE TRĂITĂ
Robin Cook	RISC ASUMAT
Clive Cussler	SAHARA
Nelson DeMille	FIICA GENERALULUI
	PLUM ISLAND
Charles Dickens	DAVID COPPERFIELD (2 vol.)
F.M. Dostoievski	CRIMĂ ŞI PEDEAPSĂ
	DEMONII
	IDIOTUL
Joseph Finder	PUTERI EXCEPŢIONALE
Colin Forbes	CATACLISMUL
	PE MUCHIE DE CUŢIT
	RINOCERUL
André Gide	FRUCTELE PĂMÎNTULUI
John Grisham	TESTAMENTUL
	FRĂŢIA
	CAMPIONUL DIN ARKANSAS
	UN ALTFEL DE CRĂCIUN
	MOŞTENITORII
	MAESTRUL
Hermann Hesse	JOCUL CU MĂRGELE DE STICLĂ
	NARCIS ŞI GURĂ-DE-AUR
	LUPUL DE STEPĂ
	SIDDHARTA/CĂLĂTORIA SPRE
	SOARE-RĂSARE
	KNULP. DEMIAN
	CELE MAI FRUMOASE POVESTIRI

Franz Kafka	JURNAL
	CASTELUL
Dean Koontz	UNICUL SUPRAVIEŢUITOR
Thomas Mann	DOCTOR FAUSTUS
	MUNTELE VRĂJIT
	POVESTIRI
G. García Márquez	UN VEAC DE SINGURĂTATE
	TOAMNA PATRIARHULUI
	DOUĂSPREZECE POVESTIRI CĂLĂTOARE
	DESPRE DRAGOSTE ŞI ALŢI DEMONI
	INCREDIBILA ŞI TRISTA POVESTE A CANDIDEI ERÉNDIRA ŞI A BUNICII SALE FĂRĂ SUFLET
	DRAGOSTEA ÎN VREMEA HOLEREI
	AVENTURA LUI MIGUEL LITTÍN, CLANDESTIN ÎN CHILE
	A TRĂI PENTRU A-ŢI POVESTI VIAŢA
Virgil Măgureanu	DECLINUL SAU APOTEOZA PUTERII?
Farah Pahlavi	MEMORII
Mario Puzo	OMERTA
Ernesto Sabato	ÎNAINTE DE TĂCERE
A. de Saint-Exupéry	CITADELA
Jean-Paul Sartre	TEATRU
John Saul	PREZENŢA
	MÎNA DREAPTĂ A DIAVOLULUI
Dinu Săraru	TRILOGIA ŢĂRĂNEASCĂ
	CIOCOII NOI CU BODYGUARD
Stendhal	ROŞU ŞI NEGRU
	MĂNĂSTIRIREA DIN PARMA
Alex Mihai Stoenescu	ISTORIA LOVITURILOR DE STAT ÎN ROMÂNIA (vol. I, II și III)
	PATIMILE SFÎNTULUI TOMMASO D'AQUINO
J.R.R. Tolkien	STĂPÎNUL INELELOR
	· Frăția Inelului
	· Cele două turnuri
	· Întoarcerea regelui
	HOBBITUL
	SILMARILLION
	ROVERANDOM
L.N. Tolstoi	CAZACII ŞI ALTE POVESTIRI
	SONATA KREUTZER ŞI ALTE POVESTIRI
I.S. Turgheniev	UN CUIB DE NOBILI
Mario Vargas Llosa	RĂZBOIUL SFÎRŞITULUI LUMII
	CONVERSAŢIE LA CATEDRALA

Noutăți

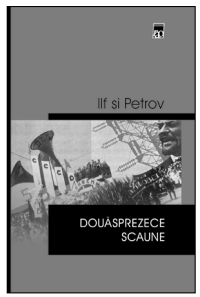

Ilf și Petrov
DOUĂSPREZECE SCAUNE

Ilf și Petrov
VIŢELUL DE AUR

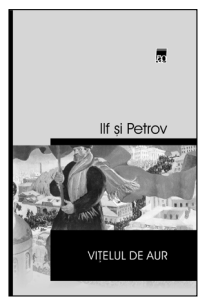

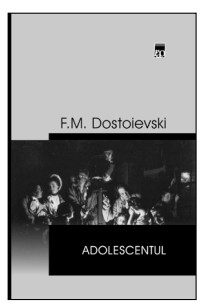

F.M. Dostoievski
ADOLESCENTUL

clubul cărţii rao

Şi dumneavoastră puteţi deveni membru al CLUBULUI CĂRŢII RAO, beneficiind de următoarele avantaje:

Veţi primi cu maximum de rapiditate cărţile comandate şi veţi fi informat cu regularitate despre ultimele apariţii, planuri editoriale, oferte speciale. Pentru cărţile comandate, *editura suportă costurile de transport prin poştă.* În plus:

- pentru 2 cărţi se acordă o reducere de 10%;
- de la 3 cărţi în sus se acordă o reducere de 15% şi titlul de membru al CLUBULUI CĂRŢII RAO.

Pentru detalii suplimentare ne puteţi contacta la

tel/fax: (021) 224.12.31; 224.14.72; 224.18.47; 224.21.36

E-mail: club@raobooks.com

office@raobooks.com

Aşteptăm scrisorile dumneavoastră pe adresa:

Editura RAO
C.P. 2-124 Bucureşti

Acum ne puteţi găsi şi pe Internet:

www.raobooks.com